

การศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

ภาควิชาภาษาไทย

ปราณี เทศศิริ

ภาควิชาภาษาไทย

มหาวิทยาลัยบูรพา

วันที่ลงทะเบียน 30 พ.ย. 2547

เลขทะเบียน 2091

เลขเรื่อง ก. 323

การศึกษาค้นคว้านี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา 208392

ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547

มหาวิทยาลัยบูรพา

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากอาจารย์วัชรภรณ์ พัฒนศิริ ที่ได้กรุณาชี้แนะแนวทาง ให้คำปรึกษา คำแนะนำและข้อคิดต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ ผู้ศึกษา ตลอดจนตลอดเวลาอันมีค่าตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของการศึกษาครั้งนี้ด้วยความเอาใจ ใส่เสมอมา ผู้ศึกษารู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณใน ความกรุณาของท่านที่มีต่อผู้ศึกษาไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคุณอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอน ให้ความรู้ และวางพื้นฐานแนวคิดในการศึกษาทำให้ผู้ศึกษาสามารถนำความรู้ต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ใน การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ตลอดจนให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำอันเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านการ เรียนและการดำเนินชีวิตในมหาวิทยาลัย คำแนะนำที่ได้รับนั้นผู้ศึกษาได้นำมาประยุกต์ใช้ให้เกิด ประโยชน์ในการเรียน การศึกษาค้นคว้า และการดำเนินชีวิตประจำวันเสมอมา

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรีทุกท่านที่อนุญาตให้ผู้ศึกษา ศึกษาเอกสารต้นฉบับลายมือของวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราจนสำเร็จเป็นรายงาน การศึกษาค้นคว้าที่สมบูรณ์

ขอขอบพระคุณคุณพ่อคุณแม่และครอบครัวที่ให้การสนับสนุน เป็นกำลังใจ และให้ คำปรึกษาแก่ผู้ศึกษาในทุก ๆ ด้านเป็นอย่างดีเสมอมา

ขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และเป็นกำลังใจแก่ผู้ศึกษา เสมอมา

สิ่งใดที่เป็นคุณประโยชน์ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอยกให้เป็นความ ดีของผู้มีพระคุณดังที่ได้กล่าวไว้ในกิตติกรรมประกาศนี้ทั้งหมด

ปราณี เทศศิริ

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า.....	3
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	4
	ข้อตกลงเบื้องต้น.....	5
	วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	6
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า.....	7
	เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	7
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2	อักษรวิธีของตัวอักษรที่ใช้บันทึกวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และนางมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี.....	10
	รูปเครื่องหมาย.....	10
	ลักษณะการประสมคำ.....	16
3	การวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และนางมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี.....	36
	เนื้อเรื่อง.....	36
	ลักษณะคำประพันธ์.....	41
	โครงเรื่อง.....	59
	จุดมุ่งหมายในการแต่ง.....	61
	แนวคิด.....	62
	แนวคิดหลัก.....	62
	แนวคิดย่อย.....	71

บทที่

ตัวละคร.....	79
ตัวละครเอก.....	79
ตัวละครเอกที่เป็นมนุษย์.....	79
ตัวละครเอกที่เป็นอมมนุษย์.....	90
ตัวละครประกอบ.....	95
ตัวละครประกอบที่เป็นมนุษย์.....	95
ตัวละครประกอบที่เป็นอมมนุษย์.....	102
ตัวละครประกอบที่เป็นสัตว์.....	114
ฉาก.....	116
ฉากที่เป็นธรรมชาติ.....	117
ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์.....	125
ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร.....	129
ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม.....	130
กลวิธีการประพันธ์.....	133
กลวิธีการใช้ภาษา.....	133
กลวิธีการเสนอเรื่อง.....	157
กลวิธีการสร้างอารมณ์.....	192
คุณค่า.....	197
คุณค่าทางอารมณ์.....	198
คุณค่าทางปัญญา.....	201
คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม.....	210
ด้านสังคม.....	210
ด้านวัฒนธรรม.....	217

บทที่		
4	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	221
	สรุปผลการวิจัย.....	221
	ข้อเสนอแนะ.....	226
	บรรณานุกรม.....	227
	ภาคผนวก.....	231
	ภาคผนวก ก ตัวอย่างอักษรโบราณที่ใช้บันทึกวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา	
	ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี.....	232
	ภาคผนวก ข วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา	
	ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี (สะกคคำตามต้นฉบับ).....	241

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณกรรมท้องถิ่นนับได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญเพราะเป็นเครื่องสะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี วรรณกรรมท้องถิ่น เช่น เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย เพลงเด็ก เพลงประกอบการทำงาน นิทาน นิยาย คำานาน แผล่ ซึ่ง รวมถึงคำสวด ในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

วรรณกรรมท้องถิ่นสามารถจำแนกตามลักษณะการถ่ายทอดได้ 2 ประเภท

ได้แก่ วรรณกรรมมุขปาฐะ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยการบอกเล่าจกจำ และวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งเป็นวรรณกรรม

ที่ได้รับการบันทึกไว้บนวัตถุต่าง ๆ สมัยโบราณวรรณกรรมที่มีการบันทึก

ลงบนวัตถุต่าง ๆ เช่น แท่งหิน สมุดข่อย ใบลาน เดิมอาจเป็นวรรณกรรม

มุขปาฐะมาก่อน แล้วได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในเวลาต่อมา

เนื่องจากเป็นวรรณกรรมที่ชาวบ้านหรือเจ้าของเห็นคุณค่าจึงบันทึกไว้เพื่อ

มิให้สูญหาย(บุปผา ทวีสุข, 2525, หน้า 12)

นิทานจัดเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทหนึ่งซึ่งชาวบ้านได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยการบอกเล่า โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อสร้างความบันเทิงแก่ผู้ฟังและบางครั้งอาจมีคติสอนใจแทรกไว้ด้วย ดังนั้นการศึกษานิทานอย่างลึกซึ้งจะทำให้ได้รับสาระความรู้มากมายทั้งในด้านข้อคิด

คติสอนใจ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และสำนวนภาษาของคนในสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุที่เนื้อหาเน้นความสนุกสนานเพลิดเพลินประกอบกับเป็นเรื่องเล่าที่ผู้เล่าสามารถถ่ายทอดโดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ทำให้นิทานเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมจากบุคคลทุกเพศทุกวัย สามารถตรึงใจผู้ฟัง และได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากนิทานบางเรื่องที่ปรากฏอยู่หลายท้องถิ่น เช่น เรื่องสังข์ทอง ภาคเหนือเรียกว่าสุวรรณหอยสังข์ ภาคอีสานเรียกว่าสุวรรณสังข์กุมาร ภาคกลางเรียกว่าสังข์ทอง ภาคใต้เรียกว่าสังข์ทองคำกาพย์ หรือเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ภาคเหนือเรียกว่าสังข์สิงห์ธนูชัย ภาคอีสานเรียกว่าท้าวสินไช ภาคกลางเรียกว่าสังข์ศิลป์ชัย ภาคใต้ยังไม่พบต้นฉบับ เป็นต้น (สุกัญญา ภัทรราชย์, 2538, หน้า 74-75)

การที่นิทานบางเรื่องมีการบันทึกไว้หลายสำนวน จึงทำให้เชื่อว่านิทานไม่ได้เล่าสู่กันฟังเฉพาะถิ่นเท่านั้น แต่มีการแพร่กระจายไปยังท้องถิ่นอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมักมีนิทานประจำถิ่นเล่าสืบทอดกันมา ต่อมานิทานเหล่านั้น ได้รับการเล่าผ่านจากคนท้องถิ่นหนึ่งไปสู่คนอีกท้องถิ่นหนึ่ง โดยพ่อค้าที่เดินทางค้าขายหรือพระสงฆ์ที่เดินทางจาริกแสวงบุญ ไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ นิทานจึงมีการแพร่กระจายอย่างกว้างขวางมากขึ้น แต่ด้วยเหตุที่นิทานนิยมสืบทอดกันทางวาจา เรื่องราวของนิทานจึงมักไม่คงที่แน่นอนขึ้นอยู่กับผู้เล่าเป็นสำคัญ ดังมีตัวอย่างให้เห็นอยู่เสมอว่านิทานบางเรื่องในบางท้องถิ่นมีลักษณะใกล้เคียงกับอีกท้องถิ่นหนึ่ง แต่ชื่อตัวละคร ฉาก และรายละเอียดบางประการแตกต่างกันไปบ้าง ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ผู้เล่าแต่งเติมหรือตัดทอนเนื้อเรื่องให้เหมาะสมกับท้องถิ่นหรือสถานการณ์ของผู้ฟัง (ธวัช ปุณ โฉทก, 2543, หน้า 12)

นิทานเรื่องพระสุธนเป็นนิทานเรื่องหนึ่งซึ่งปรากฏอยู่ในปัญญาสาครดกที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จักกันดี และนิยมเล่าสู่กันฟังอย่างแพร่หลาย นิทานเรื่องนี้จึงมีการแพร่กระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ดังปรากฏต้นฉบับเรื่องพระสุธนมากมายหลายสำนวนซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น เรื่องมโนหรานิบาด ฉบับมัจฉิมาวาส จังหวัดสงขลาของภาคใต้ เรื่องเจ้าสุธนของภาคเหนือ เรื่องท้าวสีหนของภาคอีสาน และกาพย์กลอนสวดเรื่องพระสุธนของภาคกลาง กาพย์กลอนสวดเรื่องพระสุธนซึ่งเป็นสำนวนที่แพร่หลายมากในภาคกลางโดยหอสมุดแห่งชาติพบจำนวน 29 ฉบับ เพชรบุรีพบจำนวน 7 ฉบับ ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูเทพสตรีสพบจำนวน 2 ฉบับ วัดท่าทองตำบลบางยม อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัยพบจำนวน 1 ฉบับ และฉบับของดร.เดือน บุนนาคที่มีสำนวนไม่บริบูรณ์จำนวน 1 ฉบับ (เสขย์ เกิดเจริญ, 2543, หน้า 7)

นอกจากนี้นิทานเรื่องพระสุธนยังมีปรากฏอยู่ในหลายประเทศแถบเอเชียด้วย เช่น อินโดนีเซีย พม่า ลาว และสิบสองปันนาของจีน เป็นต้น (ธวัช ปุณ โฉทก, 2543, หน้า 16)

การที่นิทานเรื่องพระสุธนได้รับความนิยมนิยมและมีปรากฏอยู่ในหลายท้องถิ่นและมีหลากหลายสำนวนแสดงให้เห็นว่านิทานเรื่องนี้มีคุณค่าและมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ก็เป็นอีกสำนวนหนึ่งที่มีคุณค่าสมควรที่จะได้ศึกษาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสำนวนอื่น แต่ยังไม่มียุคใดได้ปริวรรตและศึกษามาก่อน

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ทั้งด้านอักษรวิธี เนื้อเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์ โครงเรื่อง จุดมุ่งหมาย แนวคิด ตัวละคร ฉาก กลวิธีการประพันธ์ และคุณค่าในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติมิให้สูญหายไปกับกาลเวลา และเพื่อเผยแพร่คุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องนี้ให้เป็นที่รู้จักแก่สาธารณชนทั่วไป อีกทั้งยังแสดงถึงความสามารถทางการประพันธ์ของผู้แต่งในการสร้างสรรค์วรรณกรรมอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อปริวรรตนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี จากอักษรไทยโบราณสมัยต้นรัตนโกสินทร์มาเป็นอักษรไทยปัจจุบันโดยคงอักษรวิธีตามต้นฉบับ
2. เพื่อศึกษาอักษรวิธีที่ปรากฏในสมุดไทยเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี โดยอธิบายไว้ในบทที่ 2
3. เพื่อวิเคราะห์อักษรวิธี เนื้อเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์ โครงเรื่อง จุดมุ่งหมาย แนวคิด ตัวละคร ฉาก กลวิธีการประพันธ์ของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี
4. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้สามารถอ่านนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ที่ได้ปริวรรตมาเป็นอักษรไทยปัจจุบันได้ง่ายขึ้น
2. ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี
3. เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี
4. เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านข้อมูล

ศึกษาเฉพาะนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ซึ่งได้บันทึกด้วยลายมืออยู่ในสมุดไทย

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

วิเคราะห์นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. อักษรวิธี
2. เนื้อเรื่อง
3. ลักษณะคำประพันธ์
4. โครงเรื่อง
5. จุดมุ่งหมาย
6. แนวคิด
7. ตัวละคร
8. ฉาก
9. กลวิธีการประพันธ์
 - 9.1 กลวิธีการใช้ภาษา
 - 9.2 กลวิธีการเสนอเรื่อง
 - 9.3 กลวิธีการสร้างอารมณ์
10. คุณค่า
 - 10.1 คุณค่าทางอารมณ์
 - 10.2 คุณค่าทางปัญญา
 - 10.3 คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ผู้ศึกษายังคงเขียนชื่อเรื่องตามการบันทึกรายชื่อเอกสารโบราณของหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี คือ “ทำวสุทนต์และมโนห์รา” แต่สำหรับการสะกดชื่อเฉพาะ ได้แก่ ชื่อตัวละคร ชื่อสถานที่ ในคำบรรยาย ผู้ศึกษาจะให้การสะกดตามอักขรวิธีปัจจุบันซึ่งจะสะกดแตกต่างจากที่ปรากฏในต้นฉบับ เช่น

ต้นฉบับ	งานวิจัย
ทำวสุทนต์	พระสุทนต์
นางจันทกนิรี	นางจันทกนิรี
เขาไกรลาส	เขาไกรลาส

2. นิทานเรื่องทำวสุทนต์และมโนห์รา หมายถึง นิทานกลอนสวดเรื่องทำวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

3. การอ้างอิงข้อความจากเอกสารต้นฉบับลายมือของนิทานทำวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี เพื่อใช้เป็นตัวอย่างในงานวิจัย ผู้ศึกษายังคงสะกดคำตามต้นฉบับที่นำมาศึกษา ดังคำประพันธ์

๑ มนุดเดินดิน นุมนอยหนาถิ่น มันทมาแต่ไหน

จ้แปนเยี้ยกั๊ก โมยภักหาไกล ยักสากล้าใจย แลนไลยคลุกคลี

๑ สุทนต์รีดรีไกร ต้อยุดซึ่งไชย ควยมารรัยักสี่

ดั่งสี่ยเลกเพช เขาเจาะคีรี เพราะ อังมี รีดทรีไกรไชยหน

๑ ภิรมารรัยัก โดยฟังมานัก มีทุกนิทาน

จ้ร่ำพัรณา กัศป่วยกาน พระแผลงสอนผลาน ขุนมารมอรรณา

๑ คำร้พระไทย นางสังไหยไปย คางเสยีนยักสา

จี้ยงบัดทบาท ลินลาดขาดตรา ไปยไนยอรรันยวา พ้นาวาดไพรสาน

4. คำหรือข้อความบางตอนที่ลบเลือนหรือขาดหายไป ผู้ศึกษาจะใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลาแสดงไว้ ดังคำประพันธ์

๑ เมื่อโยมจ้ไปย จ้ฟากยาไวย ไหยถ้รัยผุบาน

ผุสาทำมรง วังนึ่งไพยसान จ้ฟาก..... ไหยไวยพัตดา

๑ โดยไปรฎเกลี ขวยบอกพันปี ไปยนี้เลิงปา

ผลไผมีพีด รี้ฎรียิงควายา จ้มวบบันไลย

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

1.2 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับลักษณะตัวอักษร อักษรวิธีของอักษรโบราณ

1.3 ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา เพื่อ

เป็นแนวความรู้พื้นฐานในการศึกษาค้นคว้า

2. ขั้นปริวรรต

ปริวรรตนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรีจากต้นฉบับสมุดไทย ซึ่งเป็นอักษรไทยโบราณมาเป็นอักษรไทยปัจจุบัน

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ด้านเนื้อหาของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ในด้านต่างๆ ดังนี้

3.1 อักษรวิธี

3.2 เนื้อเรื่อง

3.3 ลักษณะคำประพันธ์

3.4 โครงเรื่อง

3.5 จุดมุ่งหมาย

3.6 แนวคิด

3.7 ตัวละคร

3.8 ฉาก

3.9 กลวิธีการประพันธ์

3.9.1 กลวิธีการใช้ภาษา

3.9.2 กลวิธีการเสนอเรื่อง

3.9.3 กลวิธีการสร้างอารมณ์

3.10 คุณค่า

3.10.1 คุณค่าทางอารมณ์

3.10.2 คุณค่าทางปัญญา

3.10.3 คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม

4. ขึ้นสรุปผลและข้อเสนอแนะ
5. ชี้นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า โดยเสนอผลแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ธวัช ปุณโณทก (2543, หน้า 1) ให้ความหมายวรรณกรรมท้องถิ่นไว้ว่า วรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง ผลผลิตทางภูมิปัญญาของนักปราชญ์ ผู้รู้พื้นบ้านที่สร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อสนองความต้องการของสังคมมนุษย์ทั้งด้านความบันเทิงใจและสาระความรู้อื่น ๆ โดยเฉพาะคติสอนใจ ฉะนั้น วรรณกรรมท้องถิ่นจึงรวมหมายถึง

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ คือ เรื่องที่เล่าสืบทอดต่อกันมาผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง และแพร่หลายอยู่ในสังคมนั้นจนถึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน และปริศนาคำทาย ฯลฯ
2. วรรณกรรมลายลักษณ์ คือ วรรณกรรม นิทาน ตำนาน คำสอน ที่นักปราชญ์ได้บันทึกไว้ เพื่อใช้เป็นต้นบทในการขับ การอ่าน หรือใช้เป็นต้นบทการแสดงพื้นบ้าน โดยบันทึกด้วยภาษาถิ่น อักษรถิ่น และฉันทลักษณ์ที่นิยมในท้องถิ่นนั้น

พรทิพย์ ชังธาดา (2539, หน้า 12) ให้ความหมายวรรณกรรมท้องถิ่นไว้ว่า วรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง วรรณกรรมที่เป็นมุขปาฐะ (ใช้ถ้อยคำเล่าสืบต่อกันมา) และวรรณกรรมที่เป็นลายลักษณ์ (บันทึกไว้ในวัสดุต่างๆ เช่น ในใบลาน และบันทึกในกระดาษที่เรียกว่าสมุดไทย สมุดข่อย เป็นต้น) วรรณกรรมเหล่านี้ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นภาคต่าง ๆ ของไทย โดยคนท้องถิ่นนั้นเป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้นมา รูปแบบฉันทลักษณ์เป็นไปตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ วรรณกรรมท้องถิ่นมีในทุกท้องถิ่นของประเทศไทย เช่น ท้องถิ่นใต้ ท้องถิ่นเหนือ ท้องถิ่นอีสาน ท้องถิ่นภาคกลาง

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2505, หน้า 158 - 162) ทรงอธิบายลักษณะการเขียนอักษร ตัวอักษรที่ใช้ในสมุดไทยดังนี้

1. ลักษณะเขียนหนังสืออย่างอาลักษณ์ ได้แก่ หนังสือที่ผู้เขียนมีความรู้ฝึกหัดการเขียนจากราชการในกรมอาลักษณ์ หรือจากผู้รู้หลัก เช่น พระราชาคณะหรือมหาเปรียญประโยคที่ลาสิกขา เป็นต้น ผู้รู้เหล่านี้มีความรู้ความสามารถในทางอักษรศาสตร์ เขียนหนังสือได้ถูกต้องสวยงาม เป็นระเบียบตามแบบฉบับแห่งรูปอักษร

2. ลักษณะเขียนอย่างหนังสือเสมียน ได้แก่ หนังสือที่ผู้เขียนหัดเขียนแต่ตัวหนังสือหวัดเพื่อการเขียนให้เร็วและไม่ตกหล่นข้อความ ส่วนอักษรวิจิไม่ถือเป็นสำคัญ เน้นเฉพาะเพื่อการอ่านและเข้าใจความหมายของข้อความที่ต้องการสื่อสารให้ทราบเท่านั้น

3. ลักษณะการเขียนหวัด ได้แก่ หนังสือที่เขียนให้มีลักษณะคล้ายตัวบรรจง แต่ไม่กวาดชั้นในทางอักษรศาสตร์ ไม่มีรูปแบบแห่งการเขียนอันเป็นแบบฉบับที่แน่นอน มีความประสงค์เพียงเพื่อให้สามารถอ่านได้รู้เรื่องเท่านั้น การเขียนเช่นนี้จึงมีทั้งการเขียนตกและเพิ่มเติมข้อความ ซึ่งเป็นไปตามประสงค์ของผู้เขียนเพียงประการเดียว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปราณี ขวัญแก้ว (2517) ได้ศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ พระรณเมรี หอยสังข์และวันคาร ต้นฉบับเป็นตัวเขียนในหนังสือ “บุค” จากตำบลดรอนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาในด้านที่มา ธรรมเนียมการแต่ง จุดมุ่งหมายในการแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ แนวคิด โดยศึกษาการดำเนินเรื่องสุนทรียะและความสมจริง สังคมวัฒนธรรมและประเพณี การศึกษาดังกล่าวเป็นการศึกษาเปรียบเทียบวรรณคดีชาวบ้านทั้งสามเรื่องกับวรรณคดีภาคกลาง เรื่องสุวรรณสังข์จากปัญญาสาตก และเรื่องกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่ ในแง่ลักษณะคำประพันธ์ การดำเนินเรื่อง ตัวละคร สรุปได้ว่าประการแรก พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ทางวรรณคดีของชาติ ประการที่สอง วรรณคดีชาวบ้านชี้ให้เห็นโครงสร้างที่มีแบบแผนของวรรณคดีไทยยิ่งขึ้น ประการสุดท้าย วรรณคดีชาวบ้านย่อมสะท้อนสภาพชีวิต สังคม วัฒนธรรม และประเพณี

เดือนใจ สีนทะเกิด (2520) ศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาที่มาของเรื่อง จุดมุ่งหมายในการแต่ง รูปแบบ เนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก ทักษะของผู้เขียน กลวิธีในการแต่ง การสร้างตัวละครและฉาก ศิลปะการใช้ภาษา และคุณค่าของวรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะ ซึ่งได้เลือกศึกษา 6 เรื่อง ได้แก่ ไกรทอง ปลาบู่ทอง โสนน้อยเรือนงาม พระรณเมรี พระสุชนดัมมะโนรา และนางอุทัย ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะส่วนใหญ่มีที่มาจากนิทานพื้นบ้าน และนิทานชาดก และที่เหลือสันนิษฐานว่ากวีแต่งขึ้นเอง ความมุ่งหมายในการแต่ง วรรณคดีดังกล่าว เพื่อให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน รูปแบบคำประพันธ์ที่นิยมใช้ คือ กาพย์ และกลอน ส่วนเนื้อเรื่องเป็นเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์ และชนชั้นสูง ตัวละครเอกมักมีอิทธิฤทธิ์ มีของวิเศษ หรือมีผู้วิเศษคอยช่วยเหลือรับใช้ ฉากมีทั้งฉากที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน ฉากในจินตนาการ นอกจากนั้นผู้แต่งยังได้แทรกทักษะเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา การสร้างตัวละคร การสร้างฉากมีทั้งที่เหมือนจริงและเหนือจริง ใช้สำนวน

ภาษาเรียบง่าย ขาดความไพเราะและด้อยคุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์ แต่มีคุณค่าในด้านอารมณ์ ปัญหาและศีลธรรม

วินัย ภูระหงษ์ (2520) ศึกษาเปรียบเทียบที่มาของเรื่องพระสุธน-นางมโนห์รา และความสัมพันธ์ระหว่างฉบับต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาค้นคว้าหาต้นเค้าของเรื่องพระสุธน-นางมโนห์รา การแพร่หลายมาสู่ประเทศไทยและความนิยมเรื่องนี้ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างฉบับต่าง ๆ โดยอาศัยหลักฐานที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ผลการศึกษาสรุปได้ว่าเรื่องสุธนชาดกในหนังสือปัญญาสชาดกไม่ได้เป็นต้นเค้าของเรื่องพระสุธน-นางมโนห์รา ฉบับต่าง ๆ ที่มีเป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แท้ที่จริงแล้วมีที่มาจากต่างประเทศ คือ อินเดีย ซึ่งแพร่หลายเข้ามาจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยถ่ายทอดด้วยวิธีจำสืบทอดกันมาและจากการเปรียบเทียบเนื้อความของเรื่องพระสุธนชาดกฉบับต่าง ๆ พบว่าผิดเพี้ยนกันในส่วนที่เป็นรายละเอียดของเรื่องที่ไม่สำคัญต่อการดำเนินเรื่องและมักไม่ตรงกันทุกฉบับ โดยเฉพาะรายละเอียดเกี่ยวกับการผจญภัยของพระสุธนในการติดตามนางมโนห์รา

สุมาลี กระจายศรี (2528) ได้ศึกษาวรรณกรรมนิทานทรงเครื่องจากสมุดไทย พบว่าวรรณกรรมที่ศึกษาจำนวน 5 เรื่อง คือ เรื่องจักรกฤษณ์ จินตสูริวงศ์ ชินวงศ์ วัฒนวงศ์ และพระสุวรรณเลขะ โดยได้ศึกษาในด้านลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมนั้น คือ อักษรวิธีที่ใช้จะแตกต่างจากอักษรวิธีปัจจุบัน รูปแบบเป็นไปตามขนบธรรมเนียมการประพันธ์ของกวี

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (2529) ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบต้นฉบับตัวเขียนวรรณกรรมสุนทรภู่ว่า การศึกษาเล่าเรียนของไทยแต่โบราณจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์อาศัยวัดเป็นสถานที่ศึกษา มีพระเป็นครูสอน วิธีการเขียนจึงเป็นไปตามความรู้ความสามารถของพระผู้เป็นครู ฉะนั้นการสะกดคำหรืออักษรวิธีจึงแตกต่างกันไป โดยมีหลักการที่เป็นแนวทางเดียวกัน คือ เขียนเพื่ออ่าน โดยที่อ่านแล้วได้เสียงที่สามารถสื่อความหมายของคำที่ผู้เขียนตั้งใจเขียนไว้ได้ถูกต้อง เข้าใจเรื่องทันที โดยไม่คำนึงว่าจะสะกดคำเหล่านั้นอย่างไร ใช้รูปพยัญชนะ รูปสระ รูปวรรณยุกต์อะไร จึงพบว่าคำเดียวกันแต่เขียนได้หลายรูปแบบ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดนี้ ผู้ศึกษาจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการที่จะศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนราห์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

บทที่ 2

อักขรวิธีของตัวอักษรที่ใช้บันทึกวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

เอกสารต้นฉบับลายมือนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นฉบับที่พระครูสีลสาราธิคุณ เจ้าอาวาสวัดเขาคันธมาทน์ ตำบลสัตหีบ อำเภอสัตหีบ จังหวัด ชลบุรี มอบให้หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี เก็บรักษาไว้ตั้งแต่วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา

ต้นฉบับนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราเป็นเอกสารโบราณประเภทสมุดไทยขาว เขียนด้วยหมึกดำ บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทย หน้าละ 6 บรรทัด รวมทั้งหมด 139 หน้า สมุดไทย สันฐานตัวอักษรมีความใกล้เคียงกับตัวอักษรไทยปัจจุบันแต่อักขรวิธีนั้นต่างจากปัจจุบัน อยู่บ้าง ทั้งนี้ในตอนท้ายผู้แต่งได้แทรกคำราชาไว้ประมาณ 6 หน้า

อักขรวิธี (Orthography) หมายถึง วิธีการประสมอักษรเป็นคำ ๆ โดยมีพยัญชนะ สระ ตัวสะกดตามมาตราตัวสะกด การใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์และเครื่องหมายพิเศษต่าง ๆ (วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์, 2540, หน้า 2)

จากการศึกษาอักขรวิธีของตัวอักษรที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับลายมือนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่ามีลักษณะดังนี้

รูปเครื่องหมาย

เครื่องหมายที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับลายมือของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีลักษณะดังนี้

1. เครื่องหมายที่ใช้แทนเสียงสระหรือประกอบเสียงสระ มีดังนี้

1.1 ไม้หันอากาศ (¯) ใช้ประกอบเสียงสระ ดังตัวอย่าง

ไคลคล้า	ปัจจุบันใช้	ไคลคลา
หลงไหล	ปัจจุบันใช้	หลงไหล
ทราบ	ปัจจุบันใช้	ทราบ
คำหวาน	ปัจจุบันใช้	คำหวาน
โฉดเคล้า	ปัจจุบันใช้	โฉดเคลา

1.2 เครื่องหมายประกอบเสียงสระอ อ นิยมใช้กำกับไว้บนพยัญชนะต้น เครื่องหมาย
นี้มีการเขียนหลายรูปแบบ ดังนี้

1.2.1 เครื่องหมาย (°) ซึ่งเขียนไว้คู่กัน ดังตัวอย่าง

ภอ	ปัจจุบันใช้	พอ
จอ	ปัจจุบันใช้	จอ

บางครั้งจะปรากฏเป็นจุดทึบสองจุด ดังนี้

บอริจา	ปัจจุบันใช้	บริจาริกา
ค้อ	ปัจจุบันใช้	ช้อ

1.2.2 เครื่องหมายฟันหนู มีทั้งรูป (ฃ) และ (ฅ) ดังตัวอย่าง ดังนี้

ภอ	ปัจจุบันใช้	พอ
จอ	ปัจจุบันใช้	จอ
จอร์ดี	ปัจจุบันใช้	จรดี
บอริจา	ปัจจุบันใช้	บริจาริกา
ม้อ	ปัจจุบันใช้	หม้อ

1.2.3 เครื่องหมายนิคหิต มีทั้งรูป (◌) และ (◌) ดังตัวอย่าง

ทีบอติ	ปัจจุบันใช้	ทิบติ
บอวอน	ปัจจุบันใช้	บวร
จ้อ	ปัจจุบันใช้	จอ

1.3 เครื่องหมายประกอบเสียงสระอะ ทั้งเต็มมาตราและกึ่งมาตรา เครื่องหมายนี้มี
หลายแบบและหลายลักษณะ ดังนี้

1.3.1 เครื่องหมายนิคหิต มีทั้งรูป (◌) และ (◌) ดังตัวอย่าง

จ็	ปัจจุบันใช้	จะ
สัหวน	ปัจจุบันใช้	สงวน
สัวัน	ปัจจุบันใช้	สวรรณ
มโนรา	ปัจจุบันใช้	มโนหรร่า
สบาย	ปัจจุบันใช้	สบาย

1.3.2 เครื่องหมายฝนทอง มีทั้งรูป (๕) และ (๖) ดังตัวอย่าง

น้คอน	ปัจจุบันใช้	นคร
เจรร่า	ปัจจุบันใช้	เจรจา
มารยรี	ปัจจุบันใช้	มารลี
ร้คาย	ปัจจุบันใช้	ระคาย
พ้รรนา	ปัจจุบันใช้	พรรณา

1.4 เครื่องหมายประกอบเสียงสระเออ ที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีลักษณะดังนี้

1.4.1 เครื่องหมาย (๖๖) ในการกำกับไว้บนพยัญชนะต้น ดังตัวอย่าง

เอ็ย	ปัจจุบันใช้	เอย
เค็ย	ปัจจุบันใช้	เคย
เพ็ย	ปัจจุบันใช้	เพย

1.4.2 เครื่องหมายฟันหนู มีทั้งรูป (๖๗) และ (๖๘) ดังตัวอย่าง

เอื่อ	ปัจจุบันใช้	เออ
เสว็ย	ปัจจุบันใช้	เสวย
เชย็	ปัจจุบันใช้	เชย

1.5 เครื่องหมายประกอบเสียงสระโอะลดรูป ใช้กำกับบนพยัญชนะต้น เครื่องหมายนี้มีหลายรูปแบบ ดังนี้

1.5.1 เครื่องหมายฟันหนู มีทั้งรูป (๖๙) และ (๗๐) ดังตัวอย่าง

ทรวง	ปัจจุบันใช้	ทรง
ปลั่ง	ปัจจุบันใช้	ปลง
บังค้ม	ปัจจุบันใช้	บังคม
พระอั้ง	ปัจจุบันใช้	พระองค์
ตั้น	ปัจจุบันใช้	ตัน
บันทม	ปัจจุบันใช้	บรรทม
บั้น	ปัจจุบันใช้	บน

1.5.2 เครื่องหมายนิคหิต มีทั้งรูป (•) และ (◦) ดังตัวอย่าง

ประนม	ปัจจุบันใช้	ประนม
อ้ง	ปัจจุบันใช้	อ้งค์
จ้ง	ปัจจุบันใช้	จง
สุท่น	ปัจจุบันใช้	สุทรน

1.5.3 เครื่องหมายที่มีรูป (••) หรือ (◦◦) ดังตัวอย่าง

พิก่น	ปัจจุบันใช้	พิกถ
สงคราม	ปัจจุบันใช้	สงคราม
ปล้ง	ปัจจุบันใช้	ปลง
พิรรม	ปัจจุบันใช้	ภิรมย์
พ่น	ปัจจุบันใช้	พ่น
จ้ง	ปัจจุบันใช้	จง

บางคำปรากฏมีเครื่องหมายฝนทองคู่กับเครื่องหมายนิคหิต (◦◦) ดังตัวอย่าง

บ่น	ปัจจุบันใช้	บน
ค่น	ปัจจุบันใช้	คน
บ่นทม	ปัจจุบันใช้	บรรทม

1.6 เครื่องหมายทัณฑฆาต (◌̣) ใช้กำกับเพื่อแทนเสียงสระอออก ดังตัวอย่าง

ก̣	ปัจจุบันใช้	กั
----	-------------	----

นอกจากนี้ยังใช้ (◌̣) กำกับคำที่มี “ห” นำ ดังตัวอย่าง

ส่มนำหน้า	ปัจจุบันใช้	สมนำหน้า
-----------	-------------	----------

2. เครื่องหมายที่ใช้ประกอบการเขียน หมายถึง เครื่องหมายที่ใช้กำกับคำ วลี หรือ ประโยค เพื่อช่วยในการอ่านคำ วลี หรือประโยคนั้นๆ ดังปรากฏรูปดังนี้

2.1 เครื่องหมายไม้ยมก (๗) ที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มี 2 ลักษณะ คือ มีลักษณะเหมือนเลขสองไทย (๒) และลักษณะเหมือนไม้ยมกในปัจจุบัน (๗) เครื่องหมายนี้ใช้เพื่อบ่งว่าต้องอ่านซ้ำสองครั้ง ดังตัวอย่าง

มิงไมยมีนา ๆ	อ่านว่า	มิงไมยมีนานา
ปัจจุบันใช้	มิงไม้มีนานา	

ตายเสียเปล่า ๆ อ่านว่า ตายเสียเปล่าเปล่า
ปัจจุบันใช้ ตายเสียเปล่า ๆ

ซ้ำ ๆ ทราบ ๆ อีกเท่าไหน ๆ อ่านว่า ซ้ำซ้ำ ทราบทราบ อีกเท่าไหนไหน
ปัจจุบันใช้ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อีกเท่าไหน ๆ

โยทกา ๆ หลง อ่านว่า โยทกา กาหลง
ปัจจุบันใช้ โยทะกา กาหลง

ยามเสวย ๒ ชลนา อ่านว่า ยามเสวยเสวยชลนา
ปัจจุบันใช้ ยามเสวย เสวยชลนา

ผลไมยต่าง ๒ อ่านว่า ผลไมยต่างต่าง
ปัจจุบันใช้ ผลไม้ต่าง ๆ

รักใครจริง ๒ อ่านว่า รักใครจริงจริง
ปัจจุบันใช้ รักใครจริง ๆ

2.2 เครื่องหมายตีนครุ (+) มีลักษณะคล้ายเครื่องหมายกากบาท ใช้เขียนไว้ระหว่างคำ
ที่ขาดหรือตกไป จากนั้นจึงเขียนคำหรืออักษรที่ตกไว้ ดังตัวอย่าง

ทุกเสนารอบ⁺รุงไกรย อ่านว่า ทุกเสนารอบกรุงไกรย

เมื่อน⁺บั้งออน
กลน อ่านว่า เมื่อนกลนบั้งออน

พระม⁺ฤาสี
หา อ่านว่า พระมหาฤาสี

ไมยคลาด⁺กาย
พระ อ่านว่า ไมยคลาดพระกาย

*⁺แลวพระองเขาสูที่สง อ่านว่า สั้งแลวพระองเขาสูที่สง

2.3 เครื่องหมายวงเล็บ (...) ใช้เมื่อกำกับข้อความบางตอน ดังตัวอย่าง

(ขอพระกัณฐนา จนโดยจึงมา โสกาสงสาน ชัดเค
เคือง)๒ กอไทยมานดา

สวดติกลับชาด (ทีสุดอวสาน) กถาองโมคลา

3. เครื่องหมายที่ใช้ประกอบคำประพันธ์ ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีดังนี้

3.1 เครื่องหมายฟองมัน (๐) ใช้เขียนเมื่อขึ้นต้นบทหรือกรอง ดังตัวอย่าง

๐ ขอบเขตกันท่เสมา ยอมรักษาอุกวดขัน

ดานทางก่ก้างกัน มีหลายฉันทุกบุรีย

๐ ยูจำเนียนมา ราตรีนี้ตรา บันทึกลับไลย

ไนยสีไสยขาด เหนืออาดอำไภย กุมารหนไชย ฝืนไนยนี้ตรา

บางครั้งเครื่องหมายดังกล่าวปรากฏรูป (๐) โดยใช้เขียนเมื่อขึ้นต้นบทหรือกรอง
เช่นเดียวกัน

3.2 เครื่องหมายวิสรรชนีย์ (๕) ใช้เพื่อบอกให้ทราบว่าสิ้นระยะบรรทัด ดังตัวอย่าง

“๐ ทาทำเสียทับ เหลวแลกแตกยับ เลาทืดไมยวา

ควนกลางชีวิต เพราะผิดน้กหน้า เอาเมียไปยง้า ไหสาแก่ใจ” ๕

“๐ ไมยกลันช้ไนยไหลยลิ่ง เสง้เขาทีสัง

พระอง้เขาทีไสยา

๐ สุทนต์ชานไชยไคลคล้า ออกจากมหา

มโนเทยีนวีเชยีนอำไภ” ๕

3.3 เครื่องหมายในการขีดฆ่าหรือตัดพยัญชนะ สระ หรือข้อความนั้นออก มีหลาย
ลักษณะ ดังตัวอย่าง

จับเรียงเคียงคู่ ~~๗๗๗~~ บนพริกสาสี.....

จึงมารำไรย ยูไนยกิ่งก็.....

~~พระราช~~ไทยเอาโยทา กอกพินอาสา ย้วยานควานหาม

กวางซีพัตต์ไสร ข้อเป้นบอริกา ราชตอไปย...

ดาวบคอวยพอน ไทพระสุธอน ไดยนางมพิริสี

ผู้เขาเจดชั้น พังลงไนยนี้ร ~~(ควยแหลงไปยทิมาร โดยราชประสง~~

สิ่งขอบบขุดอง)

ลักษณะการประสมคำ

การประสมคำที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีลักษณะที่แตกต่างจากปัจจุบัน ดังนี้

1. การเขียนพยัญชนะควบสระ คือ พยัญชนะ “ท” ใช้แทนพยัญชนะ “ช” และ สระอา ดังตัวอย่าง

หันไชย	อ่านว่า	ชานไชย
กัฬ ปวยกาน	อ่านว่า	กัช่าปวยการ
ปรีศ	อ่านว่า	ปรีชา
หรั่กาย	อ่านว่า	ชำระกาย

2. การเขียนพยัญชนะควบพยัญชนะและสระ (สระอะและสระอา) ดังตัวอย่าง

พพ	อ่านว่า	พระ (พยัญชนะควบสระอะ)
พพ , พญ	อ่านว่า	พญา (พยัญชนะควบสระอา)
ศรั๊ก	อ่านว่า	สาธิกา (พยัญชนะควบสระอา)
โศ	อ่านว่า	โศก (พยัญชนะควบพยัญชนะ)
พิเศ	อ่านว่า	ภิเชก (พยัญชนะควบพยัญชนะ)

3. การเขียนรูปพยัญชนะร่วม หมายถึง การเขียนตัวสะกดและตัวตามร่วมกัน
ดังตัวอย่าง

ปัญหา	ปัจจุบันใช้	ปัญหา
สว่างค้นหา	ปัจจุบันใช้	สว่าง สเนหา

4. การใช้รูปพยัญชนะต้นต่างไปจากปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

4.1 ก เขียนเป็น ค	เช่น	
กวัดไคว	เขียนเป็น	กวัดไควย
4.2 ข เขียนเป็น จ	เช่น	
ขอ	เขียนเป็น	จ้อ
เขต	เขียนเป็น	เขต
จ้า	เขียนเป็น	จ้า ,จา
ป่วยใจ	เขียนเป็น	ป่วยใจย
4.3 ข เขียนเป็น ค	เช่น	
คัดสน	เขียนเป็น	คัดสน
อักษุ	เขียนเป็น	อักษุ
ข่าว	เขียนเป็น	ข่าว
ขวักไขว่	เขียนเป็น	ขวักไขว้ย
4.4 ค เขียนเป็น ข	เช่น	
คับขัน	เขียนเป็น	จับขัน
4.5 ฉ เขียนเป็น จ	เช่น	
พิฆาต	เขียนเป็น	พิฆาต
4.6 ซ เขียนเป็น ส	เช่น	
กระซิบ	เขียนเป็น	กระสับ
4.7 ช เขียนเป็น ฉ	เช่น	
ชู	เขียนเป็น	ฉู
ชนะ	เขียนเป็น	ฉนี่
ช่อ	เขียนเป็น	ฉอ
ประจวร	เขียนเป็น	ประฉวน

4.8 ค เขียนเป็น ค	เช่น	
คำรี	เขียนเป็น	คำรี
คำรง	เขียนเป็น	คำรัง
คำเนิน	เขียนเป็น	คำเนิน
4.9 ถ เขียนเป็น ท	เช่น	
ถ้ำ	เขียนเป็น	ทา
ถ้อยคำ	เขียนเป็น	ทอยคำ
ถ้วน	เขียนเป็น	ทวน
4.10 ท เขียนเป็น ต	เช่น	
นิทรา	เขียนเป็น	นิตรา
4.11 ท เขียนเป็น ถ	เช่น	
ทรมาน	เขียนเป็น	ถอร์มาน
สนทนา	เขียนเป็น	สนถนา
ทวาร	เขียนเป็น	ถวาน
4.12 ท เขียนเป็น จ	เช่น	
ทรมาน	เขียนเป็น	จirman
สะท้อน	เขียนเป็น	สะจอน
ย่อท้อ	เขียนเป็น	ยอจ้อ
4.13 จู เขียนเป็น ถ	เช่น	
ถิ่นฐาน	เขียนเป็น	ถินถาน
4.14 ณ เขียนเป็น น	เช่น	
ประเพณี	เขียนเป็น	ประเพณี
มณี	เขียนเป็น	มนี
4.15 ฐ เขียนเป็น ถ	เช่น	
ฐนุ	เขียนเป็น	ถนุ
4.16 ฐ เขียนเป็น ท	เช่น	
สุทธ	เขียนเป็น	สุทิน
ข้ามรงค์	เขียนเป็น	ข้ามรัง
ธิดา	เขียนเป็น	ทีดา
โกธธา	เขียนเป็น	โกธทา

4.17 น เขียนเป็น ณ	เช่น	
ชนนี้	เขียนเป็น	ชัถ์ฉี
ชนนา	เขียนเป็น	ชัถ์ฉา
4.18 บ เขียนเป็น ป	เช่น	
บอก	เขียนเป็น	ปอก
บุญ	เขียนเป็น	ปุน
บุรุษ	เขียนเป็น	ปुरुค
4.19 ป เขียนเป็น บ	เช่น	
ปางนั้น	เขียนเป็น	บางนั้น
ปาก	เขียนเป็น	บาก
4.20 ผ เขียนเป็น ภ	เช่น	
ผอน	เขียนเป็น	ภอน
ผายผัน	เขียนเป็น	ภายผัน
4.21 ผ เขียนเป็น พ	เช่น	
แผ่นดิน	เขียนเป็น	แพนดิน
เผ็ด	เขียนเป็น	เพ็ด
ผงก	เขียนเป็น	พงก
พระผ่านฟ้า	เขียนเป็น	พระพานฟ้า
4.22 ผ เขียนเป็น ผ	เช่น	
ผุง	เขียนเป็น	ผุง
ผ่าย	เขียนเป็น	ผาย
ผาด	เขียนเป็น	ผาด
4.23 ผ เขียนเป็น ฟ	เช่น	
ผืน	เขียนเป็น	ฟืน
ผาก	เขียนเป็น	ฟาก
ผึ่ง	เขียนเป็น	ฟึ่ง
ผาทูลี	เขียนเป็น	ฟาทูลี
4.24 พ เขียนเป็น ผ	เช่น	
พึง	เขียนเป็น	ผึง

4.25 พ เขียนเป็น ฟ	เช่น	
ไพธัน	เขียนเป็น	ไพธัน
พรรณนา	เขียนเป็น	พินรณา
สารพัน	เขียนเป็น	สารพัน
4.26 พ เขียนเป็น ก	เช่น	
หิมพานต์	เขียนเป็น	หิมกาน
รำพึง	เขียนเป็น	รำกิง
พงพี	เขียนเป็น	ภิงพี
พ่วงพี	เขียนเป็น	ภวงกี
4.27 ฟ เขียนเป็น ผ	เช่น	
ฝาก	เขียนเป็น	ฝาก
4.28 ก เขียนเป็น ผ	เช่น	
แมลงภู	เขียนเป็น	ม้แมลงผู
ภูเขา	เขียนเป็น	ผูเขา
ภูมินทร์	เขียนเป็น	ผูนิน
4.29 ก เขียนเป็น พ	เช่น	
ภัสดา	เขียนเป็น	พัตดา
ภิกพ	เขียนเป็น	พีกบ
ภายใน	เขียนเป็น	พายไนย
4.30 ข เขียนเป็น ฉ	เช่น	
กัลยา	เขียนเป็น	กัลฉยา
โย	เขียนเป็น	โย
ลูกยา	เขียนเป็น	ลูกฉยา
4.31 ส เขียนเป็น ซ เช่น		
สวม	เขียนเป็น	ซวม
สู้	เขียนเป็น	ซู
สั้ม	เขียนเป็น	ซม
เสียง	เขียนเป็น	เซียง

4.32 ส เขียนเป็น ข	เช่น	
สามี	เขียนเป็น	สามี
เสนา	เขียนเป็น	เสนา
สากล	เขียนเป็น	สากล
เกสา	เขียนเป็น	เกสา
4.33 ศ เขียนเป็น ส	เช่น	
ข้าศึก	เขียนเป็น	ข้าศึก
เสร์	เขียนเป็น	เสร์
เศียร	เขียนเป็น	เศียร
ศอก	เขียนเป็น	ศอก
4.34 ษ เขียนเป็น ส	เช่น	
ประทักษิน	เขียนเป็น	ประทักสิน
ฤาษี	เขียนเป็น	ฤาษี
รักษา	เขียนเป็น	รักษา

5. การใช้พยัญชนะต้นคู่ที่ต่างไปจากปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

5.1 ซ เขียนเป็น ทร	เช่น	
กระซิบ	เขียนเป็น	กระทริบ
ซุบ	เขียนเป็น	ทรุบ
5.2 ซ เขียนเป็น สร	เช่น	
ซบ	เขียนเป็น	สรบ
5.3 ซร เขียนเป็น สร	เช่น	
ไซร์	เขียนเป็น	ไสร
5.4 ส เขียนเป็น สร	เช่น	
สวม	เขียนเป็น	สรวม
แสน	เขียนเป็น	สแรน
ไส้	เขียนเป็น	ไสร
ใช้สอย	เขียนเป็น	ใช้สรอย
5.5 ส เขียนเป็น ทร	เช่น	
ส่ง	เขียนเป็น	ทริง

5.6 ส เขียนเป็น ขร	เช่น	
มเหสี	เขียนเป็น	มหารี
เกสี	เขียนเป็น	เกษรี
5.7 สร เขียนเป็น ทร	เช่น	
สร้าง	เขียนเป็น	ทรวง
5.8 สร เขียนเป็น ส	เช่น	
สรง	เขียนเป็น	สัง
สร้าง	เขียนเป็น	สาง
5.9 สร เขียนเป็น ส	เช่น	
เศร้า	เขียนเป็น	เสา
5.10 สร เขียนเป็น สร	เช่น	
เศร้า	เขียนเป็น	เสรา

6. การใช้ตัวสะกดที่แตกต่างจากปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

6.1 ตัวสะกดแม่กด

ซ เขียนเป็น ค	เช่น	
เดช	เขียนเป็น	เดค
จ เขียนเป็น ค	เช่น	
เกียดกร้าน	เขียนเป็น	เกียดคราน
อิจฉา	เขียนเป็น	อิคฉา
ฉ เขียนเป็น ค	เช่น	
มังกุฉ	เขียนเป็น	มังกุค
ฎ เขียนเป็น ค	เช่น	
ปรากฏ	เขียนเป็น	ปรากฏค
ค เขียนเป็น ถ	เช่น	
โปรค	เขียนเป็น	โปรฎ
กรค	เขียนเป็น	กรฎ
ต เขียนเป็น ค	เช่น	
ปุโรหิต	เขียนเป็น	ประโรหิต
เมตตค	เขียนเป็น	เมตตค

ค เขียนเป็น ฎ	เช่น	
มรกต	เขียนเป็น	มอรรักฎ
ดร เขียนเป็น ค	เช่น	
ชลเนตร	เขียนเป็น	ชลเนต
บุศร	เขียนเป็น	บุศ
ท เขียนเป็น ค	เช่น	
บาท	เขียนเป็น	บาด
อภิวาท	เขียนเป็น	อพิवाद
ประสาท	เขียนเป็น	ประสาต
ศ เขียนเป็น ศ	เช่น	
ประเทศ	เขียนเป็น	ประเทศ
นिरास	เขียนเป็น	นिराต
ษ เขียนเป็น ค	เช่น	
ไทย	เขียนเป็น	ไทค
พิษ	เขียนเป็น	พิค
ส เขียนเป็น ค	เช่น	
ตรัส	เขียนเป็น	ตรัต
กิลต	เขียนเป็น	กิลค
ส เขียนเป็น ศ	เช่น	
วาสนา	เขียนเป็น	วาสหน้า
ส เขียนเป็น ฎ	เช่น	
โอรส	เขียนเป็น	โอรฎ

6.2 ตัวสะกดแม่กน

ณ เขียนเป็น น	เช่น	
ครวณ	เขียนเป็น	ครวน
เชณ	เขียนเป็น	เชน
บุษยณ	เขียนเป็น	บุษยัน
อาสณ	เขียนเป็น	อาสัน
ขวัน	เขียนเป็น	ขวัน

ร	เขียนเป็น น	เช่น	
	อาจารย์	เขียนเป็น	อาจัน
	วิเชียร	เขียนเป็น	วิเชียน
	สังหาร	เขียนเป็น	สังทาน
ณ	เขียนเป็น ร	เช่น	
	ประมาณ	เขียนเป็น	ประมาร
ณ	เขียนเป็น น	เช่น	
	คุณ	เขียนเป็น	คุณ
	บุราณ	เขียนเป็น	บุราน
น	เขียนเป็น ร	เช่น	
	ทรมาน	เขียนเป็น	จ้อรมาร
ล	เขียนเป็น น	เช่น	
	สากล	เขียนเป็น	สากน
	มงคล	เขียนเป็น	มงคิน
	ทูล	เขียนเป็น	ทูน
ล	เขียนเป็น ร	เช่น	
	ภูบาล	เขียนเป็น	ผุบาร
ล	เขียนเป็น พ	เช่น	
	จักรวาล	เขียนเป็น	จักกระวาท

6.3 ตัวสะกดแม่กบ

บ	เขียนเป็น พ	เช่น	
	ลึบ	เขียนเป็น	ลิว
พ	เขียนเป็น บ	เช่น	
	ชีพ	เขียนเป็น	ชีบ
	นิพพาน	เขียนเป็น	นีบพาน
ป	เขียนเป็น พ	เช่น	
	บุปผา	เขียนเป็น	บุพผา

7. การใช้ รร (ร หัน) และ งง (ง หัน) ซ้อนแทนไม้หันอากาศ (̣) หรือใช้กำกับอยู่ด้วยก็ได้ ดังตัวอย่าง

กันดาร	เขียนเป็น	กรรคาร
กัน	เขียนเป็น	กัรร , กรร
พัน	เขียนเป็น	พัรร
ทั้งหลาย	เขียนเป็น	ทงงหลาย

8. การใช้พยัญชนะ ย สะกดหลังในคำที่ประสมด้วยสระโอะไม่ม้วน (โ-) และสระโอะไม่มลาย(โ-) ดังตัวอย่าง

ทรามวัย	เขียนเป็น	ทรามไวย
ใบไม้	เขียนเป็น	ใบยไมย
ยากไร้	เขียนเป็น	ยากไรย
ไต้	เขียนเป็น	ไตย, ไตย
ไมตรี	เขียนเป็น	ไมตริย

9. การใช้อักษรนำ คำบางคำที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ไม่นิยมใช้อักษรนำเหมือนปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

9.1 หลู เขียนเป็น ลู

เช่น	เช่น	ลูย
------	------	-----

9.2 หลด เขียนเป็น ลด

เช่น	เช่น	ลัดถึ
หลีกหนี	เขียนเป็น	ลัดถึ
ลีเหลียม	เขียนเป็น	ลัดถึ
เหลือบ	เขียนเป็น	ลัดถึ
ประหลาด	เขียนเป็น	ลัดถึ

9.3 หน เขียนเป็น น

เช่น	เช่น	นัคนวง
หนักหน่วง	เขียนเป็น	นัคนวง
ตำแหน่ง	เขียนเป็น	นัคนวง
นุ่มนอย	เขียนเป็น	นัคนวง
หนึ่ง	เขียนเป็น	นัคนวง

9.4	อ ย เขียนเป็น ข	เช่น	
	อย่า	เขียนเป็น	ยา
	อย่างไร	เขียนเป็น	ยางไร
	อยู่	เขียนเป็น	ยู
9.5	ห ย เขียนเป็น ข	เช่น	
	เหยื่อ	เขียนเป็น	เยื่อ
	หยุด	เขียนเป็น	ยุค
9.6	ห ม เขียนเป็น ม	เช่น	
	เศร้าหมอง	เขียนเป็น	เสามอง
	หมอน	เขียนเป็น	มอน
	เหมือน	เขียนเป็น	เมื่อน
	กระหม่อม	เขียนเป็น	กระมอม
9.7	ห ว เขียนเป็น ว	เช่น	
	หวัง	เขียนเป็น	วัง

ในทางกลับกันคำบางคำที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราก็มีพยัญชนะ ห เป็นอักษรนำ ซึ่งแตกต่างจากการเขียนในปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

อึ้งมี	เขียนเป็น	อึ้งหมี่
ล้าง	เขียนเป็น	หลาง
ทรามวัย	เขียนเป็น	ทรามไหววัย
ฉลอง	เขียนเป็น	ฉ์ลอง
แรกรเริ่ม	เขียนเป็น	แรกรเหริ่ม
ไฉน	เขียนเป็น	ฉ์ไฉนย

10. การใช้สระ การใช้สระในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีดังนี้

10.1 สระอะ (-ะ)

10.1.1 ใช้เมื่อออกเสียงอะเต็มมาตราและไม่มีตัวสะกด เช่น

ประการ	เขียนเป็น	ประกาน
ประหาร	เขียนเป็น	ประหาน
พระทัย	เขียนเป็น	พระไทย

10.1.2 ใช้กับคำที่ประสมด้วยสระอะและมีตัวสะกดมี 2 กรณี คือ

- ใช้เครื่องหมายไม้หันอากาศแทนสระอะโดยตรง เช่น

อาสัญ	เขียนเป็น	อาสัน
พิบัติ	เขียนเป็น	พิบัต
สังเวท	เขียนเป็น	สังเวด

- ใช้พยัญชนะซ้อนแทนไม้หันอากาศ เช่น

กัณคาร	เขียนเป็น	กรรคาร
ทั้งหลาย	เขียนเป็น	ทงทั้งหลาย

10.2 สระอา (-า)

พยัญชนะเมื่อประสมกับสระอา มักจะเขียนติดกันและสระอาสามารถอยู่หลังพยัญชนะของคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกดก็ได้ เช่น

บ้าง	เขียนเป็น	บาง
มารดา	เขียนเป็น	มานดา

10.3 สระอิ (-ิ)

ใช้วางบนพยัญชนะที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกดก็ได้ เช่น

พิบัติ	เขียนเป็น	พิบัต
มะลิลา	เขียนเป็น	มลิลา
ทิศ	เขียนเป็น	ทิศ

10.4 สระอี (-ี)

10.4.1 ใช้วางบนพยัญชนะของคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกดก็ได้ เช่น

หญิง	เขียนเป็น	ญิง
บิดา	เขียนเป็น	บิดา

10.4.2 ใช้สระอีและมีพยัญชนะ อ และพยัญชนะ ย เกยงในคำที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

ชื่อ	เขียนเป็น	ชือ
ศิริ	เขียนเป็น	ศิริย

10.5 สระอิ (ิ)

ใช้รูปสระอิ (ิ) เมื่อมีเครื่องหมายนิคหิต (๐) บนสระอิ แต่เขียนไม่ติดกัน
เหมือนปัจจุบัน มักใช้วางบนคำที่มีตัวสะกดเป็นส่วนใหญ่ เช่น

จิง	เขียนเป็น	จิง
ตะลิ่ง	เขียนเป็น	ตลิ่ง

10.6 สระอี (ี)

10.6.1 ใช้รูปสระอีซึ่งมีเครื่องหมายพินทุที่ขมวดหัว (๑) วางบนพยัญชนะ
ที่มีตัวสะกด เช่น

จิ้น	เขียนเป็น	จิ้น
จิ้ง	เขียนเป็น	จิ้ง
หนิ้ง	เขียนเป็น	นิ้ง

10.6.2 ใช้รูปสระอีที่มีพยัญชนะ อ เฝียงอยู่ในคำที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

ชื้อ	เขียนเป็น	ชื้อ
นับถื้อ	เขียนเป็น	นับถื้อ
อื้อ	เขียนเป็น	อื้อ

การใช้สระอี บางครั้งก็ไม่มีพยัญชนะ อ เฝียง เช่น

คื้อ	เขียนเป็น	ครี
อื้อ	เขียนเป็น	อิ

นอกจากนี้บางคำอาจใช้รูปสระอีแทนเสียงสระอีในคำที่มีตัวสะกดก็ได้ เช่น

รำพิ่ง	เขียนเป็น	รำกิ้ง
จิง	เขียนเป็น	จิง

10.7 สระอุ (ู)

ใช้วางใต้พยัญชนะต้นในคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกด เช่น

มนุษย์	เขียนเป็น	มนุค
อนุภาพ	เขียนเป็น	อานูกาบ
สกุณี	เขียนเป็น	สกุณี

10.8 สระอุ (ู)

ใช้วางได้พยัญชนะในคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกด เช่นเดียวกับสระอุ แต่ตำแหน่งการวางนั้นมีลักษณะดังนี้

10.8.1 กรณีที่คำมีพยัญชนะสะกด สระอุจะวางไว้ระหว่างได้พยัญชนะต้นกับพยัญชนะตัวสะกด เช่น

ทูล	เขียนเป็น	ทูน
ห่อหุ้ม	เขียนเป็น	ห่อหุ้ม
ลูป	เขียนเป็น	ลูบ

10.8.2 กรณีที่คำไม่มีพยัญชนะสะกด สระอุจะวางไว้ในตำแหน่งเดียวกันกับปัจจุบัน เช่น

หมู่	เขียนเป็น	หมู
บุรี	เขียนเป็น	บुरีย
อูรา	เขียนเป็น	อูรา

คำที่ประสมด้วยสระอุบางคำ ปัจจุบันนิยมประสมด้วยสระอุมากกว่า เช่น อูรา อูมาร บुरีย เป็นต้น

10.9 สระเอะ (เ-ะ)

ใช้ประสมกับคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกดเหมือนปัจจุบัน เช่น

เด็ก	เขียนเป็น	เดก
เห็น	เขียนเป็น	เหน
เอะ	เขียนเป็น	เอะ

10.10 สระเอ (เ-)

ใช้วางหน้าพยัญชนะในคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกด เช่น

เวหา	เขียนเป็น	เวหา
สเนหา	เขียนเป็น	สเนหา
เทวี	เขียนเป็น	เทวี

10.11 สระแอ (แ-)

ใช้วางหน้าพยัญชนะในคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกดเหมือนในปัจจุบัน

เช่น

แจ๋ง	เขียนเป็น	แจง
แต่	เขียนเป็น	แต
แม่	เขียนเป็น	แม

10.12 สระโอ (โ-)

ใช้วางไว้หน้าพยัญชนะทั้งคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกดเหมือนในปัจจุบัน

เช่น

โพธิญาณ	เขียนเป็น	โพதியาน
โปรด	เขียนเป็น	โปรฎ , โปรด
ปุโรหิต	เขียนเป็น	ประโรหิต

10.13 สระเอาะ (เ-าะ)

ใช้ประสมกับคำที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

เคราะห์	เขียนเป็น	เคราะห์
เพราะ	เขียนเป็น	เพราะ
เหาะ	เขียนเป็น	เหาะ

10.14 สระออ (-อ)

10.14.1 ใช้ประสมกับคำที่มีตัวสะกดเหมือนในปัจจุบัน เช่น

มอบ	เขียนเป็น	มอบ
นกร	เขียนเป็น	น่คอน

10.14.2 ใช้ประสมกับคำที่ไม่มีตัวสะกดและมีเครื่องหมายประกอบเสียง

สระออด้วย เช่น

ทรมาน	เขียนเป็น	ท้อร์มาน
จรลี	เขียนเป็น	จ้อร์ลี
ขอ	เขียนเป็น	ข้อ

10.15 สระเอีย (เีย)

ใช้ประสมกับคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกดเหมือนปัจจุบัน แต่รูปสระอิ(ิ) มักจะวางบนพยัญชนะ ย เมื่อคำนั้นมีตัวสะกด เช่น

เคียร	เขียนเป็น	เคียน
เปรียบ	เขียนเป็น	เปรียบ
เหลียว	เขียนเป็น	เหลียว

10.16 สระเอือ (เือ)

ใช้รูป เือ และ เือ ประสมกับคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกด สระเอือจะวางบนพยัญชนะ อ เมื่อคำนั้นมีตัวสะกด เช่น

เมือง	เขียนเป็น	เมือ้ง
เคือ่อง	เขียนเป็น	เคืออิ่ง
เพือ่น	เขียนเป็น	เพือ้น
เหมือ่น	เขียนเป็น	เหมือ้น

10.17 สระอัว (ัว)

ใช้กับคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกดเหมือนในปัจจุบัน ดังนี้

10.17.1 ใช้รูป ัว เมื่อไม่มีตัวสะกด เช่น

กลัว	เขียนเป็น	กลัว
ชั่ว	เขียนเป็น	ชั่ว

10.17.2 ใช้รูป -ว เมื่อมีตัวสะกด เช่น

ป่วย	เขียนเป็น	ป่วย
สววม	เขียนเป็น	สรววม
กวอดขัน	เขียนเป็น	กวอดขัน

10.18 สระเออ (เ - อ)

10.18.1 ใช้รูป เอ และ เอ ประสมกับคำที่มีตัวสะกด เช่น

คำเนิน	เขียนเป็น	คำเนิน
เล็ก	เขียนเป็น	เล็ก

10.18.2 ใช้สระเออประสมกับคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกดก็ได้ อาจมีเครื่องหมายประกอบเสียงสระเออด้วย เช่น

เคย	เขียนเป็น	เค็ย
เสวย	เขียนเป็น	เสว็ย
เรอ	เขียนเป็น	เร็อ

10.19 สระฤา (ฤา)

ใช้รูป ฤา ในคำที่ออกเสียงว่า รือ เช่น

คือ	เขียนเป็น	คฤา
เลื่องลือ	เขียนเป็น	เลื่องฤา
ลือชา	เขียนเป็น	ฤาห

10.20 สระฤ (ฤ)

ใช้รูป ฤ ในคำที่ออกเสียงว่า ลี เช่น

ลึกล้ำ	เขียนเป็น	ฤกล้ำ
--------	-----------	-------

10.21 สระอำ (ำ)

ใช้ประสมกับคำที่ไม่มีตัวสะกดเหมือนในปัจจุบัน เช่น

สำคัญ	เขียนเป็น	สำคัญ
จำเนียร	เขียนเป็น	จำเนียร
รำคาญ	เขียนเป็น	รำคาญ

10.22 สระโ (โ)

10.22.1 ใช้วางหน้าพยัญชนะที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

ไกล	เขียนเป็น	ไกล้
ไต่	เขียนเป็น	ไต
ไหน	เขียนเป็น	ไหน

10.22.2 ใช้รูปสระ โ- และมีพยัญชนะ ย เคียงในคำที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

นาไร่	เขียนเป็น	นาไร้ย
ไมตรี	เขียนเป็น	ไมตรีย
เมื่อไร	เขียนเป็น	เมื่อไรย

10.23 สระไอ (ไ-)

10.23.1 ใช้วงหน้าพยัญชนะของคำที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

ไม่ เขียนเป็น ไไม่

ใหญ่ เขียนเป็น ไญ

10.23.2 ใช้รูปสระ ไ- และมีพยัญชนะ ย เคียงในคำที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

ไพร่ เขียนเป็น ไปรีย

ยากไร้ เขียนเป็น ไยไร้

สาวใช้ เขียนเป็น ไส

10.24 สระเอา (เ-)

ใช้ประสมกับพยัญชนะของคำที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

เข้า เขียนเป็น เหา

เฝ้า เขียนเป็น เฝ

เกล้า เขียนเป็น เกล

จากการศึกษาอักษรวิธีที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับลายมือของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี สามารถสรุปได้ว่า

1. อักษรวิธีที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราแตกต่างจากอักษรวิธีในปัจจุบัน เนื่องจากในอดีตเอกสารไทยโบราณนิยมบันทึกตามเสียงพูด ไม่เคร่งครัดเรื่องการสะกดการันต์ อีกทั้งยังพบว่าการประสมคำและการใช้ตัวสะกดของคำเดียวกัน รูปแบบการเขียนมักจะแตกต่างกัน เช่น

วาสนา	เขียนเป็น	วาดสัหนา , วาดัหนา
-------	-----------	--------------------

กัลยา	เขียนเป็น	กัลยา , กัลญา , กรรลญา
-------	-----------	------------------------

2. การใช้พยัญชนะต้นจะเขียนปะปนกันระหว่างเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันหรือเสียงใกล้เคียงกัน เช่น

ศาลา	เขียนเป็น	สุลา
------	-----------	------

ถิ่นฐาน	เขียนเป็น	ถิ่นถาน
---------	-----------	---------

ขัดสน	เขียนเป็น	คัดสน
-------	-----------	-------

3. คำบางคำมีการประสมสระด้วยเสียงสระเสียงยาวซึ่งแตกต่างจากปัจจุบัน เช่น

สุริยง	เขียนเป็น	สุริยง
อุรา	เขียนเป็น	อุรา
กุมาร	เขียนเป็น	กุมาร
ห่อหุ้ม	เขียนเป็น	หือหุม

4. สระอา (-) มักจะเขียนติดกับพยัญชนะที่ประสมด้วย เช่น

สามี	เขียนเป็น	สามี
บาทา	เขียนเป็น	บาทา
กราบ	เขียนเป็น	กราบ
พญา	เขียนเป็น	

5. เครื่องหมายที่ใช้ในการเขียนมี 3 ประเภท คือ

5.1 เครื่องหมายที่ใช้แทนเสียงสระหรือประกอบเสียงสระ เช่น ไม้หันอากาศ (๓)

พินทุ (๙) ผนทอง (๙๐) นิคหิต (๐)

5.2 เครื่องหมายที่ใช้ประกอบการเขียน เช่น ไม้ยมก (๙) วงเล็บ (...) และตีนครุ (+) เป็นต้น

5.3 เครื่องหมายประกอบการประพันธ์ เช่น ฟองมัน (๑) วิสรรชนีย์ (๒) และเครื่องหมายการตัดพยัญชนะ สระ หรือข้อความทิ้งซึ่งมีหลายรูปแบบการเขียน เช่น (\) , (—) (=) เป็นต้น

6. คำที่ประสมกับสระ ใ- และสระ ใ- นิยมใช้พยัญชนะ ย ตามหลัง เช่น

ใหญ่	เขียนเป็น	ไญย
ให้	เขียนเป็น	ไหย
ไป	เขียนเป็น	ไปย

7. คำบางคำใช้ รร (ร หัน) และ งง (ง หัน) ซ้อนแทนเครื่องหมายไม้หันอากาศ (๓) หรือใช้ไม้หันอากาศกำกับอยู่ด้วย เช่น

วัง	เขียนเป็น	วังง
ทั้งหลาย	เขียนเป็น	ทงงหลาย

8. คำบางคำไม่ใช้อักษรนำเหมือนในปัจจุบัน เช่น

หยุด	เขียนเป็น	ยุด
อยู่	เขียนเป็น	ยู

9. คำบางคำมีการประสมคำที่แตกต่างไปจากปัจจุบัน เช่น

9.1 การเขียนพยัญชนะควบสระ เช่น

หญ	อ่านว่า	ชาย
ปรห	อ่านว่า	ปรีชา
หรักาย	อ่านว่า	ชำระกาย

9.2 การเขียนพยัญชนะควบพยัญชนะ เช่น

โคศ	อ่านว่า	โคก
	อ่านว่า	พญา

9.3 การเขียนรูปพยัญชนะร่วม เช่น

ปญา	อ่านว่า	ปัญญา
สวัตเนหา	อ่านว่า	สวาทสนเหา

10. การใช้สระที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับลายมือของนิทานเรื่องทำวสุทนต์และมโนห์ราฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี มีรูปแบบการเขียนที่แตกต่างจากปัจจุบัน ดังนี้

10.1 สระอี ใช้รูป (ี) แต่ปัจจุบันใช้รูป (ี)

10.2 สระออี ใช้รูป (ี) แต่ปัจจุบันใช้รูป (ี)

10.3 สระออ ใช้รูป (-อ) และมีเครื่องหมายประกอบเสียงสระอในคำที่มีตัวสะกดแต่ปัจจุบันใช้รูป (-อ) เท่านั้น

10.4 สระเอีย ใช้รูป (ี-ย) เมื่อคำนั้นมีตัวสะกด แต่ปัจจุบันใช้รูป (ี-ย)

10.5 สระเอือ ใช้รูป (ี- อี) และ (ี- อี) เมื่อคำนั้นมีตัวสะกด แต่ปัจจุบันใช้รูป (ี- อ) เท่านั้น

10.6 สระเออ ใช้รูป (ี) และ (ี) และมีเครื่องหมายประกอบเสียงสระเออเมื่อคำนั้นมีตัวสะกด แต่ปัจจุบันใช้รูป (ี-อ) เท่านั้น

10.7 สระไอ ใช้รูป (ใ-) และ (ใ-ย) แต่ปัจจุบันใช้รูป (ใ-)

10.8 สระไอ ใช้รูป (ใ-) และ (ใ-ย) แต่ปัจจุบันใช้รูป (ใ-)

บทที่ 3

วิเคราะห์นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

นิทานเรื่องพระสุธนและนางมโนห์ราเป็นนิทานที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย
ดังจะเห็นได้จากการแพร่กระจายไปตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ทำให้นิทานเรื่องนี้มีหลาย
สำนวน อีกทั้งยังพบว่านิทานเรื่องพระสุธนและมโนห์รายังปรากฏในหลายประเทศแถบเอเชียด้วย
ซึ่งแต่ละสำนวนย่อมมีความแตกต่างกันไปไม่มากนัก

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี เป็นอีกสำนวน
หนึ่งซึ่งพระครูสถลสารวิคุณ วัดเขาคันทรง ตำบลสัทธิ์ อำเภอสัทธิ์ จังหวัดชลบุรี มอบให้แก่
หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี เอกสารต้นฉบับลายมือ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและสมัยที่แต่งแต่
ประการใด ลักษณะต้นฉบับอยู่ในสภาพไม่สมบูรณ์ คือ เนื้อความตอนต้นและตอนกลางเรื่อง
ขาดหายไป ทำให้เรื่องราวของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราสำนวนนี้ไม่สมบูรณ์นัก แต่ก็ยัง
พอทราบเรื่องราวโดยรวมได้จากการเล่าเรื่องย่อของตัวละครในเรื่อง

ในที่นี้ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
จังหวัดชลบุรี ด้านเนื้อเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์ โครงเรื่อง จุดมุ่งหมาย แนวคิด ตัวละคร ฉาก
กลวิธีการประพันธ์ และคุณค่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เนื้อเรื่อง

(ความก่อนหน้านี้ขาดหายไป) เริ่มความตอนที่นางมโนห์ราทราบว่าตนเองจะถูกฆ่าเพื่อ
บูชาญ นางมโนห์ราเกิดความกลัวจึงบินหนีไปจากนครอุดรปัญจา แม้ว่านางจันทวีจะทัดทาน
อย่างไรนางก็ไม่ยอมฟัง แต่ก่อนที่นางจะจากไปนั้นได้ทูลสั่งความไว้กับนางจันทวีว่า หากพระสุธน
กลับมาขอให้ช่วยบอกด้วยว่านางขอลาพระองค์ไปก่อน ขอให้พระสุธนหานางกษัตริย์ที่ดีมาเป็น
มเหสีแทน ส่วนนางนั้นนอกจากพระองค์แล้วจะไม่ขอมีสามีอีก จะขอเป็นบาทบริจาริกาของ
พระสุธนทุกชาติไป นางมโนห์ราทูลสั่งความเพียงเท่านี้ก็บินจากไปด้วยความอาลัยยิ่งนัก สาเหตุที่
นางมโนห์ราต้องมาพลัดพรากจากพระสุธนในชาตินี้ก็เพราะว่าในชาติก่อนนางมโนห์ราซึ่งคือนาง
เมรีได้อธิษฐานว่าในชาตินี้นางได้ติดตามพระรถซึ่งก็คือพระสุธนในชาตินี้มาจนสิ้นชีพ หากเกิด
ชาติหน้าขอให้พระรถเป็นฝ่ายติดตามนางบ้าง ชาตินี้จึงทำให้พระสุธนและนางมโนห์ราต้อง

พลัดพรากจากกัน

เมื่อนางมโนห์ราบินมาถึงอาศรมของพระฤๅษี นางเกรงว่าพระสุธนจะติดตามนางมา นางจึงบินลงมายังอาศรมและเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้พระฤๅษีฟังว่านางชื่อ นางมโนห์ราอยู่บนครุฑรวิญจา อยู่มาวันหนึ่งในขณะที่พระสุธนยกทัพไปปราบข้าศึก ท้าวอาทิตย์วงศ์ผู้เป็นพระบิดาทรงพระสุบินอย่างประหลาด บุโรหิตได้ทูลทำนายความเท็จว่าเป็นเหตุไม่ดีต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์ คือ พิธีฆ่าสัตว์บูชาญ และต้องนำนางมโนห์ราคือคนนั้นมาบูชาญด้วย เมื่อคนรู้เรื่องจึงเกิดความกลัวจึงตัดสินใจหนีมาเพื่อที่จะกลับไปยังนครไกรลาส

หลังจากที่นางมโนห์ราเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นจบแล้ว นางจึงส่งความฝากกับพระฤๅษีไว้ว่า หากพระสุธนติดตามนางมาถึงที่นี่ จงช่วยห้ามปรามพระองค์ว่าอย่าติดตามนางไปเลย เพราะหนทางข้างหน้าอันตรายมาก หากที่มนุษย์จะไปถึง ขอให้พระองค์เสด็จกลับเสียแต่เพียงนี้ หากพระฤๅษีทัดทานพระสุธนเท่าไรแล้วพระองค์ไม่ยอมกลับจะตามไปให้ได้ ขอให้ช่วยบอกพระองค์ว่าให้พระองค์เสด็จไปทางทิศอุดรและขอให้ช่วยมอบยา ภูเขา และธำมรงค์เหล่านี้แก่พระสุธนด้วย จากนั้นนางมโนห์ราจึงอธิบายเกี่ยวกับวิธีที่จะฝ่าฟันอันตรายต่าง ๆ ระหว่างทางที่จะไปให้พระฤๅษีฟังว่าพระสุธนจะพบกับป่าที่มีผลไม้ไม่มีพิษ ขอให้พระองค์จับวานรไปด้วยตัวหนึ่งหากผลไม้ใดวานรกินได้พระองค์ก็เสวยได้เช่นกัน ถัดจากนั้นไปจะเป็นเชิงหวายใหญ่มีหนามรกทั้งป่า ให้พระองค์ใช้ผ้ารัดกำแพงคลุมองค์ เมื่อนกหัสติลิงค์เห็นก็จะเข้าใจว่าเป็นเนื้อทรายก็จะโฉบพาพระองค์ข้ามป่าหวายนั้นไปยังรังของมันที่อยู่บนต้นไม้ใหญ่ จากนั้นให้พระองค์ตบพระหัตถ์พร้อมทั้งร้องตะโกน พญานกก็จะตกใจและบินหนีไป เส้นทางต่อจากนั้นจะลำบากมาก นอกจากนี้ยังมียักษ์สามสิบสองตนซึ่งสูงเจ็ดศอกยืนในป่าแห่งหนึ่ง เมื่อเดินต่อไปข้างหน้าก็จะพบช้างสองเชือกซึ่งกำลังต่อสู้กันขวางทางอยู่ จากนั้นจะพบภูเขาเงินภูเขาทอง ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีอันตรายทั้งสิ้น ป่าอีกแห่งหนึ่งจะมีต้นไม้แน่นขนัด มีงูเท่าสะพานทอดขวางอยู่ไม่สามารถเดินผ่านไปได้ ไม่เพียงแต่เท่านั้นยังมีป่าหนามไฟ มีแม่น้ำอีก และริมแม่น้ำนั้นจะมีภูผาสองเที้ยมฟ้ามากมายยากที่จะเดินผ่านไปได้ จากที่เล่ามานี้ขอให้พระฤๅษีช่วยบอกพระสุธนตามนี้ด้วยเถิด

หากพระสุธนยังไม่ยอมกลับยืนยันจะตามไปอีกก็ขอให้พระสุธนร้ายมนต์คาถาแล้วนำยามาที่ถูกระเบิดไปยังทางก่อนที่จะเสด็จไป งูและยักษ์นั้นให้พระองค์ใช้ยาโรยเหนือลมแล้วจึงใช้ศรยิงไปที่ยักษ์ เมื่อยักษ์ตายแล้วอย่าเดินไปทางปลายเท้าเพราะยักษ์จะฟื้นและจับพระองค์กิน ขอให้พระองค์เดินไปทางหัวของยักษ์จึงจะปลอดภัย ป่าถัดจากนั้นเป็นป่าน้ำกรดมีงูตัวใหญ่ยาวพาดขวางอยู่เหมือนสะพานข้ามฟาก ถ้าสัตว์ใดข้ามไปมันก็จะจับกินเป็นอาหาร จำต้องเดินไปบนหลังงู เมื่อถึงฝั่งให้รีบกระโดดหนีโดยเร็ว ถ้าห่างไปได้หกศอกจึงจะปลอดภัย ถัดไปจะมีป่าภูผาคา

ให้ใช้ศรแผลงไปให้เป็นทางก่อนจะเดินผ่านไป ถัดจากนั้นจะมีป่าหยาวยกรด ก็ให้ใช้ศรแผลงไปเช่นกัน แต่ริมป่าหยาวยนี้มีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งมีฝูงพญานกได้ทำรังอาศัยอยู่ ให้พระองค์ขึ้นไปซ่อนตัวในรังแล้วคอยฟังว่าพญานกตัวใดจะไปนครไกรลาส ขอให้พระองค์จงซ่อนกายอยู่ในปีกของมัน ครั้นเมื่อพญานกลงสู่พื้นดินแล้วจึงออกมาพร้อมทั้งโห่ร้องขึ้นทันที เมื่อพญานกตกใจก็จะบินหนีไปจากนั้นพระองค์จึงจะเข้ามาในวังได้ นางมโนห์ราสั่งความกับพระฤาษีพลางก็คอยพระสุธนไปพลางจนพลบค่ำจึงอาศัยอยู่ที่อาศรมหนึ่งคืน จนกระทั่งรุ่งเช้าเมื่อพระสุธนยังไม่ได้เสด็จตามนางมา นางจึงกราบลาพระฤาษีแล้วบินจากไป

เมื่อท้าวประทุมราชและนางจันทิณีผู้เป็นพระบิดาและพระมารดาทรงทราบว่านางมโนห์รากลับมาแล้ว ทั้งสองพระองค์ดีพระทัยยิ่งนัก นางจันทิณีและธิดาทั้งหลายก็เมื่อได้พบนางมโนห์ราต่างฝ่ายต่างดีพระทัยและได้ถามเรื่องราวทั้งหมด นางมโนห์ราจึงเล่าให้ฟังว่านางถูกพรานป่าจับตัวไปถวายพระสุธนซึ่งเป็นพระราชโอรสของท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทิณีผู้ครองนครอุดรปัญจา อยู่ต่อมาคืนหนึ่งขณะที่พระสุธนยกทัพไปปราบข้าศึกที่มาประชิดเมือง ท้าวอาทิตย์วงศ์ก็ทรงพระสุบินว่า ใต้ของพระองค์เลื้อยออกมาพันรอบจักรวาลได้สามรอบแล้วจึงกลับสู่เข้าพระนาคีดั้งเดิม พระองค์จึงให้ปุโรหิตทำนายพระสุบินได้ความว่าพระองค์ทรงมีพระเคราะห์ร้ายต้องทำพิธีบูชาด้วยคารมฆ่าสัตว์และมนุษย์หญิงชายอย่างละหนึ่งร้อยรวมทั้งนางมโนห์ราด้วย เมื่อนางทราบว่าจะถูกบูชาจึงไปขอร้องต่อนางจันทิณีให้ช่วยทูลขอท้าวอาทิตย์วงศ์ให้ทรงผ่อนผันรอให้พระสุธนเสด็จกลับมาก่อนแต่นางก็ถูกห้ามไม่ให้เข้าเฝ้า ดังนั้นนางจึงคิดอุบายทูลขอปีกหางจากนางจันทิณี เมื่อได้โอกาสนางจึงบินหนีมา นางจันทิณีเมื่อได้ฟังนางมโนห์ราเล่าแล้วก็เกิดความสงสารยิ่งนัก และเล่าว่าตนเองได้พยายามติดตามนางมโนห์ราไปทั่วทุกหนทุกแห่งแต่ไม่พบนับวันก็ยิ่งโศกเศร้ายิ่งนัก

ฝ่ายท้าวประทุมราชเมื่อทรงทราบว่านางมโนห์ราไปอยู่ที่เมืองมนุษย์มาจึงมีพระบัญชาให้นางอยู่ประสาธนอกนครก่อน ทั้งนี้เพราะเกรงคำครหา พระองค์ได้พระราชทานสาวใช้ห้าร้อยคนเพื่อตักน้ำมาให้ นางมโนห์ราสร้างวันละหนึ่งร้อยกระออมเป็นเวลาเจ็ดปีเจ็ดเดือน เพื่อให้ นางมโนห์ราหมดกลิ่นมนุษย์ที่ติดกายนางมาก่อนที่จะรับนางเข้ามาอยู่ในวังดั้งเดิม

ฝ่ายพระสุธนหลังจากยกทัพไปปราบข้าศึกจนได้รับชัยชนะแล้วก็ยกทัพกลับมาด้วยความรีบร้อน เมื่อพระองค์ทรงทราบว่านางมโนห์ราหนีไปแล้วก็โศกเศร้าพระทัยยิ่งนัก แม้วางนางจันทิณีจะปลอบอย่างไรก็ไม่เป็นผล พระสุธนได้ทูลลาพระมารดาออกติดตามนางมโนห์ราโดยมีพรานบุญเป็นผู้นำทางไปหาพระฤาษี เมื่อเดินทางมาถึงอาศรมแล้ว พระสุธนก็ให้พรานบุญกลับไป พระฤาษีได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดตามที่นางมโนห์ราสั่งความไว้ให้พระสุธนฟังจนจบ พระสุธนจึงตัดสินใจ

พระทัยจะติดตามนางมโนห์ราแม้ว่าจะต้องประสบกับภัยอันตรายมากมายก็ตาม พระฤาษีเห็นว่าตนจะทัดทานพระสุธนอย่างไร พระองค์ก็คงไม่ยอมกลับจึงได้มอบมนต์ ผ้ารัดกำพล ธำมรงค์ และพระภูษาซึ่งนางมโนห์ราฝากไว้ให้กับพระสุธนเพื่อใช้ป้องกันอันตรายระหว่างทาง จากนั้นพระสุธนจึงกราบลาพระฤาษีแล้วออกเดินทางต่อไป ระหว่างทางพระสุธนต้องประสบกับอันตรายนานับประการเป็นเวลาเจ็ดปีเจ็ดเดือน ในที่สุดก็เดินทางมาถึงเขาไกรลาส

(ความตอนนี้งานหายไป) เริ่มความตอนที่นางมโนห์ราทราบจากสาวใช้ว่าพระสุธนติดตามนางมาถึงแล้ว นางมโนห์ราจึงสั่งให้สาวใช้จัดเตรียมพระภูษาและอาหารคาวหวานไปถวายพระสุธน ส่วนนางมโนห์ราก็รีบไปทูลให้นางจันกินรีทรงทราบพร้อมทั้งเล่าความแต่หนหลังเมื่อครั้งที่นางฝากธำมรงค์ไว้กับพระฤาษีให้พระมารดาฟัง นางจันกินรีจึงพานางมโนห์ราเข้าเฝ้าท้าวประทุมราช เมื่อท้าวประทุมราชทรงทราบเรื่องดังกล่าว ทรงเห็นว่าพระสุธนต้องเป็นผู้ที่มีบุญญธิการจึงสามารถเดินทางมายังเขาไกรลาสได้อย่างปลอดภัย ดังนั้นท้าวประทุมราชจึงมีรับสั่งให้เสนาจัดเตรียมขบวนไปรับพระสุธนเข้ามาในวัง โดยมีนางมโนห์ราเสด็จไปรับด้วย ครั้นเมื่อพระสุธนได้พบกับนางมโนห์ราแล้วต่างฝ่ายต่างคร่ำครวญถึงความหลังที่แสนยากลำบากแล้วจึงเสด็จเข้าเฝ้าท้าวประทุมราชและนางจันกินรี

เมื่อท้าวประทุมราชได้ทอดพระเนตรเห็นพระสุธนก็เกิดความรักใคร่เอ็นดู มิได้ทรงรังเกียจแต่อย่างใด แต่ด้วยเกรงคำครหา จึงมีพระประสงค์ให้พระสุธนแสดงอิทธิฤทธิ์ของครุสินไชยให้ปรากฏก่อน จากนั้นมีรับสั่งให้เหล่าเสนาเอาต้นตาล โคนคเจ็ดต้นมาฝึงเรียงกัน โดยเว้นระยะให้ห่างต้นละหนึ่งวา แล้วจึงตัดไม้มะเดื่อให้มีความหนาห้าศอกเท่ากันจำนวนเจ็ดอัน กระดานศิลาเจ็ดอัน แผ่นทองแดงเจ็ดแผ่น แผ่นเหล็กเจ็ดแผ่น ให้มีความกว้างและหนาห้าศอกทุกอัน แล้วนำทั้งหมดมาตั้งเรียงลำดับให้ห่างกันสี่ศอก จากนั้นนำเทียนบรรทุกกรวดทรายให้เต็มเจ็ดเล่มเทียนเรียงไว้เพื่อให้พระสุธนแผลงศร พระสุธนจึงตั้งจิตอธิษฐานพร้อมทั้งยกศรแผลงไปทำลายจนสำเร็จ ทำให้เหล่าเทวดาและกินรีทั้งหลายต่างอวยพรและสรรเสริญพระสุธนไปทั่วภิกพ จากนั้นท้าวประทุมราชจึงมีรับสั่งให้พระสุธนยกศรประจำเมืองไกรลาส ซึ่งครั้งนี้ต้องใช้บุรุษจำนวนหนึ่งพันคนจึงจะยกได้ แต่พระสุธนก็สามารถยกขึ้นได้อย่างง่ายดาย ต่อมาท้าวประทุมราชจึงมีรับสั่งให้พระสุธนยกแท่งศิลาใหญ่ซึ่งต้องใช้คนยกจำนวนถึงหนึ่งพันคนจึงจะยกได้ แต่พระสุธนเพียงอธิษฐานก็สามารถยกแท่งศิลาใหญ่ขึ้นบนบ่าได้ ทำให้เหล่าเทวดาและเหล่ากินรีทั้งหลายที่มาชุมนุมต่างพากันสรรเสริญพระสุธน

ท้าวประทุมราชยังมีพระราชประสงค์ที่จะทดสอบพระสุธนอีก จึงให้ธิดาทิ้งเจ็ดแฉ่งองค์ เหมือนกัน ถ้าพระสุธนจำได้ว่าธิดาองค์ใดคือนางมโนห์ราก็จะอภิเษกสมรสให้ทั้งสองพระองค์ เมื่อ พระสุธนทอดพระเนตรเห็นนางทิ้งเจ็ดแฉ่งก็ไม่สามารถบอกได้ ทำให้ร้อนถึงพระอินทร์ต้องแปลงเป็น แมลงวันทองมาจับที่พระเศียรของนางมโนห์รา ทำให้พระสุธนจำได้ ดังนั้นท้าวประทุมราชจึงมี พระบัญชาให้จัดพิธีอภิเษกสมรสระหว่างพระสุธนและนางมโนห์รา

อยู่ต่อมาคืนหนึ่งพระสุธนบรรทมไม่หลับเพราะคิดถึงพระมารดาจึงทรงคิดจะกลับนคร อุครปัญญา นางมโนห์ราได้ขอลาเสด็จไปด้วย ครั้นรุ่งเช้าทั้งสองพระองค์จึงไปเข้าเฝ้าท้าว ประทุมราชและนางจันทิณีเพื่อขอลาไปยังนครอุครปัญญา ท้าวประทุมราชเองก็ทรงเห็นว่า พระองค์ควรที่จะเสด็จไปเยี่ยมเยียนนครอุครปัญญาเสียที ครั้นเมื่อถึงวันเสด็จไปนครอุครปัญญา ท้าวประทุมราชและนางจันทิณีพร้อมด้วยพระสุธนและนางมโนห์ราและเหล่าไพร่พลมากมายจึง ยกขบวนทัพจากเขาไกรลาสมายังนครอุครปัญญา

ฝ่ายท้าวอาทิตย์วงศ์ซึ่งกำลังบรรทมอยู่ เมื่อ ได้ยินเสียงดั่งสนั่นของขบวนทัพของ ท้าวประทุมราชและนางจันทิณีก็คิดว่าเป็นข้าศึกมาประชิดเมือง เหล่าเสนาได้เข้ามากราบทูล ท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทิณีให้ทรงทราบว่ามีพระสุธนเสด็จกลับมาแล้ว ท้าวอาทิตย์วงศ์จึงมีรับสั่ง ให้เปิดพระทวารและเชิญพระสุธนเข้ามาในวัง ครั้นเมื่อพระสุธนได้พบกับพระบิดาและพระมารดา ต่างฝ่ายต่างดีพระทัยเป็นอย่างยิ่ง พนางเล่าเรื่องที่ตนได้ติดตามนางมโนห์ราจนพบให้ทั้งสอง พระองค์ฟังและทูลว่าบัดนี้ท้าวประทุมราชและนางจันทิณีได้เสด็จมาด้วยแต่ประทับอยู่ที่พลับพลา นอกพระนคร ท้าวอาทิตย์วงศ์จึงมีพระบัญชาให้จัดขบวนไปรับเสด็จทั้งสองพระองค์เข้ามาใน พระนคร เมื่อทั้งสองฝ่ายได้พบกันจึงได้ถามสารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกัน ท้าวอาทิตย์วงศ์ทรง ขอมริบผิดที่เคยคิดร้ายต่อนางมโนห์รา เพราะหลงเชื่อคำของปุโรหิต ซึ่งนางมโนห์ราก็ไม่ได้โกรธ เคืองแต่อย่างใด ท้าวประทุมราชและท้าวอาทิตย์วงศ์ได้ตัดสินใจที่จะทรงยกเมืองอุครปัญญา และเมืองไกรลาสให้พระสุธนและนางมโนห์ราปกครอง ฝ่ายท้าวประทุมราชและนางจันทิณีเมื่อ ประทับอยู่นครอุครปัญญาได้เจ็ดวันก็เสด็จกลับโดยได้ทรงฝากฝังนางมโนห์ราไว้กับท้าวอาทิตย์วงศ์

พระสุธนและนางมโนห์ราทรงปกครองนครทั้งสองด้วยความร่มเย็นเป็นสุขจนกระทั่งทั้ง สองพระองค์สิ้นอายุขัยไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต ครั้นถึงสมัยพุทธกาลต่างก็ได้กลับชาติมาเกิดดังนี้ พระยานาคราชที่ให้บ่วงบาศแก่พรานบุญกลับชาติมาเกิดเป็นพระโมคคัลลานะ พระฤาษีกลับชาติ มาเกิดเป็นพระมหากัสสปเถระ ท้าวประทุมราชกลับชาติมาเกิดเป็นพระสารีบุตรอัครสาวกเบื้อง ขวาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พรานบุญซึ่งนำนางมโนห์รามาดวยพระสุธนกลับชาติมา

เกิดเป็นพระอานนท์ ส่วนปุโรหิตกลับชาติมาเกิดเป็นเทวทัต ท้าวอาทิตย์วงศ์ซึ่งเป็นพระบิดาของ พระสุธนกลับชาติมาเกิดเป็นพระสุทโธทนะ นางจันทวีผู้เป็นแม่ของท้าวอาทิตย์วงศ์กลับชาติ มาเกิดเป็นพระนางสิริมหามายาซึ่งเป็นพุทธมารดาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นางจันทรี ผู้เป็นพระมารดาของนางมโนห์รากลับชาติมาเกิดเป็นพระนางปชาบดี ส่วนนางมโนห์รานั้นกลับ ชาติมาเกิดเป็นพระนางพิมพาพระมารดาของพระราहुล และพระสุธนกลับชาติมาเกิดเป็นสมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า สุทนต์และมโนห์ราขาดจึงจบแต่เพียงเท่านี้ (ต่อจากนี้ผู้แต่งได้แทรกคำราชา โวไ้ประมาณ 6 หน้า)

ในตอนท้ายผู้แต่งได้บอกจุดมุ่งหมายของการแต่งนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราไว้ว่า ขอให้ตนได้บรรลุอรหันต์ผลแล้วได้ไปโปรดสัตว์ต่าง ๆ ให้พ้นทุกข์ รวมทั้งผู้มีพระคุณ ครูบา อาจารย์ บิดามารดา และญาติพี่น้อง ส่วนตนเองก็ขอให้ถึงนิพพานด้วยเถิด

ลักษณะคำประพันธ์

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรีมีรูปแบบเป็น นิทานร้อยกรองแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ ซึ่งประกอบด้วยกาพย์ยานี กาพย์ฉบังและกาพย์ สุรางคนางค์ หรือเรียกคำประพันธ์ประเภทนี้อีกอย่างว่า “กลอนสวด” การที่เรียกว่า “กลอนสวด” เพราะในอดีตการอ่านทำนองเสนาะในที่ประชุมชน เรียกว่า “สวด” หรือ “สวด หนังสือ” นิยมสวดกันในวัด แต่บางครั้งก็สวดตามครัวเรือนก็มี (ธวัช ปุณ โณทก, 2543, หน้า 38)

ลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี มีลักษณะดังนี้

1. กาพย์สุรางคนางค์ 28

กาพย์สุรางคนางค์ 28 ส่วนใหญ่ใช้ในการดำเนินเรื่องทั้งในลักษณะบทบรรยาย ท้องเรื่อง การกล่าวถึงปัจจุบันวัตถุ พรรณนาความ และใช้เป็นบทไหว้ครู พรรณกรรมกลอนสวด เกือบทุกเรื่องมักเริ่มต้นด้วยกาพย์สุรางคนางค์ทั้งในส่วนที่เป็นบทไหว้ครู จุดมุ่งหมายและ ปณิธานกวี

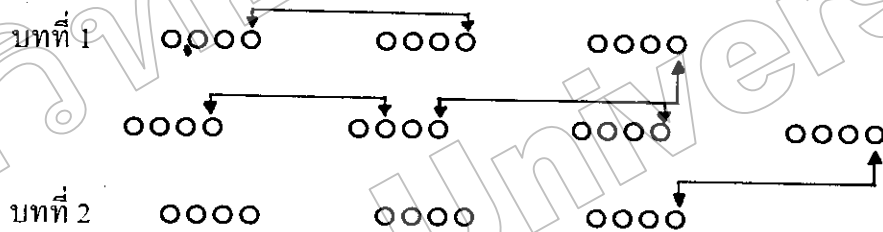
กาพย์สุรางคนางค์ในกลอนสวดไม่เคร่งครัดด้านจำนวนคำและการสัมผัสมากนัก ในแต่ละวรรคอาจจะมีจำนวนคำมากกว่าหรือน้อยกว่าตามแผนผังบัญญัติก็ได้

กาพย์สุรางคนางค์มีลักษณะการส่งสัมผัสดังนี้

1.1 คณะของกาพย์สุรางคนางค์ บทหนึ่งมีบาทเดียว ซึ่งมี 7 วรรค ด้วยกันและวรรคหนึ่ง ๆ จะมี 4 คำ รวมทั้งหมดเป็น 28 คำ จากการศึกษาพบว่ากาพย์นี้มีบาทเดียว คือไม่มีบาทโทจึงแต่งให้จบลงในบาทใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องให้จบในบาทคู่เหมือนกาพย์ยานี

1.2 การส่งสัมผัส มีระเบียบอย่างสัมผัสกลอน คือมีสดับ รับ รอง ส่ง ในการส่งสัมผัสจะส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคที่หนึ่งไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สอง คำสุดท้ายของวรรคที่สามส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ห้าและวรรคที่หก คำสุดท้ายของวรรคที่สี่จะส่งสัมผัสไปยังคำที่สองของวรรคที่ห้า และคำสุดท้ายของวรรคที่เจ็ดจะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สามในบทต่อไป ดังแผนผังต่อไปนี้

แผนผังกาพย์สุรางคนางค์

ตัวอย่างกาพย์สุรางคนางค์จากนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา
ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

- ๑ ดูที่ดั่งวา จรูณาสา คำรมัคมขำ
เมื่อนนุชอุอนพี ทวงทีทอยคำ ริเรื้อยเฉื่อยนำ ชูขึ้นอาร์ม
- ๑ โคนจากาแก้ว กาแวนเวฮินเกล้า เผาคูสุสมิ
เจามาควยพี ไดยชีชวนชม ปีกสิพีรมิ รวมเรียงเคียงตัว

กาพย์สุรางคนางค์ 28 ที่ใช้ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รามีรูปแบบการเขียนหลายลักษณะ ดังนี้

- สุรางคนางค์ คังคำประพันธ์

- ๑ สุรางคนางค์ ๑ เมื่อนั้นพระ..... ประทุมมราด ผุรุงรัศมี
ทาวไทยโดยฟัง วาจิงเทวี อะไฉนัยฉันนี ประหลาดลักใจ
- ๑ ฉาพระลูกยา กำนันสภัดดา หลิงวา.....
ส่นหาภาจิด ไหยคืดพิศใหม่ เคลอิมคล้มเหนไปย วาสามีมา

- พิลاپ เป็นกาพย์สุรางคนางค์ชนิดหนึ่ง ใช้พรรณนาตอนโศกเศร้า คร่ำครวญ อาลัย
อาวรณ์ ซึ่งบทพิลاپที่มีเนื้อหาแสดงความเศร้าโศก คร่ำครวญอาจมีลักษณะเป็นนิราศด้วย
เนื่องจากตัวละครในวรรณกรรมกลอนสวดมักโศกเศร้าเพราะการพลัดพรากจากกัน เมื่อเดินทางไป
ในป่าจะมีบทชมนก ชมไม้ เหมือนลักษณะของนิราศ

คำว่า“พิลاپ”ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราพบว่ามีการเขียนที่แตกต่างกันดังนี้

- พิลาบ

- ๑ พิลาบ ๑ มโนราเทวี ไหยหาสามี สุกที่พัรรณา
เคี้ยยสูสั่ม พิรมิหันสา มีใครไคลคล้า รอมรำหรัพัน
- ๑ หวงควยสามี เอนคูชถณี ไมยรมิเคยิดฉาน
รักลูกที่สุด ยิงบุคในยครัน แต่ณันวัน จังไกลักักตรา

- พิลาบ

- ๑ พิลาบ ๑ นางจันเทวี ผุเปนขลิณี เหนพระลูกญา
นางเสงจกแทน ลูกแดนออกมา ชวมกอดลูกญา โสกาสลับลิ้ง
- ๑ กุมารทนไชย ค่สิ่งสังไสย พระไทยพิศหวัง
ประลาดลากจิด ยิงคืดยั้งงั ไมยรูกีอั้ง วาเปนฉันไคย

- พิลाप

- ๑ พิลाप ๑ กอดบาดเขาแลว พ.....เมียบแกว ตั้งนาคอยหา
วาไคยเทานั้น อัคอันอุรา ชบเสยีนภักตรา เกลอีกกสิ่งนึ่งไปย
- ๑ สูทิน สุกที่จักถัน ความโศไวยไคย
ชบักฝงเกด ชลิเนคนองไคย คืดวาจังไม มาเดิงกัลยา

นอกจากคำว่า สุรางคนางค์ และพิลาปแล้ว ก็ยังพบการระบุลักษณะคำประพันธ์ชนิดนี้ ด้วยตัวเลข ๒๘ ดังคำประพันธ์

- ๐ ๒ ๘ ๐ พรานนำทรงังทัน ไปยในยไพธสาน หลายวันราตรี
แลเห่นสาลา อาสมิถาสี ยุคบังขมิชี กราบทูนผุบาน
- ๐ พระอังกัษนา เหนยอคฉือฟา สาลาฉงงาน
มีพระวจา วาแกนายพราน กลับคืนไปยบาน ทานเถิดพือา

กาพย์สุรางคนางค์ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่าไม่เคร่งครัดในเรื่องของจำนวนคำและการส่งสัมผัสมากนัก จึงทำให้บางบทมีการรับและการส่งสัมผัสที่ผิดไปจากรูปแบบฉันทลักษณ์ ดังคำประพันธ์

- ๐ สุทนต์ประน้อม ขอกอนบังคัม รับพระชลมา
เห่นแทนสันลา อันนำพิสาน สัมแดงผุบาร คำเนิ่นเขาไปย

จากคำประพันธ์จะเห็นว่ามีกรรับและส่งสัมผัสที่ไม่ถูกต้องตามรูปแบบฉันทลักษณ์ กล่าวคือ คำว่า “มา” ในวรรคที่สามไม่สัมผัสกับคำว่า “สาน” ในวรรคที่ห้า และคำว่า “บาร” ในวรรคที่หก

กาพย์สุรางคนางค์ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ยังพบว่าบางบทมีการสัมผัสที่คลาดเคลื่อนไป ดังคำประพันธ์

- ๐ เอ็กเกร็กโกลา สัเทอินเวหา สะธอนหวันไวย
ผุ่งเทพ์เทวา มาพรอมอวยไชย สักร์เสินทาวไทย ฉัดทังบุพ

จากคำประพันธ์จะเห็นว่ามีกรส่งสัมผัสที่คลาดเคลื่อน กล่าวคือ คำว่า “วา” ในวรรคที่สี่สัมผัสกับคำว่า “มา” ในวรรคที่ห้า ซึ่งหากพิจารณาจากแผนผังของกาพย์สุรางคนางค์แล้วจะพบว่าคำที่อยู่ในวรรคที่สี่จะต้องสัมผัสกับคำที่สองของวรรคที่ห้า ไม่ใช่คำแรกดังคำประพันธ์

นอกจากนี้กาพย์สุรางคนางค์ยังไม่เคร่งครัดในเรื่องของจำนวนคำ ส่วนใหญ่จะมีจำนวนคำมากกว่าที่กำหนด ดังคำประพันธ์

- ๑ ฤาพระลुकยา กำเนิดศักดิ์ดา หลังวา.....
- สเนหาภัจจิต ไหยคิดพิศใหม่ เคลอิมคล้มเหนไปย วาสามีมา
- ๑ พระออรันมณาฎ รัมจวนป่วนสว่าง ดวยความส่นหา
- พระไทยนางน้น ผูกพันพิศดา ฤาโดยทศंना ภักตรามันคิง
- ๑ เมื่อนั้นมีโนรา ผู้มีกิริยา ลักค่นาสูงทรง
- ทูลหลอกล่อองบาด จอมราชสุริวงี ขาโดยธรรมวงี ในมอคังคา

จากคำประพันธ์จะเห็นว่าจำนวนคำบางวรรคมีจำนวนคำมากกว่าสี่ ก็อบทที่หนึ่งวรรคที่สี่และวรรคที่ห้า บทที่สองวรรคที่หนึ่ง วรรคที่สอง วรรคที่สาม วรรคที่ห้า และวรรคที่หกจะเห็นว่าคำจำนวนห้าคำ ส่วนบทที่สามวรรคที่สี่มีจำนวนหกคำ ซึ่งไม่ตรงกับรูปแบบฉันทลักษณ์ของกาพย์สุรางคนางค์

จากการศึกษาลักษณะคำประพันธ์ในนิทานท้าวสุทนต์และมโนห์รา พบว่าผู้แต่งนิยมใช้กาพย์สุรางคนางค์มากที่สุดซึ่ง ส่วนใหญ่จะใช้ในการพรรณนาความงามของพรรณไม้ นานาชนิด ตลอดจนสัตว์ต่าง ๆ โดยผู้แต่งจะพรรณนาในเชิงนิราศคือ เมื่อตัวละครพบเห็นอะไรก็ตามในใจก็จะนึกถึงคนรักและพรรณนาความรู้สึกออกมา ดังคำประพันธ์

- ๑ เสด็จเขาไนยไพร ชันพันรมิ่งไมย มาไนยแนวป่า
- การเกิดแกว แดงแสดตุมกา มุกมันมวงป่า พัวลาไย
- ๑ มัทธรางนางแยม กำยมีมีแกม กลีบแชนมส์ไหวย
- บังแนมแกมบาน บังหกานยูไนย สาวยุคพุดไทย ไกลแยมแกมบาน
- ๑ มลิลาลือยเลียว มลิวันพันเกี้ยว แกมรดคหอมหวาน
- พระภายหัยตอง ลือองภาคพาน เมอินกลืนเยาวิมาน ติดพระอรูราม
- ๑ พัยมพะยอมหอมหวาน ชอนชูกาน บานแกมกริถุสหน้า
- พระภายหัยชอย รอยๆ เรือยมา เมอินกลืนผุสา สไบชนางทรง
- ๑ หอมรดบุผา กลืนจันชันหนา โยทากาๆ หลิง
- สารภีพิกุน ผุ่งครุนหังคิง เมอินกลืนแอบอึง สุปพรีฎปรางนาง

- ๑ ยิ่งคิดถึงสัหมอน เรงรัดบัดท้อจน ธิบรอนเดินทาง
 แมนเหาะเห็นโดย ที่ไหนจ่าง ปานนี้ถึงปราง แบนนางนิตรา
- ๑ ครวนถึงเทวี พलगขมิพริกสี สกุนนีกสา
 ขมิหังเหมมราด สักุนนิตาตึนาๆ มะยราสานจา สัตตะวาโนเรีย
- ๑ บางเผ่าเลลาหตุ จับเรียงเคียงยู บันพริกสาสี
 ควยความส่นหา ภาสาตักุณี ฟิลเทวี ไวยทีภารา
- ๑ สารีกาค่มิน เหลอิ่งออนรอนริน จับกินพริกสา
 พलगพลอดคล่เคล จับแจเจอร์จ่า กลอกหน้ากลอกตา ชัดลอยทอยคำ
- ๑ คูทีดั่งวา จัรูภาสา คำรมิม่ม่า
 เมอีนนุดช้ออนพี ทวงทีทอยคำ ธิเรอียเออียน่า ชูชินอารม
- ๑ โคนจากาเว้า กวแวนเวอีนเคต้า เผาสุสุม
 เจามาควยพี โดยชีชวนขมิ ปักสีพิรม รวมเรียงเคียงตัว
- ๑ ตรีไนโยโยปา แจกเตาเขาข่า โดยฟา พู ล้อ
 ยางกรอกออกเออียง ทรงเสียงรองช้อ ออกหัวปากกร้อ ธิบเรอเผ่าออน
- ๑ ศรีกาพาลู เขาเรียงเคียงยู สัมสุรงนอน
 เมอีนเมือยุปราง เซี่ยนางเนบสหมอน คืดถึงคณิงกอน บัดท้อจนธิบมา
- ๑ ขมสัดจัตบาด ล้มข่มมาด กัดถึงม่มิงสา
 สึงโตโคกต่าย กวางทรายเสื่อปลา ฌมิดหมูป่า เลาะลาเลียบไฟร
- ๑ คข้สานผานคัง ตัดปาพาโขลง โยงคามนำไลย
 สึงคางบางฉนี เหมนหม่ม้าไนย โสดลอยพลอยไลย แลนลอกยกอกัน
- ๑ ขม่มักขมิไมย ขมิสัดไนยไพร พระไทยกระสัน
 ครวนถึงคณิงนาง พलगธิบจอร์จัน ออกจากอ้อรัน เรงรัดบัดท้อจน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระสุธนเมื่อเสด็จกลับพระนคร หลังจากที่พระองค์ทรง
 ปราบข้าศึกจนได้รับชัยชนะแล้ว ระหว่างทางพระสุธนทรงชมนก ขมิไม้ และธรรมชาติทั่ว ๆ ไป
 ซึ่งทำให้พระองค์คิดถึงนางมโนห์รายิ่งนัก

นอกจากนี้กาพย์สุรางคนางค์ในเรื่องยังใช้บรรยายพฤติกรรมของตัวละคร เช่น ตอนที่
 กล่าวถึงการจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้เพื่อเตรียมการต้อนรับผู้ที่มาเยือนหรือการไปเยือนเมืองอื่น
 ดังคำประพันธ์

๒๘ อาทิจ้วงสา ฟังพระอุกยา มาทูนเหตผ่น
 พระอึ่งแจงไสย ทราบไนยกระมน วาพระรฎีกรม ประทุมวิห
 ๑ เจากรุงไกรลาด พระอึ่งเยียรยาด เสงข์ขึ้นมา
 คำรีพระไทย จัไหยเสนา เซินเสงข์เขามา กัไหยเหนดี
 ๑ จึงมีอังกาน ดรดสังเขาว่มาร มิงมีคมเหสี
 แดงเครออิงเอมโอด โโพษนาอันดี ไปยถ้วัยพันปี ประทุมพนไชย
 ๑ ไหยวีเสดกลาง แดงเครออิงขุนนาง ฆูนอยผุไญ
 ...วีเสด..... เรงบอกออกไปย จัดแจงเลียงพรัาย ยาไคยเวนวัน
 ๑ สังกแลวสังคางหน้า หมวมกเสนา ฆ้าเฝ้าทงนั้น
 ฆูนอยผุไญ บอกไหยทัวกัน จัเสงข์จอร์จัน หมิมันจ้งไวย
 ๑ แลวพระอึ่ง เขาสูทิสัง ทริงเครออิงเรออิงไสย
 ฝ่ายพระมเหสี เขาทิสังไนย แดงอังกวีไหลั ประไพโรจีย
 ๑ ทังสองกระสัดตรา ปราดบกายา รังนาเรออิงสี
 พรอมควยอำมาด หมุราชเสนี ฝ่ายอึ่งเทวี พรอมควยนางไนย
 ๑ ออกจากวังส่ถาน สูทันทุมาร นำเสจจล้าไคลั
 เถิงราชพัลัปล้า เขามหาโรงไชย เซินเสงข์หน้งไนย เหนืออาดบ้อวอน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชทรงมีรับสั่งให้จัดเตรียมข้าวของต่างๆ ให้
 เรียบร้อย เพราะท้าวประทุมราชและนางจันทิมาจะเสด็จไปยังนครอุดรปัญจาพร้อมด้วยพระสุทร
 และนางมโนहर้า

นอกจากนี้ยังใช้บรรยายในตอนที่เกี่ยวข้องกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เช่น การต่อสู้ผจญภัยของ
 พระสุทรระหว่างการเดินทางไปยังเขาไกรลาส และการแสดงความสามารถของพระสุทร
 ดังคำประพันธ์

๑ สุรางคณาง ๑ สูทันทุมาร รับพระอังกาน กราบกรานปีดรุง
 แลวเสจออกไปย พระไทยประสัง จัแผลงรีดทิวัง ทำกลางเทว
 ๑ พระตั้งอถิดาน เดชสัมภาน โพทียานหงมา
 จัสำแดงเคด เทเวดพรอมหน้า ไหยเรออิงเคห' คังฆ้าเจคอง
 ๑ แลวขึ้นสินไชย บายพระกักไปย พระไทยประสัง
 แผลงไปยพิฆาด โดยราชจันงั ฆับบุยผุยผัง รังมทำล้าย

- ๑ สำเนียงดั่งสำหนักัน เสียงบันฑาถัน ดั่งฟ้าฟาดสาย
ทองแดงเลขหน้า สิ้นลาเรขิงราย ทั้งเกยกรวดทราย กระจายไมยคัง
- ๑ กำลึงลูกสอรรอน สึงซอนทรุดล้ง
ไมยตานทานโดย บันไลยผุยผ้ง ลูกซอนคั้นคัง เขาแหลงทันใจ
- ๑ เอ็กเกร็กโกลา ส่เทอีนเวหา สะรอนหวันไวย
ผุงเทพ่ทเวา มาพรอมอวยไซย ส้งร่เสินทาวไทย ฉัดทงบุห
- ๑ ทาววีฬรอน นอมเสยีนยอกอน จีนเหนื่อเกศ
เกรงเคดรีคทีรัน สุท่นรภาพ สำแดงรีคทา หนาทานนะกำนัน
- ๑ ประทุมรภาพ โดยเหนสักคา รีดทาเขยชวัน
ยังมีเสินหา สิ้นลาดควยพลัน ประคองรับชวัน สวมกอดกุมาร
- ๑ เจาผู้เรองรีค สาดร่ำประสิด ๑ ควยสอนแผลงผลาน
จ้ไหยปรากฏ ภายคกุมาร เทพชมส์มถาน ยิง ๒ ขึ้นไปย
- ๑ ย้งสิ้นถัน ถันนึ่งอันยู สำรับกรงไกร
ปुरुคพีรณึง จ้งยกจีนไวย บิดาจ้ไกร ไทยโลกค้เลอึงถา
- ๑ เจามีรีฎูแรง ยกจีนตำแดง ย้งโดยเสถา
ทายกจีนไวย เทพ่ไทยจ้ถา ประนอมนับถือ ทัวโลกค้โลกา
- ๑ สุท่นสุรอน นอมเสยีนยอกอน รับพระบันฬ
หมีโดยย้อรือ จ้งอ้ออาสา ตามเดปีคา ประส้งสึงไคย
- ๑ ทุนแลวประนัม นอมเสยีนบังคัม เขายกสิ้นไซย
เซียงเอาบารมี เปนท้อไอสร ยกสอนขึ้นไคย ดั่งใจจินดา
- ๑ เทพ่ไทยไนยส่ถาร รongสาทุกาน ส่ถานเวหา
ท้งผาท้งก้ดาด อ่พีวาคบุห กนทั้นครุดทา เทวอวยไซย
- ๑ ประทุมรภาพ มีความส่นหา ปรีคาแจมไสย
แลวมี่พ้ชนาถครัดไปย แทนสิ้นลาไถยู ยูไนยน้คร่า
- ๑ จ้งก้ถายผัน ก่นรับถึงผัน จ้งจ้เคลอีนคล้า
ทาเจายกไคย ดั่งใจยปรากฏ่หน้า ผุงเทพ่ทเวา จ้สาทุกาน
- ๑ สุท่นประนัม ยอกอนบังคัม รับพระชล์มา
เหนแทนสิ้นลา อันนำพีसान ส่มเดจ้สุบาร คำเนินเขาไปย
- ๑ ขอบอ้งล้งนั้ง รีมแทนบันล้ง สิ้นลาอันไถยู
ยกกอนเบอึงชว่า ลูบมาลูบไปย คำรีพระไทย ไหนไมยเคลอีนคล้า

- ๑ พระองค์อะทีถาน เสด็จสมภาน โศคทียานพวงม้า
ข่อยกจีนไคย ยาไทยอัปรา ผุงเทพทวนหน้า จัมาโยไทย
- ๑ ครันพระอทีถาน แลวมหมีไคยนาน ยืนจีนทันไคย
โอบอุบสินลา อันหน้ากวางไฉย ยักจีนชูไฉย เทียวไปเทียวมา
- ๑ เปรียบคัจดังยาง ทารกยักฟาง จีนวางเหนือบา
ไมยนักพระกาย ลำบายกาย พาเดินไปมา หน้าพระลานไฉย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชทรงทดสอบความสามารถของพระสุรณ
คือ การแสดงศร การยกแท่นศิลา การยกศรประจำเมืองซึ่งพระสุรณก็สามารถทำได้ง่ายดาย

2. กาพย์ฉับ 16

กาพย์ฉับ 16 บางครั้งเรียกว่า “ฉับ” ก็มี หรือบางครั้งก็เขียน
เลขหมาย 16 ไว้ข้างหน้า ต้นฉับตัวเขียนกลอนสวดมักเรียกว่า
“ฉับ” โดยอาจเขียนต่าง ๆ กันคือ ฉบบง ฉะบัง หรืออาจเป็น
คำขยายให้เข้ากับเนื้อเรื่องว่าฉับบังโลมกัน หรือเรียกว่า ฉับ 16
16 ฉับ และ 16 ลำนำ ใช้ในการพรรณนาความ การดำเนินเรื่อง
และใช้ในบทพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก รวมทั้งบทนิราศ บทชมป่า
บทชมไม้ ชมนก และบทชมโฉมตัวละครเอกฝ่ายหญิง จึงกล่าว
ได้ว่ากาพย์ฉับใช้ได้กับเนื้อความทั่วไปทั้งในตอนที่เป็นการบรรยาย
และตอนที่เป็นการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก (ตรีศิลป์ บุญจรรยา,
2530, หน้า 79)

กาพย์ฉับ 16 มีลักษณะการส่งสัมผัสดังนี้

2.1 คณะของกาพย์ฉับ 16 หนึ่งบทมีหนึ่งบาท หนึ่งบาทมี 3 วรรค วรรคที่ 1 กับ
วรรคที่ 3 มีวรรคละ 6 คำ วรรคที่ 2 มี 4 คำ

2.2 การส่งสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคแรกสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 มีสัมผัส
ระหว่างบทคือคำสุดท้ายของบทแรกจะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคแรกในบทต่อไป
ดังแผนผังต่อไปนี้

กาพย์ฉบัง 16 ที่ใช้ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
จังหวัดชลบุรี พบว่าไม่เคร่งครัดในเรื่องของจำนวนคำในแต่ละวรรคคือ วรรคแรกอาจใช้หกถึง
เจ็ดคำ ส่วนวรรคที่สองมีสี่ถึงห้าคำ และวรรคที่สามมีหกถึงแปดคำ ดังคำประพันธ์

๑ เอาดั้นด้นคโณเจดอัน	ฝั่งเคียงเรยงรัน
พินกันไยหางวางล่าวา	
๑ ไมยน์เดือชุมพอน	ทอนมาเจดอัน
ไยหน้าหาสอกสี่เหลี่ยมเทากัน	

จากคำประพันธ์จะเห็นว่าจำนวนคำบางวรรคนั้นมากกว่าหรือน้อยกว่าที่แผนผังของ
กาพย์ฉบังกำหนดไว้

จากการศึกษาลักษณะคำประพันธ์ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราพบว่า ผู้แต่งได้
ใช้กาพย์ฉบัง 16 ในตอนที่ตัวละครทั้งสองฝ่ายได้พบกัน หลังจากที่ได้พลัดพรากจากกันมานาน
แสดงถึงความรู้สึกยินดี เบิกบานใจของตัวละคร ดังคำประพันธ์

๑ เมื่อนั้นประทุมราห	ไคฟิงวาจา
แหงขุนนาทูนสถาน	
๑ วาพระทีดาผุบาน	กินมาสถาน
พระไทยเบิกบานยินดี	
๑ ตรัดบอกนางจันกีนนรี	ผุเปนมเหสี
วาพระบุตรรักลับมา	
๑ สั้งไยยูนอกนัคะรา	ไชยวาราห
ไมยรักกัลยาเมื่อไร	
๑ เหตุวานางศักไปยไกลย	มนุควีไสย
ยังไมยไยเฮากรุงสี่	
๑ บัดนั้นนางจันกีนนรี	ผุเปนชัลนี
ยินดีพระไทยไพโรสาน	
๑ ทูนลามาญุยีนเขาว่มาร	กับังนังคราน
ทังหักทีคาคถ้ำไกลย	
๑ ความส่วาค.....ราชหีฤาไทย	ดั่งจ้โลดลอยไป

สาวไชยมีไกรจันทน์

๑ เสด็จออกจากที่หมี่หมั่น

ครั้นถึงแลเห็นทีดา

๑ โทมเขาสรวมกอดลูกยา

หึงแปดกัณฐารำไรย

จอร์ไปยควยพลัน

ทรงพระโสกา

จากอุ้งประพันธก์ถ้าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชทรงทราบข่าวการกลับมาของนาง
มโนห์ราก็ดีพระทัยมาก รวมถึงการที่นางมโนห์ราได้พบกับพระมารดาและพี่สาวทั้งหก จากตอนนี้
เป็นการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร

ภาพย์ฉบับ 16 ยังใช้บรรยายความหรือดำเนินเรื่อง ดังจะเห็นได้จากตอนที่ผู้แต่งบรรยาย
ภาพตั้งแต่พระสุธนเสด็จเข้าสู่พลับพลา สรงน้ำ และแต่งองค์เพื่อเสด็จไปเข้าเฝ้าพระบิดาที่
ท้องพระโรง ดังคำประพันธ์

๑ ฉบับ ๖ ๑ เมื่อนั้นสูทันทุมารา

เสนาพริบพรอมลอมอ้ง

๑ พระเสด็จเข้าสู่ที่สร้าง

ทรงคันทรูถลายทา

๑ ผู้งค์จอนปราศรัยถู่จนา

จีดจีบกริบกรายพยแครง

๑ ตาบตีคสายสรอยพลอยแดง

สังวานพานพาดอุรา

๑ ทับทรวงลวนดวงจินดา

มิ่งกุดกันเจียกพรายๆ

๑ แต่งอ้งทรงเครื่องเรื้องฉาย

ผืนผายออกจากพลับพลา

๑ สอดคล้องพระบาทยาตรา

พระราชันเเวดวังไนย

๑ เสด็จเขาที่เฝ้าโรงชัย

สมีเคจบ่อพิศปีด

เสด็จสู่พลับพลา

หวัพระอ้ง

ทรงพระผุสา

รยับจับแสง

ทรงพระมหา

ประดับพระกาย

เขาสู่มหา

บังคัมทาวไทย

นอกจากนี้ ภาพยนตร์ทั้ง 16 ยังใช้พรรณนาอารมณ์ ความรู้สึก ของตัวละครพร้อมกับการดำเนินเรื่อง ดังจะเห็นได้จากตอนที่นางมโนห์ราเข้ามาเฝ้านางจันทิณีเพื่อทูลเรื่องที่พระสุชนเสด็จมาถึงนอกพระนครแล้ว จากตอนนี้ทำให้นางจันทิณีเกิดความรู้สึกแปลกใจที่มีมนุษย์สามารถมาถึงเขาไกรลาสได้ ดังคำประพันธ์

๑ มบง	๑ เมื่อนั้นนางจันทิณีเรีย	เหนพระบุตร
	อะฉไนยเทวีจึงมา	
	ส่มเดจราชบิดา	แต่งถานโกลา
	จรับเขามาวังในย	
	๑ แลจะทำวันทรามไวย	วันฉีกรไญ
	ฉันไคยริบรอนจอร์ฉัน	
	๑ ทาทราบละของบาดยุคฉ	จะเคืองกระฉน
	ไญจิงรอนรฉรับมา	
	๑ เมื่อนั้นจอมขวันม่โนรา	กราทุนมารดา
	ไหยทราบไคยฝาทูลี	
	๑ บัดนี้พระราชสามี	ของข่าบคทสี่
	ทาวเชอจอร์ลีตามมา	
	๑ จึงเขามาแจงบาทา	ไมยหันไหยหา
	อายาไมยพันเกลี	
	๑ เมื่อนั้นนางจันทิณีเรีย	ผุเปนฉฉฉฉ
	ไคยฟังวาทีทิดดา	
	๑ วาพระสามีตามมา	เหนฝิดฉฉฉฉ
	มีวาจาตอบไปย	
	๑ ลุกวามารดาส่งไคย	ประหลาดลากไคย
	ทีไหนด่มฉฉฉมา	
	๑ ทั้งนี้เพราะความส่นหา	คิดถึงพัดส่าดา
	เหนเปนกายรูปทรง	
	๑ ขุกเลอิมคฉฉฉอิมวาอฉ	ควยฉฉฉฉปลฉฉ
	ฉฉฉฉ.....	
	๑ สักฉฉฉฉฉฉฉฉฉ	ม่ฉฉฉฉ
	ไคยรอนจจอนไคยมี	

3. กาศ์ยานี 11

กาศ์ยานี 11 นิยมใช้แต่งสลักับกาศ์ณบั้งและกาศ์สุรางคนางค์ กลอนสวดโดยทั่วไปมักเรียกว่า “ยานี” ซึ่งเขียนได้หลายแบบ คือ ญาณี ญาณี 11ยานี หรือ 11 นอกจากนี้ยังพบว่าในวรรณกรรมกลอนสวด เรียกกาศ์ 11 ด้วยชื่ออื่นอีก เช่น นางกราย ปฐมัง และเอวัง ซึ่งลักษณะของกาศ์ 11 ในกลอนสวดเป็นกาศ์ยานีที่ไม่เคร่งครัดด้านจำนวนคำและสัมผัสสมกนัถ (ตรีศิลปี บุญขจร, 2530, หน้า 83)

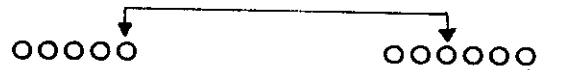
กาศ์ยานี 11 มีลักษณะการส่งสัมผัสดังนี้

3.1 คณะของกาศ์ยานี 11 คณะหรือบทหนึ่งมี 2 บาท คือบาทเอกและบาทโท ในบาทหนึ่งจะมี 2 วรรค วรรคแรกมี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวมเป็น 11 คำ แต่ในการประพันธ์ อาจใช้คำมากหรือน้อยกว่าที่กำหนดไว้

3.2 การส่งสัมผัส สัมผัสนอกคือสัมผัสบังคับใช้อย่างเดียวกับสัมผัสกลอนทุกอย่าง ต่างกันเพียงวรรคหนึ่ง ๆ มีค่าน้อยกว่ากันเท่านั้น ส่วนสัมผัสใน กาศ์ที่แต่งเป็นคำสวด เช่น กาศ์พระไชยสุริยา กาศ์ประถมมาลา เป็นต้น มักจะมีสัมผัสสระทุกวรรคและโดยมากเป็สัมผัสชนิดกัน แต่บางแห่งก็ใช้สัมผัสอักษรแทนแล้วแต่ความเหมาะสมเพราะสัมผัสในไม่ใช่สัมผัสบังคับ จะไม่มีเลยก็ได้

แผนผังกาศ์ยานี 11

บทที่ 1

บทที่ 2

ตัวอย่างกาพย์ยานี 11 จากนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา
ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

๑ บุนเร้าแต่เท่านั้น	ครอบครองกันไม่ถึงไหน
พิบัติมาสรัดไทย	เมียจำไถ่ฝ่าทุลี
๑ พलगงเลดูปร่างมาด	พระประสาธอันเรืองรอง
นับวันจ้สามอง	คิดถึงหองอันบันทม

กาพย์ยานี 11 ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีรูปแบบการเขียน ดังนี้

- ญาติ ดังคำประพันธ์

๑ ญาติ ๑ เมื่อนั้นพระสุทนต์	ฟังยุบันทราบอรา
วอองพระบิดา	ไทยออกมา เขาไป
๑ รังจับดับโศกา	เซดขลิ้นากักพองใส
ฝ่ายอังกนางอ้อไทย	ไทยสาวไทยสังเสนา

กาพย์ยานี 11 ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
จังหวัดชลบุรี พบว่าไม่เคร่งครัดในเรื่องของจำนวนคำและการสัมผัสมากนักเช่นเดียวกับกาพย์
สุรางคนางค์และกาพย์ฉบับ 16 ทำให้การรับและส่งสัมผัสนั้นคลาดเคลื่อนไปไม่ตรงกับรูปแบบ
ฉันทลักษณ์ของกาพย์ยานี 11 ดังคำประพันธ์

๑ พร้าทานคั่นไชยสรอย	ไทยนางห้ารอยตักคังคา
โศกสร้งอังกนี่ดา	วันล่รอยกระออม

จากคำประพันธ์ จะเห็นว่าคำสุดท้ายในวรรคที่สามก็ไม่สัมผัสกับคำใด ๆ ในวรรค ซึ่ง
ถ้าพิจารณาตามแผนผังของกาพย์ยานี 11 จะต้องมีการสัมผัสกับคำที่สามของวรรคที่สี่

นอกจากนี้ กาพย์ยานี 11 ในนิทานเรื่องนี้ยังไม่ค่อยเคร่งครัดจำนวนคำมากนัก ส่วนใหญ่
จะมีจำนวนคำมากกว่าที่กำหนด ดังคำประพันธ์

“๑ ถังหวนมเมียหมีไทยคลาด แสนส์วาดเนหา
ยามหนาวพระนิตรา หมีไทยคลาหาง.. กาย”

“๑ พระเอ๋ยแดนี้ไปย ไหนจ้โดยภักภักตรา
จโหมมนัดหา กันไปยกว้าจ้สินชีวัง”

จากคำประพันธ์จะเห็นว่ามีบางวรรคที่มีจำนวนคำมากกว่าหรือน้อยกว่าที่รูปแบบ
ฉันทลักษณ์กำหนดไว้ แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งไม่ได้เคร่งครัดด้านจำนวนคำมากนัก

จากการศึกษาลักษณะคำประพันธ์ของนิทานเรื่องทำวสุทนต์และมโนห์รา พบว่าผู้แต่งนิยม
ใช้กาพย์ยานี 11 ในตอนที่พรรณนาอารมณ์โศกเศร้า คร่ำครวญของตัวละคร ดังจะเห็นได้จากตอน
ที่นางมโนห์ราจะบินหนีไปจากนครอุดรปัญจา เพราะกลัวถูกทำพิธีบูชายัญ ก่อนจะจากไปนาง
โศกเศร้าและคร่ำครวญถึงพระสวามีได้ขาด ดังคำประพันธ์

๑ ผายนางมโนรา	ฟังมารดาชังนคไลย
ข้อลาบาทาไปย	ยูโมยโดยควยความกลัว
๑ ทามดาตัดทั้งหลาย	ยอมหมีตายแม่ทูนหัว
จ้ไปยไหยรอดตัว	มียูท้าวทุกคืนไปย
๑ หาใหม่ ไหนจ้คลาด	จากพระบาดยาสังไสย
ข้อแทนพระคุณไปย	ยูไนยโดยฝ่าบาทา
๑ แลวตั้งพระชลณี	ทาสามีกลับข้ามา
ชวยบอกควยเถิดควา	ข้าข้อลาฝ่าทุลี
๑ ไชยวาจนายแหง	และจ้แกลงเอาตัวหนี
นึราดจากสามี	ไปยทั้งนี้ความจันใจ
๑ บุนเราแต่เท่านั้น	ครอบครองกันโมยถึงไหญ
พิบัคมาสรัดไทย	เมียจ้ไกลฝ่าทุลี
๑ พलगแลดูปรางมาด	พระประสาธอันเรอ็องรอง
นับวันจ้เสามอง	คิดถึงหงอนันบันทม
๑ บันลั้ง...หนั่งแลน	ทีรอนเอนเค็ยบันทม
พระไทยไทเกรียมกรมิ	หรัปรารม้ถึงสามี

๑ พ่อเอี้ยเคี้ยเคี้ยงกัก.....	รามรักรักรกระเสมลี
เมียมงฝากชีวี	ฝาทูลิจับันไหลย
๑ บัดนี้สุดความคิด	ปิมโลหิดชล์เนคไหลย
หมีไปยกจำไปย	อูโยโมยโดยความม้อรณา
๑ พระทูนกระหมอมแก้ว	เมียมไปยแลวจ้โหยหา
ทอยทิจ้โส.....	ทุกเวลารাত্রีไปย
๑ ยามเสวยเซี้ยพีรมั	ยามบันทมัยยอมพีศัไมย
ยามซั่มพีรมัในย	พระหรีไทยไกลอูรา
๑ ลัหงานเมียมหมีในยคลาด	แลนลัวตัเนหา
ยามหนาวพระนิตรา	หมีในยคลาหาง... กาย

นอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้กาพย์ยานี 11 ในการพรรณนาความงามของธรรมชาติ บทชนนกะ
ชมไม้และใช้พรรณนาความรู้สึก โศกเศร้าของตัวละครไปด้วย ดังคำประพันธ์

๑ บัดนั้นนายบุญพราน	หน้ากุมารเขาในป่า
มิงไมยมีนาๆ	ในยหีมัวาสารัพีร
๑ มองปรางเปรงปรู	โปรงประคุดมุกมัน
จิกจำแจงจวงจัน	พินพอกพันโพเพกา
๑ ตั้บคอยค่างคูน	แคะขนุนในยแนวป่า
ผลไมยมีนาๆ	จรัวาคความไปย
๑ ลางต้นผลพวงคัก	เปนเยื่อนักไคยอาไสย
ลางหมูมีแต่ใบย	ลูกหาไมยศีครู้
๑ ลางต้นผ่นพึ่งวาย	หลันหรือรายเหยิวแหงยู
บางออกดอกฉ้อชู	ฝิ่งแมงกูดวอนไปย
๑ บางกลัดใบยแกกอน	แตกใบยออนต้อยอดไมย
ดอกเนมแกมกับใบย	ทรงกลันไกลกลมกลางคิง
๑ เมื่อนกลันสัใบยบาง	ทีพระนางเจ้ายัทรัง
คิดถึงเมือแอบอั้ง	ยอมบันจิงจูบพีศันาง
๑ รอยกกลันบุพผา	รินอูรารัตตาง ๒
เมื่อน...เมือยังยูปราง	แอบอั้งนางซันวินญา

๑ พระไทยเธอสังเหต	ฉวยในขณะเนตสอดสองหา
พระกันฟังกัณฐา	แกวพืออาชุนินโดย
๑ สำเนียงเสียงสัณฐี	รองกองหมีเจ็ยแจมไต้ย
ชุกแหววาบพระไทย	ลำคั้นใจวาเทวี
๑ ออกโอดอะอโรย	แจวใจ ๒ ยุตริงนี้
ยีนครัดพระหัดชี	โ.....หนะพีฟังนอยธา
๑ ฤาเส็งนางทรมไหวย	เจาหรัไยไทยโหยหา
พรานบุนกราบบาดบาท	วามีไซยสัมเนยียงนาง
๑ พระอง.....	เสยงสัณฐีมีดวงตาง
คังจ๋บอกร้าวนาง	แนะนำทางให้ตามไปย
๑ คูทีหมุสัณฐา	รูกาสาจปราไสย
ชวยบอกแหงเหตไทย	ซึ่งทรมไวยเจาจอร์ลี
๑ ลางหมุคังวา	จ้โสกาเสราหมองสี
พลอยโสกควยพันปี	ตามเทวีเหนเวท่นา
๑ ชันนิกโหยไทย	มาลองไนยรองโหยหา
เขนเขยอกขันลูกชา	ผีโปงปากูกองคัง
๑ เสยงแจวแหววพระกัน	คิดลำคั้นวานวนล่หัง
เสยวไปยไมยเหนอง	แลวก์ทริงพระโสกา
๑ จักกระจันทริงเสยงไสย	ทังเรไยรองเรยียปา
สัคไพรวในหิมว่า	คูคังวาจ้สังสาน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงความตอนที่พระสุรนเสด็จไปยังอาศรมของพระฤาษี ระหว่างทางพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นพรรณไม้นานาชนิด และสัตว์ต่าง ๆ ที่ส่งเสียงร้องไปทั่วป่าสภาพแวดล้อมเหล่านี้ทำให้พระสุรณยังคิดถึงนางมโนห์รามากขึ้น

จากการศึกษาลักษณะคำประพันธ์ของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่ากาพย์ทั้งสามชนิดคือกาพย์สุรางคนางค์ 28 กาพย์ฉบับ 16 และกาพย์ยานี 11 ผู้แต่งนำไปใช้ปะปนสลับกันไป กาพย์แต่ละชนิดจึงสื่ออารมณ์ความรู้สึกหรือมีความเหมาะสมกับเนื้อเรื่องแต่ละตอนต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่า การส่งสัมผัสและจำนวนคำของกาพย์ทั้งสามชนิดที่ปรากฏในนิทานเรื่องนี้ไม่ได้เคร่งครัดนัก ทั้งนี้เพราะผู้แต่งอาจจะ

คำนึงถึงเนื้อความเป็นสำคัญ เพราะหากมีการตัดหรือเพิ่มคำเข้าไปเพื่อให้ตรงตามรูปแบบฉันทลักษณ์ อาจทำให้เนื้อความไม่สมบูรณ์ตามที่ผู้แต่งต้องการสื่อหรือไม่สะดวกในการออกเสียงสวดก็เป็นได้

โครงเรื่อง

โครงเรื่อง คือการลำดับเหตุการณ์ที่ผู้แต่งนำมาแต่งให้มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ไม่มีการพรรณนาหรือการบรรยายความเหมือนในเนื้อเรื่อง โครงเรื่องมักกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญในเรื่องเท่านั้น

ส่วนประกอบของโครงเรื่องที่สำคัญ คือ การผูกปม (Complication) เป็นการสร้าง ข้อขัดแย้ง (Conflict) ให้เกิดขึ้นกับตัวละครหรือเหตุการณ์ในเรื่องเพื่อทำให้เกิดการต่อสู้ระหว่างสองฝ่ายขึ้นไป เช่น การต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน การต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ การต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมหรือระหว่างมนุษย์กับความรู้สึกในใจของมนุษย์เอง เป็นต้น

ก่อนที่จะให้เรื่องเปลี่ยนทิศทางใหม่ ผู้แต่งมักจะกำหนดให้มีอุปสรรค (Obstacles) มาขัดขวางเพื่อมิให้เรื่องดำเนินไปอย่างราบรื่น อุปสรรคนี้อาจเป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสนุกเพราะสนใจอยากจะทำเรื่องราวจะเป็นไปอย่างไร หลังจากที่ผู้แต่งได้สร้างปมปัญหาซึ่งประกอบด้วยข้อขัดแย้ง การต่อสู้ และอุปสรรค ให้เป็นหัวใจของโครงเรื่องได้แล้ว ผู้แต่งก็กำหนดให้เรื่องค่อย ๆ ทวีความเข้มข้นขึ้นจนถึงขีดสุด แล้วปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้แต่งผูกไว้ก็เริ่มคลี่คลายลงหรือที่เรียกว่า การคลายปม (Denouement) จนกระทั่งปิดเรื่องลงในที่สุด (สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2539, หน้า 182)

จากการพิจารณาลักษณะ โครงเรื่องในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่ามีลักษณะโครงเรื่อง ดังนี้

พรานบุญจับตัวนางเอกซึ่งเป็นกนิรีได้ตอนที่นางได้ลงมาเล่นน้ำที่สระในป่าหิมพานต์ และได้นำนางเอกไปถวายพระเอก อยู่มาวันหนึ่งพระเอกและนางเอกมีเหตุจะต้องพลัดพรากจากกัน เนื่องจากความอิจฉาริษยาของฝ่ายร้ายคือปุโรหิตที่ทำนายพระสุบินของท้าวอาทิตย์วงศ์ว่ามีพระเคราะห์ร้ายต้องทำพิธีบูชาญานางมโนห์รา ทำให้นางมโนห์ราต้องหนีจากไป

ฝ่ายพระเอกเมื่อได้รู้ข่าวการจากไปของนางเอกก็ติดตามหานางเอกโดยได้รับความช่วยเหลือจากพระฤๅษีที่ได้มอบของวิเศษซึ่งนางเอกได้ฝากไว้ให้แก่พระเอก ด้วยความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ และความมั่นคงต่อนางเอก ทำให้พระเอกสามารถฝ่าฟันอุปสรรคและภัยอันตรายต่าง ๆ ได้สำเร็จจนกระทั่งได้พบกับนางเอก

พระบิดาของนางเอกได้ทดสอบความสามารถของพระเอก แต่พระเอกก็สามารถเอาชนะอุปสรรคและการทดสอบจากพระบิดาของนางเอกได้ ทำให้พระเอกและนางเอกได้อภิเษกสมรสกัน

อยู่มาวันหนึ่งพระเอกคิดถึงพระมารดาของตน จึงขออนุญาตพระบิดาและพระมารดาของนางเอกกลับไปบ้านเมืองของตน นางเอก พระบิดา และพระมารดาของนางเอกเสด็จไปด้วย ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้รู้จักกันและต่างมอบนครทั้งสองให้พระเอกและนางเอกปกครอง พระเอกและนางเอกได้ปกครองนครทั้งสองด้วยความร่มเย็นเป็นสุข จนเมื่อสิ้นพระชนม์แล้วได้ไปเกิดบนสวรรค์

จบเรื่องด้วยการประชุมชาดก

ลักษณะ โครงเรื่องของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี มีลักษณะ โครงเรื่องที่ประกอบด้วยปมขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ คือปุโรหิตมีความอิจฉาริษยาพระสุทนต์ ครั้นเมื่อพระสุทนต์ได้ทรงยกทัพออกไปปราบข้าศึกเป็นเวลาเดียวกับที่ท้าวอาทิตย์วงศ์ทรงพระสุบิน ปุโรหิตจึงแกล้งทำนายว่าทรงมีพระเคราะห์ร้าย ต้องสะเดาะเคราะห์ด้วยการนำนางมโนห์ราไปฆ่าบูชาผี นางมโนห์ราจึงใช้ปฏิภาณไหวพริบออกอุบายขอปีกหางแล้วบินหนีไป

ผู้แต่งได้สร้างข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับความรู้สึกรายในจิตใจของมนุษย์เอง คือตอนที่นางมโนห์ราจะหนีไปนั้นนางไม่อยากจากพระสุทนต์ไป แต่เพราะความจำเป็นนางจึงต้องหนีไป และอีกตอนหนึ่งก็คือหลังจากที่พระสุทนต์ได้ทรงทราบว่าเมืองของนางมโนห์ราอยู่ที่ไหนแล้วพร้อมทั้งได้ของวิเศษที่นางฝากไว้ให้จากพระฤๅษี พระองค์ก็ออกติดตามนางมโนห์ราทันที ก่อนออกเดินทางนั้นพระสุทนต์ได้เห็นยอดปราสาททำให้พระองค์เกิดความรู้สึกคิดถึงพระมารดา แต่ด้วยความมุ่งมั่นจึงตัดสินใจตัดสินพระทัยออกติดตามนางมโนห์รา

ต่อมาผู้แต่งได้สร้างข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติต่อหลังจากที่พระสุทนต์ได้กลับมายังพระนครแล้วทรงทราบเรื่องก็ได้ติดตามนางมโนห์ราไปในป่า พระองค์ก็ต้องต่อสู้กับภัยอันตรายต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติแต่ก็สามารถเอาชนะสิ่งเหล่านั้นได้ในที่สุด

เมื่อพระสุธนไปยังถึงเขาไกรลาสและได้พบกับนางมโนห์ราพร้อมทั้งท้าวประทุมราช และนางจันทิณี ผู้แต่งได้สร้างข้อขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ คือ พระสุธนเป็นมนุษย์ ส่วนนางมโนห์ราเป็นกนิณีจึงเป็นการยากที่ทั้งสองจะได้ครองคู่กัน ท้าวประทุมราชจึงทรงทดสอบความสามารถของพระสุธนด้วยการให้พระสุธนแผลงศร ยกศรประจำเมือง ยกแท่นศิลาใหญ่ และทดสอบว่าพระสุธนจำนางมโนห์ราได้หรือไม่ พระสุธนทรงใช้ความสามารถในการแผลงศรและด้วยพระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการทำให้อุปสรรคต่าง ๆ สามารถคลี่คลายลงด้วยดี ในที่สุดพระสุธนและนางมโนห์ราก็ได้ครองคู่กันอย่างมีความสุข

สุดท้ายผู้แต่งได้สร้างข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์และความรู้สึภายในจิตใจของมนุษย์เองอีกครั้ง เมื่อวันหนึ่งพระสุธนทรงคิดถึงพระมารดาเนื่องจากจากมานาน ดังนั้นพระสุธนจึงได้ขอทูลลากลับไปยังนครอศุครปีฎจา ในครั้งนี้นางมโนห์รา ท้าวประทุมราช และนางจันทิณีเสด็จไปด้วยทำให้ทั้งสองฝ่ายได้รู้จักกัน ในที่สุดพระสุธนและนางมโนห์ราก็ได้ครองเมืองทั้งสองคือเมืองอศุครปีฎจาและเมืองไกรลาสอย่างมีความสุข จนกระทั่งสิ้นพระชนม์แล้วไปเกิดบนสวรรค์ซึ่งเป็นการปิดเรื่องแบบสุขนานุกรม

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

เอกสารต้นฉบับลายมือของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ไม่ได้ระบุชื่อผู้แต่ง ปีและสมัยที่แต่งอย่างชัดเจน

แต่จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ทำให้ทราบจุดมุ่งหมายในการแต่งว่าผู้แต่งต้องการให้ลูกหลานได้อ่านนิทานเรื่องนี้ เนื่องจากผู้แต่งได้แทรกข้อคิด คติธรรมคำสอนต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ไว้ที่จะทำให้อ่านและผู้ฟังเกิดปัญญาสามารถนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ ดังคำประพันธ์

- ๑ ไครไมชอบใจ ยาเย่โยโยไทย ยาโคยนิันทา
ข้าตบแดงไว ดั่งใจปราถ์หน้า ไหยจำเร็นปinya ลูกหลานอานไปย
- ๑ ทานผุชวาวาน ไชยลูกไชยหลาน สวดอานเยียไรย
ไมยเพราะไมยเจาะ จัเยาะโยโยไทย เราไมยดั่งใจ ไหยไครยืมมา
- ๑ ข้าตบแดงเลา จิดจิงปลั่งเอา พระนีกาสูกข้า
ข้อไหยไปยตรง พิบอังก์พทา ไหยโคยบับพขา ไนยสาดหน้าพลัน
- ๑ โคยแตงนิทาน ข้าข้อยานาน โคยชานอ้อร์หัน
ไนยรดพระธรรม มั่นคชาวสวน เปนทีบูชา

๑ แลวข้าขอไปย โปรตุสัดเวไนย ไหยพันทุกข้า
 ทานผู้มีคุณ ครีพระครูบา บิดามารดา วงีสาภาปราน
 ๑ ดัวขานีโศค ขอไหยสันโศค โปรดแลวนีพาน

จากคำประพันธ์จะเห็นว่าจุดมุ่งหมายในการแต่งของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับนี้ ผู้แต่งมุ่งหวังจะได้พบกับพระศรีอารีย์และขอให้ได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนาจน บรรลุอรหัตต์ จากนั้นขอให้ตนเองได้ไปโปรดสัตว์ให้พันทุกข์ รวมทั้งผู้ที่มีพระคุณ อันได้แก่ ครูบาอาจารย์ บิดามารดาและญาติทั้งหลาย ทำยสุดผู้แต่งได้ขอให้ตนเองถึงนิพพานด้วย

แนวคิด

กวีหรือนักเขียนทั่วไปย่อมมีเจตนาธรรมหรือความตั้งใจอย่างใดอย่างหนึ่งในเรื่องที่แต่ง ขึ้นเสมอ และก็ย่อมจะนำความคิดเหล่านั้นถ่ายทอดมาสู่ผู้อ่านด้วย ในทางวรรณกรรมเราเรียก ความคิดของผู้แต่งเหล่านั้นว่าแนวคิด หรือแก่นเรื่อง หรือสารัตถะของเรื่องก็ได้

แนวคิด คือ สาระสำคัญที่ผู้แต่งมีจุดประสงค์ต้องการสื่อออกมายังผู้อ่าน สาระสำคัญนั้น มักจะเกี่ยวกับความเป็นจริงของชีวิต เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความหยั่งรู้ เข้าใจ และเป็นข้อคิดเตือนใจ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2539, หน้า 182)

สารัตถะของวรรณคดีแต่ละเรื่องก็คือลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมดา ธรรมชาติของโลกและ มนุษย์ที่ผู้แต่งมองเห็น และมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนั้นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน และแสดงให้ เข้าใจว่าวิถีทางแห่งโลกเรานี้หรือมนุษย์เรานี้เป็นเช่นนี้ (กุหลาบ มลลิกะมาศ, 2535, หน้า 108)

วรรณกรรมท้องถิ่นไทยทุกภาคมักจะมีแก่นของเรื่องอิงอยู่กับหลักธรรมเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากสังคมไทยใช้วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นสื่อในการสอนจริยธรรมและแนวการดำเนินชีวิตใน สังคมชาวพุทธอีกด้วย ซึ่งต้องสอดคล้องกับจารีตประเพณีของไทย (ธวัช ปุณโณทก, 2540, หน้า 50)

จากการศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุด แห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ผู้ศึกษาพบว่าสามารถพิจารณาแนวคิดของเรื่องได้ดังนี้

1. แนวคิดหลัก

แนวคิดหลัก หมายถึง แก่นสำคัญของเรื่องและผู้แต่งได้ถ่ายทอดออกมาจากความรู้สึก และความสะเทือนใจ แนวคิดหลักจึงเป็นแนวคิดสำคัญที่มักเกี่ยวข้องกับความรู้สึกพื้นฐานของ มนุษย์

แนวคิดหลักที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
จังหวัดชลบุรี มีดังนี้

1.1 แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม กฎแห่งกรรมคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อันเป็น
หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราได้สื่อให้เห็นว่ามนุษย์ย่อม
ได้รับผลแห่งการกระทำของตนทั้งในชาติก่อนและชาตินี้ ไม่มีใครสามารถหนีความจริงข้อนี้ไปได้
ดังคำประพันธ์

- ๑ อੰนางมโนรา หุดคอนพินมา ชีอวาเมรีย
สุทนต์หนไชย ไชยใครอื่นมี ครื่องค์พระสี พระรัศราชา
- ๑ นางดั่งอหิตถาน เมื่อตามผุบาน จนสิ้นสังขา
วาในยหคนี้ เมรีตามมา เกิดกายภากหน้า ราหตามไปย
- ๑ เวนนางขางนี้ เราทานกคี่ ยารมีสงไสย
เวราหคั่น มาท้นอ้อร์ไทย เพราะจองเวนไวย ลไชยหคั่น

จากคำประพันธ์ จะเห็นว่าผู้แต่งอธิบายถึงเหตุการณ์ของเรื่องว่า วิวาห์กรรมที่เกิดขึ้นกับ
ตัวละครเอกสืบเนื่องมาจากกรรมเก่าในอดีตชาติ ก็อธิบายว่าสาเหตุที่นางมโนห์ราต้องพลัดพราก
จากพระสุทนต์ ทำให้พระสุทนต์ต้องออกติดตามนางมโนห์ราด้วยความยากลำบาก เนื่องมาจากใน
ชาติปางก่อนพระสุทนต์เกิดเป็นพระรถ ส่วนนางมโนห์ราเกิดเป็นนางเมรี พระรถได้หิมนางเมรีไป
ทำให้นางเมรีต้องออกติดตามจนนางสิ้นชีวิต แต่ก่อนนางสิ้นชีวิตนางได้กล่าวอธิษฐานว่าชาตินี้นาง
ตามพระรถมาเกิดชาติหน้าขอให้พระรถติดตามนางไปบ้าง เมื่อถึงชาตินี้พระรถได้มาเกิดเป็นพระ
สุทนต์ ส่วนนางเมรีมาเกิดเป็นนางมโนห์รา จากวิวาห์กรรมในชาติปางก่อนนั้นทำให้
พระสุทนต์ ต้องมาชดใช้กรรมในชาตินี้ คือต้องออกติดตามนางมโนห์ราด้วยความยากลำบาก
ดังคำประพันธ์

- ๑ เถิงป่าไผยกรด ถีถีบไปยมคี่ รกัซัดซัดสน
งูทาสายพาน ไมยหานลอคพิน กวางหนาสากัน นับโยคโคยตรา
- ๑ พระจีนสิ้นไชย ตำรึพระไทย ผีนไผแนหน้า
ทานูกับนาง กูสงกันมา เดชโพธิยาน จแผลนสิ้นไชย
- ๑ ขอไทยลูกสอน ประหารนารอน ค่ลอคป่าไผ
เปนทางกวางตรง ก้ออ้งเสจไปย รายเวคพิไชย เสกยาทาปลาย

- ๑ พระแสงขรรค์ไชย สันนวันไว้วัย ดั่งฟ้าฟาดสาย
ไขศรรัตติกาลวาง เปนทางส่าย ไผ่ไม่มีรัศมี รากีสั่งโดย
- ๑ เดินพลางโหยหา วิเสดนักร้า เจาอยู่ถึงไหน
แต่ตั้งความเพียร ชีพะเจียรบันไลย เมื่อไรจงโดย ประสับักตร้า
- ๑ ชีวังอั้งพี เหน็จเปนนผี ยูทีกกลางป่า
ความยากกระไรย สุดในวิญญา เหน็จชีพะชีวา ไผ่ยืนยาวนาน
- ๑ จัสน้อสาน เสียในยหิมะวัน ไผ่ทันถึงสถาน
ความตายรอบตัว หน้ากลัววายุปราน ไพรสันกันคาน ลวนกานบันไลย

จากคำประพันธ์ แสดงให้เห็นว่าสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม แม้ว่าพระสุธนและนางมโนห์ราจะเป็นตัวละครฝ่ายธรรมะก็ตาม แต่เชื่อว่าจะหนีกรรมเก่าไปได้ ตัวละครทั้งสองจึงได้รับผลกรรมในชาตินี้ดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ด้วยกุศลผลบุญที่พระสุธนได้ทำไว้ประกอบกับความเพียรพยายาม จึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้พระสุธนสามารถฝ่าฟันอุปสรรคและภยันตรายต่าง ๆ ได้ ในที่สุดพระสุธนและนางมโนห์ราจึงได้ครองคู่กัน

แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ยังปรากฏให้เห็นในตอนท้ายเรื่องหรือประชุมชาดกว่า ใครทำความดีผลแห่งกรรมดีนั้นก็ตอบสนอง หากใครทำความชั่วผลแห่งกรรมชั่วนั้นก็ย่อมตอบสนองเช่นกัน ดังคำประพันธ์

- ๑ ทานทั้งหลายนั้น เมื่อกกลางเบงจัน แยกกันปัดสีน
ตามขัณฑำ ใครทำไสรตน์ กุสน้อกุสน์ แดงคืบอับพิบาน
- ๑ บางไปยเสวยสำวัน แลวกลับเวียรวัน มาสู่สังสาน
ทอยเทียวไปยมา ยูหึ่งนนาน ชาดสุดนีนาน มาพรอมภักตร้า
- ๑ ทานพระยานาคำราช ซึ่งไหยนาคำบาด มาแก่นายพราน
สวดตักกลับชาด (ที่สุค่อสวน) คฤาองโมคลา ผู้เปนม้ห่า สาวักเชียวชาน
- ๑ ครันพระฤาษี ซึ่งนางเทวี สังกบอกคูบาร
กระวัดตักกลับหัด ที่สุค่อวัดสวน กระสับ้อจาน อันพันปีรท
- ๑ ประทุมวิหัทอน ซึ่งเปนมิดคอน สาวสัหมอนมโนรา
กระวัดตักกลับหัดมา ครีม้ห่าเสนา สารีบุดเบอิงขัว พระม้ห่าหัดพลัด
- ๑ นายขุนพรานป่า ซึ่งไคยมโนรา มาถวยสุท่น

หัดสุดปลัดปลั่ง ครื่องอันนั อุบ่ปลากทศพัล จันเสด็จพระนิภาน

๑ อันประโรหิต อาจันผู้ผิด ทิศคปวงพลาณ

คฤาเทวทัต ซึ่งไปยธอร่มาน อยู่ไนยนิรกัน ที่สุดอวิจิ

๑ อาทิตราศ ซึ่งเปนบิดา สุทนต์เรื่องยริ

กระวัดศีกลับหค ไชยอินไครมี ครื่องพระยริ สูโทศรภาพ

๑ นางจรรเทวี ผู้เปนมเหยริ ประมวนหคมา

ครีนางสิริ มหามารญา เปนพุท่มานดา พระมหาชินนัง

๑ นางจรรกินนรีย ผู้เปนชลณี มีโนราโคมยง

เมือกลับหคมา วาดหน้าตามทรง มีนามมเชิวาง นางโคตมี

๑ อันอัมโนรา มีอกลับหคมา หมี่โคยลลณี

คฤาอังกิมภา สุนธอนเทวี ฉันทชลณี ราหุนกุมาร

๑ สูทนต์ราศ เมือกลับหคมา ที่สุดอวิสาณ

คฤาอั้งฉินร์ฤ พระหตพิลยาน พระสาศดาจัน โปรดปรานปรานี

จากคำประพันธ์เป็นการกล่าวถึงการประชุมชาคคือได้การกล่าวถึงการกลับชาติของตัวละครต่าง ๆ ในเรื่องว่าใครมาเกิดเป็นใครในสมัยพุทธกาล ดังนี้

พระยานาคราช	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระโมคคัลลานเถระ
พระฤาษี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระกัสสป
ท้าวประทุมราช	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระสารีบุตร
พรานบุญ	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระอานนท์
บุโรหิต	กลับชาติมาเกิดเป็น	เทวทัต
ท้าวอาทิตยวงศ์	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระเจ้าสุทโธทนะ
นางจันทวี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระนางสิริมหามายา
นางจันทินรี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระนางปชาบดี
นางมโนห์รา	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระนางพิมพา
พระสุชน	กลับชาติมาเกิดเป็น	สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่าผู้แต่งมีความมุ่งหมายที่จะสั่งสอนผู้อ่านและผู้ฟังให้รู้จักบาปบุญคุณโทษโดยใช้นิทานเป็นสื่อแทนการสอนโดยตรง ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นและนำไปสู่การปฏิบัติ เพราะมีนิทาน

เป็นตัวอย่าง

1.2 แนวคิดเรื่องความรัก เมื่อมีความรักเกิดขึ้นก็ย่อมมีความทุกข์เกิดขึ้นตามมา นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และนางมโนहरา สืบให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการพลัดพรากจากสิ่งที่รักว่าเป็นทุกข์ไม่ว่าจะเป็นการพลัดพรากจากบิดามารดา การพลัดพรากจากบุตร หรือการพลัดพรากจากคู่รัก ต่างล้วนทำให้ผู้ที่พลัดพรากเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ดังคำประพันธ์

๑ ฝ่ายนางแมสามี	ลูกจากที่ไทยโยทยา
เสียดายนางกัลญา	ตั้งโศกาพิราพีไรย
๑ แมรักเจานอยไปยฤ	คิดว้าซื่อไมยสังไสย
ไมวาเปนสัโภย	วาเกิดในยพระอุทอน
๑ ลูกเอี้ยกลับคืนมา	แมจว่าไทยฟังกอน
จันไคยไมอาวอน	มาตัครอนไคลัคตา
๑ โทคผีเจ้าหา	แมหมีไทยสิ้นสังขา
นังงานของมารดา	คอนยังวาไมไวใจย
๑ เถิงไมยรักซัลณี	คิดสามีบางเป.....
กลับมาเถิงวังไนย	จ้ไทยไทยยูเอกา
๑ ลูกเอี้ยกลับมากอน	ยาเพ็จอนฟังแมวา
สามีเจ้ากลับมา	จ้โศกาพิราพีไรย
๑ ฝ่ายนางมโนรา	ฟังมารดาซัลเนคไสย
ซ้อลาบาทาไปย	ยูไมยไคยควความกลัว
๑ ทามดาสัดทังหลาย	ยอมหมิตายแมทูนหัว
จ้ไปยไทยรอดตัว	มียูท้าวทุกคินไปย
๑ หาใหม่ไหนจ้กลาด	จากพระบาทยาสังไสย
ซ้อแทนพระคุณไปย	ยูไนยไคยฝ่าบาทา
๑ แลวตั้งพระซัลณี	ทาสามีกลับข่ามา
ชวยบอกควเถิดควา	ข่าซ้อลาฝ่าทุลี

จากคำประพันธ์เป็นความตอนที่นางมโนห์ราจะจากไป นางจันทวีก็เสียดพระทัย และ
อ่อนนอนไม่ให้นางจากไป ฝ่ายนางมโนห์รานั้นก็เศร้าสร้อย เพราะใจจริงแล้วนางก็ไม่ต้องการจาก
ไป แต่จำเป็นต้องไปเพราะความกลัว นางจึงได้แต่อาลัยถึงนางจันทวีและพระสุรณ

- ๑ สังข์แลงสังข์เลา พระผูกเปนเงา ยาสิมเสียดหน้า
สังข์ทหลายที เทวีวันทา มัดศกานแลวลา พระควาบคไป
- ๑ ถิ่นลาดขาดตรา จากบับนสาลา ชลนาलगไหลย
รทวยรทศ สลดพระไทย คอนทรวงโหยไทย พิโรธรำพัน
- ๑ จากนี้ไปยแลว ทีไหนเมียดแกว จภบศัวขวัน
หมีไปยจำไปย จำไกล้จากกัน กลัวสิ้นชีวัน เมียดจึงจำไกลย
- ๑ ไปยแลวกลับมา สองครั้งสามคธา เวนวารำไรย
แลวเขียนพระ..... ฝักไวย ไหยพระผูกไนย ออไรยไคล้คธา
- ๑ พระจอมเกดแกว นับวันไปยแลว หมีโดยเหนหนา
ตั้งแต่นี้ไปย ทีไหนเลียดนา พระทูนเกสา จมาภบกัน
- ๑ พलगทอดพระไทย หมีใครจไปย อาไลายศัวขวัน
บายพระภักตรา กลับมาอบพิวัน สบเสียดรำพัน ท..... พินเปดถิ
- ๑ กลิงเกลออีกหรำไรย พอเอียดจำไกล้ ไปยจากโถมยิร
เสือกสิโรยรา กราบลาสามี บังคมสามที เทวีลีนลา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราส่งความกับพระฤาษีจนหมดแล้ว นางก็สั่ง
แล้วสั่งเล่า ด้วยกลัวว่าพระฤาษีจะลืมความที่นางสั่งไว้ จากนั้นจึงบินออกจากอาศรมพระฤาษีไป
พलगอาลัยถึงพระสุรณเพราะต่อจากนี้ไปคงจะไม่ได้พบกับพระสุรณอีก นางจึงย้อนกลับมาเพื่อ
กราบลาพระสุรณเป็นครั้งสุดท้ายด้วยความเศร้าโศกจากนั้นจึงบินจากไป

- ๑ กูมานหนัไซย ครันโดยแจงไสย พระไทยวาทหาย
คังใครผันฝาด เสียดตัดจากกาย เพียงซิบจ้วย ชีวันบันไลย
- ๑ อันเอ็ดคันเคอียด พระภักทิว์เกียด ปิมเลียดคธาไลย
คังใครมาหลวง เอาดวงหัดไทย แก้วควักลักไปย จากกายกาทา
- ๑ รัตคัสทอน มีใครจภอน รำบายนำสา
พระเคอียดแคนซัด กลุมกลัดคูรา กิมเซดชลันนา ส้ออินอัดไปย

จากคำประพันธ์เป็นความตอนที่พระสุธนเมื่อทราบข่าวว่านางมโนห์ราหนีไป ทำให้
พระสุธน โศกเศร้าพระทัยยิ่งนัก

- ๑ สุริยวงศ์คงคัต ถับเลียบปีดพืด สิ้นแสงรัตต์หมี
พระยิ้งรำไรรอย โหยโหยโสเกี สามยามราตรี เขาที่บันทม
- ๑ ไมยลัถมใจ ยิงรำไพไรย พระไทยเกรอิมกริม
เอาหูสาบวง ทินางเคี้ยหมี แอบคางบันทม ชมดวงเทวี
- ๑ บันทมไมยลัถ พระไทยรำลัถ เถิงพระมเหสี
จัญไปโยย อิกไนยปूरีย จัถาชลณี จัอริถิตามนาง
- ๑ ครอบครูกนีกไปย จินพระอโนทัย ไชยสีสรองสว่าง
พระอังกัทรงัก แลวตรัดตามนาง สาวไชยไนยปราง ทูนตองคำตัน
- ๑ เสงเจ้าที่สง หัรพระอิง ทรงเริงเริงเริงฉัน
เสวัยโพคชานาหอน ผุบานจ้อร์จัน เสงมาควยพลัน เฝ่าพระมารดา
- ๑ เขาสูวังไนย กลานเขามาไกล พलगไนยโหยหา
บังกิมเทบบาด พระราชมารดา สรวบเสียนภักตรา กับฝ่าหูลี
- ๑ ข้อพระกันรונה ไคยโปรฤเกสา แกบทีสี
ลูกรักจักลา ตามหาเทวี เดชบารมี ภิบัติทรามไวย
- ๑ สัมความปราถหน้า จักากลับมา หาหุโยไมย
อันญนุกอน คีคกรวนพระไทย จัตรอมพอมไชย เหนไมยเปนตัน

จากคำประพันธ์เป็นความตอนที่พระสุธนเมื่อทราบข่าวว่านางมโนห์ราหนีไป ทำให้
พระสุธน โศกเศร้าพระทัยยิ่งนัก แม้จะคำลงแล้วแต่พระองค์ก็ยังไม่คลาย โศกเศร้ากลับยังคิดถึงนาง
มโนห์รามากขึ้นจนบรรทมไม่หลับ รุ่งเช้าพระสุธนจึงไปเข้าเฝ้านางจันทิณีเพื่อขอลูกลาออกตาม
หานางมโนห์รา

- ๑ เสง้ออกจากที่หมีหมัน จ้อร์ไปยควยพลัน
ครันเถิงแลเหนทีดา
- ๑ โทมเขาสรวมกอดลูกยา ทรงพระโสกา
- ทั้งแปดกัถัญญารำไรย
- ๑ แกวเมแต่เจ้าจากไป แมตรอมพระไทย

หว่าไรยเพียงสิ้นสุดปราน

๑ ยากไรยไมยแจงขาวสาน

โดยทุกร้อรमार

ฤาสุกค้ำสารานฉั้นโดย

๑ ไปยสุประเทศหนไหญ

แมทุกพระไทย

มีโดยเวนวายเวลา

๑ ฝ่ายอ้งโถมย้งมโนรา

กราบทูนมารดา

พรานปาภาขาจ้อรลีย

๑ ไปยถวายสั้มเคจ้พระผู้มี

น้ามชื่อพระสี

สุทั้นทราดราห

๑ เปนบุคอาทิดจ้งสา

ครองพระภารา

อุดอนป็นจันคองกรุงสี

๑ มารดาชื่อจันเทวี

กันรุธาข้านี

ทีสุคย้งบุคอุทอน

๑ ยันดีเปันลึพระน้คอง

เลอึงฤาคัจจอน

อวยพอนไปยทัวทุกคิน

จากคำประพันธ์เป็นความตอนที่นางมโนห์ราหนีกลับมาขังเขาไกรลาส และได้พบนาง
จันกินรีผู้เป็นพระมารดาและพี่สาวทั้งหก ต่างฝ่ายต่างเล่าความหลังด้วยความโศกเศร้ายิ่งนัก ทั้งนี้
เพราะนางมโนห์ราจากไปเป็นเวลานาน

๑ กุมารพูนริตทีไกร

ค้ำเนินเขาไปย

ปรางมาคส่วนน้บันจ้ง

๑ ครันถึงปีตุเรครฤทธีริง

ซบเสยอินกราบลึง

ฟ้งอ้งพระราชาล้นี

๑ มานคาสรวมกอดทั้นที

พลางไทยโสกี

ย้งดีค้สุคป็นยา

๑ จูบพิคพลางพิคภักคธา

ทูนหัวแมมา

มานคาไมยมายชีวี

๑ แมคอยนอยฤาพ้นปี

พ้อเฮยซ์ล้นี

โสกีไมยเวนเวลา

๑ ขามเสวีย์๒ ชลंना	ขามเข้านี้ตรา
นี้ตราไมยหลับลิมใจ	
๑ ท่นถ์เวดชล์เนดหลังไหล์	แคว้นลูกไปย
จันไนยวันนี้ไมยวาย	
๑ เจาจนอง์เคยิวเปลยิวกาย	ยากเอนเปนตาย
คิรายไมยทราบอูรา	
๑ สามกระสัดไสมมันัดหันสา	ถามไถยไปยมา
หิมวาแถวทางยางไรย	
๑ สุธนักราบทุนแจงไสย	แสนยากสุดใจ
เดินไนยหิมวันกันดาน	
๑ ลูกรักเพียงจักวายปราน	ทุกท่นธอ์รमार
ปิมปานชีวิคไมยมี	
๑ ไปยถึงไกรถาดกรุงสิ	ประสงเทวี
โดยทำพิคหิมังคัน	
๑ ประคองครองนินนี้ถามัน	ไนยริคไพรัช
มนเพย็นวีเชยีนมนี	
๑ แสรนสุกเสาวภาคโลกี	ไมยร์มารคิ
คองเครเอ็งกระนหมกิลไคย	
๑ ความสุกก็สุกสุดใจ	แตไนยพระไทย
นินทุกั้ทุกเวลา	
๑ ควยไปยไกลละของบาทา	โทยโทยโสกา
ไมยเวนทีวาราดรี	
๑ จิงลามาเยยีนทุลี	บีคาเทวี
ปรานีไคยยกพันมา	
๑ ทังอ์งบีคเรดมารดา	ของเจาม์โนรา
เสจมาฝ่าฟาทุลี	
๑ ยับยังขุนอกนุริย	ไคยขาบคั้สิ
มาทูนคั้คิยบัน	

จากคำประพันธ์เป็นความตอนที่หลังจากพระสุธนได้พบกับนางมโนห์ราได้อภิเษกสมรสกันแล้ว ในคืนหนึ่งพระสุธนทรงคิดถึงนางจันทวีผู้เป็นพระมารดาอย่างนัก ดังนั้นพระสุธนจึงเดินทางกลับมาเยี่ยมพระบิดาและพระมารดา เมื่อพระสุธนได้พบกับท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทวีต่างฝ่ายต่างดีพระทัย และรำพันถึงความหลังด้วยความโศกเศร้าเพราะพระสุธนได้จากพระบิดาและพระมารดาไปนานมาก

2. แนวคิดย่อย

แนวคิดย่อย หมายถึง แนวคิดที่ปรากฏได้หลายแนวคิดในหนึ่งเรื่อง เป็นแนวคิดที่อาจปรากฏได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมตลอดทั้งเรื่องตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์ตอนนั้น

แนวคิดย่อยที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติจังหวัดชลบุรี ส่วนใหญ่จะแฝงอยู่กับเหตุการณ์ย่อยที่สำคัญ ๆ ของเรื่อง หรือแฝงอยู่กับอุปนิสัยและพฤติกรรมของตัวละคร ดังนี้

2.1 แนวคิดเรื่องการใช้สติปัญญา จากการศึกษาในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา พบว่า ตัวละครจะได้ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหามากมาย ทำให้ปัญหานั้นคลี่คลายลงไปด้วยดี เห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครต่อไปนี้

- นางมโนห์รา ใช้สติปัญญาคิดไตร่ตรองก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรลงไปหรือใช้สติปัญญาแก้ปัญหาเรื่องต่าง ๆ ดังปรากฏในตอนที่นางมโนห์ราได้ใช้อุบายหลอขอกปิกทางจากนางจันทวีเพื่อหนีไปยังเขาไกรลาส ดังคำประพันธ์

๑ ลูกรักกลัวจักสิ้นปราน	จริงมีพ้ฆมาร
วาซารสมเด็จพระมารดา	
๑ ขอเกราอิงประดับกายา	แมนสิ้นชีวา
โหยจ้าคัดตัวตายไปย	
๑ มารดาทรงโหยดังใจย	โมยมีสังไสย
จึงโหยปิกทางโดยจิง	
๑ ลูกรักประดับกับอ้ง	พระแมษ่มัทรัง
พิศหวังส่วาดพันใจย	
๑ ฝ่ายประโรหิตมันไปย	แอบอองอาไสร
วอังกานไชยไหยหา	
๑ จ้โหยเพียงบานเขามา	ชลันโรทา

เสด็จลั่นลาออกไป.....

๑ ใจโยหยังโย

ข้ากั้วบันไล

เผยบันซอนไซบั้นหนี

ตอนที่นางมโนห์ราสั่งความและฝากของวิเศษไว้กับพระฤาษี เพื่อมอบให้แก่
พระสุธน หากว่าพระสุธนจะติดตามนางไปยังเขาไกรลาส จะได้ใช้ของวิเศษเหล่านั้นป้องกัน
ภัยอันตรายต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่านางมโนห์รานั้น ได้ใช้สติปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ
คั่งคำประพันธ์

“๑ โอพระสามี มาถึงบุรี ยังโยโยหา

เหนปรางวางเปลา จังเสาโสกา จังตามเม็มา โมยหมันคัง

๑ เพราะความกำนัด จังอนสรอนสรัด มาโนยไพรรหัง

เห็นทันทีเวด บูเรตเดินคัง โมยคิดพระองี เสียแลวแลหน้า

๑ จังพำหรัครวน จังโยโยหยังหวน รังเห็นหา

พนะทูนเกลตาเอ็ย จังเสัวซ์ลันนา ทอรัมานกาย่า โนยปารังพี

๑ ตำรไทย จะเสงังไวย ทีพระฤาษี

ทาพระโอมงาม เสด็จตามจอร์ดี โยพระมุนนี บอกรแพระองี

๑ เห็นเล็ยลอลยม แลเหนอสาม ร้าออนรอนล้ง

แทบบันณันลันลา โนยปารัง หัง จอร์เขาไปยตรงัง พระกันทักุดดี”

“๑ ครันรุงราตรี อโนไทยโยยสี่ สองสว่างดา

ออกทีไดยาด อับพิวาควันทา สังกสำร่าวา พระม่มหามุนนี

๑ แลวนางฝากยา ธรรมรังผู้สา ไวยทีฤาษี

พระองีจ้งโคย บอกรโหยพันปี วาของทั้งนี้ แกจันกลางทาง

๑ ทีโยมสังไวย บอกรโหยทาวไทย เขาโยโยสยสว่าง

พลางเชดชลันมา โสกาสังพลาง โนยพระไทยนาง โมยวางอูรา”

นอกจากนี้ การใช้สติปัญญาของนางมโนห์รายังปรากฏให้เห็นตอนที่นางมโนห์ราเห็นว่าพระ
สุธนได้ติดตามนางมาแล้วแต่ประทับอยู่นอกพระนคร นางจึงสั่งให้สาวใช้จัดเตรียมอาหารและพระ
ธูษาไปถวายพระสุธนก่อน ส่วนนางนั้นจะไปเข้าเฝ้าพระบิดาและพระมารดาเพื่อกราบทูลให้ทั้ง
สองพระองค์ทรงทราบก่อน ด้วยเพราะเกรงพระราชอาญา คั่งคำประพันธ์

- ๑ กีดกลางจัดสัน ผุสาสูวัน ที่อันมดีไสย
ปรากฏังคังาม ตามชอบพระไทย ไหรนางสาวไซ ไปยถ้วายพคดา
- ๑ สั้งวีเสดไนย กั้นเกาเขาใจ ไหรเรงจัดหา
แตเครอิ่งเอมโอด โพชน์โอฟ มีรคณา๒ เรวยาคอยนาน
- ๑ สูพพรรณภามแกว เรงท่าเหยิมแลว อีกรังของหวาน
ไหรนางสาวไซ ไปยถ้วายผุบาน ฝ่ายอิ่งนังคราน คาร์พระไทย
- ๑ จ้ออกไปยหา เซินเสจ้เขามา บัคนี้หมีโคย
เกรงพระอายา บิคาเปนไญ จัจ้เขาไปย ทูนไทยมารดา

นอกจากนี้ การรู้จักใช้สติปัญญาของนางมโนห์รายังปรากฏให้เห็นในตอนที่พระสุรณจะเสด็จกลับไปเยี่ยมพระบิดาและพระมารดาที่นครอูครปัญจา นางมโนห์ราได้ทูลขอตามเสด็จไปด้วย โดยนางให้เหตุผลว่าถ้านางเสด็จไปด้วยจะได้เป็นเครื่องยืนยันว่าพระสุรณติดตามนางจนพบแล้ว

ดังคำประพันธ์

- ๑ พระอภัยมณี ใคยโปรดเกษา แกษาบคท์ษรี
จข้อตามเสจ ไปยฝ่าช้ลณี บังคัมทุลี ไหรดีพระไทย
- ๑ พระพิงนังราม เออินอัครัดหาม โฉมงามทรามไว
เจาญ่นคอง จ้ออนทีไหรนย หีมวาปาไกลย หมีไซก้อคิ
- ๑ จอนควยพระบาท โดยทางถ่นนมาค ไหรราชวีคถิ
หีมมะวันก้อคาน ไกลยนานนับปี ความยากแสนท้วี ไหมมีม้อร์คา
- ๑ นางทูนทาวไทย หีมมันจันโคย ทราบไนยเกษา
ยากเขนเปนจไหรนย ไหมไกลยบาทา ไปยจันม้อร์นา ไหรฝ่าทุลี
- ๑ คู่จ้คังครังกอน พระอิ่งเสจจอน ออกจากกรุงษรี

-
- ๑ ข้อตามเสจไปย จันหคเกิดไมย ยาโคยคิคมาย
ไมยไกลยพระบาท ไมยคลาคพระกาย จ้ออสูตาย ไคยล้อองทุลี
 - ๑ลาพคดา เมื่อแรกจ้มา ตามข้าบคท์ษรี
ยาครดคประภาค แกราชเสณี ไปยตามเทวี จั้งคิคเวยงไซ
 - ๑ ความเพียนมาน ความอุษาหะ อัดพมาโคย
ส้มคังปราถุหนา ไหมภขาข้าไปย จ้โคยอันโคย เอาไปยเจนร์.....

๑ กลับไปแปลลา๒ เสนาข้าเฝ้า เข่าจ้ครหา
ถึงจับอกใคร วาโดยมีโนรา เป็นแต่บอกว่า ไม่จ้มาเหนด็จ

- ท้าวประทุมราช เป็นตัวละครที่ใช้สติปัญญาก่อนจะตัดสินใจทำอะไร
เช่นกัน ดังปรากฏในตอนที่ทำวประทุมราชทรงทดสอบความรักของพระสุธนที่มีต่อนางมโนห์รา
โดยมีรับสั่งให้พระธิดาทั้งหกและนางมโนห์ราแต่งองค์ให้เหมือนกันเพื่อให้พระสุธนเลือกว่าใคร
คือนางมโนห์รา ดังคำประพันธ์

๑ ประทุมราช โดยพิงวจา มีจิตพิศไม่ย
เส้ากลับเขาวัง ตรัดสังคางไฉน ไหยออร่ารามไว ทังเจดที่ดา
๑ ประดับพระองค์ ตวันบันจง ทรงพระสุษา
ทียอดสอดขริ ไฉนมีราคา ไหยเจดกรรลญา ทรงเครื่องเหมือนกัน

2.2 แนวคิดเรื่องความกตัญญู ความกตัญญูหมายถึงความรู้คุณ รู้อุปการคุณที่ผู้อื่น
กระทำแก่ตนไม่ว่าจะมากก็ตาม น้อยก็ตาม ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอ
ไม่ลืมอุปการคุณนั้นเลย

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราพบว่าผู้แต่งได้สอดแทรก
แนวคิดเรื่องความกตัญญูให้เห็นจากพฤติกรรมของพระสุธนและมโนห์รา ดังจะเห็นได้จากตอนที่
พระสุธนทรงระลึกถึงพระคุณของมารดา จึงขอลุลาท้าวประทุมราชและนางจันทิณีเพื่อกลับไปยัง
นครอุดรปัญจา ดังคำประพันธ์

๑ ขอพระราชทาน เกลากระมอมฉาน ฆูบาดบคัษริ
มายูไทยล่อง รองฝาทูลี พระเดชบารมี ปักเสียนเกล้ามา
๑ พระคุณทูลีฉัน แสนสุคหกัน เชนเกล้าเกษ
แต่ขาล่องบาด จากราชนักครา อุดอนป็นจา มาพหลายปี
๑ ขอพระกัรรุณา โดยโปรดเกษยา แกะข้าบคัษริ
ลูกคิดเถิงอ้ง บิดคราชชลัฉฉี ขอลาทูลี ไปเยฮินสองไทย
๑ จากบาดบคัษริ มานานหลายปี ปานฉนี่เปนฉไหนย
พระโรครโรคา บีทาฉฉินโดย ประฉนวนเจบไชย ฤาทยวักหน้า
๑ ไปยภ้อสับภัก ไหยแจงประฉัก ลูกรักไมยพ

ฝ่ายนางโฉมยัง อังอรธำยา จับังคมลา

นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูของนางมโนห์ราที่มีต่อนางจันทวี ทั้งนี้ เพราะนางจันทวีมีความเอ็นดูและเมตตาต่อนางมโนห์ราเหมือนลูกของนางจันทวีเลยทีเดียว
 ดังคำประพันธ์

๑ นางฟังสามี ออกนามชลณี เทวีสังสาน
 ยอกอนเหนือเกศ ชลเนศครีทาน พระคุณโปรดปราน ปีมปานมารดา
 ๑ ลูกพลัดบุรุษ ไปถึงทุลี ขอมมีสเนหา
 ปรานีทีสุด คัจดวงไยยะนา เมื่อวันจากมา โสกาแสนทวิ
 ๑ พระอภัยมณี โดยโปรดเกศ แกฆาบัดทษรี
 จัขอตามเล่คจ ไปยเฝ้าชลณี บังคัมทุลี ไหยดีพระไทย

2.3 แนวคิดเรื่องความเพียรพยายาม คือการตั้งใจ และมุ่งมั่นในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้ประสบความสำเร็จ นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราเห็นได้จากพฤติกรรมของพระสุทนต์ในตอนที่พระองค์เดินทางฝ่าฟันอันตรายต่าง ๆ มาจนถึงเขาไกรลาส ซึ่งเป็นการยากที่มนุษย์ธรรมดาจะเดินทางไปถึงอย่างปลอดภัย ดังที่ท้าวประทุมราชกล่าวชื่นชมพระสุทนต์ ดังคำประพันธ์

๑ ประทุมมรราช โดยฟังวาจา กัลยาทุนसान
 ม่นุคคุณี ขอมมีสัมพาน หิมวากันดาน มาไมยมอรรณา
 ๑ เล็ดโลกม่นุค รีดทีทีสุด อาณูภานักหน้า
 ไนยแถวพนาลี ไมายรมีมอรรคา แต่ชัวกัลปา ไครมาไคยมี
 ๑ สามาตมาไคย ขอมมีรีดทีไกร หันไชยเรอิ่งลี
 วาต่นานาหาไมย ทีไหนจมี ชิพมาเจ็งนี ยาไคยส้งกา
 ๑ มีเพี้ยนมานั ความอุสาหะ เพราะควยส่นหา
 ชูเสี่ยชีวีด ไมายกิดชีวา อัดสาตามมา กิดหนาปรานี
 ๑ กุมารนินเลา กับทีดาเรา ฟิริมีสัมลี
 ส่มกค้สังวาด รวมราชประเวณี กันเจ็งเพียง จัพรากจากไย

นอกจากนี้ยังเห็นได้จากที่พระสุธนเสด็จมาถึงอาศรมฤาษี แม้จะได้ฟังความที่นางมโนห์ราสั่งฝากไว้กับพระฤาษีถึงอุปสรรคและอันตรายต่างๆ พระสุธนก็ยังทรงยืนยันที่จะติดตามหานางมโนห์ราให้พบจนได้ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีขัตติยะมานะและความมุ่งมั่นเป็นอย่างยิ่ง ดังคำประพันธ์

๑ สุธนินฤมาร โดยแจ้งเหตุกาน ทราบสานถวนถึ
ทอยคำอ้อรไทย สั่งไวยดั่งนี้ ยิงพ้โสกี สุดที่พันรนา
๑ วาแกฤาสี อันตัวโยมนี ไมยคืดสังขา
ชีวิดจืดปลั่ง ยู่งกัลยา กลับไปย่นคร่า นันยาภาที
๑ เกิดมาเปนพย ไมยคืดความตาย เทากิงเกสิ
โยมจตามไปย จินโดยเทวี จึงจจ้อรลี กลับมาภารา
๑ วาดส่นาหาไมย แมนมวยบันได้ เสียวในยกลางป่า
ใครไมยเหนตี ดึกว่ากลับมา ไมยคืดชีวา กัมนหาตายไปย

2.4 แนวคิดเรื่องความจงรักภักดี เห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครต่อไปนี้

- นางมโนห์รา เป็นตัวละครที่มีความจงรักภักดีต่อพระสุธน ซึ่งเห็นได้จากการที่นางมโนห์ราขอครองตัวเป็นหม้าย ไม่มีภักศดาอีกนอกจากพระสุธนพระองค์เดียว ดังคำประพันธ์

๑ นางพรมร่าพีไรย	ความอาไลยสุดกำลัง
ไปยหนามาหวงหลัง	ทูนห้สังพระซลณี
๑ พระอั้งจิงเลอิกจัด	นางกระสัดที่วันดี
มาเปนม่เหสี	เถิดลูกนี้ไมนอยใจ
๑ อันเกลกรมอมฉาน	จ้ปัดศียานยาสังไสย
จากฝ่าบาทาไปย	จันบันไลยาคืดปอง
๑ ไมรวมส่นหา	มีพ้ศ่ค่าจันถึงสอง
หมีไหยชายอินครอง	ส่าผัดตองพระกายา
๑ อันนอกจากพระอั้ง	หมีโดยปลั่งส่นหา
ขอเปนบ้อรืจา	แกราพทุกหุดไปย”

“๑ ยาดามไปยเลยั พระทูนเกสเอัยั จัสนัสังจัา
 หีมะวาสาคนั ยาพันัคัลลณัา สุกทิจัปรามา ปรมะมารคัาบัน
 ๑ อันไนยไพโรสานั แสนันกัันคานั รกชัคคััดสน
 ไชยปَامนุค สุกทิจอรคณั ชอบเลาขุบนั ไทหยทราบอ...
 ๑ ปาไนยไพโรชัค วังเวงสังจัค ลวนทวยหวัศวา
 ขอบันอรันยเวค เจคไทยทเวา ไมยมิมีอรัควา ปรมะยัาเสจัไปย
 ๑ กลับเสียคคณัี จงทานารียั กระสัคคัโดยๆ
 มาเปนมัเหสี ยามิสังไสร เมียไมยนอยไจย อยาคัโดยสังกา
 ๑ อันวาขัานัี จันสนัชีวี ไมยรมิพัตคัา
 นอกกวาพระอั้งนัี ไมยปลังสังหา ขอเปนบอรัจา ขาดหน้าคัอไปย
 ๑ จากไปยทังหนัี เมียจันายหนัี สามิเมือไรย
 คัิดฝากพระอั้ง จันปลังตคัไสร พับค...ไหย จังคัโดยจากกัน”

จากคำประพันธ์จะเห็นว่าการทำงานมนัโหรัากถาวรัสังคัวามกับนางจันทเวีและกับพระฤาษัี
 ถึงพระสุทรนัว่านางจะขอเปันบรึจารึกาของพระสุทรนัทุกชาติไป และนางจะไมมีภัศคัาอึกนออกจาก
 พระสุทรนั นัับว่านางมนัโหรัากเปันแบบอย่างของกรรยาทึคัี เพราะมึคัวามซ้อสตัคัย จงรัภักคัคัีคัอ
 พระสุทรนัผู้เปันภัศคัาเพียงพระองคัคัีเด็ยว

- พรานบุญ พรานบุญเปันคัตัวละครทึได้นำทางพระสุทรนัมาถึงอาศรมพระฤาษัีแลัว
 ทูลขอคัคัคัตามพระสุทรนัไปตามทานางมนัโหรัากจันกัว่าชัวีคัจะหาไม แต่พระสุทรนัคัคัคัรัสห้ามไว้
 คัังคัาประพันธ์

๑ พระอั้งทัคัันนา เหนยคอดคัอฟ้า สาลาจันงาน
 มึพระวาจา วาแกนายพราน กลับคัินไปยบาน ทานเก็ดพึอา
 ๑ พรานบุญทูนจันหลอง ขาแคคัคัลลอง ขอรองบาทา
 จันตามเสจัไปย ไนยไพโรพรัคัสา กวาจันสนัชีวา จากฟาทุลึ
 ๑ โพทึสัคคัคัรัคัคัา พึพรานจันตาม ขาไปยไยมิ
 ขานัจันนัง ตามองมึเหสี ไชยทुरुพึ ไปยไยปวยกาน
 ๑ กลับสุคัหา เลย้งนุคคัพรัรัญา คัคักวันพราน
 ขาจันตามคัคัคั ไมยคัคัคัสังขาน จันคัโดยเขาวัมาร พึพรานยาไปย

๑ พรานบุญบังคัม ย้อคอนประนมี กราบทูลน้หลองไชย
รักบุคพริ้วญา จ้วาไปยไชย ทูนเกล้าเปนไญ จ้ไมยภักดี

๑ อันเจากับข้า จ้จ้อสารองบาทบที่สี่ ชีวีตเปนแดน
แทนลองทูลี จ้จ้ควนที หมี่ไคคี้ดกาย

๑ เจานายทูกไผย สวนตัวจ้ไพล เอาความส่บาย
ข้าไมยรักเจา บาวไมยรักนาย จ้อเอาแดงาย จ้ไปยถึงไคร

๑ สู้ทนฟังพราน วาจาหวาน ก้ชอบชอบใจ
นึเรายังคับ ไหยกลับคืนไปย ฤวาจ้ไมย ฟังพระบันษ

๑ ทูกขาคันเดยิว จ้ภาพีเทยิว ไปยไยไนยปา
จ้บั้งคมไหย กลับไปยภารา อันเจากับข้า ยอมวาฟังกัน

๑ นายบุญพรานปา สู้คทีเจนร้จา กัมนาโสกลัน
ครัดความหามขาด ไมยอาดจ้อร้จัน ฟี้ไรยร้พัน เอนดูกุมาร

2.5 แนวคิดเรื่องการให้อภัย คือแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงการไม่ถือโทษผู้อื่นที่เคย
คิดร้ายต่อตนเอง การให้อภัยเห็นได้จากพฤติกรรมของนางมโนห์รา ในตอนที่นางมโนห์ราไม่
ถือโทษโกรธเคืองท้าวอาทิตย์วงศ์ผู้ที่เคยคิดร้ายต่อนางมาก่อน ทั้งนี้เพราะท้าวอาทิตย์วงศ์ทรง
หลงเชื่อคำทำนายของปุโรหิต นางมโนห์ราจึงให้อภัยท้าวอาทิตย์วงศ์ ดังคำประพันธ์

๑ อาทิดราห วาแกกัลญา มโนรามารัษรี
โหดฝืดบีดา เจายาไผยรีย ลูกเอี้ยพอนี หล่งแลว.....

๑ ฟังประโรหิตวา บีดาโดยฝืดโทษ
แต่นีสืบไปย หมี่ไหยอ้ณา ฝ่ายนางมโนรา ก้ไมยถืออใจ

การศึกษาแนวคิดจากนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
จังหวัดชลบุรี พบว่าผู้แต่งได้แทรกคติธรรมคำสอนไว้อย่างมากมายทั้งส่วนที่เป็นแนวคิดหลักและ
แนวคิดย่อยดังกล่าวมาแล้ว

ตัวละคร

ตัวละคร คือ ผู้ที่มีบทบาทในเรื่อง ตัวละครในวรรณกรรมไม่จำเป็นต้องเป็นคนเท่านั้น ผู้แต่งจะให้ตัวละครเป็นพืช สัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติหรือนามธรรมก็ได้ ตัวละครจะมีตัวตนมีชีวิตชีวากันผู้อ่านเกิดความรัก ชัง หรือเห็นใจก็ได้ เพราะความสามารถในการสร้างตัวละครของผู้แต่ง ตัวละครที่จับใจผู้อ่านจะต้องมีลักษณะนิสัยเหมือนมนุษย์ แต่มีไข่มนุษย์คนใดคนหนึ่งที่มีตัวตนจริง ๆ (สมพร สิงห์โต, 2534, หน้า 76-77)

วรรณกรรมท้องถิ่นทุกภาคหลาย ๆ เรื่องจะเห็นว่าตัวละครเป็นบุคคลที่ผู้แต่งสมมติขึ้นมาเพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง ตัวละครที่มีบทบาทเด่นมากก็คือ ตัวเอกฝ่ายชาย และโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นผู้มีบุญญาธิการมาเกิดหรือเป็นชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์มาเกิดเพื่อปราบยุคเข็ญและชดใช้หนี้เวรอันเป็นผลกรรมของชาติที่แล้ว ฉะนั้น ตัวเอกจึงต้องรับผลวิบากกรรมในชาตินี้และช่วยปราบฝ่ายธรรมอีกด้วย ส่วนตัวละครอื่น ๆ มักจะมีบทบาทน้อย เพียงเสริมในการดำเนินเรื่องเท่านั้น (ธวัช ปุณ โฉมทก, 2540, หน้า 48)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ตัวละคร โดยจัดแบ่งตามบทบาทและความสำคัญของตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง ซึ่งแบ่งได้เป็นตัวละครเอกและตัวละครประกอบ ดังนี้

1. ตัวละครเอก คือ ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องหรือตัวละครที่เป็นศูนย์กลางของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด เป็นตัวละครที่มีข้อขัดแย้งอันก่อให้เกิดเรื่องราว ข้อขัดแย้งดังกล่าวอาจเกิดขึ้นภายในใจของตัวละครเองหรือจะขัดแย้งกับตัวละครตัวอื่นหรือขัดแย้งกับสิ่งที่ไม่มีความหมาย เช่น พลังธรรมชาติหรือระบบสังคมก็ได้ (สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2534, หน้า 121)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราสามารถแบ่งตัวละครเอกได้ 2 ประเภท คือ ประเภทมนุษย์และอมมนุษย์ ดังนี้

1.1 ตัวละครเอกที่เป็นมนุษย์ ได้แก่

พระสุธน เป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีคุณลักษณะ ดังนี้

ด้านรูปสมบัติ

พระสุธน เป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีรูปโฉมงดงามมาก ดังคำประพันธ์กล่าวไว้

ว่า

- ๑ สาวสี่ชายขัว ฆัมโถมราห ลักน่าสีสัน
ทรงสิมกกลมกลอมทุกอัน ตักเคเพอินกัน กระซิบเจรรจา
- ๑ มนุดก้อจิง พระทรงยั้งยั้ง ยังขอดเลขา
เตียงเทพไนยสวัน ทุกชั้นเทวา ก้องามนา๒ เชนนีไมยมี
- ๑ พี่เลี้ยงสาวไซย มอบกลาดคาดไปย เคมไนยพริกสา
พลางพี่สว่าง ฆัมทรงพันปี ทังกินเรีย มิโดยพริบตา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเสด็จมายังเขาไกรลาสแล้วได้พบกับนางมโนห์รา ผู้แต่งได้พรรณารูปโฉมของพระสุธนว่ามีความงดงามมาก ถึงแม้เทวดาบนสวรรค์ก็ไม่งามเท่า ทำให้เหล่าพี่เลี้ยงสาวใช้ของนางมโนห์ราพากันชื่นชมความงามของพระสุธนโดยไม่กระพริบตา

ด้านคุณสมบัติ

พระสุธน มีคุณสมบัติที่ปรากฏ ดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้มีบุญญาธิการ

พระสุธนเป็นผู้มีบุญญาธิการ ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์สามารถฟันฝ่าอันตรายต่าง ๆ มาจนถึงเขาไกรลาสได้อย่างปลอดภัย ซึ่งเป็นการยากที่มนุษย์ธรรมดาจะเดินทางมาถึงได้ ดังคำประพันธ์

- ๑ ประทุมมราห โดยฟังวาจา กัลยาทูนสาน
มนุดผุณี ยอมมีส่วมพาน หีมวกันดาน มาไมยมีอรंना
- ๑ เกิดโลกมนุด ริดทีที่สุด อาณุภาพนักษหน้า
ไนยแถวพंनाลี ไมยรมีม้อร์คา แดชัวกัลปา ไครมาโดยมี
- ๑ สามาตมาโดย ยอมมีริดทีไกร หนไซยเรอิ่งสี
วาด์หนาหาไมย ทีไหนจมี ชีพมาเถิงนี้ ยาโดยสังกา
- ๑ มีเพอินมาน่ ความอุสาหะ เพราะควยส่นหา
ชูเสี่ยชีวิด ไมยคิดชีวา อัดสาตามมา คิดหนาปรานี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชกล่าวชื่นชมความสามารถของ
พระสุธน และเห็นว่าสิ่งที่พระสุธนเดินทางมาถึงเขาไกรลาสได้ย่อมต้องเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการ
แน่นอน

นอกจากนี้ ความเป็นผู้มีบุญญาธิการของพระสุธนยังปรากฏให้เห็นในตอนที่ท้าว
ประทุมราชทรงทดสอบความสามารถของพระสุธน โดยให้พระสุธนยกสรประจำเมืองและยกแท่น
ศิลา ซึ่งปกติต้องใช้คนจำนวนหนึ่งพันคนจึงจะยกขึ้นได้ เมื่อพระสุธนสามารถยกได้ทำให้เหล่า
เทวดาทึ่งหลายพากันสรรเสริญ ดังคำประพันธ์

- ๑ ยังสินธุ์ คันนิงอันยู สำรับกรุงไกร
ปुरुคพรรนิง จึงยกขึ้นไวย บิดาจไกร ไยโลกคเล็งฤา
- ๑ เจามิรัฐแรง ยกขึ้นสำแดง ยังโดยแลฤา
ท่ายกขึ้นไวย เทพไทยจฤา ประนอมนับถือ ทัวโลกคโลกา
- ๑ สูทั้นสุธอน นอมเสยีนยอกอน รับพระบันท
หมีโดยย้อธอ จังอ้ออาสา ตามแต่ปีดา ประสังสังโดย
- ๑ ทุนแลวประนัม นอมเสยีนบังคัม เขายกสินไชย
เซียงเอาบารมี เปนทืออัสโร ยกสอนขึ้นโดย ดังใจจินดา
- ๑ เทพไทยไนยสัถาร รองสาทุกาน สัทานเวหา
ทังผาทังกัดาดี อ้อพิวาคบุห คันทั้นครุดทา เทวอวยไชย
- ๑ ประทุมราช มีความตเนหา ปรีดาแจมไสย
แลวมีพชันถูครัดไปย แทนสินลาไญย ยูไนยนัครา
- ๑ จังกายผัน คันรับถึงพัน จึงจันเคลอินคล้า
ทาแจกโดย ดังใจปรากฏหน้า ผุงเทพเทวา จังสาทุกาน
- ๑ สูทั้นประนัม ขอกอนบังคัม รับพระชลัมา
เหนแทนสินลา อันนำพิสาน สัมแดงผู้บาร ดำเนินเขาไปย
- ๑ ขอบอ้งลงนัง ริมแทนบันลึง สินลาอันไญย
ยกกอนเบอียงขัว ลูบมาลูบไปย ดำริพระไทย ไหนไมยเคลอินคล้า
- ๑ พระอ้งอะทีถาน เดชสัมภาน โปกทียานหงม้า
ข้อยกขึ้นโดย ยาไทยอ้อปรา ผุงเทพทวนหน้า จังมาไชยไทย
- ๑ ครันพระอ้อทีถาน แลวหมีโดยนาน ยินขึ้นทั้นโดย

โอบอุบสินลา อันหน้ากว้างใหญ่ ชักขึ้นชูไวย เทียวไปเทียวมา

๑ เปรียบคัจฉายาง ทารกยักฟาง ขึ้นวางเหนือบา

ไมยนักพระกาย ลำบายกายา พาเดินไปยมา หน้าพระลานไชย

๑ ทาววิหธรอน มาพยอมสัหลอนสัไว้ย

เบยิดเสยิดเขยิดยัค อึงอัครกรไปย คังวาเวยงไชย ไกรลาดจ้งฟ้ง

2. มีความสามารถในการยิงธนู

พระสุทรเป็นผู้มีความสามารถด้านการยิงธนู ซึ่งเป็นอาวุธประจำพระองค์
คังจะเห็นได้จากกรณีที่พระองค์ทรงใช้ธนูเพื่อทำสายลึงค์ขวางและอันตรายต่าง ๆ ระหว่างการ
เดินทางจนสามารถเดินทางผ่านไปได้อย่างปลอดภัย ดังคำประพันธ์

๑ เถิงป่าไผยกรัด ถึถึบไปยมคิ รกัชัคชัคสนัน

งูเทาสายพาน ไมยหาลอดคพัน กวางหนาสากนัน นับโยคโดยตรา

๑ พระจีนสินไชย ตำริพระไทย ศินไผเนนหน้า

ทาบูนกับนาง กูสาวกันมา เดชโพธิยาน จัแปลนสินไชย

๑ ข้อไหยลูกสอน ประทานรานรอน ตลอคปาไญ

เปนทางกวางตรง ก้ออ้งเสจไปย รายเวคพิไชย เสกยาทาปลาย

๑ พระแผลงขรไปย สันันวันไว้ย คังฟาฟาดสาย

ไผยกรัดแวกกวาง เปนทางสับาย ไมยมิรคาย ราลีสิงโดย

๑ เดินพลางโหยหา วิเสดนัคธา เจายูเถิงไหน

แตคังความเพยีน ชิพะเจยีนบันไลย เมื่อไรยจ้โดย ประสับักคตรา

๑ ชีว้งอ้งพิ เหนจ้เปนคิ ยูทีกกลางปา

ความยากกระโรย สุกไนยวิญา เหนชิพะชีวา ไมยชินยาวนาน

๑ จ้สินอาสัน เสยไนยหิมะวัน ไมยทันเถิงสัถัน

ความตายรอบตัว หน้ากล้ววยปราน ไพรสันกันคาน ลวนกานบันไลย

๑ เสจเถิงบันพัค เข้าทองเปนกรัด น้อค้อสูงใส่้วย

สัม่เคจ้สุธรอน ขึ้นสอนแผลงไปย จึงบคัทำจอไนย คังใจยจินดา

๑ พันไปยจากนัน เถิงเข้ากระทบักัน สันันโลกา

ประกายพรายแพรวัว แวมวาวเวหา เหนสุคปัญา ทิจบ้ทำจอ

๑ ทำฉันโคยคิ จึงจ้อร์ลิตี โดยพันสิงซอน

นึ่งตริกนิกไนย พระไทยผุอรอน ทาวเชยอ่อกอน เสียงควยบารมี

๑ เคชโพธิยาน กุสางส่มพาน กับอ่มเหลี

จ้เพลงสอนขวาง ทำทางคีรีย ไหยจ่าจ้อร์ลี โดยโดยส่ควกคาย

๑ พระถอดทำม้งรัง สวมสอนมันคัง พระอ่มงมาย

อ่มอานมนัตรีฯ เสกยาทาปลาย ยักจีนพาดสาย แผลงปล้นทันที

๑ ควยเคชบุณ น้อพุธาณ จเปนจีนนลี

ลูกสอนคาทาง ขวางกวางคีรี พระอ่มจ้อร์ลี เรวรีพ่นไปย

๑ บุคยีนคีนคีด จักเอาชีวีค มาไวยเข้าไญ

ไครเลียจ้ออาด สามาตมาไนย รอดค่นพ่นไหย เกิดไมยเมอินกัน

๑ เสียวไสรไหยหาย กิดไมยรูวาย พระกายยัวตัน

สอนลุดจากเข้า คีนเขาแสงปล้น เข้ากระทืบกัน ฉาดฉานลาดตา

จากคำประพันธ์ ผู้แต่งได้บรรยายถึงการต่อสู้ผจญอันตรายต่าง ๆ ของพระสุธน โดยการ
ใช้ศรีศิลป์ชัยเป็นอาวุธ

อีกทั้งในตอนที่ทำวประทุมราชทรงทดสอบความสามารถในการยิงธนูของพระสุธนนั้น
ก็แสดงให้เห็นถึงความชำนาญในการยิงธนูของพระสุธนได้เป็นอย่างดี ดังคำประพันธ์

๑ ขาเตพระราชบิดา

ทาจปราง์ภูนา

ไครเหนรีคทวสอนไซย

จ้ออ้เพลงไปย

๑ อ่าจ้องทวังรีฎุทีเกรยั้งไกร

ไหยทอดพระเนครีฎุที

ตั้งขุนเสนี

๑ เมื่อนันประทุมเรืองสี

ไหยจัดแจงที่จั้งปล้น

๑ เอาค่นตาคันค่นโนดเจดอัน

ฝั้งเคยั้งเรยั้งรัน

พ่นกันไหยหางวงลว่า

๑ ไหมยม่เคือชุมพอน

ทอนมาเจดอัน

ไหยหน้าหาสอกสีเลียมเทากัน

๑ กระดานสีนลาเจดอัน

ทองแดงเจดอัน

เลกนันเจดแพนยาคล้า

๑ เลกแลทองแดงสีนลา	โดยกว้างโดยหน้า
หาสอกแลสิ่งล้เจดอัน	
๑ ตั้งรอดรำคับเรียงรัน	เวนวางหางกัน
ชั้นล้สีสอกออกไป	
๑ เอาเกย็นเจดแลมเรียงไวย	ชนกรวดทรายใส
ไวยเกย็นจงเตมยานาน	
๑ เสนาทำตามอังกาน	แลวทูนผุบาน
ประทุมราชราห	
๑ พระอังกะรังฟิงเสนา	จึงมีวาจา
วาแกสุทั้นกุมาร	
๑ เจ้าผู้เรอังกะริฎฐิไชยชน	ลัดว่าห่านาน
แผลงผลานไทยโลกกฤหา	
๑ ไวยค้ปราภูกูโลก	ฝูงเทพเทวา
จมาสังวเส็นเ็นรยอ	

สุวรรณาง

สุทั้นกุมาร รับพระอังกาน กราบกรานบิคุรัง
 แลวเสจออกไป พระไทยประสัง จ้แผลงรีดที ทำกลางเทวา
 ๑ พระดั่งอถิถาน เดชสมิถาน โฟทียานหงมา
 จ้สำแดงเดด เทเวดพยอมหน้า ไวยเรอังกะเดห ดั่งข้าเจดอ้ง
 ๑ แลวขึ้นสีนไชย บายพระภักไปย พระไทยประสัง
 แผลงไปยพิชาด โดยราชจันัง ยับยูดุยผัง รยัมทำล้าย
 ๑ สำนยงดั่งสำหนัน เสงยบันถาลัน ดั่งฟาฟาดสาย
 ทองแดงเลกหน้า สีนลาเรยงราย ทั้งเกย็นกรวดทราย กระจายไมยค้ง
 ๑ กำลึงลูกสอรรอน สิ่งชอนทรุดล้ง
 ไมยตานทานไดย บันไลยผูด้ง ลูกสอนสีนค้ง เขาแผลงทั้นใจ

3. มีความกตัญญูกตเวที

พระสุชนเป็นผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีต่อพระบิดาและพระมารดา ดังจะเห็น
 จากตอนที่พระองค์ทรงคิดถึงพระมารดา จึงทูลลาทำวประทุมราชและนางจันกินรีกลับไปเยี่ยมเยียน
 พระบิดาและพระมารดาด้วยความเป็นห่วง เพราะพระองค์จากนครอูครปัญจาไปนานมาก
 ดั่งคำประพันธ์

๑ ขอพระราชทาน เกลากระมอมฉาน ผูกาบดัดขัตรี
มายูไทยล่อง ร่องฝ่าทุลี พระเดชบารมี ปักเสยีนเกล้ามา

๑ พระคุณทุลีสิ้น แสนศุคษาคน เชนเกล้าเกษ
แต่ชาล่องบาด จากราษนักร้า อุดอนป็นจา มาหหลายปี

๑ ขอพระกรรุธา โดยโปรดเกษ แกข้าบดขัตรี
ถูกคิดถึงอ้ง บิดตุราชชลณี ขอลาทุลี ไปเยยีนสองไทย

๑ จากบาดบดขัตรี มานานหลายปี ปานจันนี่เป็นฉไหนย
พระโรคโรคา บิทาฉนโดย ประฉวนเจบไชย ฤคอยวทัน้า

๑ ไปยถือสับกัก ไทยแจงประจัก ลูกรักไมยห
ฝายนางโฉมยง อังอริฉาย้า จันังคัมลา

4. มีความเพียรพยายาม

พระสุธนเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามอย่างยิ่งในการออกเดินทางเพื่อตามหา
นางมโนहरา ไม่ว่าพระองค์จะประสบอุปสรรคหรือเผชิญอันตรายมากเพียงใดก็ไม่ทรงย่อท้อต่อ
การเดินทางเพื่อให้ไปถึงเขาไกรลาส ดังคำประพันธ์

“๑ ทาวไทยไคลลล้า ออกจากนักร้า ชล่นาลางไลย
เหลยิวหลังตั้งดา กัดบหนามาไนย พलगทอดพระไทย เต็งพระมารดา

๑ พิตควังสถาน อันงามฉอาน เปนที่สุกษา
จำเปนจำไปย จำไกลนักร้า แมนไมยมวยมอรนา จมาตำรัง

๑ เหนยอดปรางไนย ลวนแกวเววไวย พระไทยพิตควัง
เดชบารมี พบีสฉโฉมยง จักัดบคินคัง มาครอบครองกัน

๑ วาดัหนาหาไมย แมนมวยบันไลย เสยไนยไพรสัน
อัญจกอง ยูทองอะรัน จัโดยคูกัน วันนีทิวเคยิว”

“๑ วางแกวสาคอน แลลวนสิงซอน สูงเทยิมเวหา
เปนชั้นลันลวน เงยิมกอนสินลา ดองแสงสุริยา แลเลอิมเหนพร้าย

๑ เขียวแสงแดงขาว สีแกวเววไวย แพรพราวลากหล้าย
นำพุดัน ไลยลันกระจ่าย กระเชนเปนสาย ผันผอยปรอยมา

๑ สิงซอนงอิมง่า เปนเฟิงทิมทำ ฎักล้าไนย่นา
ฝิงหลวงรวงไล้วัย จับโดยหนามา สูงสุดสายดา ร้าเรยงัน

- ๑ บนเนินสินลา มีคันทรีภษา ดังตัดจัดสัน
- ดูเปนนพ๒ เขียวขุ่มเปนมัน งอกงามตามลัน เปนชั้นขึ้นไป
- ๑ แลวลงนสิ่งขอน ผุผาสาคอน จ๋อนฉันโดย
- เสียงเอาบารมี เปนที่อาไสย จ๋นเพลงสินไชย ที่ไนนกันดาน
- ๑ ย่อก่อนเหนือเสียน เดช้ซาเพียน พูนเพิ่มโพธิยาร
- จ๋ไปยตามนาง กุสางสัณภาน จ๋อไทยสอนผลาน ภูผาพังลิ่ง
- ๑ พระจีนสินไชย ถอดพระท่ามรังไสย พระไทยจ๋านิ่ง
- เพลงไปยทีมาร โดยราชประสง์ สิ่งขอนชุกลิ่ง เจดแฉวชันทาน
- ๑ ผุเขาเจดชัน พังลิ่งไนนร์ ควยสอนสังหนาน
- ผุระนาญขาดตรา ลินลาตำราน ตามพันช้ละทาน เจดแฉววาริย
- ๑ ลูกสอนแฉลงไปย กลับคืนมาโดย เข้า แฉงทุกที่
- เพราะพระโพธิยาร พระบารมี ขององพระสี พระราชกุมาร
- ๑ ผุ.....ไคลคลา ความเนินสินลา หัวผาลหวล่หลาน
- สันโดัดเออิ่ง เดินดิ่งกันดาน เหนือธอ์มาร ทูเรคเวทนา
- ๑ เต็งนัคทีกรัด เขียวดั่งมอ์กรัก คาวบ่คอบอกมา
- วอังก์นังลัก สังก์สังหน่า ยาลังคังคา ชีวาวายปราน
- ๑ วาญตัวนึ่ง ไญยวาวพาดขึ่ง ดั่งนึ่งคัพาน
- สัดโดยโดยคาม เอาเปนนอาหารน ยูนันนิจจกัน ขวางธางเต็งพัง
- ๑ พระอังก์เลียบไปย ภิญงตัวไญย คัจค่านางสัง
- จิ่งเสจ้กลาไค้ จอนไปยบ้นหลัง ครันแฉงฟากพัง โคคโพนโจนไปย
- ๑ โดยเต็งห้กสอก ดั่งถาสีบอก พนออกไปยไค้
- ทำตามเสาวนึ เทวีสังไว รอดค่นพันไปย ทาวไทยไค้ล้คล้า"

5. มีความกล้าหาญ

พระสุรทรงเป็นผู้ที่ความกล้าหาญอย่างยิ่ง เห็นได้จากตอนที่พระองค์ออกติดตามนางมโนห์ราเพียงลำพังโดยไม่มีข้าราชการบริวารติดตามเลย ดังคำประพันธ์

- ๑ ฝ่ายพระชลิณี มีพระวาที หามสี่สุทนต์
เจ้าจันทามนาง ไนกลางไพรสน์ เจ้าจ้อร์ดัน ไปยหันเหงโดย
- ๑ ไกรลาศผุผา บูรานวามา ไครหอนจอนโดย
เหวผาศาค์เรด หิม์เวดเข้าไญ ไกลยิ่งกว่าไกล เขตไทยเทวา
- ๑ นิ่งเลาสุรอน เจ้าจับทัจอน ไปยควยบาทา
ฝ่ายนางนีถามัน บินบ่นเวหา ไหนพระลูกญา จับกับเทวี
- ๑ อันโสกเดิงนาง รังับเสียบาง ไหยทรางหมองสี
พ้อเอ้ยอาไลย นักไชยอีกมี อันอ้งเทวี จ้อร์ลีไปยไกลย
- ๑ เถิงวามารดา เอนดูกันล่ยา ชั่วพเมื่อไรย
หักจิตปลิดปลั่ง สักดิ์พระไทย คับความโสกไวย คอยโดยสั้มประดี
- ๑ สุกเอี้ยงไปย ตัดตามทรมไวย ที่ไหนอีกมี
ฟังพระมานดา พ้อยาจ้อร์ลี บานเมอิ่งเทวี สุดที่ทางไกล
- ๑ สุทนต์เรอิ่งสี ทุนจ้ดองชลิณี แมนหมี่ไหไปย
ชิวังสังขาน จันานถึงไหน นับวันบันไลย เพราะไหยโสกา
- ๑ อันพระเสาวนี ตรัดหามทั้งนี้ โดยไปรฤเกสา
มีไหยลูกไปย กล้วไกลบาทา ที่ไหนชิวา ลูกยาจมี
- ๑ ทาไปยตามนาง เคช้ขุนปาง โดยนางมารดี
ลั้มความปรากู้หน้า กลับมาบุรี เหนวาจดี กวามีไหยไปย
- ๑ ไมยโดยเทวี ชิวาขานี จมีถึงไหน
คายเสียบเปลาะๆ เพราะเสราพระไทย มารดาจันใจ อวยไชยไหยตาม
- ๑ ไหยเอาโยทา กอกพันอาสา ย้วยานคานหาม
ม้ารูกักคห มา.....สังคราม จังยักไปยตาม พระราชเทวี
- ๑ กุมารคานไปย เสาวนีไสย ที่ลันเกสา
ลูกรักจักลา ฝ่าล่อองทุลี ไปยตามเทวี แดอ้งเอกา

และถึงแม้พระสุชนจะได้ฟังพระมารดา รวมทั้งพระฤทธิกล่าวถึงอันตรายต่าง ๆ ในการ
เดินทางไปเขาไกรลาศ พระองค์ก็ไม่ทรงเกรงกลัวต่ออันตรายเหล่านั้น ดังคำประพันธ์

- ๑ นางสังคังนี แลวจึงจ้อร์ลี ลีนลาดจากส่ถาน
ไทยรุมหามปราม ยาดามเขาว์มาร หิมวันกันดาน ไกลนานนับปี
- ๑ สูท่นกุมาร โดยแจงเหตุกาน ทราบสานถวนถึ
ทอยคำอ้อร์ไทย สังไวคังนี ยิงห์โสเกี สุกทึพันร่นา
- ๑ วาเกถาสี อันตัวโยมนี ไมยคืดสังขา
ชีวีคจิตปลัง ยูงักถ์ยา กลับไปยนักรา นันยาภาทึ
- ๑ เกิดมาเป่นหอย ไมยคืดความตาย เทากึงเกสิ
โยมจ่ตามไปย จันโดยเทวี จิงจ้อร์ลี กลับมาภารา
- ๑ วาดส่หนาหาไมย แมนมวยบันได้ เสียในยกลางปา
ใครไมยเหนผี คึกวักกลับมา ไมยคืดชีวา กมีหนาดายไปย
- ๑ ฝ่ายพระฤสี นวงเนยิวพันปี หลายทึเทาไหน
ไมยฟิงรุมหาม กัดตามพระไทย จ้ไปยไทยโดย ไมยขัดอัดห

6. มีความเสี่ยสละ

พระสุธนเป็นผู้ที่มีความเสี่ยสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่ทรงใช้อำนาจเพื่อสนองความต้องการของพระองค์ ดังปรากฏให้เห็นในตอนที่พระสุธนทรงยืนยันที่จะออกติดตามหานางมโนห์ราเพียงลำพัง แม้ว่าจะมีผู้ขอติดตามไปด้วยก็ตาม ดังคำประพันธ์

- “๑ สูท่นสุธอน นอมเสยีนรับพอน บังคัมบัทมาร
แลวเสจ้ลีนลาด จากธาธาถาน เสนากธาบธาถาน ตามส่เดจ้สุธอน
- ๑ พึเลยั้งทังถ์ลา ยมหัดเลกเคกพอย แลนตามส่หลอน
กราบทุนบาทบั้ง พระอั้งเสจ้จอน จากพระน้คอน ขอ้อตามเสจ้ไปย
- ๑ โฟทึสัดครัดหาม ทังปวงจ้ตาม ขาไปยทึไหน
จ้ยูนัครา รักษาปรางไนย แลวเอาใจยใสร ไนยคืดจ้ราช่กาน
- ๑ เราไปยไมยห โดยนางจักภา กลับมาสูส่ถาน
ยูเถิดจ้จดี ยารมีไทยพาน ยารโดยเถยิดธาธาถาน งานกานสังโดย
- ๑ สังแลวจ้อร์จัน เรยีกเอาพระจัน ฤนุสินไชย
พระอั้งบัทบา เยียร่ยาคคลาโคล พึเลยั้งรองไทย อ้ออั้งค้เนยวัง”

“๑ พรานบุญทูลหลอง ขาเตไต้ล่อง ขื่อรองบาทา
 จัตามเสจไปย ไนยไพรพริกสา กวางจี่นชีวา จากฟาทูลี
 ๑ โฟทีสัดถาดรดหาม พิพรานจัตาม ขาไปยโยมิ
 ขานี่จ้านงี ตามองมีเหตี ไชยทुरुพี ไปยโยปวยกาน
 ๑ กลับสุเคหา เลียงบุคพัรร์ญา คีควันพราน
 ขาจัตามตีค ไมยคีคสังขาน จันไคยเยว่วมาร พิพรานยาไปย
 ๑ พรานบุญบังคัม ย็อกอนประนัม กราบทูลหลองไชย
 รักบุคพัรร์ญา จัวาไปยโยย ทูนเกลาเปไนโย จัไมยรักคี
 ๑ อันเจากับข่า จัจ้อ اسا รองบาทบ่ทีสี
 ซีวีคเปนแคน แทนล่องทูลี จิงจัควนที หมี่ไคคีคกาย
 ๑ เจนายทูกไผย สวนตัวจัไพล เอาความส่ำบาย
 ข่าไมยรักเจา บาวไมยรักนาย จัเอาแดงาย จัไปยถึงไคร
 ๑ สูทั้นฟังพราน วาจาวาขาน กัชอบชอบใจ
 นีเรบบังคัม ไทยกลับคีนไปย อุวาจัไมย ฟังพระบั้นชช
 ๑ ทูกขาคนเดยิว จัภาพีเทยิว ไปยโยไนยปา
 จิงบังคัมไทย กลับไปยการา อันเจากับข่า ยอมวาฟังกัน
 ๑ นายบุญพรานปา สุกทีเจนร้อจ่า กัมน่าโสกลัน
 ตรีคความหามขาด ไมยอาดจ้อร์จัน พิโรยร่าพัน เอนดูกุมาร”

จากคำประพันธ์พระสุธนทรงห้ามมิให้ข้าราชการติดตามพระองค์ไปแม้แต่คนเดียว เพราะทรงคำนึงถึงกิจการบ้านเมืองว่าสำคัญกว่า และแม้ว่าพรานบุญจะขอติดตามไปด้วย พระองค์ก็ทรงห้ามไว้และให้พรานบุญกลับไปเลี้ยงดูบุตรและภรรยาที่บ้าน ส่วนพระสุธนเองมีความมุ่งมั่นจะเสด็จไปเพียงลำพัง

7. มีความนอบน้อม

พระสุธนทรงมีความนอบน้อมต่อผู้อาวุโสกว่า ไม่ว่าจะเป็นพระฤาษีหรือท้าวประทุมราชและนางจันกินรี ดังจะเห็นได้จากกรให้ความเคารพนอบน้อมต่อบุคคลดังกล่าว ดังคำประพันธ์

“๑ กุมารहनันท์ บัดทองเอ่อง อางวางกลางไพร
 เถิงที่งักรมึ อาสมิสาไล ดำเนินไปย แทนไกลฤดี

๑ เขาหาคาวบัด ย่อถอนประนัค คำนับฤสี

อับพิวันบันจาง แลวทางพาที ถามพระมนนี เถิงไภยนา ๒”

“๑ สูทนครันโดยฟิง

พระองเสงไปย

๑ ครันเถิงอบพิวาด

กุมารहनันท์

๑ ฉบับ ๑ เมื่อนัน.....

พิศเพงภักครำกุมาร

๑ เหนอง.....ทรงสถาน

คูพานยันตีปริดา

๑ มีความ.....เนหา

ราหฺตรัดถามยุบัน”

ผู้รับสั่งทูนแจงไลร

เขาสุไนยโรงพิศที

บั้งคมบาดบทีลี

นังคุดตีไมยเจรรัจา

พระไนยนา

เทบพไมยยุบัน

ชอบพระอัครถยา

1.2 ตัวละครเอกที่เป็นอมมนุษย์

นางมโนห์รา เป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีคุณลักษณะ ดังนี้

ด้านรูปสมบัติ

นางมโนห์ราเป็นตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ คือ กิณี นางมโนห์ราเป็นธิดาองค์
 สุดท้ายของท้าวประทุมราชและนางจันกิณีแห่งเมืองไกรลาส นางเป็นผู้ที่มีรูปโฉมงดงามมาก
 ดังคำประพันธ์ในตอนแรกที่พระสุทรทรงรำคาญถึงนางมโนห์ราเมื่อนางจากไปว่า

๑ รั้งดับเดียด อาไสยไมยเหียด ภักเผือดผืดสี

เสียดายโฉมยง สูดวงสัตรี มนุดโลกคนี ไมยมีเปรียบนาง

๑ น้อรลักภักครำ ทรงสิทรียา ลักกนาสุคยาง

ตายแลวเกิดหม้าย หาไหนเหมอินนาง บนสวนชั้นกลาง มีบางเมื่อไร

ด้านคุณสมบัติ

นางมโนห์รามีคุณลักษณะพิเศษ คือ สามารถบินได้ อีกทั้งยังมีของวิเศษและเวทมนต์ต่าง ๆ นอกจากนี้นางมโนห์รายังมีคุณสมบัติอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

1. มีสติปัญญา

นางมโนห์ราเป็นผู้ที่รู้จักใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี ทำให้นางมโนห์ราสามารถเอาตัวรอดจากการถูกบูชายัญมาได้ ดังความตอนที่นางมโนห์ราออกอุบายขอลี้ภัยจากนางจันทวีเพื่อที่จะหนีไปยังเขาไกรลาสอันเป็นบ้านเมืองของนาง

คังคำประพันธ์

๑ ลูกรักกลัวจักสิ้นปราน	จริงมีพีฆมาร
วาซารสมีเค็จพระมารดา	
๑ ขอเริงประคับกายา	แมนสิ้นชีวา
โหยจ้ำติดตัวตายไป	
๑ มารดาทรงโหยตั้งใจ	ไมยมีสังไส
จึงโหยปีกหางโดยจิ่ง	
๑ ลูกรักประดับกับอั้ง	พระเมษ่ม์ทรง
พิศหวังส่วาคพันใจ	
๑ ฝ่ายประโรหิตมันไป	แอบอาจอาไสร
วอังกานไชโยโยหา	
๑ จัโหยแผยบานเขามา	ชลันโรทา
เสจลีนลาออกไป.....	
๑ โยโยโยโยโย	ข้ากลัวมันไล
เผยบันซอนไชยบินหนี	

2. มีความรอบคอบ

นางมโนห์ราเป็นผู้ที่มีความรอบคอบ ก่อนที่นางจะตัดสินใจกระทำสิ่งใดนั้น นางจะคิดใคร่ครองด้วยความรอบคอบ ดังคำประพันธ์

- ๑ เมื่อโยมจ้ไปย จ้พากยาไวย ไหยถ้วัยผุขาน
ผุสาทำม้ง วังนึ่งไผยสาน จ้ผาก..... ไหยไวยพัดดา
- ๑ ไหยไปรดเกสี ขวยบอกพันปี ไปยนี้ถึงปา
ผลไผยมีพิด รี้ฎฐียังกวยยา จ้มวยบันไลย
- ๑ ไหยจับวานอน ตัวนึ่งพางอน จั้งสิ่งสังไสย
ทาพระจัดไวย ผลไผยสิ่งไสย วานอนกินไคย จั้งใจมยม้อรณา

จากคำประพันธ์ ได้กล่าวถึงนางมโนห์ราตอนที่นางได้สั่งความและฝากสิ่งของไว้กับพระฤๅษีเพื่อมอบให้กับพระศุภนใช้ป้องกันพระองค์ระหว่างเดินทางไปยังเขาไกรลาส หากพระศุภนต้องการจะติดตามนางไป

นอกจากนี้ ความรอบคอบของนางมโนห์รายังปรากฏให้เห็นในตอนนี้นางมโนห์ราทราบว่าพระศุภนได้เดินทางมาถึงเขาไกรลาสแล้ว จึงสั่งให้สาวใช้นำอาหารและพระภุชญาไปถวายพระศุภนก่อน ส่วนนางนั้นจะเข้าไปกราบทูลให้ท้าวประทุมราชและนางจันกินรีทรงทราบก่อนดังคำประพันธ์

- ๑ พระทูนเกดเอ้ย ไผยคิดตัวเดี่ยว อัดหมาเป็นไคย
ไคยความลำบาก อัดยากยากใจ หีมว่าปาไกล มีไชยก้อดี
- ๑ วาดหนามาไคย เดชชอบใจ ไผยมวยเปนผี
เมียจักสันวัง เพราะทรงังโสกี ทินีชีวี เมียไผยบันไลย
- ๑ คีตพลางจัดสัน ผุสาสุวัน ที่อันมคไสย
ปรากฏงดงาม ตามชอบพระไทย ไหยนางสาวไชย ไปยถ้วัยพัดดา
- ๑ สั้งวีเสดไนย คั่นเกาเขาใจ ไหยแรงจัดหา
แตเกรอิงเอมโอด โพง์ณโอส มีรคนา๒ เรวยาไคยนาน
- ๑ สุพรรณภามแกว เรงทำเทยิมแลว อิกทั้งของหวาน
ไหยนางสาวไชย ไปยถ้วัยผุขาน ฝ่ายอั้งนังคราน ดำรีพระไทย
- ๑ จ้ออกไปยหา เชนเสง์เขามา บัดนี้หมีไคย
เกรงพระอายุา บิดาเปนไผย จ้างเขาไปย ทูนไทยมารดา

จากคำประพันธ์แสดงให้เห็นว่านางมโนห์รามีความรอบคอบ แม้ว่านางจะดีใจมากเพียงใดที่รู้ว่าพระสุธนได้เดินทางมาถึงแล้ว แต่นางมโนห์ราก็มีความรอบคอบที่จะไปทูลให้พระบิดาและพระมารดาทรงทราบก่อนที่จะรับเสด็จพระสุธนเข้ามาในเมือง

ตอนที่นางมโนห์ราเห็นว่าพระสุธนจะเสด็จกลับไปเยี่ยมเยียนพระบิดาและพระมารดาที่นครอุดรปัญจา นางได้ขอตามเสด็จไปด้วย โดยนางให้เหตุผลว่าหากนางกลับไปยังนครอุดรปัญจาด้วยก็จะเป็นเรื่องยืนยันว่าพระสุธนได้ติดตามหานางพบแล้ว ดังคำประพันธ์

- ๑ลาพักดา เมื่อแรกจ้มา ตามข้าบคัษรี
ยาตรีคประภาค แกราช์เสณี ไปยตามทวิ จึงคีตเวียงไชย
- ๑ ความเพียนมานั ความอุษาหะ อัดหมาไคย
ส้มดังปร่าถุ่หนา ไมยภาขาไปย จัไคยอันไคย เอาไปยเจนร์.....
- ๑ กลับไปยปลา๒ เสนาข้าแฝ เขาจัคร์หา
ถึงจับอกไคร์ วาไคยม่โนรา เปนแต่บากวา ไมยจ้มาเหนจิง
- ๑ สูท่นฟังนาง ทูนล่หลองตองยาง ถูกทางทุกสิ่ง
รับวันโถมยัง เอนอ้งแอบอิง พलगเซี่ยมระมิง ยอดยิงเขาว์มาร

จากคำประพันธ์ แสดงให้เห็นคุณสมบัติว่านางมโนห์รานั้นมีความรอบคอบและนางจะไตร่ตรองก่อนทำเสมอ ทำให้พระสุธนเห็นด้วยกับเหตุผลของนาง

3. มีความซื่อสัตย์และความจงรักภักดี

นางมโนห์ราเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระสุธนยิ่งนัก ดังจะเห็นว่านางไม่ได้มีสามีใหม่ นางยังคงครองตนเป็นหม้ายอยู่เป็นเวลานาน และจากการที่นางมโนห์ราได้ฝากวาจาไว้กับนางจันทวีและพระฤาษีก่อนจากไป นางก็สามารถทำได้ดังที่ได้กล่าวไว้ดังคำประพันธ์

“๑ นางพรม์ราพีไรย
ไปยหนามาหวงหลัง	ความอาไลยสุดกำลัง
ทูนห้สังพระชลณี
๑ พระอ้งจิงเลือกจัด
มาเปนมม่เหลี	นางกระสัดทีวันดี
เถิดลูกนี่ไมนอยไย

๑ อันเกลากรมอมจาน	จับัดตียนยาสังไสย
จากฝ่าบาทาไปย	จับันไลยชาติคปอง
๑ ไมรวมสำเนา	มีพิศดาจันถึงสอง
หมีไทยชายอินครอง	ลำผัสตองพระกายา
อันนอกจากพระอ้ง	หมีโดยปลั่งสำเนา
ข้อเปนบ้อริจา	แกราททุกหุดไปย”

“๑ เมื่อนางจไปย พิลาบหรัไรย ส้งไวยถวนตี
 ทาวาบ้อพิศ ตามติดจ้อร์ตี ไทยอาตมานี้ ภาที่ควยทาง
 ๑ อันจตามไปย ม้อร์คาหาไมย รักซัดซัดสนขวง
 ไทยเซ็นกลับหลัง ยูวังครองปราง อันจตามนาง นันทางไมยมี
 ๑ หานางกระสัด มีจารียะวัด ปรันนีบัทอันตี
 มารวมเรียงกัก เปนอัคร่มเหสี พระไทยเทวี ไมยมีฉันทา
 ๑ อันนางอ้อร์ไทย พันจากผุวไทย มีโดยสำเนา
 จังสุรเปนไทมย จันวายชีวา หุดนีนางวา ไมยมีมียามิ
 ๑ นางดั่งอถิดถาน ข้อทรงโพธิยาน แกพระโถมตี
 ยาโดยสงไสย พระไทยเทวี ที่จียันตี ควยหยผุวโดย
 ๑ ทอยค่านางวา จังครองกายา กวาชีพัตตไสร
 ข้อเปนบ้อริกา ราชค้อไปย ทุกหุดจันโดย สำเรฤโพธิยาน”

จากคำประพันธ์เห็นได้ว่านางมโนห์ราได้กล่าววาทะไว้กับนางจันเทวีและพระฤาษี
 เหมือนกันว่าจะครองตนเป็นหม้าย และจะขอเป็นบริจาริกาของพระสุธนทุกชาติไป แสดงให้เห็น
 ว่านางมโนห์รานั้นมีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระสุธนเป็นอย่างยิ่ง

4. การรู้จักให้อภัย

นางมโนห์ราเป็นผู้ที่ถูกบุโรหิตกลั่นแกล้ง ทำให้ท้าวอาทิตย์ยวงศนั้นทรง
 หลงเชื่อและจะทำพิธีบูชาขุณนาง เมื่อนางกลับมาขังนครอุดรปัญจาอีกครั้ง ท้าวอาทิตย์ยวงศได้ทรง
 สารภาพผิด ซึ่งนางมโนห์ราก็ให้อภัย ไม่ถือโทษโกรธเคืองท้าวอาทิตย์ยวงศแต่อย่างใด
 ดังคำประพันธ์

- ๑ อาทิตราศ วาแกกัถญา มโนรามารัษริ
 โทศผิตบีดา เจยาไฟยริย ลูกเอ่ยพ่อนี้ หล่งแลว.....
- ๑ ฟังประโรหิตวา บีดาโดยผิตโทษา
 แตนีสืบไปย หมีไฮยอนา ฝ่ายนางมโนรา กัไมยถือใจย

2. ตัวละครประกอบ คือ ตัวละครที่มีบทบาทรองลงไปจากตัวละครเอก เป็นตัวละครที่ทำให้เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกเคลื่อนไหวไปสู่จุดหมายปลายทาง ตัวละครประกอบบางตัวอาจมีบทบาทเด่นพอ ๆ กับตัวละครเอกก็ได้ แต่มักจะเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับตัวละครเอก (สายทิพย์ นุกุลกิจ ,2534, หน้า 121)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รานี้สามารถแบ่งตัวละครประกอบออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ประเภทมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์ ดังนี้

2.1 ตัวละครประกอบที่เป็นมนุษย์

ท้าวอาทิตยวงศ์ เป็นกษัตริย์ครองนครอุครปัญจา มีพระมเหสีชื่อนางจันทวิและ เป็นพระบิดาของพระสุทนต์ ท้าวอาทิตยวงศ์มีลักษณะ ดังนี้

เชื่อกอง่าย

ท้าวอาทิตยวงศ์เป็นกษัตริย์ที่เชื่อกอง่าย โดยที่พระองค์ไม่ได้ทรงพิจารณาใคร่ครวญให้ดีเสียก่อน ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระองค์ทรงพระสุบินแล้วให้ปุโรหิตทำนาย เมื่อปุโรหิตทำนายอย่างไร พระองค์ก็ทรงเชื่อคำทำนายนั้น โดยไม่มีการพิจารณาใคร่ครวญให้รอบคอบเสียก่อน ดังคำประพันธ์

- ๑ เดิมทีมีเหต บ่อพิศปีตุเรศ สุรุงรัศหมี
 บันทมัยไสยยาด ไนยราชราตรี ทรงทันพันปี นิมิตอัศจรรย์
- ๑ พระองค์ไยหา ผู้เทาเขามา ทำนายทายฝัน
 ทูนาเวระราย จัวยชิวัน ไยบุญชยัน ฝันรายคล้าย
- ๑ เทาประโรหิต กนยณกันคิด ไหทำดั่งนั้น
 ครันทูนผู้บาน ดังกานพิศที ไยเอาเทวี จัาบุญชยัน
- ๑ ครันแมแจะความ จัไปยทูนหาม เข้าคิดป้องกัน
 ไยพระองค์เงา หามเผ่ากวคขัน ไนยเมื่อสามวัน ที่จ้ทำการ ะ
- ๑ แมจิงไยหานาง เจ้ายูไนยปราง จัต่อวากาน
 ไยจัคโคลนหเงา รักสาพระถ้วาน มีคมันลันดาน หมีไหไครมา

จากคำประพันธ์ จะเห็นว่าท้าวอาทิตย์วงศ์ทรงเชื่อคนง่ายเพราะเมื่อปุโรหิตทำนายว่ามีพระเคราะห์ร้ายต้องฆ่าสัตว์ทำพิธีบูชาญรรวมทั้งนางมโนห์ราด้วย พระองค์ทรงเชื่อคำทำนายของปุโรหิตทันที

แต่หลังจากที่ท้าวประทุมราชรู้ความจริงทั้งหมดว่าคำทำนายของปุโรหิตไม่เป็นความจริง พระองค์ก็ทรงยอมรับผิดกับนางมโนห์ราที่ทรงหลงเชื่อคำของปุโรหิต โดยไม่ได้ทรงใคร่ครองไว้ก่อน ดังคำประพันธ์

๑ อาทิดราห วาแกกัณฐา มโนรามารุขรี
โศคศิดบิคา เจยาไพยริย ลูกเอ๋ยพอนี้ หลงแล้ว.....
๑ ฟังประโรหิตวา บิดาโดยผิดโทษา
แต่นี้สืบไปย หมีไหยอณา ฝ่ายนางมโนรา กัไมยถือใจ

นางจันทวี เป็นพระมเหสีของท้าวอาทิตย์วงศ์และเป็นพระมารดาของพระสุรณ มีลักษณะ ดังนี้

1. มีความเมตตาปรานี

นางจันทวีเป็นผู้ที่มีความเมตตาปรานีต่อผู้อื่น ดังจะเห็นได้จากตอนที่นางจันทวีทราบเรื่องว่าท้าวอาทิตย์วงศ์จะนำนางมโนห์ราไปบูชาญ และนางมโนห์ราได้ทูลขอให้นางจันทวีไปอ้อนวอนผ่อนผันให้พระสุรณเสด็จกลับมาก่อน นางจันทวีก็ทรงทำตามที่นางมโนห์ราชอร้อง ดังคำประพันธ์

๑ สาวไซโดยยีน.....มา ไหยทูนอ้อนวอน	ซาจึงไปยหามารดา
๑ งัดมาสามีมากอน หามเผ่าหมีไหยเขาไปย	ส้มแดงบีคอง
๑ มารดาสามิจินใจ รำไรยพิลาบโสกา	กลับมาทันโดย
๑ ไหยปีคท่วานตริงตรา วามิไหยฆาบันไลย	มีผู้รักสา

จากคำประพันธ์หลังจากนางจันทวีได้ไปขอเข้าเฝ้าท้าวอาทิตย์วงศ์ แต่พระองค์ทรงห้ามไม่ให้เข้าเฝ้า ทำให้นางจันทวีกลับมาด้วยความผิดหวัง แต่นางจันทวีก็ได้มีรับสั่งให้นางมโนห์รา อยู่ในปราสาทแล้วให้นายทวารเฝ้ารักษาอยู่หน้าประตู ดังคำประพันธ์

๑ ครันแมแจงความ จัไปยทูนหาม เจ้าคิดป้องกัน
 ไทยพระองค์เจ้า หามเฝ้ากวคขัน ไนยเมื่อสามวัน ที่จทำการ
 ๑ แมจึงไหยหานาง เจ้ายุไนยปราง จัตอวาคาน
 ไหยจัดโคลนหจา รักสาพระถ้วาน มีคมันลันคาน หมี่ไหโครมา
 เมื่อนางมโนห์ราทูลขอปีกหางจากนางจันทวี นางจันทวีก็ได้ประทานให้ทันทีด้วยความสงสารและเห็นใจนางมโนห์รา ดังคำประพันธ์

๑ ลูกกรักกลัวจักสิ้นปราน	จริงมีพิฆมาร
วษาารสัมิเคจ้พระมารดา	
๑ ขอเค็รอิงประดับกายา	แมนสิ้นชีวา
ไหยซ้าตืดตัวตายไปย	
๑ มารดาทวังไหยดงไย	ไยมีสังไย
จิงไหยปีกหางโดยจิง	
๑ ลูกกรักประดับกับอิง	พระแม่มหัทรัง
พืดหวังสวาดพันไย	
๑ ฝ่ายประโรหิตมันไปย	แอบอาจอาไสร
วองกวนไหยไหยหา	
๑ จัไหยเฝียบานเขาไปยมา	ชลนีโรทา
เสจ้ลันลาออกไป.....	
๑ ไยไหยยูไนย	ข้ากลัวบันไย
เผยบันซอนไหยบินหนี	

จากคำประพันธ์แสดงให้เห็นว่านางจันทวีเป็นผู้มีความเมตตาปราณีต่อนางมโนห์รา เหมือนนางเป็นธิดาของพระองค์ ดังที่นางมโนห์รากล่าวชื่นชมนางจันทวีไว้
 ดังคำประพันธ์

- ๑ นางฟิ่งสามิ ออกนามชัลนี เทวีสังสาน
 ยอกอนเหนือเกด ชัลเนคกรีทาน พระคุณโปรดปราน ปีมปานมารดา
- ๑ ลูกพลัดบูเรีย ไปถึงทุลี ยอมมีตนะหา
 ปรานีที่สุด คัจฉวงโนยะนา เมื่อวันจากมา โสกาแสนทวิ
- ๑ พระอังกษัตรา โดยโปรดเกษ แกชบาบิตัษริ
 จจ้อตามเสด็จ ไปยเฬ่าชัลณี บังคัมทุลี ไหยดีพระไทย

2. มีความรักและเป็นห่วงลูกมาก

นางจันเทวีเป็นแม่ที่รักและเป็นห่วงลูกมาก ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระสุธนขอลูกลาเพื่อออกติดตามนางมโนห์รา ด้วยความรักและความเป็นห่วงของนางจึงได้ปลอบและห้ามมิให้พระสุธนเสด็จไปเพราะหนทางที่ไปยังเขาไกรลาสนั้นมีความลำบากมาก หากที่มนุษย์จะเดินทางไปถึง ดังคำประพันธ์

- ๑ ฝ่ายพระชัลนี มีพระวาทิ หามสีสุทัน
 เจ้าจันนาง ไนยกลางไพรสน์ เจ้าจ้อรวรณิ ไปยหันแหงโดย
- ๑ ไกรลาดผุผา บูรานวามา ไครหอนจอนโดย
 เหวผาศาคเรด หิมเวดเข้าไญ ไกลยิ่งกว่าไกล เขตไทยเทวา
- ๑ นึ่งเลาสุรอน เจ้าบ่ทจอน ไปยควยบาทา
 ฝ่ายนางนิถามัน บินบั้นเวหา ไหนพระลูกญา จักบิเทวี
- ๑ อันโสกถึงนาง รังบเสียบาง ไหยทรางหมองสี
 พ้อเอัยฮาไลย นักไชยอีกมี อันอังกษัตริ จ้อริลีไปยไกลย
- ๑ ถึงวามารดา เอนคูกันลัยา ชัวหเมือโรย
 หักจิตปลิดปลัง ตักัดพระไทย ดับความโสกไวย คอยโดยสัมประดี
- ๑ ลูกเอัยจไปย ตีตตามทรามไวย ทีไหนอีกมี
 ฟิงพระมานดา พอยาจ้อริลี บานเมอังกษัตริ สุกทีทางไกล

พรานบุญ เป็นตัวละครที่มีบทบาทในการช่วยเหลือตัวละครเอก กล่าวคือ เป็นผู้
 ที่นำทางให้พระสุธนไปพบกับพระฤาษี ทำให้พระสุธนได้ทราบข่าวของนางมโนห์ราและยังทราบ
 ความที่นางมโนห์ราสั่งไว้กับพระฤาษี พรานบุญมีคุณสมบัติ ดังนี้

มีความจงรักภักดี

พรานบุญเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระสุธน ดังจะเห็นได้จากตอนที่
พรานบุญขอติดตามพระสุธน ไปตามหานางมโนห์ราด้วยจนกว่าชีวิตของตนจะหาไม่
ดังคำประพันธ์

- พรานบุญทูนจ้หลอง ขาแต่ไต้ล่อง ใจอรองบาทา
จ้ตามเสจ้ไปย ไนยไพรพริกสา กวางจ้สินชีวา จากฟาทูลี
- โฟที่สกัดรัดหาม พิพรานจ้ตาม ขาไปยไยมี
ขานี้จ้จันนี ตามอ้อมเหสี ไชยทूरพี ไปยไยป่วยกาน
- กลับสุเลหา เลียงบุคพัวร์ญา คีถวันพราน
ขาจ้ตามคืด ไมายคืดสังขาน จันโดยเยาว่ามาร พิพรานยาไปย
- พรานบุญบั้งค้ม ย้อกอนประนม กราบทูนจ้หลองไชย
รักบุคพัวร์ญา จ้ว่าไปยไย ทูนเกล้าเปนนไญ จ้ไมายภักคืด
- อันเจ้ากับข้า จ้าจ้อสา รongบาททพิสี
ชีวิดเปนแดน แทนล่องทูลี จั้งจ้ควนที หมี้ไคคืดกาย
- เจนายทูกไผย สวนค้วจ้ไพล เอาความส่ำบาย
ข้าไมายรักเจา บาวไมายรักนาย จ้เอาแดงาย จ้ไปยถึงไคร
- สูทั้นฟั้งพราน วาจาวาขาน ก้ชอบขอบใจ
นี่เรายังค้ม ไหยกลับคั้นไปย ถาวาจ้ไมาย ฟั้งพระบันชห

แม้ว่าพระสุธนจะห้ามมิให้พรานบุญติดตามไปด้วยก็ตาม แต่พรานบุญก็ยังเป็นห่วง
พระสุธน แต่ก็ได้เพียงทูลเกี่ยวกับหนทางที่จะไปถึงสระใหญ่ซึ่งนางมโนห์ราเคยมาเล่นน้ำให้
พระสุธนทรงทราบ ดังคำประพันธ์

- นายบุญพรานป่า สุดทีเจนร่จา กัมนาโสกลัน
ครัดความหามขาด ไมายอาดจ้อร์จัน พิโรยราพัน เอนดูกุมาร
- ทูนทาวทวนที ทาแดงฤาสี จ้ทราบคาวสาน
ค้ำแนวแหงเขต นัคเรณูจ้กราน กิริยาอาจัน จ้แจงกระมัง
- สียูทีนัน บอกสั่นทูกอ้น ราพันไหยฟั้ง
โสกาพิลาบ พलगรียบทูนสัง ส้ไญยูหลัง พระคั้นท้กุดี

○ มอรัคกาลาไคล แดอาสันไปย เทาไรยอิกมิ
 ประมารสีโยค นัษไควิคฤ แดพระกุดดี ไปยส์สำคัน
 ○ กุมารชานไชย พรานชีบอโกไห เขาใจครีบครัน
 แลวเสจ์คาลาไคล เขาไนยไพรสัน พระมุงมายมัน ทรงบันนัสลา

พระฤาษี เป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาทในการช่วยเหลือพระสุธน เช่นเดียวกับพรานบุญ กล่าวคือ พระฤาษีเป็นผู้บอกความที่นางมโนห์ราสั่งไว้ พร้อมทั้งมอบของวิเศษที่นางมโนห์ราฝากไว้ให้แก่พระสุธน หากพระองค์จะติดตามนางไป พระฤาษีมีลักษณะดังนี้ มีความเมตตากรุณา

พระฤาษีเป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ดังจะเห็นได้จากตอนที่นางมโนห์ราสั่งความและฝากของวิเศษไว้ให้แก่พระสุธน พระฤาษีก็ได้ให้ความช่วยเหลือแก่นาง กล่าวคือ เมื่อพระสุธนมามถึงนางมโนห์รา พระฤาษีก็ได้ช่วยเหลือทุกอย่างเกี่ยวกับนางให้พระสุธนพ้นคังคำประพันธ์

○ นางมาทีนี คอยทาสามี โสภีไหยหา
 บูราตรีนึ่ง นางจิงจ้อร์คลา สังกเอาตะมา ไวยสารพัน
 ○ หมี่ใครจ๋ไปย นักนวงหวงใหญ่ อาไลยผัววัน
 ยูทาพเลา เกลือกเขาตามทัน กลัวสิ้นชีวัน จึงสัดจอนไปย
 ○ สุพันกุมาร ไคยฟังอาจาน วาคานแจงไซร
 รุควาเทวี ยินดีพระไทย คัจดังยังไคย กัปปองนังคราน
 ○ จิงถามฤาสี ควยพิชวาที สุนทอนออนห้วน
 เมื่อนางเขียรยาด จากบาดบัทมาร อำลาอาจาน ไปยส์ถำนรทีคไคย
 ○ ฤาสีฟังถาม แหงพระโจอมงาม บอกความแจงไซร
 อันนางกัลญา นันถารูปไปย น้คอนเวียงไชย ไกรลาดคีรี
 ○ เมื่อนางจ๋ไปย พิลาบหรัไรย สัจไวถวนถี
 ทาวบอพิศ ตามตีดจ้อร์ลี ไหยอาต๋มานี ภาทีควยทาง
 ○ อันจ๋ตามไปย ม้อรคาหาไมย รักซัดซัดขวาง
 ไหยเขินกลับหลัง ยูวังครองปราง อันจ๋ตามนาง นันทางไมยมี
 ○ หานางกระสัด มีจารียะวัด ปรันนินัทอันดี
 มารวมเรยงัก เปนอัคร์แม่เหสี พระไทยเทวี ไมยมีฉันทา

- ๑ อੰนางออร์ไทย พินจากคู่วโนย มีโดยสเนหา
จัสูรเปนไหมย จันวาชชีวา พคณีนางวา ไมยร์มียามิ
- ๑ นางตั้งอถีดถาน ขื่อทรงโพธิยาน แกพระโถมสิ
ยาโดยสังไสย พระไทยเทวี ที่จยีนดี ควยหฺยผุโดย
- ๑ ทอยค่านางวา จกรองกาษา กวาชีพัดคไสร
ขื่อเปนบอริกา ราษคตอไปย ทุกหคจนโดย สำเรฤโพธิยาน
- ๑ นางสังคังนี้ แลวจิงจอร์ลี สิ้นลาดจากส่ถาน
โหยรุษหามปราม ยาทตามเขาว่มาร หีมวันกันคาน ไกลนนานับปี

พระฤาษีเป็นตัวละครที่มีความเมตตากรุณา ทั้งต่อพระสุธนและนางมโนห์รา พระฤาษีมีส่วนช่วยให้ทั้งสองได้พบกัน นอกจากนี้ในตอนที่พระสุธนจะเสด็จจากไปนั้น พระฤาษีก็ได้ช่วยพรให้พระสุธนพบนางมโนห์รา แสดงให้เห็นลักษณะของผู้ที่มีความเมตตาและให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มที่ ดังคำประพันธ์

- ๑ วาแกฤาษี พระใจอารี ยุดิเถิดนา
เดฉานหลานรัก นิจักกลาบลา อพิวาคจันทา พระมมหาฤาษี
- ๑ ควาคัดอวยพอน ไหพระผุรอน โดยนางมารสี
คังใจคิคมาย อ้นรายยามิ สัตรายโรคิ ยาโดยไภยภาน
- ๑ สุธนียอگون ค่านับรับพอน แลวลาอาจาน
เทยิวจับวานอน โดยโนยไพรสาน โหยหาเขาว่มาร ไปยโนยพ่นาวา

ปุโรหิต เป็นตัวละครประกอบฝ่ายธรรมที่มีบทบาททำให้ตัวละครเอกคือพระสุธนและนางมโนห์ราพลัดพรากจากกัน โดยใช้โอกาสเมื่อทำวาทิตยวงศ์ทรงพระสุบินทำนายให้พระองค์ต้องทำพิธีบูชาขัณฑ์ โดยการฆ่าสัตว์ต่าง ๆ รวมทั้งนางมโนห์ราด้วย ปุโรหิตมีลักษณะดังนี้

มีจิตริษยาอาฆาต

ปุโรหิตเป็นตัวละครที่มีจิตริษยาอาฆาตพระสุธน ดังนั้นเมื่อมีโอกาสปุโรหิตจึงคิดฆ่านางมโนห์ราด้วยการทำพิธีบูชาขัณฑ์ ดังคำประพันธ์

๑ ไทหาโหราทันไคย ทวนวาพระเคราะห์รายครัน	อาจานผุไฉ
๑ ไทหม่าลัดบุหัยนร อีกนัมนันคณิงหย	สิงล่รอยคุกพัน
๑ ประโรหิดอิดจามากมาย ไทยหลางชีวีคฤกยา	กราบทูนทีบาย

จากคำประพันธ์จะเห็นว่าปุโรหิตทำหน้าที่ในการถวายคำแนะนำให้ท้าวอาทิตย์วงศ์ ทรงหลงเชื่อและทำตามสิ่งที่ปุโรหิตกราบทูลทุกอย่าง

2.2 ตัวละครประกอบที่เป็นอมมนุษย์

ท้าวประทุมราช เป็นตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ คือ เป็นกินนร พระองค์เป็น กษัตริย์ปกครองเมืองไกรลาสและมีพระมเหสีชื่อนางจันกินรี ท้าวประทุมราชเป็นพระบิดาของนาง มโนห์รา ท้าวประทุมราชมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นผู้ที่เคร่งครัดในจารีตประเพณี

ท้าวประทุมราชเป็นตัวละครที่อยู่ในกฎระเบียบและเคร่งครัดจารีตประเพณี อย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากตอนที่ท้าวประทุมราชมีรับสั่งให้นางมโนห์ราประทับอยู่ที่ปราสาทนอก พระนครเป็นเวลาเจ็ดปีเจ็ดเดือน เพื่อจะให้กัณโณมนุษย์ที่ติดกายนางมาหมดไปก่อนที่จะรับนางเข้ามา ในวัง ดังคำประพันธ์

๑ ฝ่ายพระสุวรรณภู ตำริไนยพระไทย	ประทุมราชซึ่งเปนไฉ ควยทรมไวยคูทีดา
๑ ตกไปยมุนคโลก ครันนางกลับคืนมา	ตั้งแต่โสทรกล่หวยหา พระกัณชาชูมากมาย
๑ ลูกรักดังดวงจิต รังเกียคกลืนอาย	ทาวเชอคิดพระไทยหาย กิดไมยววยจับอูรา
๑ นิ่งเตาประหคอน กัตีเตยีนนินทา	วีฬรอนจันคร่หา เสยคสีวาทุกประกาน
๑ จึงหมี่ไทยอ้อร่ไทย โปรดไทยนางเขาวมาร	เขาสูไนยพระราชถาน ยูประสานนอกนัคะรา

๑ พร้าทานคนไชยสรอย	ไหยนางห้ารอยดักคังคา
โศกสร้งอังกนิดา	วันล่รอยกระออม
๑ ไหยทรวงสูคนท่รู่	อันปรากดีลวนเครอิ่งหอม
ควยกลีนมนุคปลอม	จัดไหยพยอมห่ร่กาย
๑ ไหยนางส่งวารีย	ยูเจดปีเจดเคอีนปลาย
จึงจรับนางโหมฉาย	เขาสูวังรู่จ้ณา

จากคำประพันธ์แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าท้าวประทุมราชจะรักนางมโนห์รามากเพียงใดแต่ก็ต้องทำตามจารีตประเพณี ทั้งนี้เพราะว่าพระองค์ทรงเกรงคำครหา

2. มีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด

ท้าวประทุมราชเป็นผู้มีสติปัญญาฉลาดหลักแหลม การกระทำของพระองค์แสดงถึงปัญญาอันเฉลียวฉลาด เห็นได้จากการทดสอบความสามารถของพระสุธนด้วยการที่ทรงให้ทำในสิ่งที่ยากลำบากต่าง ๆ การคิดวิธีทดสอบพระสุธนแสดงถึงพระสติปัญญาอันเฉลียวฉลาดของท้าวประทุมราช ดังคำประพันธ์

๑ เมื่อนั้นประทุมเรอิ่งสี	สังขุนเสนี
ไหยจัดแจงที่จิงพลัน	
๑ เอาต้นตานค้โนดเจดอัน	ฝิ่งเคียงเรอิ่งรัน
พันกันไหยหางวางล่วา	
๑ ไมยม่เดือซุมพอน	ทอนมาเจดอัน
ไหยหน้าหาสอกสีเลียมเทากัน	
๑ กระดานสีนลาเจดชั้น	ทองแดงเจดอัน
เลกนันเจดแพนยาคล้า	
๑ เลกแลทองแดงสีนลา	โดยกวางโดยหน้า
หาสอกแลสีงล่เจดอัน	
๑ ดั่งรอดรำคับเรอิ่งรัน	เวนวางหางกัน
ชั้นล่สีสอกออกไป	
๑ เอาเกอีนเจดเลมเรอิ่งไว	ขันกรวดทรายใส
ไนยเกอีนจิงเดมยานาน	
๑ เสนาทำตามอังกาน	แลวทูนผุบาน

ประทุมราชราห์

๑ พระอังก์วังพิงเสนา

จึงมีวาจา

วาแกศุทน์กุมาร

๑ เจ้าผู้เรืองรัฐธิไชยหน

สัดว่าหนาน

แผลงผลานไทยโลกคณา

๑ ไวยัคปรากฎโลก

ฝูงเทพเทวา

จมาสังร์เสินเขินรยอ

สุวรรณาง

สุทน์กุมาร รับพระอังก์ทาน กราบกรานบิครัง

แลวเสจออกไปย พระไทยประสัง จัแผลงริคทีรัง ทำกลางเทวา

๑ พระคังอติถาน เดชสัมถาน โฟทียานหงมา

จ้สำแดงเคด เทเวศพรอมหน้า ไทยเรืองเคห คังจำเจดอง

๑ แลวขึ้นสินไชย บายพระภักไปย พระไทยประสัง

แผลงไปยพิชาด โดยราชจ้านัง ยับชวยผุยผัง รยัมทำล้าย

๑ สำเนียงคังส่หนัน เสียงบันถาลัน คังฟาฟาดสาย

ทองแดงเลกหน้า สิ้นลาเรียงราย ทั้งเกยอินกรวดทราย กระจายไมยคัง

๑ กำลั้งลูกศอรรอน สึงซอนทรคลง

ไมยदानทานโดย บันไลยผุยผัง ลูกซอนคินคัง เขาแหลงทั้นใจ

๑ เอ็กเกร็กโกลา ส่เทอินเวหา สะรอนหวันไว

ฝูงเทพเทวา มาพรอมอวยไชย สังร์เสินทาวไทย ฉัดทังบุห

๑ ทาววิห รอน นอมเสอินยอกอน ขึ้นเหนือเกษา

เกรงเคดริคทีรัน สุทน์ราห์ สำแดงริคทา หนาทานนะกำนัน

๑ ประทุมราห์ โดยเหนสักดา ริคทาเขยชวัน

ยังมีเต้นหา ลินลาดควยพลัน ประคองรับชวัน สวมกอดกุมาร

๑ เจ้าผู้เรืองริค สาดร่าประสิด ควยสอนแผลงผลาน

จไทยปรากฎ ภายคกุมาร เทพชมสัมถาน ยิง ๒ ขึ้นไปย

๑ ยิงสินถันุ คันนึ่งอันยู สำรับกรุงไกร

ปुरुคพัรนึ่ง จึงยักขึ้นไวคย บิดาจ้ใคร ไทยโลกค้เลอึงถา

๑ เจามีรัฐแรงแง ยักขึ้นสำแดง ยังโดยแลถา

ทายักขึ้นไวย เทพไทยจ้ถา ประนอมนับถือ ทัวโลกค้โลก

๑ สุทน์ผุรอน นอมเสอินยอกอน รับพระบันห

หมีโดยยอธอ จั๋ออาสา ตามแต่ปีดา ประสังสังโดย

๑ ทูนแลวประนัม นอมเสอินบังคัม เขยักสิ้นไชย

เซียงเอาบารมี เปนทืออาสา ยักสอนจีนโดย คังใจจินดา

๑ เทพไทโยไนยส่ถาร รองสาทุกาน ส่ถานเวหา

ทังผาทังกัคาด อ่พิवादบุห คันทันครุดทา เทวอวยไชย

๑ ประทุมราห มีควมส่เนหา ปรีดาแจมไสย

แลวมี่พ้ชนาถครัดไปย แทนสิ้นลาไญย ยูไนยนัก์รา

๑ ยักภายผัน คันรับถึงผัน จิงจ้เกลอินคล้า

ทาเจยกโดย คังใจปราถ์หน้า ผู่เทพเทวา จ้สาทุกาน

๑ สู้ทันประนัม ยอกอนบังคัม รับพระชัตมา

แทนแทนสิ้นลา อันนำพีสาน ส้มเดจ้คูบาร คำเนินเขาไปย

๑ ยอบอ้งลงนัง รัมแทนบันลั้ง สิ้นลาอันไญย

ยักกอนเบอิ่งขัว ลูบมาลูบไปย คำรีพระไทย ไหนไมยเคลอินคล้า

๑ พระอ้งอะทีถาน เดช้สม่ถาน โปดทียานหง่มัว

ข่อยก้จีนโดย ยาไทยอัปรา ผู่เทพทวนหน้า จ้มาโยโย

๑ ครันพระอ้ทีถาน แลวหมีโดยนาน ยินจีนทันโดย

โอบอุบสิ้นลา อันหน้ากวางไญย ยักจีนชูไวย เทียวไปเทียวมา

๑ เปรียบคู้จ้ดียง ทารกัยักฟาง จินวางเหนือบา

ไมยนักพระกาย ส่บายกายา พาเดินไปยมา หน้าพระลานไชย

การทดสอบดังกล่าวแสดงถึงความสามารถและบุญญาธิการของพระสุรนให้ปรากฏแก่
เทวดาทั้งหลาย ซึ่งการทดสอบความสามารถที่ท้าวประทุมราชมีพระบัญชาให้พระสุรนแสดงนั้นก็
เพื่อที่จะให้เหล่าเทวดายอมรับพระสุรน

นอกจากนี้การที่ท้าวประทุมราชทรงทดสอบพระสุรนว่าจะจำนางมโนหรร่าได้หรือไม่นั้นก็
ก็แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของท้าวประทุมราชได้เป็นอย่างดี คังคำประพันธ์

- ๑ แดวกุมาร กับนางนังคราน มาเป็นเทาไทย
ย้งรุจักอ้ง มั่นคังฤาไรย รักจึงจำไคย จัไหยครองกรร
- ๑ สูทนต์ทูนฉ่หลอง ข้าแต่ไคยละออง อันอ้งจอมขวัน
เลิงวาโคมย้ง จัปลั่งชีวัน แดอัคถินัน ไมยพินเพื่อนไคย
- ๑ ประทุมราษ' ไคยพั้งวาจา มีจิตพิศไไมย
เสจกลับเขาวัง ตรีคสังคางไนย ไคยอ้อร่ทรามไคย ทังเจคทีดา
- ๑ ประคัษพระอ้ง คัวันบันจ้ง ทรงพระศุษา
ทียอดศอศษรี ไไมยมีราคา ไคยเจคกรรลัญญา ทรงเครออิงเหมือนกัน

จากคำประพันธ์แสดงให้เห็นว่าท้าวประทุมราชมีพระสติปัญญาที่ฉลาดหลักแหลม โดยทรงมีรับสั่งให้ธิดาทังเจคพระอ้งคัแต่งอ้งคัให้เหมือนกันทุกประการ

3. ไม่เชื่อคนง่าย

ท้าวประทุมราชทรงมีความรอบคอบ ไม่เชื่อสิ่งใดโดยปราศจากหลักฐาน ดังจะเห็นได้จากตอนที่นางมโนห์รากราบทูลว่าพระสุธนเดินทางมาถึงเขาไกรลาสแล้ว โดยนางมีแหวนเป็นเครื่องยืนยัน ท้าวประทุมราชจึงทรงเชื่อเรื่องที่น่ามโนห์รากราบทูล ดังคำประพันธ์

- ๑ เมื่อนันพระ..... ประทุมมราศ ผูรูจรัคัหมี
ทาวไทยไคยพั้ง วาจ้งเทวี เอะใจนัยฉันนี ประหลาดลักไคย
- ๑ ฤาพระลูกยา กำนัศภักคัดา หล่งวา.....
ส่นหาภาจิด ไคยคิดพิศไคยใหม่ เคลอิมคัลลิม เหนไปยวาสามีมมา
- ๑ พระอ้อร่นิมนาถู ร่มจวนปวนส่วาค ควยคววมส่นหา
พระไทยนางนัน ผูกพันพัคคัดา ฤาไคยทักคันา ภักคัทรามันคัง
- ๑ เมื่อนันมโนรา ผูมีกิริยา ลักคันาสูงทริง
ทูนฉ่หลองล่อองบาด จอมราชสุรีวั้ง ขาไคยธรรมมั้ง ไคยมอคังคัดา
- ๑ เดิมนางทาสี ไปคัคัควารีย ไคยทราบเกศา
ประสัภักคับพัคคั ถามทักเจรร้งจา ขาแดงโพชนา ไคยถ้วายผูบาร
- ๑ ประทุมมราษ' ไคยพั้งวาจา กัลยาทูนसान
ม่นุดผูนี ยอมมีสัหมันพาน หีมว่ากันคัดาน มาไมยมอ้อร่นา

4. รู้จักการวางตนอย่างเหมาะสม

ท้าวประทุมราชทรงเป็นผู้ที่รู้จักการวางตนให้เหมาะสมกับฐานะ เช่น ฐานะผู้ปกครอง ท้าวประทุมราชทรงเป็นกษัตริย์ที่เคร่งครัดต่อระเบียบกฎเกณฑ์บ้านเมือง ฐานะของบิดา เห็นได้จากภารกิจที่ท้าวประทุมราชทรงทดสอบความสามารถของพระสุธนเพื่อต้องการหาผู้ครองที่เหมาะสมให้แก่พระธิดาของพระองค์ และในฐานะของพ่อตา เห็นได้ว่าท้าวประทุมราชทรงวางตนได้อย่างเหมาะสม คือให้ความรัก ความเอ็นดูแก่พระสุธนเหมือนโอรสของพระองค์เอง ทั้งนี้เห็นได้จากตอนที่พระสุธนทูลขอลากลับไปเยี่ยมพระมารดา ท้าวประทุมราชก็เสด็จไปด้วยเพื่อสานสัมพันธ์กับท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทวีโดยไม่ถือพระองค์ ทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจอันดีต่อกัน ดังคำประพันธ์

○ ปางนันทประทุมทนต์ไชย	ตำริพระไทย
ใครไปยมนัดโลกิ	
○ คิดแลงจึงมีวาที	วาแกพระสี
สุทนต์ทราชมาร	
○ บิดาจะไปสู่อสถาน	เขยันทาวสุบาน
พิภบอุคตอนป็นจา	
○ ตรีคแลวมี่พีพระบันพ	สังสุร์เสนา
ไทยแก่นโยทาครามครัน	
○ พัลโลเหลนหล้าวเกาทัน	โตมอนเขมขัณฑ์
คันทราบหน้าไมยป็นยา	
○ พัลทนูสินษรสาตรา	พัลมูอาษา
แต่ลลวนตัวกล้าตอยุดซึ่งไชย	
○ สังเสจแลวเสจกล้าโคลย	เงาทีแทนไนย
ไพรัชลมนเทยีนมนี่	
○ ตรีคเจงแห่งอ้งมเหยรี	นางทราบวาที
แลวมี่สะวะนันทันโคย	
○ ยักอนบังกัมทูนไทย	พระองค์เสงไปย
ข้าไชยข้อมตามจ้อว์ลี	
○ ใครไปยประสับแม่หษรี	ซึ่งเปนชลันนี่
สามี่แห่งนางมโนรา	

๑ หัวใจไทยรู้จักกักร้า
กันตามประสาสตรี

โดยฉับสันถ์นา

นางจันกีนรี เป็นตัวละครประกอบที่เป็นอมนุษย์ คือ กีนรี นางเป็นแม่เหล็กของ
ท้าวประทุมราชและเป็นพระมารดาของนางมโนห์รา นางจันกีนรีมีลักษณะ ดังนี้

1. มีความรักและเป็นห่วงลูกมาก

นางจันกีนรีทรงผู้เป็นที่มีความรัก ความห่วงใยต่อลูกมาก ทั้งนี้จะเห็นได้จาก
ตอนที่นางจันกีนรีคร่ำครวญเสียพระทัยมากที่นางมโนห์ราถูกพรานบุญจับไป นางเที่ยวตามหานาง
มโนห์ราไปทุกหนทุกแห่งแต่ก็ไม่พบ ด้วยเหตุนี้ นางจึงตีพระทัยมากเมื่อได้พบกับนางมโนห์ราอีก
ครั้ง ดังคำประพันธ์

“๑ เมื่อนั้นประทุมราช	ใดฟังวาจา
แขงขนนากทูนสาน	
๑ วาพระที่ดาสุพาน	คืนมาสถาน
พระไทยเบิกบานยินดี	
๑ ตรัศบอกนางจันกีนรี	ผูกปนมเหสี
วาพระบุตรรักกลับมา	
๑ สั่งไหยูนอกนักระรา	ไชยวาราห
โมยรักกัลยาเมื่อไร	
๑ เหตุวานางตักไปยไกลย	ม่นุควีไสย
ยังไมยไหยเขากรุงสี	
๑ บัดนั้นนางจันกีนรี	ผูกปนมชลิณี
ยินดีพระไทยไพรสาน	
๑ ทูนลามาญเษินเขาวมาร	กับอึ่งนังคราน
ทั้งหักที่ดาคล้าไคย	
๑ ความส่วาด.....ราชหีถุาไทย	ดั่งจ้ไคดลอยไปย
สาวไชยมีไครจ้ทัน	
๑ เสง้ออกจากที่หมีหมัน	จ้อร้ไปยควยพลัน
ครันถึงแลเหนที่ดา	
๑ โทมเขาสรวมกอดลูกยา	ทรงพระโสกา
ทั้งแปดกัศณาร้าไรย”	

<p>ญาติ “นางจันทิมาเรีย</p> <p>กอดจูบลูบรักตร้า</p> <p>๑ แมตามหาทุกแห่งหนึ</p> <p>.....</p> <p>๑</p> <p>กุสน.....</p> <p>๑ ถึงสถานเมื่อพัดค้า</p> <p>โดยทราบวาเทวี</p> <p>๑ จัทอดพระอง์ล้ง</p> <p>จ้เสาเปลาพระไทย</p> <p>๑ คืดหน้า.....</p> <p>จ้ทรงพระ โสกี</p> <p>๑ นางตรอมถึงผัววัน</p> <p>โสรักห้หรัฟ้ไรอย</p> <p>๑ ทีคาทั้งเจตนาง</p> <p>แปดอ้งทรงโสกา</p>	<p>ผู้ช้ณีฝ้งดูกยา</p> <p>บุนนั๊กหน้าไมยบันไลย</p> <p>ไมยกับ้แลวทอดค่น</p> <p>ดั่งแต่ท่นทุกพระไทย</p> <p>แมเห่นหนาเมอีนเกิดไมย</p> <p>คีนมาโดยเด็งช้ณี</p> <p>.....เด็งกรุงสี</p> <p>จากบูเรีย.....</p> <p>แลวก็ท้งกันแสงไทย</p> <p>ควยมีโดย.....เทวี</p> <p>โอรุกรักของช้ณี</p> <p>ยามปานนีเปนฉันโดย</p> <p>สุดทีกถันช้เนคไลย</p> <p>เพราะพระไทยเวดนา</p> <p>คร้าครวนครางเด็งราห</p> <p>ปืมชีวาจ้บันไลย”</p>
---	---

จากคำประพันธ์แสดงให้เห็นถึงความรักความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูกได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังแสดงถึงบทบาทความเป็นแม่ของนางจันทิมาเรียที่ให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่ลูก ในตอนที่นางมโนห์ราเข้ามากราบทูลว่าพระสุธนติดตามนางมาถึงเขาไกรลาสแล้ว เมื่อนางจันทิมาเรียเห็นพระชามรงค์ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันการมาของพระสุธนแล้วก็ได้พานางมโนห์ราเข้าเฝ้าเพื่อกราบทูลเรื่องราวให้ท้าวประทุมราชทรงทราบ ดังคำประพันธ์

<p>๑ เมื่อนั้นจอมขวันมโนรา</p> <p>ไทยทราบโดยฝ่าทูลี</p> <p>๑ บัดนี้พระราชสามี</p> <p>ทาวเร่อจ้อร์ลีตามมา</p> <p>๑ จึงเข้ามาแจ้งบาทา</p> <p>อายาไมยพันเกลี</p>	<p>กราบทูนมารดา</p> <p>ของข้าบัดทูลี</p> <p>ไมยพันไทยหา</p>
---	---

- ๑ เมื่อนั้นนางจันทิมนรี
โดยฟังวาทีที่ตดา
- ๑ วาพระสามีตามมา
มีวาจาตอบไป
- ๑ ลูกวามารดาสังไสย
ที่ไหนม่นุคจมา
- ๑ ทั้งนี้เพราะความส่นหา
เหนเป็นกายารูปทรง
- ๑ ขุกเลียมคถ้ายเคลอิมวาวัง
จึงหล่ง.....
- ๑ สักถุใจไว้นลูกอ
ใครหอนจจอนโดยมี
- ๑ ถึงอ้งทรงหันพันปี
สุดทิจัดิตตามมา
- ๑ ฝ่ายอ้งโถมยังมีโนรา
ชีวายุโดยทูลี
- ๑ สาวไซไปยตักวารีย
ยักมอมนี่คังคา
- ๑ พระเอารธรรมรังใส.....
รูวพระราชษามี
- ๑ อันพระธรรมรังวังนี้
ไวยที...หิมว่า
- ๑ สั้งไวยไหยถ้วยราห
ไหยขาโดยเปนส่าคัน
- ๑ ขาจึงแดงโพคชนาพลัน
ออกไปยถ้วยราห
- ๑ ลูกจึงมาแจงมารดา
ชีวายุโดยทูลี
- ๑ เมื่อนั้นนางจันทิมนรี
โดยทราบคตืทุกอัน
- ผู้เปนขล้นี
- เหนผีนักหนา
- ประหลาดตากใจ
- คิดถึงพิศस्ता
- ควยจิตคิดปลั่ง
- ม่นุคนี้นา
- ยังรักเทวี
- ชรบเสยีนเกสา
- อาไสยพันปี
- ทราบเกษา
- ขาฝากฤาสี
- พระอ้งเอามา
- ไหยนางสาวสัน
- ลวงพระอาษา
- ฟังพระบุตรี

๑ จิงพระ.....จ้อรจัน
เรวพลันมีไคยนิ่งนาน

จีนเฝ้าทรงทัน

2. มีความเห็นใจผู้อื่น

นางจันกินรีทรงเป็นผู้ที่มีความเห็นใจผู้อื่น เห็นได้จากการที่นางทรงส่งสารพระสุธนด้วยว่าหากพระสุธนกลับมาไม่พบนางมโนห์ราก็คงจะโศกเศร้าพระทัยยิ่งนัก คึงคำประพันธ์

๑ นางจันกินรี

ชวลีนี้ฝงดูยกยา

กอดจูบลูบรักตรา

บุญนักรหน้าไมยบันไลย

๑ แมตามหาทุกแห่งหน

ไมยกับแลวทอดตัน

.....

ตั้งเตทั้นทุกพระไทย

๑

แมเหนหนาเมอินเกิดไมย

กุสน์.....

กินมาไคยถึงชวลี

๑ ส้งสานเมื่อพัศดา

.....ถึงกรุงตี

โดยทราบวาเทวี

จากบุรี.....

๑ จ้ทอดพระอ้งล้ง

แลวกัทรงกันแสงไทย

จ้เสาปลาพระไทย

ควยมีไคย.....เทวี

๑ คิดหน้า.....

โอรุกรักของชวลี

จ้ทรงพระโสกี

ยามปานนี่เปนฉันไคย

จากคำประพันธ์แสดงให้เห็นว่านางจันกินรีเป็นผู้มีจิตใจดี มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น แม้ว่านางจะยังไม่รู้จักพระสุธนมาก่อนก็ตาม

พระอินทร์ เป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาทในการช่วยเหลือตัวละครเอกคือพระสุธน ในตอนที่ท้าวประทุมราชทรงทดสอบความรักของพระสุธนที่มีต่อนางมโนห์รา โดยท้าวประทุมราชมีรับสั่งให้ธิดาทั้งเจ็ดแต่งองค์ให้เหมือนกันแล้วให้พระสุธนเลือกว่านางใด คือนางมโนห์รา เมื่อพระสุธนไม่สามารถเลือกได้เพราะนางกินรีทั้งเจ็ดมีหน้าตาเหมือนกันหมด จึงร้อนถึงพระอินทร์ต้องแปลงกายเป็นแมลงวันทองมาช่วยทำให้พระสุธนทราบว่านางใดคือนางมโนห์รา คึงคำประพันธ์

ญาติ จักลาวถึงตรีเนค	องอัมเรตไนยคิงษา
บันลึงอาดไสยยา	แขงคิงวาแผนกระการ
๑ ปรละดลากนั๊กหนา	เลงทิพมาไนยสถาน
จิงเหนพระฎุมาร	หน้าร่าคานคองอุรา
๑ เอะอ่องโกที่สัด	จ้โดยครัดภายหน้า
ล้ไวยไมยนำภา	หมูวิดทียาจ่ายี่
๑ จำเปนจำลิ่งไปย	ชวยจิงไคยไนยคั้งนี้
ตำรีแลวจ้อร์ลี	จากปรางษรีวี มารมา
๑จอนควน โดยพลัน	ถึงไมยทันจ้พริบตา
แปลงกายหายกายา	กระสึบวาเววพระกรร
๑ ตัวเราครือนี้ตำรา	บัคนี้มาชวยทรงทัน
ไหยคุมะแลงวัน	บีนวันเวียนเสียนทรามไวย
๑ แลวจ้บ่ทีเกษ	นันคถาวามีไชยใคร
สุท่นเข้าพระไทย	เพราะหัดไนยไจยยินดี
๑ แลวเหมม้แลงวันทอง	ทีนวนนองเกล้าเกสี
จิงรูวาเทวี	อ้ออั้งนี้เจยวีลี
๑ รูประจักอ่องสันทัด	ยักพระหัดยีนขึ้นมา
ตองกอนกัถยา	ม่โนราบังค้มคั้น

นางกีนรีทั้งหก เป็นธิดาของท้าวประทุมราชกับนางจันกีนรีและเป็นพี่สาวของนางมโนห์รา นางกีนรีทั้งหกเป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาทไม่มากนักแต่ก็มีบทบาทในตอนที่สำคัญ เช่น ในตอนที่ท้าวประทุมราชทรงทดสอบความรักของพระสุธนจึงให้นางกีนรีทั้งหกแต่งองค์เหมือนกันเพื่อให้พระสุธนเลือก ดังคำประพันธ์

- ๑ ประทุมราห ไคยฟังวาจา มีจิตพิศัไมย
- เสจกัลับเขาวัง ตรีคสังคางไนย ไหยอ้อร์ทรามไวย ทังเจคทีดา
- ๑ ประคัษพระอ่อง ตวันบันจ้ง ทรงพระมุษา
- ทียอดสอดคษรี ไหมมีราคา ไหยเจคกรรลถญา ทรงเครออิงเหมือนกัน
- ๑ นางจันกีนนรีย คูเปนชลัถี สังคูกจอมขวัน

เจดนางไคยพิง กราบบังคัมคัน แลวเสัจจอร์จรร จากพระมารดา

๑ เขาสูทิสั่ง หัรพระอง ทรงพระสุษา

นำภูทาบอาบอับ เครื่องครับรดจัน่า สำผัสกายา กลินฟูงขจร

๑ พระชีวิศุดพอง ล้อล้อง ผัดภักผิวออน

พระมหาท่าไลย สวมไสยพระกอน ประดับอาภอน มณีอำไภย

๑ สวมเบอึงพระหัด ลวนแควนพริค ธรรม์รงสุกไสย

สังวานตาบสรอย หอยชอยแวงไวย กันเจยิกูโรยพรโรจี

๑ทาบทรง พระเตาพุมพวง รัดควมนี้

พระฉายทรงทรงว ประคองเกษรี ปีนแควโรจี สอดแซมช้ดา

๑ แลวลวนมนี้ แจมจัคร์คัมมิ จัษวีสุษา

แสงแวงแวงวาบ แลปลลาบไนยะนา ลวนควงจัน

๑ แดงอ้งครังนั้น ยิงยวคกวดจัน คู้ออกแจก

เมื่อวิไลยไสยสี รัตหมีเหลอิมเลื่องควนเมือง แกลงกตันสันทรง

๑ ธร่อนนำภูนาถู นางเสัจลินลาด ดังราชเหมหัง

ขึ้นเฟาะองบาท จอมรีคที่รัง พรอมทั้งเจดอ้ง ทรงเครอึงเหมือนกัน

๑ ประทุมราศ พิศเพงกัลยา ทั้งเจดจอมขวัน

แลวจิงตรัดสังไหย นังเรียงรัน สลับปิ่นกัน กับแควมโนรา

ยักษ์ เป็นตัวละครประกอบบอมมนุษย์ที่มีบทบาทในการจัดขบวนการเดินทางของ
พระสุธรมิให้เดินทางไปถึงเขาไกรลาสได้สำเร็จ ดังคำประพันธ์

๑ ครวนพลาตเดินพลาต เออ้งอวางว ไนยกลางไพรสัน

ครันถึงยักสา สามสิบสองคัน พระจิงรายมนี้ ประทับกับยา

๑ โรยลงเนือลม กลินยาอาคัม ไปยตองยักสา

มัวเมาไปยสิ้น ควยกลินพิคยา พระเสัจลินลา ลวงลำเลียไปย

๑ สันโคคเอกา ทูเรฎเวทนา ไนยปาพนาไลย

เตียงพู กัษสาน อันสูงโคยไญ มียูไนยไพร ทังดูสุรกัน

๑ กันคางควางหนา จำเพาะหิมวา ที่แคบจับขัน

จคัคคิกหนี สุดที่จอร์จัน พระขึ้นสอนพลัน แผลงผลานรานรอน

๑ ครัน.....คัษสาน นันถึงแกกาน สุนชีพมวามอน

ลึงสิ้นทั้งสอง เพราะตองลูกษร พระอ้งเสัจจอน ไนยไพรกันคาร

.....ถึงยักสา ตันนึ่งมีหิมมา ภาวกภีพิสาน
 โดยสูงขึ้นไป เจดชว้ถ่าตาน คูงอิมล้งงาน เปรยิบปาศีรีย
 ○ ฝ่าย๗ ยักสา อันมีรีคทา อานุพาบเรอิ่งสี่
 กระเวนเวนแควน ไนยแดนพ่นาลี กรันเหนพันปี ยักสีนีกไนย
 ○ มนุดเดินดิน นูมนอยหนากิน มั่นมาแต่ไหน
 จเปนเยอัยก ไมยภักหาไกล ยักสากถ่าใจ แลนโดยคฤกคลี
 ○ สุธนรีคธีไกร ตอยุดซึ่งไซย ควยมารรยักสี่
 ดังสียเลกเพช เขาเจาะคีรี เพราะพระองมี รีคธีไกรไซยทน

2.3 ตัวละครประกอบที่เป็นสัตว์

วานร เป็นตัวละครที่มีบทบาทในการช่วยเหลือพระสุธนในการเดินทางติดตาม
 หานางมโนห์รา ทำหน้าที่ทดสอบผลไม้ก่อนที่พระสุธนจะเสวย ดังคำประพันธ์

○ พระร่าฟิงคิด ผลไไมยมีพิด นีแลวถาจไนย
 ที่ฤาสีวา ถัลยาสังไวย วากินไไมยไคย จ้มวยชีวี
 ○ หนากินจิง๒ มีรีคทุกสิ่ง ยิ่งกว่าสวนสิร
 เกบไหยวานอน กีนกอนคูที ทาดันไรดี วานอนมันกิน
 ○ พระจิงเสวยบาง ผลไไมยตาง๒ มีไนยพริกสีน
 ลางค่นันไนสร ไหยตังไไมยกิน มั่นทิงเสยสีน จิงเขาพระไทย
 ○ ครันเถิงเพลา จัเสวยพริกสา ผลไไมยตังไคย
 ไหยวานอนกิน จิงสีนสังไสย รูวาคันไคย มีพิดฤาดี
 ○ พ้นจากนั้นไปย ผลไไมยกินไคย รอดไนยวีคลี
 ต้ารีพระไทย ผลไไมยปลอดคี วานอนตัวนี จ้เอาไปยไไซ
 ○ พระอั้งจิงปลอย วางวานอนนอย ไวยไนยปาไญ
 ฝ่ายวานอนันัน มั่นรักทาวไทย แตวจันใจ ไไมยรูเจอร์จา

นกหัสดีลิงค์ เป็นตัวละครที่มีบทบาทในการช่วยเหลือพระสุธนเช่นเดียวกับ
 กีบวานร แต่นกหัสดีลิงค์ช่วยเหลือโดยการ โลบพาพระสุธนข้ามป่าหวายเป็นที่ต้นไม้ใหญ่
 ดังคำประพันธ์

- ๑ พระจึงวันทูลี เสริยงเอาบารมี มาตั้งอธิธาน
 เตะภูส่น ผลโพธิยาน กามทีถรรคาน ไหยโดยโดยจ้ง
- ๑ เหนทีชอบกัน ผารัดค้ำพัน ห่อหุมกลมอ้ง
 ปีกสีส้ลิ่ง มาถึงพีคหัว้ง สำค่นมันค้ง วาสัดไนยไพร
- ๑ โจบฉาบฉาบตา เอาอ้งกุมารา ผาโผบินไป
 คามหวัยกรัดพัน จับค่นโมยไญ เปนทีอาไสร เห่งพพ สักนนี้
- ๑ กุมารพันไชย ทำตามทรมไวย ส้งไวยฤาสี
 จ้งค้บพระหัตถ์ ตรีคโหสามที พพรราชสักนนี้ ละไวยบินไป

งู เป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาทในการขัดขวางการเดินทางของพระสุธน
 ดังคำประพันธ์

- “๑ เสง้ถึงงูราย อันมีมากมาย เกียวกายกันไป
 บางซัดพัดตัว ชูหัวยไสว้ย ตาลุกด้งไฟย ยูไนยหิมวา
- ๑ บางทำสิ่งหนากู โผนขึ้นแผนพ้งาด อ้งอวดหันสา
 ลินแลบแปลบแดง ค้งแสงสายฟ้า มากพันค้ลฉา ไนยปาหหิมวา
- ๑ บางเล็กพ้งกาน บางโผนถ้ยาน บางพานพันกัน
 พ้งกยก็หัว ลวนค้วค้มสัน นางส้งไวยนั้น วาโหโรยธา
- ๑ จ้งเสกโอสค้ ปรายโปรยโรยรด เหนือลมม้ล้งมา
 งูรายนายหนี ไมยรม้ไนยปา พระอ้งกลีนลา รีบรอนจ้อรคน”

- “๑ งูเลกงูไญ ไมยเลอียลอคโดย ไนยไพรพริกสาร
 เสียงควยบารมี ไนยทีก้นคาน ไหยษรแผลงผลาน ผูบานเสจจ้อร
- ๑ พระตั้งสัจจา รายเวดเสกยา แลวทาถูคสอน
 พระอ้งแผลงผลาน ประหานครานรอน ฟีนากุมวยมอน เปนทางกวางไป”

พญาชษฐา เป็นตัวละครประกอบมีบทบาทคอยขวางทางพระสุธนมิให้เดินทางไป
 ยังเขาไกรลาสได้สำเร็จ ดังคำประพันธ์

- ๑ สันโดคเอกา ทูเรอเวทนา ไนยปาพนาไลย
เถิง คชสถาน อันสูงโดยไญ มียูไนยไพร ทั้งคูสุรกัน
- ๑ ถันคางควางหนา จำเพาะหิมวา ที่แคบขับขัน
จัดคถิกหนี สุดที่จ้อร์จัน พระขึ้นสอนพถัน แผลงผลานรานรอน
- ๑ กรัน คชสถาน นันเถิงแกกาน ศูนย์พม่วยมอน
ลงสิ้นทั้งสอง เพราะตองลูษร์ พระองเสจจอน ไนยไพรกันดาร

พญานก เป็นตัวละครที่มีบทบาทในการช่วยเหลือพระสุรนาให้ไปยังเขาไกรลาส
ได้ พญานกนี้เป็นสัตว์ที่ผู้แต่งได้สร้างขึ้นให้สามารถพูดภาษามนุษย์ได้ ดังคำประพันธ์

- ๑ แคที่ริมนัน มีพีรกษฮสาร คันโดสูงไญย
ฝูงปีกนียร อันมีรีที่ไครย ทำรังงอาไซร บลไมยสาขา ๗
- ๑ ขึ้นไปถิงริงง ราตรีคอยฟิงง สำเนยงักฤณา
ทานักพวกโคย จไปยนักรา ยุทขันปีกษา โดยกาเอาไปย ๗
- ๑ ครันลั้งธิร์นี ถขันปีกนียร โหจันทันใจ
นักถลักันัก จักปีลหนีไปย จริงเข้าวังไซย ไกรลาษบุรี ๗

จากการศึกษาวิเคราะห์ตัวละครในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับ
หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี เห็นได้ว่าตัวละครในเรื่องสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ตัวละคร
เอกและตัวละครประกอบ ซึ่งตัวละครแต่ละประเภทดังกล่าวประกอบด้วยฝ่ายธรรมะและฝ่าย
อธรรม ตัวละครเอกทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเป็นตัวละครที่เพียบพร้อมไปด้วยรูปสมบัติ คุณสมบัติ
และทรัพย์สมบัติ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นตัวละครในอุดมคติ ส่วนตัวละครประกอบจะมี
บทบาทช่วยเสริมให้ตัวละครเอกมีบทบาทโดดเด่นมากขึ้น โดยจะมีทั้งฝ่ายชายที่คอยให้ความ
ช่วยเหลือและคอยขัดขวางตัวละครเอก ซึ่งตัวละครประกอบนี้มีทั้งที่เป็นมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์
ต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ฉาก

ฉากเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและช่วยเสริมให้เนื้อเรื่องมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น อีกทั้ง
ฉากยังเป็นองค์ประกอบที่สะท้อนความเป็นอยู่และสภาพสังคม อีกทั้งช่วยสร้างบรรยากาศให้มีความ
สมจริงและยังช่วยสร้างภาพให้เป็นไปตามจินตนาการอีกด้วย

ฉากที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทนิทานส่วนใหญ่มักเป็นฉากที่มีลักษณะ
 เหนือจริง ทั้งนี้เพราะต้องการให้ผู้อ่านเกิดความตื่นเต้นทางอารมณ์และบาง
 ฉากผู้แต่งได้สร้างตามอุดมคติของตน เช่น ฉากสวรรค์ นรก บาตาล
 ป่าหิมพานต์ เป็นต้น นอกจากนี้ก็อาจสร้างฉากให้มีลักษณะสมจริง เช่น
 ฉากชมป่าเขาลำเนาไพรตามสภาพความเป็นจริง หรือฉากชมสภาพบ้านเมือง
 เป็นต้น (สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2534, หน้า 51)

ฉาก (Setting) คำว่า ฉาก ในบันเทิงคดีมิได้หมายความเพียงสถานที่ที่ตัวละครแสดง
 บทบาทหรือเหตุการณ์เท่านั้น หากแต่หมายรวมทั้งสถานที่ เวลา และสภาพแวดล้อมทุกอย่างที่
 ปรากฏในเรื่องด้วย (สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2534, หน้า 127)

การวิเคราะห์ฉากในเรื่องทำวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี
 ผู้ศึกษาจะใช้ทฤษฎีวิเคราะห์ตามแนวของธัญญา สังขพันธานนท์ โดยแบ่งประเภทของฉากตามที่
 ปรากฏในเรื่องออกเป็น 4 ประเภท คือ ฉากที่เป็นธรรมชาติ ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ฉากที่เป็น
 สภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร และฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม (ธัญญา
 สังขพันธานนท์, 2535, หน้า 191 อ้างอิงจาก Robert Edgar V, 1988, p. 91) ดังนี้

1 ฉากที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ สภาพที่สิ่งแวดล้อมตัวละคร เช่น ทิวทัศน์ ทะเล ภูเขา
 ทุ่งโล่ง ป่าเปลี่ยว ฯลฯ รวมไปถึงการพรรณนาการตกแต่งภายในบ้านหรืออาคารต่าง ๆ ฉาก
 ธรรมชาติที่ปรากฏในนิทานเรื่องทำวสุทนต์และมโนห์รา มีดังนี้

1.1 ฉากในป่า นิทานเรื่องทำวสุทนต์และมโนห์รา ผู้แต่งได้พรรณนาฉากป่าไว้
 ก่อนข้างละเอียดและเนื่องจากว่านิทานเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางของตัวละครเอกจึงพบว่า
 ฉากป่ามีจำนวนมากกว่ฉากอื่น ๆ ส่วนใหญ่มักจะเป็นฉากที่ผู้แต่งแต่งตามจินตนาการของตนเอง
 เพราะฉากต่าง ๆ ที่กล่าวถึงนั้นไม่สามารถพบเห็นได้จริง ดังคำประพันธ์

- ๑ ไคยโปรฎเกสี ขอบอกพันปี ไปยนี้ถึงป่า
 ผลไม้ไม่มีพิด รี่ฎฐียิ่งกวางยา จ้มวยบันไลย
- ๑ ไหยจับวานอน ตัวนึ่งพาจอน จึงสิ่งส่งไสย
 ทาพระจัดไวย ผลไม้ยสิ่งไคย วานอนกินไคย จึงไมยมีอรรณา
- ๑ ทัดนั้นเข้าไปย เปนเชริงห้วยไคย หนามกรฎ์ทังป่า
 สัดไคยไคลัดลาย วายซีพ้ชีวา ยาคัดลัยวา จัพ้นความตาย
- ๑ คูทีชอบกััน ผารัดกำตัพั่น หื้อหุมคลุมกาย
 บักสี่สัดลึง มาถึงคิคมาย วาเนือกวังหอย ฉาพธพาไปย

๑ ความหวายกรัดพัน พารังยังตัน พันพริกสาไถ
ไทยดบ้พระหัด ตรีครองออกไป พุทนต์กักใจ ล้ไวยบีนหนี

๑ ตั้งแต่นั้นไปย ผล้ไมยกินโดย มีรัดอันดี
หิมะวาป่าไถ ฟ้าไฟฟักสี อันจ้อร์ลี แสรนยากสากัน

๑ ยังมียักสา ยูไนยหิมะวา สามสี่พสองกัน
แหงนึ่งนันไสร ปาไถไฟรสัน ฟักสามิตัน ทะถียบกันไปย

๑ แหงนึ่งถึงงู มีมากอ็คอุ ไมยรฟากไหน
ทคันนัยักษา ตันนึ่งโดไถ โดยสูงขึ้นไป เจดเซ้วล้าตาน

๑ ทัดไปยคางหน้า ยังมีคัษสาน ทั้งคูสุขกัน
ยูนันนิตจกาน แลวจบ่พาน เข้าเงินเขาทอง

๑ น้อเปนคัมภีร์ภู สัฟรังตั้งมิด บันพัดเรอ็รอง
มีหิงสาสัด สาร์กัตทุกตอง ยาโดยคิดปอง จัไมยบันไลย

๑ แหงนึ่งไฟรชัด หล่มเสยิดเบยิดยัด แนนอ็คกันไปย
งูเทาสายพาน ไมยทานลอคโดย ข้แנגหนามไผ่ ยาโดยตองถาน

๑ ลวนเปนคัมภีร์ภู พานภาค.....
..... ทบ้ชัดถาน ดั่งวาอาการ พิจิตวินญา

๑ ไชยมีเทานัน มีสาคอนัน เจด.....
..... สูงสุดเวหา วางแถวคังคา ทิรายไมยมี

๑ แดลวนคูผา ไหญญเยิมเทยิมฟา วางนัถฐีสี....
..... คำนิน เคนโดยไมยมี พระคูอารี พาทีไหญฟิง

จากคำประพันธ์จะเห็นว่าผู้แต่งสร้างฉากโดยใช้จินตนาการเพราะสิ่งต่างๆ ที่ผู้แต่งพรรณานั้นไม่สามารถพบได้ในชีวิตจริง

นอกจากนี้การพรรณนาฉากป่าของผู้แต่งนั้นมักจะพรรณนาถึงสัตว์ร้ายต่างๆ ในป่าไปด้วย เช่น งู พญาชสาร ยักษ์ ฯลฯ ดังคำประพันธ์

๑ พระเสด็จลินลา เหนพัวร์พริกษา ปรละดลากหล้าย
บางมีลูกดอก บางออกช้อราย แยมกลีบคิลิตลาย ทริงกลินฟุงค์จอน
๑ ม้แลงคูผิง ภูม้รินบีนอิง เกลาคถึงเกสอน

พระกายพัคเรอีย หอมเชอียบ้อออน เมอีนกลินบังออน ยิงคลอนพระไทย

๑ เสง้ถึงงูราย อันมีมากมาย เกยวากันไปย

บางขัดพืดัว ชูหัวยไ้้วย ตาลูกตั้งไฟย ยูไนยหิมว่า

๑ บางทำสึงหน่าฎ โผนจีนแผนพ้งาด อังอาดหันสา

ลีนแลบแปลบแดง คังแสงสายฟา มากพินคัลฉา ไนยปาหิมว่า

๑ บางเล็กพ้งาน บางโผนถ่าน บางพานพินกัน

พ้งักยักหัว ลวนคัวคิมสัน นางสังไวยนั้น วาไหโรยยา

๑ จึงเสกโอสัด ปรายโปรยโรยรด เหนือลมลิ้งมา

งูรายนายหนี ไมยรมีไนยปา พระอังก์ลินลา รีบรอนจ้อรคัน

๑ ครวนพลาวงเดินพลาวง เออึงอวาง ไนยกลางไพรสัน

ครันถึงยักสา สามสืบสองคัน พระจิงรายมัน กระทบกับยา

๑ โรยลิ้งเนื้อลุ่ม กลิ่นยาอาคิม ไปยตองยักสา

มัวเม้าไปยสัน ควยกลินพิดยา พระเสง้ลินลา ลวงล้าเลียไปย

๑ สันโดคเอกา ทูเรฎวทนา ไนยปาพंनाไลย

เติงพู กัซสาน อันสูงโดยไญ มียูไนยไพร ทั้งคูสุรกัน

๑ กันคางควางหนา จำเพาะหิมว่า ทีแคบขับขัน

จัลคติกหนี สุดทิจ้อรจัน พระจีนสอนพลัน แผลงผลานรานรอน

๑ ครัน...คัซสาน นั้นถึงแกกาน สุนชีพ้มวยมอน

ลั้งสันทังสอง เพราะตองลูกษร พระอึงเสง้จอน ไนยไพรกันดาร

๑ถึงยักสา ดันนึ่งม้หิมมา กวางกีฬีสาน

โดยสูงจีนไปย เจดชัวล้าดาน ดูเงอิมจงาน เปรียบปาลีเรีย

๑ ฝ่ายพู ยักสา อันมีรีดทา อาณุพาบเรอึงสี

กระเวนแวนแควน ไนยแคนพนาลี ครันเหนพินปี ยักสินีกไนย

๑ ม่นุคเดินดิน นุมนอยหนากิน มันมาแต่ไหน

จเปนเยอัยก ไมยภักหาไกล ยักสากต้าใจ แลนไลยคลุกคลี

๑ สุนทรคติไกร ค้อยุดชิงไชย ควยมารรัยักสี

คังสียเลกเพช เขาเจาะคีรี เพราะ อังมี รีดทีไกรไชยพิน

จากคำประพันธ์เห็นได้ว่าฉากกับตัวละครมีความเกี่ยวข้องกัน การเดินทางของพระสุชน
นั้นต้องฝ่าอุปสรรคและอันตรายต่าง ๆ ดังกล่าว ทั้งนี้การที่ผู้แต่งสร้างฉากที่น่าสะพรึงกลัวและ

มีตัวละครเป็นผู้คอยขัดขวางพระสุธนนั่นถือได้ว่าฉากเหล่านี้เป็นฉากในจินตนาการ และฉากเหล่านี้ยังมีส่วนช่วยเสริมให้พระสุธนมีบทบาทเด่นยิ่งขึ้น คือแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการเหนือมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ทำให้พระสุธนสามารถเดินทางมายังเขาไกรลาสได้อย่างปลอดภัย

ฉากป่ายังปรากฏอยู่อีกหลายตอนซึ่งแต่ละตอนฉากป่าจะมีลักษณะแตกต่างกันไป เช่น ในตอนที่พระสุธนเสด็จกลับนครหลังจากที่พระองค์เสด็จไปปราบข้าศึกจนได้รับชัยชนะแล้ว ระหว่างทางพระองค์ได้เดินทางผ่านป่าทอดพระเนตรเห็นพรรณไม้นานาชนิดและดอกไม้ที่ส่งกลิ่นหอมประกอบด้วยเสียงของนกต่าง ๆ ดังคำประพันธ์

๑ เสงเจ้าไนยไพร ช่มพันร่มิ่งไมย มาไนยแนวป่า

การเกิดแก้ว แดงแสดวศุมภา มุกมันมวงปา พิวาล้าโยย

๑ มักทรงนางแย้ม กำมียมีแกม กลีบแซมสไหว้ย

บังแนมแกมบาน บังนกานยูไนย สาวยุคพุดไทย ไกลแยมแกมบาน

๑ มัลลาลือยลือย มัลลวันพันเกี้ยว แกมรดหอมหวาน

พระกายหทัยตอง ล่องภาคพาน เมอินกลืนเขาวมาน ติดพระอรูรามา

๑ พยมีพะยอมหอมหวาน ซอนชูชูกาน บานแกมกรีกุสหน้า

พระกายหทัยลอย รอยๆ เรื่อยมา เมอินกลืนสุสา สไบขนางทรง

๑ หอมรดบุพผา กลิ่นจันชันหนา โยทกาๆ หลง

สารภีพิกุล ผุงครุนทั้งดั่ง เมอินกลืนแอบอิง สุปพรัฎปรางนาง

๑ ยั้งคืดยั้งสหมอน เรงรดบัตทจอน รัีบรอนเดินทาง

แมนหะเห็นโดย ทีไหนจ่หาง ปานนี้ถึงปราง แนบนางนิตรา

๑ ครวนถึงเทวี พलगข่มพริกสี สักกุนนี้ปักสา

ข่มหังเหมมราด สกุนนชาคคินาๆ มะขุราสานจา สัตตะวาโนรีย

๑ บางเผ่าเคลาหกุ จับเรียงเคียงยู บนพริกสาสี

ควยความสเนหา ภาสาสักกุนี พิลเทวี ไวยทีภารา

๑ สารีกาคมีน เหลอิ่งอออรอนริน จับกินพริกสา

พलगพลอดคล้เคล จับแจจเร้วจา กลอกหน้ากลอกตา ชดฉอยทอยคำ

๑ คูที่คังวา จรุภาสา คำร้มคัมจำ

เมอินนุคชออนพี ทวงทีทอยคำ ริเรอียเฉอียจำ ชูชีนอารม

๑ โคนจากาว่า กาเวนเวอินเคล้า เผาคูสุสม

เจามาควยพี โดยชีชวนชม ปีกสีพีรมั รวมเรียงเคียงตัว

๑ ตรีไนยไภยปา แจกเตาเขาชวา โดยพาพหุ ลือ
ยางกรอกออกเอียง ทรงเสียงรองธอ ออกหัวป่ากรอ รั้วเราเฝ้าออน

๑ ศรีกาพาญ เขาเรียงเคียงยู สมัสุวรรณอน

เมอินเมื่อยูปราง เซยนางแนบสัหมอน คืดถึงคัณึ่งกอน บัดท่จอนรับมา

๑ สมัศักดิ์บุาด ลัมย์ลัมาค กถึงมหิงสา

สิงโตโคกคตาย กวางทรายเสื่อปลา นมิดหมูป่า เตะละลาเลียบไพร

๑ คัชสานผานคัง ลัดปาพาโขลง โยงคามนำไลย

ลึงคางบางฉนิ เหมนหมี่หม้าไนย โดคลอยพลอยไลย แลนลอกยกอกัน

๑ ชัมนักชมัไมย ชัมศักดิ์ไนยไพร พระไทยกระสัน

ครวนถึงคัณึ่งนาง พลาจรับจ้อจัน ออกจากอรััน เรงรัคบท่จอน

จากคำประพันธ์ผู้แต่งได้พรรณนาถึงพรรณไม้และดอกไม้บานาชนิดที่ส่งกลิ่นหอม
เหมือนกลิ่นสไบของนางมโนห์รา และเมื่อพระสุธนทอดพระเนตรเห็นนกชนิดต่าง ๆ ที่เล็ดลอด
กับคู่ของมันก็ทรงคิดถึงนางมโนห์ราที่เคยเคียงคู่ด้วยกัน หลังจากที่พระสุธนชมนกชมไม้ดังกล่าวก็
ทรงเสด็จกลับนครอย่างรีบเร่ง ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงคิดถึงนางมโนห์รายิ่งนัก ดังนั้นฉาก
ในตอนนี้จึงมีลักษณะทำนองนิราศ คือมีการนำเอาธรรมชาติมาเปรียบกับนางอันเป็นที่รัก และฉาก
ดังกล่าวยังมีบทบาทในการกระตุ้นความรู้สึกของตัวละครเอกให้มากขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้จาก
การรีบเสด็จกลับมายังนคร ทั้งนี้เป็นเพราะความคิดถึงที่มีต่อนางมโนห์รานั้นเอง

ฉากในตอนที่พระสุธนเสด็จออกจากอาศรมพระฤาษีแล้ว ผู้แต่งได้พรรณนาถึง
พรรณไม้ ดอกไม้ ผลไม้ และสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น ตอนนี้มีลักษณะเป็นนิราศเช่นเดียวกัน
ดังคำประพันธ์

๑ มองปรางเปรงปรู

ไปรงประคุดมูมุกมัน

จิกจำแจจวงจัน

พินพอกพินโพเพกา

๑ ตั้บคอยคางคูน

แกชุนไนยแนวปา

ผลไมยมีนาๆ

จรัวาศความไปย

๑ ลางคัณผลพวงคัก

เปนเยอนักไคยอาไสย

ลางหมมีแต่ไภย

ลูกหาไมยศีครดู

๑ ลางต้นฝั้นพืงวาย
 บางออก ดอกน้อชู
 ๑ บางกลัดไบยแกกอน
 ดอกเนมแกมกับไบย
 ๑ เมื่อนกลิ้นล่ำไบยบาง
 คืดเล็งเมื่อแอบอึง
 ๑ รอยๆกลิ้นบุพผา
 เมอิน....เมือยังบูปราง
 ๑ พระไทยเรอสังเหด
 พระกันพืงกัถญา
 ๑ ลำเนยงเสยงส์กุนี
 ชุกแหววาบพระไทย
 ๑ ออกโอดูอะอไรย
 ยืนตรัดพระหัดชี
 ๑ ฤาเสยงนางทรามไหวย
 พรานบุนกราบบาดบาทา
 ๑ พระอง.....
 ดังจับอกข้าวนาง
 ๑ คูทีหมุส์กุนา
 ชวยบอกแหงเหดไทย
 ๑ ลางหมุดดั่งวา
 พลอยโสกควยพันปี
 ๑ ชนิกัโทยไทย
 เยนเยออีกชนลูกชา
 ๑ เสยงแจวแหวพระกัน
 เลียวไปยไมยเหนอง
 ๑ จักกระจันทรงเสยงไสย
 สัตไพโรในหิมวา

หลั่นหรือรายเหยิวแหงยู
 ผิงแมงภูวอนไปย
 แดกไบยออนตอยอดไมย
 ทรงกลิ้นไกลกลมกลางคัง
 ทีพระนางเจาศัยทรง
 ยอมบันจิงจูบพิดนาง
 รินอรารคดาง ๒
 แอบอึงนางชินวินญา
 ฉอยไนยะเนคสอดสองหา
 แกวพืออายุหนโดย
 รongกองหมี่เจยแจมไสย
 ลำกันใจยวาเทวี
 แจวใจ๒ ยุตรงนี
 โ.....หนะพืงนอยรำ
 เจาหรำไรยไทยโยยหา
 วาหมี่ไชยสัมเนยงนาง
 เสยงส์กุนีมีตางตาง
 แนะนำทางให้ตามไปย
 ฐภาสาจปราไสย
 ชิงทรามไวยเจาจอรลี
 จัโสกาเสราหมองลี
 ตามเทวีเหนเวทนา
 มาลองไนยรองโยยหา
 ผีโปงปาถูกองคัง
 คืดลำคันวานวนลั้ง
 แลวก็ทรงพระโสกา
 ทังเรไรยรองเรยียปา
 ดูดั่งวาจสงสาน

ฉากดังกล่าวมีบทบาทช่วยกระตุ้นความคิดถึงที่มีต่อนางมโนห์รามากขึ้นและเป็นสิ่งที่ช่วยชักพาให้พระสุธนเดินทางต่อไปในป่า ดังจะเห็นได้จากธรรมชาติที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงคือนกที่พระสุธนคิดว่าจะเป็นสื่อในการส่งข่าวคราวของนางมโนห์รา เสียงร้องของชะนีก็ทำให้พระองค์คิดว่า เป็นเสียงนางมโนห์รา เป็นต้น ธรรมชาติในป่าดังกล่าวมีส่วนทำให้พระองค์เดินทางต่อไป แม้ว่าจะมียักษ์ตรายรออยู่ที่ก็ตาม

การพรรณนาฉากป่าที่กล่าวมาข้างต้นส่วนใหญ่แล้วมีลักษณะการใช้ถ้อยคำที่สละสลวย โดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริงมากนัก นอกจากนี้ฉากที่ผู้แต่งสร้างให้มีความน่ากลัวประกอบด้วยมีสัตว์ร้ายอยู่นั้นก็มีบทบาททำให้เนื้อเรื่องมีความน่าสนใจ น่าตื่นเต้น และชวนให้ติดตามมากยิ่งขึ้น

1.2 ฉากท้องฟ้า ปรากฏในเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราไม่มากนักอีกทั้งผู้แต่งก็ไม่ได้บรรยายฉากละเอียดชัดเจนเหมือนฉากป่า ดังคำประพันธ์

- ๑ บายพระภักษัตรา ตั้งต่อนักครา ไกรลาดกรุงสี่
บินพลงไทรพลง ไผยทรงโสกี โหยหาสามี สูดทิพย์รณา
- ๑ โผผันถิ่นเมก ลอยลิววิเวก ไปกลางเวหา
ครันเหนพระนคอน บินออนรอนรา ลังยังสุทา ยาดร่าเขาไปย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราบินกลับไปยังเขาไกรลาสหลังจากที่นางได้ส่งความและฝากของวิเศษต่าง ๆ ไว้กับพระฤาษีเพื่อมอบให้กับพระสุธนแล้ว

ฉากท้องฟ้าที่ปรากฏในตอนท้าวประทุมราชทดสอบความสามารถของพระสุธน แต่ผู้แต่งไม่ได้บรรยายฉากท้องฟ้าละเอียดมากนัก ดังคำประพันธ์

- ๑ กำลึงลูกสอรรอน สิ่งขอนทรุดล่ง
ไผยตานทานไคย บันไผยผุผ่ง ลูกสอนคั่นคัง เขาแหลงทันใจ
- ๑ เอ็กเกร็กโกลา ส่เทอินเวหา สะรอนหวันไวย
ผุ่งเทพ่เทวา มาพรอมอวยไซย สักร์เสินทาวไทย นัตท่งบุห

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระสุธนทรงแผลงศรไปทำลายสิ่งท้าวประทุมราชสั่งให้เหล่าเสนาจัดเตรียมไว้ทดสอบเหล็กเป็นผุผ่ง ทำให้ท้องฟ้าสั่นสะเทือนจนเกิดเสียงดังไปทั่ว

จากคำประพันธ์ข้างต้น เห็นได้ว่าผู้แต่งไม่ได้บรรยายฉากท้องฟ้าไว้มากนัก แต่ก็มีได้หมายความว่าฉากประเภทนี้ไม่มีความสำคัญ ตรงกันข้ามฉากท้องฟ้าดังกล่าวมีบทบาทในการแสดงให้เห็นถึงความสามารถของพระสุธนด้วย

นอกจากนี้ฉากท้องฟ้ายังปรากฏในตอนที่ขบวนทัพของท้าวประทุมราชและนางจันทิณี พระสุธนและนางมโนห์ราบินมายังนครอุดรปัญจา ทำให้เกิดเสียงสนั่นหวั่นไหวจนท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทิณีคิดว่า เป็นข้าศึกมาทำรบ ดังคำประพันธ์

๑ ประทุมวิฬ ภูเพนบีดา ยักพฤษะทับใหญ่
 ขึ้นบนนบภา เวหาวันไวย มีคฟามาไนย อากาดคาคัดดา
 ๑ พวกพลครามครัน เสียงบันภาลัน ส่นันเวหา
 นางจันทิณีนเรีย กับสิมโนรา ทังแปดกลัยา โคลนจางไนย

ฉากท้องฟ้าในตอนนี้มีบทบาทสำคัญที่ช่วยแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของขบวนทัพของท้าวประทุมราชซึ่งเสด็จมาจนทำให้เกิดเสียงดังสนั่นหวั่นไหว

1.3 ฉากภูเขา ฉากภูเขาที่ปรากฏในเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีบทบาทเป็นอุปสรรคในการขัดขวางการเดินทางของพระสุธน ภูเขาที่ปรากฏในเรื่องคือ ภูเขากรดทอง เขาระทบกัน ดังคำประพันธ์

๑ เสด็จถึงบันพัด เข้าทองปนกรัด น้อต้อสูงไสว
 ส้มเค็จผุอรอน ขึ้นสอนแผลงไปย จึงบัดทำจอนไคย ดังใจจินดา
 ๑ พันไปยจากนั้น เถิงเข้ากระทบกัน ส่นันโลกา
 ปรกกายพรายแพรวัว แวมวาวเวหา เหนสุคปัญญา ที่จับทำจอน
 ๑ ทำฉันไคยดี จึงจ้อร์ลี ไคยพันสิ่งซอน
 นิงตริกนิกไนย พระไทยผุอรอน ทาวเรอ์ออกอน เสียงควยบารมี
 ๑ เคชโพธิยาน ภูสางส้มพาน กับอ้อมมเหสี
 จัแผลงซอนขวาง ทำทางคิริย ไคยข้าจ้อร์ลี ไคยโดยสัดวกลาย

จากคำประพันธ์เป็นฉากภูเขาที่ผู้แต่งสร้างขึ้นตามจินตนาการและเสริมบทบาทของตัว

ละครเอกให้เด่นยิ่งขึ้นคือเป็นผู้ที่มีความสามารถและมีบุญญาธิการจึงสามารถผ่านภูเขากรดทองและ
เขากระทบบันไปได้อย่างปลอดภัย

1.4 ฉากแม่น้ำลำธาร เป็นฉากที่ปรากฏในเรื่องไม่มากนัก แต่ก็มีความสำคัญต่อการ
ดำเนินเรื่องคือเป็นอุปสรรคขัดขวางมิให้พระสุชนติดตามไปหานางมโนห์ราได้สำเร็จ ฉากแม่น้ำที่
ปรากฏในเรื่องคือแม่น้ำกรด และแม่น้ำทั้งเจ็ด ดังคำประพันธ์

“๑ कुमारหนไชย ครันคอยคลายใจ ไปยไนยพริกสา
เขนยียบเงียบกลอน ผูรอนลันลา ถึงแถวคังคา ฟังมหานัดที
๑ นิแถวฤาไรย เทวีสังไวย ที่พระฤาสิ
วาแถวคังคา ขวางหนาเจดที รีมฟังวาริย ไมยมีสุธา
๑ วางแถวสาคอน แลลวนสิ่งขอน สูงเทียมเวหา
เปนชั้นลันลวน เงียมกอนลันลา ดองแสงสุริยา แลเลียมเหนพราย
๑ เขียวแสงแดงขาว สีแกวเววาว แพรพรารากหลาย
นำพุดัน ไลยลันกระจาย กระเชนเปนสาย ผันผอยปรอยมา”

“๑ เถิงนัคทีกรัด เขียวคังม้อรกฎ ดาวบดบอมา
วอังกันงัก สังกสังหน้า ยาลงคังคา ชีวาวยปราน
๑ วางตัวนิง ไญยวพาดขิง คังนิงคัพาน
สัดโดยโดยคาม เอาเปนอาทาน ยูนันนิจกาน ขวางธางเถิงฟัง
๑ พระอังก์เลียบไปย ภูบงตัวไญย คัจค่านางสัง
จึงเสจกลาไคถ์ จอนไปยบนหลัง ครันเถิงฟากฟัง โลดโผนโจนไปย”

ฉากแม่น้ำในที่นี้จึงเป็นฉากที่แสดงอุปสรรคอันตรายที่พระสุชนจะต้องฟันฝ่าไปให้ได้
อีกด่านหนึ่ง ซึ่งพระองค์ก็ทรงทำสำเร็จ

2 ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ได้แก่ อาคารบ้านเรือน วัตถุข้าวของเครื่องใช้ที่มนุษย์เป็น
ผู้ประดิษฐ์ขึ้นมาและแวดล้อมตัวละครในเรื่อง สิ่งประดิษฐ์อาจสะท้อนให้เห็นตัวตนของผู้สร้าง
หรือผู้เป็นเจ้าของด้วยเสมอ ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา
ดังนี้

2.1 ฉากปราสาทราชวัง นิทานเรื่องนี้ผู้แต่งมิได้บรรยายรายละเอียดของฉากปราสาทราชวังมากนัก เพียงแต่กล่าวว่ามี ความสวยงามเท่านั้น ดังคำประพันธ์

๑ พลาญแลดูปรางมาด	พระประสาธอันเรืองรอง
นับวันจ้สามอง	คีตถึงห้องอันบันทม
๑ บันลึง...หนังสือ	ทิวอนเอนเคียบันทม
พระไทยใหญ่เกรียมกรั้ม	หรัปรารมถึงสามี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงฉากปราสาทอันเป็นสถานที่ประทับของกษัตริย์ ดังความตอนที่นางมโนห์ราจะจากไป นางก็คิดถึงห้องบรรทม แทนที่เคยประทับอยู่กับพระสุธน ดังนั้นฉากปราสาทจึงเป็นฉากที่สร้างความโศกเศร้าให้กับตัวละครเพราะนางมโนห์ราเคยประทับอยู่กับพระสุธนอย่างมีความสุข

๑ ท้าวไทยไคลคล้า ออกจากนัครา ชลันาลงไสย
 เหลียวหลังตั้งตา กลับหนามาในย พลาญทอดพระไทย ถึงพระมารดา
 ๑ พิศคว้งสถาน อันงามฉ้อาน เป็นที่สุกษา
 จำเอนจำไปย จำไกลนัครา แมนไมยมวยมอรรณา จำมาดำรง
 ๑ เหนยอดปรางในย ลวนแควเววไวย พระไทยพิศวง
 เดชะบารมี พับสิโถมย้ง จักกลับคืนค้ง มาครอบครองกัน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระสุธนซึ่งตัดสินใจออกติดตามนางมโนห์รา แต่ก็ยังอาลัยและเป็นห่วงพระมารดาเมื่อจะออกจากพระราชวังก็ได้แต่เหลียวดูยอดปราสาท แล้วจึงตัดสินใจตัดสินใจว่าต้องติดตามนางมโนห์ราให้พบก่อนจึงจะกลับมายังนครอุดรปัญจา

2.2 ฉากอาศรมฤาษี ผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดมากนัก แต่จากนี้มีบทบาทในการดำเนินเรื่อง เมื่อตัวละครเอกต้องเดินทางผ่านอาศรมฤาษี ดังนั้นฉากอาศรมฤาษีนี้ จึงปรากฏในตอนนี้นางมโนห์ราจะกลับไปยังนครไทรลาส แล้วได้บินผ่านอาศรมฤาษี นางเกรงว่าพระสุธนจะติดตามนางมาจึงตัดสินใจฝากความและของวิเศษไว้กับฤาษี ดังคำประพันธ์

- ๑ คำรึพระไทย จ๊ะเอะสังไวย ทีพระฤาสี
- ทาทระโถมงาม เสจตามจ้อวรีลี ไหยพระมนนี บอกรแภพระอ่อง
- ๑ เห็นเลยี่วลอยลุ่ม แลเหนอาส่ม ร้าอนรอนลิ่ง
- แทบบันฉัสนลา ไนยปาร์หัง จ้อรเหาไปยตรง พระคั่นทักุคคี่
- ๑ นางยอมมอบกราบ วันทาอาจาน กระสัพฤาสี
- ป็นจางคัพระคืด สักุจรีดสามที พलगโไฮโสกี พิริพีโรย

ฉากอาศรมฤาษีปรากฏให้เห็นอีกในตอนทีพระสุธนเดินทางมายังอาศรมฤาษี เพื่อถามข่าวของนางมโนห์รา ดังคำประพันธ์

- ๒๘ พรานนำทรงทัน ไปไยไนยไพธสาน หลายวันราตรี
 แลเหนสาลา อาส่มฤาสี บูดบังชมชี่ กราบทูนผูนาน
- ๑ พระอ่องทักัณา เหนยออดฉ้อฟ้า สาลาจ้งาน
- มีพระวจา วาแก่นายพราน กลับคั้นไปยบาน ทานเถ็ดพ้อา

2.3 ฉากห้องบรรทม เมื่อพระสุธนรู้ว่านางมโนห์รานั้นจากไปแล้ว ทำให้พระองค์โศกเศร้าพระทัยยิ่งนัก ยิ่งทอดพระเนตรเห็นทีประทับ ทีบรรทมซึ่งว่างเปล่า ไม่มีนางมโนห์ราเหมือนแต่ก่อนทำให้พระสุธนทรงคิดถึงนางมโนห์รายิ่งนัก ดังคำประพันธ์

- ๑ ส้มเดจ้ผูนาน เขาสุสัถาน หองแควเรอิ่งไสย
- เหนแทนทีเปลา ยิงเสราพระไทย ทอดอ่องโหยไหย ร้าไรยโสกี
- ๑ เหนทีบันทมึ พระไทเกรยิมกริม ไมยสมประคี่
- พระยี่ภูปลาด ภาคพระสุจนี่ เกรอิ่งพานพระสึ ดังทีกรับครัน
- ๑ แดงอ่องเทวี ไมยมายูนี ไหยพิริบขวัน
- โดยชินอูรา เจรจาดวยกัน หลงตรัคร้าพัน ฟินเฟอนวินญา

ฉากห้องบรรทมมีบทบาทในการช่วยสื่ออารมณ์โศกเศร้าของตัวละคร โดยผู้แต่งได้บรรยายฉากในห้องบรรทมค่อนข้างละเอียด ทำให้เห็นภาพของห้องที่เงียบเหงาเพราะปราศจากนางอันเป็นที่รัก

นอกจากนี้ในเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รายังกล่าวถึงศรศิลป์ชัย ซึ่งถือว่าเป็นฉากประเภทฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ด้วยเช่นกัน ศรศิลป์ชัย เป็นศรประจำพระองค์ของพระสุทนต์ การที่ผู้แต่งให้ตัวละครเอกคือพระสุทนต์มีอาวุธคู่กายซึ่งมีอิทธิฤทธิ์จึงเป็นเหมือนสิ่งช่วยเสริมความสามารถและความเป็นผู้มีบุญญาธิการของตัวละครเอก ดังคำประพันธ์

สุรางคนาง “สุทนต์กุมาร รับพระอังกาบ กราบกรานบิครัง

แลวเสด็จออกไป พระไทยประสัง จแผลงรีดที่รัง ทำกลางทว

๑ พระดั่งอถิถาน เชนสมถาน โปทัยานหงมา

จ้ด้าแดงเคด เทเวดพรมหน้า ไทยเรอิ่งเคด ดั่งข้าเจดอิ่ง

๑ แลวขึ้นสินไชย บายพระภักไปย พระไทยประสัง

แผลงไปยพิฆาด โดยราชจ้านัง ยับยูดยผ่ง รยัมทำล้าย

๑ สำเนอิ่งดั่งตั่นั้น เสงยบันถาดัน ดั่งฟาฟาดสาย

ทองแดงเล็กหน้า สิ้นลาเรอิ่งราย ทังเกอีนกรวดทราย กระจายไมยคัง

๑ กำลั้งลูกสอรรอน สิงฆอนทรุดลั้ง

ไมยต่านทานโดย บันไลยผูดยผ่ง ลูกสอรคีนคั้ง เขาแหลงทั่นใจ

๑ เออิกเกรอิกโกลา สัเทอีนเวหา สะรอนหวั่นไวย

ผ่งเทพ์เทวา มาพรมอวยไชย ลั้งร่เสอีนทาวไทย ฉัดทังบุห”

“๑ เถอิ่งปาไผยกรัด ถิถิบไปยมัด รกชัดชัดสน

งูเทงสายพาน ไมยทานลอดพั่น กวางหนาสากัน นับโยดโดยตรา

๑ พระขึ้นสินไชย คาริพระไทย ผึนไผเนนหน้า

ทานูนกับนาง กูสางกันมา เชนโปทัยาน จ้แผลนสินไชย

๑ ซ้อไทยลูกสอร ประทานรานรอน ต่ลอดปาไญ

เปนทางกวางดริ่ง ก้ออิ่งเสจไปย รายเวดพิไชย เสกยาทาปลาย

๑ พระแผลงयरไปย สันันวันไวย ดั่งฟาฟาดสาย

ไผยกรัดแวกกวาง เปนทางสบาย ไมยมีร์คาย รากีสิงไคย”

3 ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร หมายถึง สภาพแบบแผนหรือกิจวัตร ในการดำเนินชีวิตของตัวละครต่าง ๆ ในเรื่อง รวมถึงแบบแผนการดำเนินชีวิตของชุมชนและสังคม ฉากประเภทนี้จะย่อภาพเหตุการณ์และตัวละครให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของ ตัวละครที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราเห็นได้จากตอนที่ผู้แต่งบรรยายสภาพความ เป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของฤาษี ดังคำประพันธ์

- พระผู้เฒ่า อันตักก็เลด เหน็บเพดพากหนา
ถึโลฟโลก็ เปนชียูปา พัยติโรคา บีทาฉันโดย
- นึ่งเถาสึงสัด ราวีพิบัด ฤาเปนฉันโดย แมลงเลือบหัน
ยุงหรานรินไรย ขับคอดคอมโดย ฤาไมยปัททา
- นึ่งเถาผลาผ่น ไมยสูขัดสน กอขวนข้วยหา
ฤาเลมเคมซัด ขัดขาดเพลา คอบใจอัดชา ชูทไนธอรรมาร
- กับปมึงสัง มัดทुरुสูบัง เพ็ดเคมเปรียวหวาน
ทังนี้ทีไหน จัโคกับพาน ฤาอาอาจน อัดนานเคี้ยไปย
- ฉันผนเผอินฝาด เปนนิคจไมยขาด ทาดกลับกลายโดย
จึงไมยรอนรน กระจวนพวยไนย ชูฉันทั้นโดย ขอบใจอาอาจน
- ฤาสีปราไสย โยมเอี้ยวไย อันกานกันดาน
เหดหักเหนไย ไนยวัดสงสาน จึงลสิ่งกราน ธอรรมารกายา
- อัดกั้นสันโดศ หวังเอาประโยค ไนยกายภากหน้า
มายชูฉัน เถมผลัปลา ฉันก่อเปนยา ป้อรมัดทุกวัน
- อันรยูงรินไรย พยมนอยไญ มีไนยไพรสัน
สัดรายนา๒ ไนยปามีครัน เหดหักกวางัน กำจัดควยพัน
- แครูปออกมา ถือเพดบัพพ ดังพรมวิทาน
โรคาอันโดย หมีโดยไทยพาน จึงคอยสำราน จำเร็นภาวนา

จากคำประพันธ์ผู้แต่งได้บรรยายถึงสภาพความเป็นอยู่ของพระฤาษีที่ต้องเผชิญกับสัตว์ต่าง ๆ เช่น ยุง ร่าน รื่น ไร แมลง เป็นต้นที่คอยรบกวนและทำลายสมาธิของพระฤาษีในขณะบำเพ็ญเพียร

นอกจากนี้ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละครยังปรากฏในตอนที่ทำว
ประทุมราชและนางจันทิณี ทำวอาทิตย์วงศ์และนางจันทิณีทรงสนทนาเกี่ยวกับสภาพบ้านเมือง
ของแต่ละฝ่าย ดังคำประพันธ์

- ๑ หักราชกระสัตร มีความโสมนัส ภิรมย์หันษา
ควยโคจรจัก พรอมกักเจอร์จา ทอยตตร์ควัทนา ตามประเพณี
- ๑ ตางองค์ถามไถ่ ถึงความป่วยไข้ โรคโภยเสียดลี
ก็กิจการนี้คร่า โภชนาชาติ บอริบุนพูนมี เปรมปรีฉนโดย
- ๑ นิงราชประห ขอบคันท้เสมา ฝ่าศกเป็นไฉนย
เมืองบานคานแดนภพไตร ฝนฝานาไรย์ ทำโดยงายคาย
- ๑ นิงเล่าลูกมา ไกลไกลไปมา
- ...มากชุมชุนเขน ฤาเป็นอันธราย คันทานพานภัย ช่อฉนปลนชิง
- ๑ ษริกระสัตรวิจนา ทอยถามไปมา จนจบครบสิ่ง
ควยจิตมิดท้ใจ รักใครยจึง ๒ พุกพันกัรรยิง โดยมิงส์ไมยตรี

จากคำประพันธ์ผู้แต่งได้บรรยายเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองทั้งสองนครคือนครอุดรปัญจา
และนครไกรลาสว่ามีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นฉากนี้จึงเป็นฉากที่ปรากฏผ่านทางบทสนทนาของ
ตัวละครในเรื่อง

4 ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม สภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม เช่น ศาสนา
จารีตประเพณี ค่านิยม ศีลธรรม รวมไปถึงสภาพอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครมีผลต่อการ
แสดงพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องและทำให้ตัวละครแสดงปฏิกิริยาต่าง ๆ เช่น การขบถต่อจารีต
ประเพณี การตกเป็นทาสของค่านิยมและความศรัทธาในศาสนา หรือแม้แต่การพรรณนาถึงสภาพ
จิตใจและความรู้สึกของตัวละครในเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยให้ความสัมพันธ์กับมิติของเวลา สถานที่
ซึ่งจะทำให้เหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องชัดเจนขึ้น ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิง
นามธรรมที่ปรากฏในนิทานเรื่องทำวสุทนต์และมโนห์รา มีดังนี้

ตอนที่กล่าวถึงนางมโนห์ราเมื่อรู้ว่าทำวอาทิตย์วงศ์จะฆ่านางเพื่อทำพิธีบูชาชัย นางเกิด
ความกลัวจึงไปขอร้องนางจันทิณีให้ไปอ่อนนวยท้าวอาทิตย์วงศ์เพื่อขอให้พระสุรณกลับมาก่อน
เมื่อนางจันทิณีไม่สามารถช่วยเหลือนางได้ นางมโนห์ราจึงคิดอุบายทูลขอปีกหางแล้วจึงบินหนีไป

ดั่งคำประพันธ์

๑ ผาขนางมโนรา	ฟังมารดาซัดเนคไผ่
ซื่อลาบาทาไปย	อยู่มอยโดยดวยความกลัว
๑ ทามคาสักทั้งหลาย	ยอมหมี่คายแม่มทูนหัว
จ้ไปยไหยรอดตัว	มีญ์หัวทุกคืนไปย
๑ หาใหม่ไหนจ้กลาด	จากพระบาดยาสั่งไสย
จ้อแทนพระคุณไปย	อยู่มอยโดยฝ่าบาทา
๑ แลวสั่งพระซัดณี	ทาสามีกลับขำมา
ชวยบอกดวยเถิดควา	ข้าซ้อลาฝ่าทุลี
๑ ไชยวาจนายแหง	และจ้เกลงเอาตัวหนี
นึราดจากสามี	ไปยทั้งนี้ความจันใจ
๑ บุนเราแต่เท่านั้น	ครอบครองกันมอยถึงไหญ
พิบ้ดมาสัดไทย	เมียจ้ไถ่ฝ่าทุลี
๑ พलगแลตูปรางมาด	พระประสาธอันเรื่องรอง
นับวันจ้เสามอง	คิดถึงห้องอันบันทม
๑ บันล้ง...หนังแลน	ทีรอนเขนเคี้ยบันทม
พระไทยไหยเกรียมกรั่ม	หรัปรารมถึงสามี
๑ พ้อเอี้ยเคี้ยเคี้ยงัก.....	รามรดรักกระเสมสี่
มียมุงฝากชีวี	ฝ่าทุลีจ้บันไหลย
๑ บัดนี้สุดความคิด	ปีมโลหิดซัดเนคไผ่
หมี่ไปยจ้จำไปย	อยู่มอยโดยความม้อร์ณา

และความตอนที่ท้าวอาทิตย์วงศ์ทรงพระสุบินแล้วจึงให้ปุโรหิตทำนาย เมื่อปุโรหิตทำนายว่าต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์โดยการทำพิธีบูชาญมาส์ตว์ต่าง ๆ รวมทั้งนางมโนห์ราด้วย เนื่องจากความเชื่อจากการทำนายความฝันและความกลัวเรื่องพระเคราะห์ร้าย ทำให้ท้าวอาทิตย์วงศ์เชื่อคำทำนายของปุโรหิตโดยไม่ได้ไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อน

ดังนั้นการทำนายความฝันของปุโรหิตจึงมีผลต่อการตัดสินใจตัดสินพระทัยของท้าวอาทิตย์วงศ์ และเมื่อนางมโนห์ราจึงเกิดความกลัวทำให้นางต้องหนีไป ดั่งคำประพันธ์

๑ พระองค์ทรงรีดบีดา นิตราณีมีอัชชัน	ยูพระภารา
๑ วาไรในยอังกทรงหัน สามารถคอบคันจักกระวาท	เลี้ยวลามพานพัน
๑ คีนเขานาก็มีนาน ล่ดงผืนจากนิตรา	สมเด็จผู้บาน
๑ ตกใจไววาวาวิญา ประหม่ากักเหือดผัดใจ สัโหออกมา
๑ ไหยหาโหราหันโดย ทูนวพระเกราะรายครัน	อาจานผู้ไฉ
๑ ไหยฆ่าสัตบุห ยันร อีกนัมนนุคณึ่งหย	สิ่งล่รอยคุกพัน
๑ ประโรหิตอิดนามากมาย ไหยกลางชีวิดลุกยา	กราบทูนที่บาย
๑ สาวไชยโดยยีน.....มา ไหยทูนออนวอน	ซาจึงไปยหามารดา
๑ ังคฆาสามีมากอน หาม เฝ้าหมีไหยเขาไปย	สัมเด็จบีคอน
๑ มารดาสามัจฉไนใจ รำไรยพิลาบโสกา	กลับมาหันโดย
๑ ไหยปิดท่วานตริงตรา วามีไหยฆาบันไลย	มีผู้รักสา
๑ ความรักหักกลาววาไปย จ้พลางพระราชองกาน	เสาวนีที่ไหยย
๑ ลูกรักกลัวจักสิ้นปราน วาทารสัมเด็จพระมารดา	จริงมีพฆมาร
๑ ข้อเคออิงประดับกายา ไหยข้าตีดตัวตายไปย	แมนสิ้นชีวา
๑ มารดาทรงไหยคังใจ จิงไหยปีกหางโดยจิง	ไมยมีสังไสย

๑ ลูกรักประดับกับบอง” พืด่ทวงสวาดพันใจ	พระแม่ข่มทรวง
๑ ฝ่ายประโรหิตมันไปย วอังกานไชโยโยหา	แอบองอาไสร
๑ จ้ไหยเผยบานเขามา เสจลีนลาออกไป.....	ชลันโรทา
๑ โยโยโยโยโยโย เผยบันซอนไชยบินหนี	ข้ากล้วบันไลย

จากการวิเคราะห์ฉากที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี จะเห็นได้ว่าฉากที่ปรากฏในเรื่องนั้นมีหลายประเภทซึ่งแต่ละฉากล้วนแต่มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องทั้งสิ้น แล้วแต่ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะอย่างไร ผู้แต่งก็จะสร้างฉากให้มีความเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ดังนั้นฉากจึงมีส่วนช่วยให้เนื้อเรื่องมีความน่าสนใจชวนให้น่าติดตาม และช่วยสร้างสีสันให้กับเนื้อเรื่องด้วย

กลวิธีการประพันธ์

กลวิธีการประพันธ์ เรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า เทคนิค ถือเป็นแนวการเขียนอย่างหนึ่งที่ผู้แต่งจงใจใช้เพื่อเสนองานของตนให้ปรากฏออกมาในรูปแบบหรือลักษณะต่าง ๆ การกำหนดโครงสร้างของเรื่องด้วยการวางเค้าโครงเรื่อง การลำดับเรื่องราว วิธีการดำเนินเรื่องจากเริ่มต้นไปสู่จุดจบ (ชลธิรา กลัดอยู่, 2517, หน้า 211-212)

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ทำให้ทราบว่าผู้แต่งใช้กลวิธีการประพันธ์ทั้งแบบที่เป็นจารีตนิยมทางวรรณคดีที่มีมาแต่โบราณ และมาจากความรู้ความสามารถของผู้แต่งเอง ซึ่งกลวิธีการประพันธ์ต่าง ๆ ที่ผู้แต่งใช้มีดังนี้

1. กลวิธีการใช้ภาษา

การเลือกใช้ภาษาที่สละสลวยเป็นความสามารถของผู้แต่ง และมีส่วนช่วยให้เรื่องนั้นมีความไพเราะและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ผู้แต่งใช้กลวิธีการใช้ภาษาดังนี้

1.1 ใช้คำง่าย คำที่ผู้แต่งเลือกใช้ส่วนใหญ่เป็นคำง่าย เมื่อผู้อ่านอ่านแล้วสามารถเข้าใจได้ไม่ยาก ดังคำประพันธ์

“๑ นางนางทำอาย กระยับกระยาย กลายผาหิมใหม่
 ที่ยืม ๒ แกรม แยม ๒ ลไมย คังนิงจ้ใคร ชวนไทยพาที
 ๑ อันนางสาวไซย ไมยชั้วกลัวใจย มิไซยภ้อดี
 ยิงนางพีเลี้ยง ที่เคียงคางที กระเบียดเสียดดี ภ้อดีเมื่อไร
 ๑ บางตั่งใจพืด บางนิกในยจิด บางคืดในยใจ
 กระฉวยกระฉัด ปลัดผาหิมไมย คับสัไบย ออกไทยเหนกาย”

“๑ สารีกาคีมิน เหลออิงออนรอนริน จับกิมพริกสา
 พलगพลอดคล์เคล จีบแจเจอร์จา กลอกหน้ากลอกตา ชักฉอยททอยคำ
 ๑ คูทีคังวา จังภูสา ค้ารมคัมจำ
 เมอินนุคชูออนพี ทวงทีทอยคำ ริเรอียเฉอียฉ่า ชูชินอารัม
 ๑ โคนจากาเว้า กาเวณเวอินเคล้า เผาคุสูสุมิ
 เจามาควยที โดยชีชวนชม ปักสีพีรมิ รวมเรียงเคียงตัว”

แม้ว่าในเรื่องจะมีคำราชาศัพท์ปนอยู่บ้างแต่ก็เป็นศัพท์ที่ทราบความหมายกันดีอยู่แล้ว
 ทั้งนี้เพราะเนื้อเรื่องของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รามีเรื่องราวเกี่ยวกับชนชั้นกษัตริย์ ซึ่ง
 จะต้องใช้คำราชาศัพท์ในการประพันธ์เพื่อความเหมาะสมและความสมจริงของเนื้อเรื่อง
 ดังคำประพันธ์

“๑ นางสังคังนี้ แลวจิงจ้อร์ลี ลีนลาดจากสถาน
 ไทยรบหามปราม ยาคามเยาว์มาร หิมวันกันดาน ไกลนานนับปี
 ๑ สุทนต์กุมาร โดยแจงเหตกาน ทราบสานถวนถึ
 ทอยคำออรไทย สังไวยคังนี้ ยิงห์โสถึ สุดที่พันร่นา
 ๑ วาแกฤาสี อันตัวโยมนิ ไมยคืดสังขา
 ชีวิตจิดปลึง ขูอังกัลยา กลับไปยนัครา นันยาภาที
 ๑ เกิดมาเปนหัช ไมยคืดความตาย เทากิงเกสิ
 โยมจ้ตามไปย จนโดยเทวี จิงจ้อร์ลี กลับมาภารา”

“๑ เมื่อนั้นนางจันทน์เรีย เหนพระนาคตรี
 อะฉไนยเทวีจึงมา
 ๑ ส้มเค็จราชบีดา แดงกานโกลา
 จัรบเขมาวังไนย
 ๑ แลจะทำวันทรมไวย วันฉีการไญ
 ฉินโคยรีบรอนจ้อรคน”

“๑ ฝ่ายพระสุวรรณภู ประทุมราชซึ่งเปไนญ
 ตำรีไนยพระไทย ควยทรมไวยผู้ทีดา
 ๑ ตักไปขมบุคโลก ตั้งแต่โสทรกล้าหวยหา
 ครันนางกลับคืนมา พระกัษขามากมาย
 ๑ ลูกรักตั้งดวงจิต ทาวเชอคือคพระไทยหาย
 รังเกียดกลืนอาย กิดไมยวายขับอุรา
 ๑ นิงเลาประหคอง วิหชอนจ้อคร้า
 คัดเตยีนินทา เสียดสีวาทุกประกาน”

1.2 การซ้ำคำ เป็นการใช้คำคำเดียวกันซ้ำในที่ต่างๆ กัน ทั้งนี้อาจเพื่อบอกชนิด
 บอกกลุ่ม บอกเวลาหรือเป็นการกล่าวเน้นย้ำสิ่งที่กล่าวถึง ดังคำประพันธ์

“๑ ลางต้นผลพวงดัก เปนเขื่อนกโดยอาไสย
 ลางหมมีแต่ไวย ลูกหาไมยผิครดู
 ๑ ลางตนผนพึงวาย หลนหรือรายเหี้ยวแหงยู
 บางออกดอกฉอชู ผิงแมงภูวอนไปย
 ๑ บางปลัดไวยเกกอน แดกไวยออนด้อยอดไมย
 ดอกเนมแกมกับไวย ทรงกลืนไกลกลมกลางดง”

“๑ พระเนคผัดแดง ยิงเซดไมยแหง กั้นแสงยิงไหล
 ทั้งความกำนัด ทั้งขัดพระไทย ทั้งเสียนำใจ ทั้งไทยถึงนาง”

“๑ ยามเสวยเซี้ยพิริมิ	ยามบันทมียอมพิศไ้มย
ยามชมพิริมิในย	พระหรีไทยไกลอุรา
๑ สัหวงเมียมหมีไทยคลาด	แสนสวัดเนหา
ยามทนายพระนิตรา	หมีไทยคลาหางกาย
๑ ยามรอนนอนไทยพัค	เคี้ยปรนนิบัติพระโคมฉาย
ยามสังหรัภาย	เคี้ยถ้วยเครอิ่งทรงกัน”

1.3 การใช้คำซ้อน คือการนำคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือความหมายเหมือนกันมาเข้าคู่กัน การใช้คำซ้อนจึงทำให้คำประพันธ์มีความไพเราะน่าฟังและช่วยเน้นย้ำความหมายมากยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์

“๑ โอพระสามี มาถึงบุรีย จัไทยโยหา
 เหนปรางรางเปลว จัเสาโศกา จัตามเมียมมา ไมยหมันคัง
 ๑ เพราะความก้านัด จัอนสรอนสรัด มาในยไพรรัหัง
 เหนันทันทเวด ทูเรคเดินคง ไมยคิดพระอั้ง เสี้ยแลวแลหน้า”

“๑ ปาในยไพรชัค วังเวงสังคิ ดวนหวยเห้วผา
 ขอบคันอรันยเวด เขตไทยเทวา ไมยมีมอรัคา พระย้าเสงไปย
 ๑ กลับเสี้ยแตณี จังหานารีย กระสัคโคยๆ
 มาเปนมเหสี ยามีสังไซร เมียมไมยนอยใจ อยาโคยสังกา”

“๑ ครันรุงราตรี อโนไทยไชยสี สองสว่างตา
 ออกทีไสยขาด อับพิวาดวันทา สังสำรวา พระมหามุนนี
 ๑ แลวนางฝากยา ธรรมรังผู้สา ไวยทีฤาสี
 พระอั้งจั้งโคย บอกลไทยพันปี วาของหังนี้ แกจันกลางทาง”

1.4 การใช้คำซ้ำ เป็นการซ้ำคำเดียวกัน โดยอาจมีเครื่องหมายไม้มก (๓) กำกับอยู่หรือเขียนคำเดิมซ้ำโดยไม่มีเครื่องหมายไม้มกกำกับก็ได้เพื่อบอกว่าต้องอ่านคำนั้นซ้ำอีกครั้งหนึ่ง นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราปรากฏการใช้คำซ้ำค่อนข้างมาก ดังคำประพันธ์

“๑ แล้วยังทูนฝัก ซ้ำๆ ทรากๆ อีกเท่าไหนๆ
 ไชยจ้บ้ำความ วูวมวิงไปย ขอมวางพระไทย จึงโดยจ้อรลี
 ๑ หากวาปีคูเรด จึงคูนังเหด ทำโดยเซนนิ
 ทาอื่นออกไปย ทีไหนอีกมี จ้เปนทูลี ไมยหันพริบตา”

“๑ บัดนั้นนายบุญพราน	หน้ากุมารเขาในป่า
มีง ไมยมีนาๆ	ไนยหิมว่าสารีพร
๑ มองปรางเปรงปรู	โปรงประคุดมูมกมัน
จิกจ้ำแจงจวงจัน	พินพอกพันโพเพกา
๑ คับบักคอยคางคูน	แคะขนไนยแนวปา
ผลิไมยมีนาๆ	จ้ร้าวาศความไปย”

“๑ พระรำฟิ่งคืด ผลิไมยมีพืด นิแลวฤจ้ไนย
 ทีฤาสีวา กัลยาสังไวย วากินไมยโดย จ้มวยชีวี
 ๑ หนากินจิง๒ มีร็ดทุกสิ่ง ยิงกว่าสวนสิร
 เกบไทยวานอน กีนกอนคูที ทาตั้นไรดี วานอนมันกิน
 ๑ พระจิงเส้วยบาง ผลไมยต่าง ๒ มีไนยพริกสิน
 ลางตั้นนัันไสร ไหยลิ่งไมยกิน มันทิงเสี่ยสิน จึงเขาพระไทย”

“๑ เศษบารมี ยาไทยพันปี จ้อรลีไปยไหน
 พलगเตอีนสาวลี พีเลียงนางไนย เรงเดินไวย๒ ยาโดยรังร้อ
 ๑ เทาแกเคเดินกอน ไปยนอยก้อออน หายใจผอ๒
 ถอยลิ่งคินชาย อยุทายพระว้อ สาวสาวห้วร้อ ห้อห้อหนันใจ
 ๑ นางแวกมารมอง ไยเยเนคสอดสอ้ง เสี่ยว๒ พระไทย
 จ้ไครภัพักก ขอดรักพืดใหม่ ดังหนาแลไปย มีโดยวางตา”

1.5 การซ้ำวลี เป็นการนำวลีหรือถ้อยคำเดิมมากล่าวซ้ำอีกในตำแหน่งต่างๆ
 ลักษณะเช่นนี้บางครั้งเรียกว่า “วลีติดปาก” ของผู้แต่งก็ว่าได้ นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราได้
 ปรากฏการซ้ำวลีค่อนข้างมาก ดังคำประพันธ์

“๑ ข้าเจ้าไปย ไหยทูนทาวไทย ทราบโตบาทา
 ควยพระเทวี ปนทีสเนหา จัทรงเมคตา แดงรับฉันโดย
 ๑ ผู้เฝ้าพระท้าวาน กราบทูนเยาว์มาน ลั่นลานเขาไปย
 ครันถึงจึงแจง สักแดงขอไชย ไหยทูนทาวไทย ควยนุคช่นง”

“๑ พระตั้งศักดิ์จ ราชเวดเสกยา แลวทาลูกสอน
 พระอ่องแผลงผลาน ประทานรานรอน ฟินาถุมวยมอน เปนทางกวางไปย
 ๑ ผู้วโนโคลกลา คนันตันอรัณยัว พริกสาสูงไล้วัย
 สักรองกองหมี ฉนี่โหยไทย คัโมคศิไพโร เสี่ยงใจเยแจวมา
 ๑ เดี่ยวคังคกริม สักรองกองกระหิม เสี่ยงแสงช่นฉา
 เชนเยอิกพระไทย เปลี่ยวใจเยเอกา เสี่ยงฝิโปงปา กูกองชานกัน
 ๑ สักรายนายเมยึง บางทรวงสำเนียง บิบเปรียงเสี่ยงลัน
 สึงห้ราชผาดผ้อยอง เร็งรองกองสำนัน พระไทยไห้ววิน คัดันจ้อร์คัน
 ๑ เถิงป่าไผยกรัด ถีถีบไปยมัด รักชัดชัดสัน
 งูเทาสายพาน ไผยหานลอดพัน กววงหนาสากัน นับโยคโดยดร้า
 ๑ พระช่นสินไชย ตำริพระไทย ฝินไผเนนหน้า
 ทาบุญกับนาง กูสงกัณมา เดชโพธิยาน จัแผ่นดินสินไชย
 ๑ ข้อไหยลูกสอน ประทานรานรอน ตลอดปาไญ
 เปนทางกวางตรึง ก้ออ้งเสงไปย ราชเวดพิไชย เสกยาทาปลาย
 ๑ พระแผลงยรไปย สำนันวันไว้วัย ดิงฟาฟาดสาย
 ไผยกรัดแวกกวาง เปนทางสำบาย ไผยมีรคาย ราชสิงโดย”

“๑ ครันพระฤาษรี ชซึ่งนางเทวี สักบอกผู้บาร
 กระวัดตีกลับหัด ที่สุดอ้วตสาน กระสบอาจาน อันหนปีรพ
 ๑ ประทุมวิห้ทอน ซึ่งเปนบีดคอน สาวสัหมอนมนโนรา
 กระวัดตีกลับหัดมา คริมหาเสนา สารีบุคเบอึงขัว พระมหาหัดพล
 ๑ นายบุญพรานป่า ซึ่งไคยมโนรา มาถวยสุทน
 หัดสุดปลดปลง ครือองานัน อุบป่ถากหัดพล จันเสดจ้พระนิกาน
 ๑ อันประโรหิด อาจานผู้ผิด พิคิดปวงพลาน

คฤหาสน์ หาด ซึ่งไปยธอรมาน อยู่ในนรกาน ที่สุดอวิ

๑ อาทิดราห์ ซึ่งเป็นบิดา สุทนต์เรอียงรี

กระวัดตักลับพด ไชยอินโครมี ครืออ่องพระษรี สูโทคร่าห์

1.6 ใช้การหลากคำหรือคำไวพจน์ เป็นการนำคำที่มีความหมายเดียวกันมาใช้ในบริบทที่ต่างกัน ซึ่งคำเหล่านี้ปรากฏอยู่จำนวนมาก ทั้งนี้การที่ผู้แต่งเลือกนำคำมาใช้เช่นนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความไพเราะของคำประพันธ์ด้วย ดังคำประพันธ์

- คำที่ใช้แทนพระสุชน ได้แก่ ภูบาล พันปี พระภูวไนย ท้าวไทย ภูธร ฯลฯ

- คำที่ใช้แทนนางมโนห์รา ได้แก่ เทวี กัลยา พระโฉมฉาย อรนุช ทรามวัย สายสมร อรทัย พระโฉมสี นงคราญ โฉมยง นิรมล ฯลฯ

- คำที่แสดงอาการเคลื่อนไหว ได้แก่ กลาไคล จรลี จรดล จรจัน บทจร ยাত্রา จรกลา บทศรี จร ลินลา ฯลฯ

- คำที่แสดงถึงความโสภะสร่า ได้แก่ โสกา โสกี เสร่าหมอง โหยให้ ครอบพระทัย พิลาป โทมน์ส เสร่า ฯลฯ

- คำที่แสดงถึงความดีใจ ได้แก่ ยินดี เบิกบาน หารรษา โสมน์ส เกษมศรี ฯลฯ

1.7 การใช้คำอุทาน คำว่าอุทาน หมายถึง คำพวกหนึ่งที่ผู้พูดเปล่งออกมาแต่ไม่มี ความแปลเหมือนคำชนิดอื่น เป็นแต่ให้ทราบความต้องการหรือนิสัยใจคอว่าเป็นอย่างนั้น เช่น เออ! เอ๊ะ! โอ๊ย! เอ๊ย! เป็นต้น บางทีก็เอาคำที่มีคำแปลมาเปล่งเป็นคำอุทานก็มี เช่น พุท ฐ์! อนิจจา! ออเอ๊ย! เจ้าเอ๊ย! เป็นต้น คำอุทานแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ อุทานบอกอาการและอุทานเสริมบท (พระยาอุปกิตศิลปสาร, 2539, หน้า 109)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราผู้แต่งมักใช้คำอุทานประเภทคำอุทานบอกอาการ เพื่อให้รู้อาการต่าง ๆ ของผู้พูด ดังนี้

- คำอุทานแสดงอาการรับรู้และเข้าใจ

๑ ถ้าลีฉามหา อุบาสิกา หนีมาแต่ไหน

หรับบันทันท่วงด เพื่อเหดอันไคย เออไฉนัยมาไคย คันเคียวเอกา

๑ นางฟังฤาสี ยอگونชูลี เนือเสียนเกสา

โยมยุ่นคออน อุดอนป็นจา โผผิ่นลีนลา มาจากบุรีย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงเมื่อพระฤๅษีเห็นนางมโนห์ราที่มีความโศกเศร้ายิ่งนักจึงถามความเป็นมาเป็นไปว่ามาถึงที่นี่ได้อย่างไร นางมโนห์ราจึงเล่าให้ฟัง

- ๑ ฝ่ายพระฤๅษี ทราบในยเสาวนี จึงมีพวชนั่ง
อ้ออ้อแอ้ออ้อไน้ นันไฉจึงหวัง จ้กลางชิวัง ชิวัดสีกา
- ๑ นิดจาขอบใจ เคะระคี่หนีไคย ไมยสิ้นสังข์ข้า
เคระรายตายเปลลา ไหนเลากัลยา จ้มชีวา รอดมาไคไฉ

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระฤๅษีหลังจากที่ได้ฟังเรื่องราวจากนางมโนห์ราว่านางหนีมาจากนครอูรปุญจา เพราะว่ากลัวถูกฆ่าทำพิธีบูชาญาคูก็ได้แสดงอาการรับรู้และเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

- ๑ แลวเหมม้แลงวันทอง ทินวนนองเกล้าเกลี
- จิงรูวาทวี อ้ออ้งนี่เจยิวี่
- ๑ รูประจก้องสันทัด ยักพระหัดยีนขึ้นมา
- ตองกอนกัลยา มโนราบั้งคมคั้น

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระอินทร์ลงมาช่วยพระศุชน โดยการแปลงพระองค์เป็นแมลงวันทองบินเหนือศีรษะของนางมโนห์รา ทำให้พระศุชนสามารถบอกได้ว่าใครคือนางมโนห์รา

- คำอุทานแสดงอาการตกใจหรือประหลาดใจ
- ๑ เมื่อนั้นนางจันที่นรี เหนพระบุตร
- เอะฉไน้ยเทวีจิงมา
- ๑ ส้มแดงราชบิดา แดงกาน โกลา
- จ้รับเขามาวังไนย
- ๑ แลวจะทำวันทรมไวย วันฉีการไฉ
- ฉันไคยรีบรอนจ้อว์คั้น

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางจันทน์ผู้เป็นพระมารดาเห็นนางมโนห์ราที่รู้สึกแปลกใจ เนื่องจากว่าวันนี้เป็นวันที่ท้าวประทุมราชจะทำพิธีรับขวัญนางมโนห์ราให้เข้ามาในพระนครอยู่แล้ว เหตุใดนางมโนห์ราจึงรีบร้อนเข้ามาเสียก่อน

1.8 การใช้คำแทนจำนวนนับในที่นี้ ผู้แต่งได้ใช้คำแทนตัวเลขในการบ่งจำนวน จำนวนนับที่ปรากฏในเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราคือจำนวน “เจ็ด” ซึ่งเป็นตัวเลขที่คนไทยนิยมใช้ในการแต่งงานและจำนวน “หนึ่งพัน” ซึ่งเป็นจำนวนนับที่แสดงความยิ่งใหญ่ของสิ่งที่กล่าวถึง คำประพันธ์

- ๑ แลเวลาฤทธิ มาจากภูเข้ ภายใตไพรสาน
- ทนทุกทุเรศ หิมมเวดกรรตาร แสนจันถ์อร่มาร มานอยเมื่อไร
- ๑ คึดใจยิวา จีรอดตัวมา เถิงนิตินาน
-ใตไพรสาร ลวนกานบันไลย ตายไหนยตายไป แขงใจจอมนมา
- ๑ สู้จันลำบาก หมิโดยคิตยาก ดวยคว้ามเส่นหา
- ชูปตรอมพอมล่ง เพราะทรวงโสกา แดจากนัครา หมิโดยส่มประดี
- ๑ เกบฝิลพลุกษ เส่วตางโพดชนา มาใตไพรสตี
- เอาป่าเปนเรือน เจดเคอีนเจดปี นอนเหนื่อปีตกี เปนนิดจันดอน
- ๑ เอาใตใตยปู ตางพระญีภู ทอนไมยตางมอน
- ยักยักยักไรย หมิโดยออวอน คิตแดจจอ น ไหยเถิงเทวี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงความหลังจากที่พระสุนทรกราบลาพระฤทธิแล้วพระองค์ก็เสด็จออกติดตามนางมโนห์ราด้วยความยากลำบากถึงเจ็ดเดือนเจ็ดปี แม้ว่าพระองค์ต้องประสบความทุกข์ยากมากมายเพียงใดก็ตาม พระสุนทรก็ไม่ทรงย่อท้อเพราะความรักที่มีต่อนางมโนห์รา

- ๑ เอาต้นตานต์โนดเจดอัน
- พันกันไหยหางวางล่าว
- ๑ ไมยม่เคือชูปอน
- ไหยหน้าหาสอกสีเสียมเทากัน
- ๑ กระดานสินลาเจดชัน
- เลกนันเจดแพนยาคล่าว
- ฝั่งเคียงเรียงรัน
- ทอนมาเจดอัน
- ทองแดงเจดอัน

เลกนั้นเจดแพนยาคกล้า

๑ เลกแลทองแดงสีนลา

โดยกวางโดยหน้า

หาสอกแลสิ่งล่เจดอัน

๑ ดังรอดร่าดับเรียงรัน

เอนวางหางกัน

ชั้นล่สี่สอกออกไปย

๑ เอาเกยั้นเจดเลมเรียงไวย

ชนกรวดทรายไสร

ไวยเกยั้นจิ่งเตมยานาน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนความที่ท้าวประทุมราชมีรับสั่งให้เสนาจัดเตรียมสถานที่
เพื่อให้พระสุชนแสดงอิทธิฤทธิ์ของศรศิลป์ชัยให้ปรากฏโดยมีรับสั่งให้เสนานำต้นตาล โตนดเจ็ด
ต้นมาฝ้างเรียงกันโดยเว้นระยะให้ห่างต้นละหนึ่งวา แล้วจึงตัดไม้มาเคียวให้มีความหนาห้าศอกทำ
เป็นแผ่นสี่เหลี่ยมจำนวนเจ็ดอัน กระดานศิลาเจ็ดอัน แผ่นทองแดงเจ็ดแผ่น แผ่นเหล็กเจ็ดแผ่น ให้
มีความกว้างและหนาห้าศอกทุกอัน แล้วนำของทั้งหมดมาตั้งเรียงลำดับให้ห่างกันสี่ศอก จากนั้นนำ
เกยีนบรรทุกกรวดทรายให้เต็มเจ็ดเล่มเกยีนเรียงไว้เพื่อทดสอบพลังของลูกศรในการทำลายสิ่ง
กีดขวาง

๑ ประทุมราช ไวยฟังวจา มีจิตพิศโมย

เสงกลับเขาวัง ตรัดสังคางไวย ไหยอ้อร่ทรามไวย ทังเจดทีดา

๑ ประดับพระอั้ง ตะวันบันจั้ง ทรงพระมุษา

ทียอดสอดขรี ไมายมีราคา ไหยเจดกรรลัญญา ทรงเครื่องเหมือนกัน

จากคำประพันธ์ กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชมีรับสั่งให้ธิดาทังเจ็ดพระองค์แต่งองค์
เหมือนกัน ทั้งนี้เพื่อทดสอบพระสุชนว่าจะจำนางมโนห์ราได้หรือไม่

๑ ยังสินถานุ คันนั้งอันยู สำหรับกรุงไกร

ปุรุคพัรร์นั้ง จิงยักขิ้นไวยคย บิดาจไกร ไหยโลกค้เลอึงฤา

๑ เจามีรีฎูแรง ยักขิ้นสำแดง ยังไคยแลฤา

ทายักขิ้นไวย เทพไไทยจฤา ประนอมนับถือ ทัวโลกค้โลกา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชทรงทดสอบพระสุรณ โดยการให้พระสุรณยกธนูประจำเมืองซึ่งปกติต้องใช้คนจำนวนถึงหนึ่งพันคนจึงจะสามารถยกขึ้นได้ ซึ่งหากพระสุรณสามารถยกธนูขึ้นได้ก็จะเป็นที่นับถือของเทพเทวาทั้งหลาย

๑ ประทุมราช มีความสันทนา ปรีดาแจ่มใส
แลวมิพิชณาฎตรัดไปย แทนสินลาไธย ยูไนยนัคธา
๑ จั๊กกายผัน ค่นรับถึงพัน จึงจเคลอินคล้า
ทาเจายกโดย คังใจปรากฎุหน้า ผุงเทพเทวา จัสาทุกาน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชทรงทดสอบความสามารถของพระสุรณ โดยให้พระสุรณนั้นยกแผ่นศิลาซึ่งปกติต้องใช้คนถึงหนึ่งพันคนจึงจะยกขึ้นได้ซึ่งหากพระสุรณยกได้ เทพทั้งหลายก็คงต่างพากันแซ่ซ้อง

1.9 การใช้คำสร้างภาพ ผู้แต่งมีการเลือกสรรคำที่ช่วยสร้างภาพก่อให้เกิดจินตนาการ และความรู้สึกมาใช้ในการประพันธ์ ดังนี้

1.9.1 คำที่ก่อให้เกิดความรู้สึก คือการเลือกใช้คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกตามความต้องการของผู้แต่งซึ่งคำลักษณะนี้จะมีผลให้ผู้อ่านผู้ฟังรู้สึกคล้อยตามด้วยเช่นกัน ดังคำประพันธ์

๑ เดียวคังคกริม สัครองกองกระหิม เสียวเสี้ยงขนิฉา
เยนเยอิกพระไทย เปลียวใจเยกา เสียงผิโปงปา กูกองขานกัน
๑ สัศรายหมายเมยง บางทรงสำเนียง บีบเปรียงเสียงกัน
สิงหรัชผาดผอยง เร็งรองกองสนัน พระไทยไหววัน ดิตันจ้อร์ดัน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุรณกำลังเสด็จออกติดตามนางมโนห์รา พระองค์ทรงได้ยินสัตว์ป่าส่งเสียงร้องอย่างน่ากลัว ทำให้พระองค์ทรงขนลุกและเย็นยะเยือกขึ้นมา ในที่นี้ผู้แต่งได้เลือกใช้คำที่ก่อให้เกิดความน่าสะพรึงกลัวทำให้ผู้อ่านผู้ฟังรู้สึกถึงความน่ากลัวตามไปด้วย

- ๑ ขุกเห่นพระอังก์ เบอินกักไปยตรงี ก้อสปีไนย่นา
ทาทีกระบวน หนาชวนส่นหา น่มอยนอยตา ห้เลองเลียบไปย
- ๑ ลางนางทำอาช กระจับกระยาย คลายผาหิมใหม่
ทียิม ๒ แกม แยม ๒ ถ้ไมย ดั่งนึ่งจ้ใคร ชวนไทยพาที
- ๑ อันนางสาวไชย ไมยชัวกั้วใจย มีไชยก้อดี
ยิงนางพีเลียง ทีเคียงคางที กระเบียดเสียดลี ก้อดีเมื่อไรย
- ๑ บางดั่งใจพิด บางนีกไนยจิด บางคืดไนยใจ
กระฉวยกระฉัด ปลัดผาหิมไมย คั้บสไบย ออกไทยเหนกกาย
- ๑ อันไนยนำใจ ทีดั่งจ้ไทย ผูกผันมันมาย
ไชยชัวตัวดี ลวนมีเขบกาย กระบวนชวนพช คั้บยชอบกั้น

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่เหล่านางกำนัลของนางมโนห์ราออกมาต้อนรับเสด็จพระสุธน เมื่อเหล่านางกำนัลได้เห็นพระสุธนก็ตะลึงในรูปโฉมของพระสุธนทำให้เกิดอาการต่าง ๆ มากมาย ผู้แต่งได้เลือกใช้คำที่แสดงอาการปรีชาและพฤติกรรมต่าง ๆ ของเหล่านางกำนัลที่พยายามแสดงต่อพระสุธน เช่น ทำทีทำชม้อยชวยตา ทำเงินอาย คลี่ผ้าห่มและขยับสไบ เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเห็นภาพตามไปด้วย

- ๑ แลวขึ้นสินไชย บายพระกักไปย พระไทยประสง์
แผลงไปยพิชาด โดยราชจ้านง์ ยับยู่ยผุยผ้ง รย้มทำล้าย
- ๑ ส่านยั้งดั่งส่นัน เสียงบันถาลัน ดั่งฟาฟาดสาย
ทองแดงเลกหน้า สีนลาเรียงราย ทังเกยีนกรวดทราย กระจายไมยคัง
- ๑ กำลั้งลูกสอรรอน สึงซอนทรุดล้ง
ไมยदानทานไคย บันไลยผุยผ้ง ลูกซอนคีนคัง เขาแหลงหันใจ
- ๑ เอ็กเกร็กโกลา สทอนเวหา สรอนหวันไวย
ผุงเทพ์ทเวา มาพยอมอวยไชย สั้งร้เสินทาวไทย ฉัดท่งบุห

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ของศรศิลป์ชัยโดยแผลงสรไปทำลายเกวียนที่บรรทุกรวดทราย สีลาและเครื่องกีดขวางต่าง ๆ จนเป็นผุยผงและเกิดเสียงดังสนั่นหวั่นไหว ทำให้เหล่าเทวดาต่างมาอวยพรและสรรเสริญความสามารถของพระสุธนด้วยกัน ผู้แต่งได้เลือกใช้คำที่ก่อให้เกิดภาพและเสียง เช่น ยับยู่ยผุยผ้ง ระเบิดทำลาย สำเนียงดังสนั่น เสียง

บันลือลั่น เป็นต้น

1.9.2 เสียงของคำ คือการเลือกใช้คำที่มีการสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ สัมผัสนอกและสัมผัสในมาใช้ ทำให้คำประพันธ์มีความไพเราะมากยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์

- ๑ เสงเจ้าไนยไพร ช่มพันร่มังไมย มาไนยแนวป่า
การเกิดแวง แดงแหวคุมกา มุกมันมวงป่า พัวล้าไย
- ๑ มัทธรางนางแย้ม กำยี่มีแถม กลีบแซมสไหว้ย
บังแนมแกมบาน บังหกานยูไนย สาวยุคพูดไทย ไกลแยมแกมบาน
- ๑ มลิลาลือยลือย มลิวันพันเกี้ยว แกมรดหอมหวาน
พระกายหทัยตอง ถ้องภาคพาน เมื่อนกลิ่นเยาว์มาน ติดพระอุรามา
- ๑ พยัมพะยอมหอมหวาน ซอนชูลูกาน บานแกมกริถุสัหน้า
พระกายหทัยนอย รอยๆเรียมมา เมื่อนกลิ่นผุสา สไบขนางทรง
- ๑ หอมรดบุปผา กลิ่นจันชันหนา โยทกๆ หลิ่ง
สารภีพิณ ผุงครุนทั้งดิ่ง เมื่อนกลิ่นแอบอิง สุปพริฎปรางนาง
- ๑ ยิงคีตึงสำหมอน เรงรดบักทจอน ธิบรอนเดินทาง
แมนเหาะเห็นโดย ธิโหนจ่าง แนบนางนิตรา
- ๑ ครวนเถิงเทวี พลาจช่มพริกสี สกุนนีปักสา
ช่มหังเหมมร์วด สักกุนนชาตดินาๆ มะยุราสานจา สัตะวาโนรีย
- ๑ บางเผ่าเคลาหคู จับเรียงเคียงยู บันพริกสาสี
ควยความส่นหา ภาสาตักุณี พิเลเทวี ไวยทีถารา
- ๑ สารีกาค่มิน เหลออิงออนรอนริน จับกินพริกสา
พลาจพลอดคัลเคล จับแจจเรร์จา กลอกหน้ากลอกตา ชัดลอยหทยคำ
- ๑ คูที่ดั่งวา จัรฐาสา คำรมคิมข่า
เมื่อนนุชช้ออนพี ทวงทีทอยคำ ริเรียมลือยฉ่า ชูชันอารัม
- ๑ โกนจากาเว้า กาเวนเวียมเคล้า เผาคูสุสัม
เจามาควยพี ไคยชีชวนช่ม ปักสีพิรมั รวมเรียงเคียงตัว
- ๑ ตระไนยไคยป่า แยกเตาเขาช่าว ไคยฟาพู ลอ
ยางกรอกออกเอียง ทรงเสียงรองธ้อ ออกหัวป่ากร้อ ธิบเร่าเผ่าออน
- ๑ ศรีกาพาคุ เขาเรียงเคียงยู สัสมุสรังนอน

เมอินเมื่อยูปราง เซียงนางเนบสัหมอน ถัดถึงคณิงกอน บัดที่จอนริบมา

๑ ฆัมสัดจัตุบาด ลัมยลัมมาด กัดถึงม้หิงสา

สิงโตโคกค้าย กวางทรายเสื่อปลา จม็ดหมูปา เาะลาเลียบไฟ

๑ คัษสานผานดิง ลัดปาพาโขลง โยงคามาไนไล

ลึงคางบางฉนี เหมนหมิม้าไนย โลดลอยพลอยไลย แลนลอกยกอกัน

๑ ฆัมนักฆัมไมย ฆัมสัดไนยไฟ พระไทยกระสัน

ครวนถึงคณิงนาง พลากริบจอร์จัน ออกจากออรัน เรงรีคิบที่จอน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเสด็จกลับนครอุดรปัญญา หลังจากพระองค์ยกทัพไปปราบข้าศึกจนได้รับชัยชนะแล้ว ระหว่างทางพระองค์ทรงทอดพระเนตรพรรณไม้นานาชนิด และสัตว์ป่ามากมาย ทำให้พระองค์ทรงคิดถึงนางมโนห์ราขึ้นมา จากคำประพันธ์ที่มีจังหวะเด่นชัด ด้วยฉันทลักษณ์ของกาพย์สุรางคนางค์ 28 แล้ว เสียงสัมผัสก็ยังคงมีความเด่นชัดเช่นกัน เนื่องจากคำที่ผู้แต่งเลือกใช้นั้นจะเห็นว่า มีทั้งสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ สัมผัสนอกและสัมผัสใน

๑ บัดนั้นนายบุญพราน

หน้ากุมารเขาปา

มิงไมยมีนาฯ

ไนยหิมว่าสารพัร

๑ มองปรางเปรงปรู

โปรงประคุดหมูมุกมัน

จิกจำแฉงจวงจัน

พินพอกพันโพเพกา

๑ ตั้บคอยคางกูน

แคลนุนไนยแนวปา

ผลไมยมีนาฯ

จรัวาคความไปย

๑ ลางต้นผลพวงคัก

เปนเยอนักไคยอาไสย

ลางหมูมีเดไย

ลูกหาไมยผิครดู

๑ ลางต้นผ่นพิงวาย

หลันหรือรายเหยิวแหงยู

บางออกคอกฉือชู

ผิงแมงภูวออนไปย

๑ บางกลัดไยแกกอน

แตกไยออนค้อยอดไมย

ดอกเนมแกมกับไย

ทรงกลืนไกลกลมกลางดิง

๑ เมอินกลินส์ไยบาง

ที่พระนางเจ้าเคี้ยทรง

คิดถึงเมื่อแอบอิง

ขอมบันจิงจูบพิศนาง

๑ รอยๆกลินบุพผา

รินอรารัตตาง ๒

เมอิน...เมื่อยังยูปราง

แอบอิงนางชินวินญา

- ๑ พระไทยเธอสังเหต
พระกันฟังกัณฑ์
๑ สำเนียงเสียงสำกุนี
ขุกแหววาบพระไทย
๑ ออกโถงอะอไรย
ยีนตรัดพระหัตถ์
๑ ฤาเสยงนางทรมไหว้ย
พรานบุนกราบบาดบาท
๑ พระอง.....
คังจ๋บอกข้าวนาง
๑ คูทีหมุ่สุกุนา
ชวยบอกแห่งเหตุไทย
๑ ลางหมุ่คังวา
พลอยโสกด้วยพันปี
๑ ชันนีโก้ไทย
เยนเยอีกขันลูกชา
๑ เสยงแหววพระกัน
เลียวไปยไมยเหนอง
๑ จักกระจันทรงเสยงไสย
สัดไพรในหิมว่า
๑ เหนสัดจัตบาด
พระเออินอด้องگان
๑ นายพรานกรานกราบบาด
โสดโผนโนนสัดไพร
๑ บางยีนแลมองเมยง
พีเอัยเมอินกัณฑ์
- ฉอยไนยะเนตสอดสองหา
แหววพ็อายุหนัไดย
รองกองหมี่เจ็ยแจมไสย
สำคันใจวาเทวี
แหววใจ๒ ยูตริงนี่
โ.....หนะพีพิงนอยร่า
เจาหรัไยไทยไทยหา
วามีไชยสัมเนยงนาง
เสยงสำกุนีมิดางตง
แนะนำทางให้ตามไปย
รุภาสาจंपราไสย
ซึ่งทรมไวยเจาจ้อร์ลี
จ้โสกาเสราหมองสี
ตามเทวีเหนวพ่นา
มาลองไนยรองไทยหา
ผีโปงปาฏุกองคัง
คิดสำคันวานวนล่หัง
แลวก็ทริงพระโสกา
ทังเรไยรรองเรยิปา
คุดังวาจ้สังสาน
แลนโผนผาดไนยคังดาน
อะพีพรานนัอันไวย
ทูนจอมราชไทยแจงไสย
ขื่อ จังไดยทราบบาทา
ทังคูเคยงเรยงักกตร้า
คยงักกคาเมือยามชม

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนและพระนางบุญเดินทางไปหาพระฤๅษีเพื่อถามถึงที่อยู่ของนางมโนห์รา ระหว่างทางพระสุธนทอดพระเนตรเห็นพรรณไม้นานาชนิดและสัตว์ป่ามากมาย ประกอบกับพระองค์ทรงคิดถึงนางมโนห์รายิ่งนักทำให้พระองค์ทอดพระเนตรอะไรเป็นนางมโนห์ราไปเสียหมด โดยทรงนำสิ่งที่ทอดพระเนตรเห็นมาเปรียบกับนางมโนห์รา ผู้แต่งเลือกใช้คำที่มีทั้งสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ สัมผัสสนอก และสัมผัสในทำให้เกิดเสียงไพเราะน่าฟังมากขึ้น

- ๑ พระองค์เสด็จไป ตามแถวแนวไมย ไนยไพรพริกสา
ทรงผ่นลั่นกลาด ตักดาณา ๒ กลวยออยนอยหน้า พัวรำไย
- ๑ ขนุนขันธ์ ชมสุกสุกจัน ครอบครันเทาไหน
สุกสามสามเหลียง มักเพียงมีไฟ ขวิดขวาดคาดไป มีไนยหิมว่า
- ๑ กระจับปกระจับ ขมิ้นชาฝรั่ง วาห้วยกลาดป่า
ม่มวงปริงปราง มंतरางพุดทรา ผลไมยไนยป่า ตักกลาดคาดไป
- ๑ พระรำพึงคิด ผลไมยมีพิด นี้แถวถาดไนย
ทีถาสีวา กัลยาสังไวย วากินไมยโดย จมวยชีวี
- ๑ หนากินจึง๒ มีรัตทุกสิ่ง ยิ่งกว่าสวนสิริ
เกบไทยวานอน กินกอนดูที ทาดันไรดี วานอนมันกิน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนออกตามหานางมโนห์รา ขณะเสด็จไปในป่า พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นผลไม้นานาชนิด ผู้แต่งได้เลือกสรรคำที่มีเสียงใกล้เคียงกันมาไว้คู่กัน โดยคำนึงถึงความไพเราะของคำประพันธ์มากกว่าความเป็นจริง

1.10 การใช้โวหารและภาพพจน์

1.10.1 โวหาร หมายถึง การใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง เป็นการแสดงข้อความออกมาในทำนองต่าง ๆ กัน โดยพยายามเลือกสรรถ้อยคำเพื่ออธิบายความหมายให้แจ่มแจ้ง มีการเรียบเรียงถ้อยคำอย่างดีและเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่าผู้แต่งใช้โวหารในการแต่ง ดังนี้

1. อุปมาโวหาร คือการเปรียบเทียบสิ่งหรือข้อความที่ยกมาเปรียบเพื่อประกอบความให้ชัดเจนขึ้น การเปรียบเทียบนี้อาจเป็นการเปรียบเทียบเหมือนกันของสองสิ่ง เปรียบความขัดแย้ง เปรียบลักษณะตรงกันข้าม หรือเปรียบเทียบโดยการเชื่อมโยงความคิดไปสู่สิ่งหนึ่งก็ได้ ดังคำประพันธ์

- ๑ มลิลาเลื้อยเลี้ยว มลิวันพันเกี่ยว แกมรดหอมหวาน
พระกายหทัยตอง ล่องภาคพาน เมื่อนกลิ่นเขาว์มาน ดิดพระอุราทา
- ๒ พยัมีพะยอมหอมหวาน ซอนชูดูกาน บานแกมกรีสหน้า
พระกายหทัยลอย รอยๆ เรื่อยมา เมื่อนกลิ่นผุสา สไบนางทรง
- ๓ กลิ่นจันทน์หนา หอมรดบุพผา โยทกาฯ หลง
สารภีพิกุน ผุ่งครุนทั้งคั่ง เมื่อนกลิ่นแอบอิ่ง สุปพิรุ้ปรางนาง

จากคำประพันธ์ผู้แต่งได้เปรียบเทียบว่ากลิ่นของดอกมะลิและมะลิวัลย์เหมือนกับกลิ่นกายของนางมโนห์รา กลิ่นดอกพยอม ซอนชู ฤๅษณาเหมือนกับกลิ่นกุษาของนางมโนห์รา และกลิ่นของดอกจันทน์ โยทะกา กาหลง สารภี พิกุล เหมือนกลิ่นนางมโนห์รา

๑ บางกลัดไบยกอกอน	แตกไบยอนต้อยอดไมย
ดอกแนมแกมกับไบย	ทรงกลิ่นไกลกลมกลางคั่ง
๒ เมื่อนกลิ่นสไบบาง	ที่พระนางเจ้าเคี้ยทรง
คิดถึงเมื่อแอบอิ่ง	ยอมบันจ้จูปพิศนาง
๓ รอยๆกลิ่นบุพผา	รินอรารัดตาง ๒
เมื่อน....เมื่อยังชูปราง	แอบอิ่งนางชื่นวินญา
๔ พระไทยเรอสังแหด	ฉอยไยยะเนตสอดสองหา
พระกันฟังกัลญา	แกวพ็อายุหันไคย
๕ สำเนียงเสียงสกุณี	รองกองหมีเจี้ยแจมไสย
ชุกแวงวาบพระไทย	ล้ำคั้นใจวาทวี

จากคำประพันธ์ผู้แต่งได้เปรียบเทียบว่ากลิ่นของดอกไม้ป่านั้นเหมือนกลิ่นสไบของนางมโนห์ราและเสียงนกร้องเหมือนกับเสียงของนางมโนห์รา

2. บรรยายโวหาร คือ โวหารเล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ ลักษณะสำคัญของ บรรยายโวหารคือการใช้ภาษาง่าย ๆ อ่านแล้วเข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนกับผู้อ่านอยู่ร่วมในเหตุการณ์จริง ๆ ดังคำประพันธ์

- ๑ นางฟ้หงดาวบ่ดี ย่อคอนประนงค์ เนื้อเสียนเกลสี
- ไหญพลางเลาคความ ตามเหตุขริงมี ไหญพระมุนณี ถวนหนีหทุกอัน
- ๑ แรกเหริมเคิมที บิดาสามี เนรมิตคความพัน
- อาจนท่านาย วารายช่กัน ไหญบุหยัง จิงบันเท้คถาย
- ๑ ส้มเคจบ่อดี ไหญประโรหิต ตั้งผิดทีไหญ
- ทาวาอาจน ดองกานสิ่งไคย จัหามาไหญ ไมายค้คอดค
- ๑ อาจนไภยรี จัพลานชวี ข้าไคยอิดค
- เคนทุกพระอ้ง ไหล่งเมคตา จัพลารชวีว ข้าบุหยัง
- ๑ จิงยูไมายไคย จวนตัวกล้วไภย จสินอาสัน
- สามีไปยทับ ไมายกลับมาทัน ข้าจิงจ้อร์จัน ประลาดหนสินลา
- ๑ นางเลายูบัน ไภยเพคเคคผ่น แต่คันจันมา
- ไมายเวนสักสิ่ง เทากิงเกสา ร้าพันพัร์รณา ไหญคาวบคฟ้ง

จากคำประพันธ์กลางถึงตอนทีนางมโนห้ราเล่าสาเหตุทีนางต้องหนีมาจากนครอุดรปัญจาให้พระฤาษีฟังว่าท้าวอาทิตย์วงศ์พระบิดาของพระสุชนทรงพระสุบินอย่างประหลาดปุโรหิตท่านายว่าเป็นเหตุร้ายต้องทำพิธีบูชาชัณูโดยน่านางไปบูชาชัณู ค้วยนางเกิดความกลัวจึงต้องหนีมา

๑ เมื่อนันประทุมเรืองสี	สังขุนเสนี
ไหญจัดแงที่จ้งพลัน	
๑ เอาคันคานค้ โนคเคคอัน	ฝ้งเคียงเรยงัน
พนกันไหญหางวางล้ว	
๑ ไมายม่เคือชุมพอน	ทอนมาเคคอัน
ไหญหน้าหาสอกสีเลียมเทากัน	
๑ กระคานสินลาเคคชัน	ทองแคงเคคอัน
เลกนันเคคแพนยาคล้า	

๑ เลกแลทองแดงสีนลา	โดยกว้างโดยหน้า
หาสอกแลสีงล่เจดอัน	
๑ ตั้งรอดรำคับเรียงรัน	เวนวางหางกัน
ชั้นล่สีสอกออกไป	
๑ เอาเกยีนเจดเลมเรียงไว	ชั้นกรวดทรายใส
ไนยเกยีนจิ่งเตมยานาน	
๑ เสนาทำตามอังกาน	แลวทูนผุบาน
ประทุมรัราชราห	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชมีรับสั่งให้เหล่าเสนาเอาต้นตาลโตนคเจ็ดต้นมาฝังเรียงกัน โดยเว้นระยะให้ห่างต้นละหนึ่งวา แล้วจึงตัดไม้มะเดื่อให้มีความหนาห้าศอกทำเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมเท่ากันจำนวนเจ็ดแผ่น กระดานศิลาเจ็ดแผ่น แผ่นทองแดงเจ็ดแผ่น แผ่นเหล็กเจ็ดแผ่น ให้มีความกว้างและหนาห้าศอกทุกอัน แล้วนำทั้งหมดมาตั้งเรียงลำดับให้ห่างกันสี่ศอก จากนั้นนำเกยีนบรรทุกกรวดทรายให้เต็มเจดเล่มเกยีนเรียงไว้ เพื่อใช้เป็นสถานที่ให้พระสุรณแสดงอิทธิฤทธิ์ของศรศิลป์ชัย

3. พรรณนาโวหาร คือ โวหารที่กล่าวรำพันถึงความงามของธรรมชาติ รวมทั้งการระบายความรู้สึกด้วยภาษาอันไพเราะ ข้อความที่กล่าวเป็นพรรณนาโวหารนั้น เช่น การพรรณนาชมบ้านเมือง ชมปราสาทรชมนเทียร ชมป่าเขาถ้ำเนาไพร หุบผา น้ำตก ชมธรรมชาติในยามต่าง ๆ และการชมความงามของสตรี ดังคำประพันธ์

๑ คูทีหมุ่สุนัขนา	รูกา สาจ้ปราไสย
ชวยบอกแหงเหลไทย	ซึ่งทราวมไวยเจ้าจือร์ลี
๑ ลางหมุ่คูคังวา	จ้โสกาเสราหมองสี
พลอยโสกควยพันปี	ตามเทวีเห่นเวทนา
๑ ชนึ่กัโทยโทย	มาลองไนยรองโทยหา
เอนเยอิกขันลูกชา	ผีโปงปาถูกองคัง
๑ เสย้งแจวแหวพระกัน	คิดสำคั่นวานวล่หัง
เลียวไปยไมยเห่นอั้ง	แลวก็ทรวงพระโสกา
๑ จักกระจันทรวงเสย้งไสย	ทังเรไรยรองเรอียปา
สัดไพรในหิม้วา	คูคังวาจ้ส่งสาน

๑ เหน็บจัดชุดบาด	แลน โผนผาดไนยดั่งดาน
พระเออินอัคอิงกาน	อะพีพรานนัณอไรย
๑ นายพรานกรานกราบบาดทูน	จอมราชไทยแจงไสย
โลคโผน โผนสัดไพร	ขื่อ จิ่งไคยทราบบาทา
๑ บางยี่นแลมองเมยี่ง	ทังคูเคยี่งเรยี่งภักตรา
พีเอยเมอินกัลลญา	เคยี่งภักดาเมือยามขมิ

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนและพรานบุญเดินทางไปพบพระฤาษีเพื่อถามหนทางไปยังถึงบ้านเมืองของนางมโนห์รา ระหว่างทางพระสุธนทอดพระเนตรเห็นสัตว์ป่า และทรงได้ยินเสียงร้องของสัตว์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนก ชะนี ตองใน เรไรและจ๊กจั่น ทำให้พระสุธนเกิดความรู้สึกคิดถึงนางมโนห์รา

๑ มานดาสรวมกอดพันที่	พลางไทยโสภี
ยี่งคี่กัสดูปินยา	
๑ จูบพืดพลางพืดภักตรา	ทูนหัวแมมา
มานดาไมยมวยชีวี	
๑ แมคอยนอยฤาพันปี	พ้อเอยชัลณี
สกีไมยเวนเวลา	
๑ ยามแล้วยชัลณา	ยามเข้านี้ตรา
นีตราไมยหลับลึ้มใจ	
๑ ทนถเวคชัลเนคหลังไถล	แตวันลูกไปย
จันไนยวันนี้ไมยวาย	
๑ เจาจอนอ้งเคยี่วเปลยี่วกาย	ชากเขนเปนตาย
คิรายไมยทราบบูธา	
๑ สามกระสัดโสมนัดหันสา	ถามไถยไปยมา
หิมวาลเวทางขางไรย	
๑ สูทนักราทูนแจงไสย	แสนยากสุดใจ
เดินไนยหิมวันกันดาน	
๑ ลูกรักเพียงจักวายปราน	ทุกท่นธอรรมาร
ปิมปานชีวีคไมยมี	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเสด็จกลับมายังนครอุดรปัญจาหลังจากที่
พระองค์ได้พบกับนางมโนห์ราแล้ว ทั้งนี้เพราะพระสุธนทรงคิดถึงพระบิดาและพระมารดา
เมื่อทั้งสามพระองค์ได้พบกันต่างสวมกอดร่ำไห้ คร่ำครวญ ด้วยความดีพระทัย หลังจากนั้น
พระสุธนจึงเล่าถึงความยากลำบากให้ท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทวีฟัง

1.10.2 ภาพพจน์ (Figure of speech) เป็นศิลปะแห่งกลวิธีการใช้ภาษา
อาศัยกลวิธีการเปรียบเทียบต่าง ๆ เพื่อให้พลังของถ้อยคำและความหมายนั้น ๆ กระแทบใจผู้อ่าน
หรือผู้ฟังเกิดภาพที่ชัดเจนและลึกซึ้งขึ้นในใจ และเกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์ตามความคิดตาม
ที่ผู้ประพันธ์ต้องการ (กาญจนา วิชญาปกรณ์, 2542, หน้า 102)

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุธนและมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัด
ชลบุรี พบว่าภาพพจน์ที่ผู้แต่งเลือกใช้มีดังนี้

1. อุปมา (Simile) คือภาพพจน์เปรียบเทียบความเหมือนกันของสองสิ่ง โดย
เชื่อมโยง เช่น เหมือน คูกี้ ดัง ราวกับ ปาน กต เพียง พ่าง เผลอ เสมอ ฯลฯ การเปรียบเทียบลักษณะ
นี้จะมีข้อความสองส่วน ส่วนหนึ่งทีกล่าวก่อน เรียกว่า อุปไมย ส่วนที่กล่าวเปรียบเทียบและอยู่หลัง
คำเชื่อม เรียกว่า อุปมา ดังคำประพันธ์

๑ ลูกรักคังดวงจิต	ทาวเธอคิดพระไทยหาย
รังเกียดพระกลืนอวย	คิดไมยวายจับอุรา
๑ นิ่งเสาประหคอง	วิหชอนจันคร่ำหา
คัตีเตยนิ้นทา	เสียดสีวาทุกประกาน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงท้าวประทุมราชผู้เป็นพระบิดาของนางมโนห์ราว่าพระองค์ทรง
รักนางมโนห์รามากเหมือนดังดวงใจ แต่ก็ต้องให้นางมโนห์ราไปพักอยู่ที่ปราสาทนอกเมืองก่อน
ทั้งนี้เพราะว่าพระองค์ทรงเกรงว่าจะถูกคิดนิ้นทา เนื่องจากนางมโนห์รานั้น ไปอยู่เมืองมณุษย์
เป็นเวลานาน

๑ กูมานหันไซ	ครันโดยแจงไส	พระไทยววยหาย	
ดั่งไครผันฝาด	เสยินตัดจากกาย	เพียงชิบจัวัย	ชีวันบันไล
๑ อันแอคคันเดอียด	พระภักถิวเถือด	ปืมเลียดคตาไล	
ดั่งไครมาหลวง	เอาดวงหัดไทย	แคว้วควักลักไป	จากกายกาย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราได้หนีกลับมายังเมืองของตนเอง เมื่อได้พบกับพระมารดาและพี่สาวทั้งหก นางจึงเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟังว่านางจันทวีมีความเมตตากรุณาต่อนางเหมือนบุตรแท้ ๆ ของนางจันทวีเอง

2. อุปลักษณ์ (Metaphore) ได้แก่ ภาพพจน์เปรียบเทียบโดยนัย ซึ่งเกิดจากการนำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบมากล่าว ลักษณะของอุปลักษณ์อาจจะไม่มีคำเชื่อมกับสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบแทนคนหรือรูปธรรมอื่น ๆ ดังคำประพันธ์

๑ เกบผลพุกษา เสวยตวงโศคนา มาโนยไพรีสี

เอาป่าเปนเรอื่น เจดเคอินเจดปี นอนหนือปีดักิ เปนนิจจันดอน

๑ เอาบายไมยปู คางพระญิกู ทอนไมยคางมอน

ชากยังยางไรย หมิโดยอวอน คิคเตจจอน ไหยถึงเทวี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเล่าให้นางมโนห์ราฟังว่าพระองค์ทรงเก็บผลไม้มาเสวยเป็นอาหาร อาศัยป่าเป็นเรือนนอน ทรงใช้ใบไม้ปูแทนพระยี่ภู่ และใช้ท่อนไม้หนุนคางหมอน แต่แม้จะทรงลำบากเพียงใดก็ไม่ทรงย่อท้อ เพราะต้องการจะเสด็จมาให้พบนางมโนห์รา

3. อติพจน์ (Hyperbole) เป็นภาพพจน์เปรียบเทียบให้เกินความจริง โดยเน้นความรู้สึกมากกว่าเหตุผลและความเป็นไปได้ ดังคำประพันธ์

๑ พอเอยเคยเคียงัก.....

รามรค์รักกระเสมสิ

เมียมงฝากชีวิ

ฝาทูลิจับันไหลย

๑ บัดนิสุดความคิค

ปีมโลหิตชล์เนตไหลย

หมิไปยักจำไปย

ออยูไมยโดยความมอริณา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราจะจากนครอุดรปัญจา นางได้รำพันถึงพระสุธนด้วยความโศกเศร้าพระทัย และกรรแสงเหมือนน้ำตาจะเป็นสายเลือด

- ๑ พัวพัววัง วัควินอินใจ หวนไปยหวนมา
เพราะทูนกระมอม จอมเกตเกษา พ้อเอยดั่งวา จัขาดใจตาย
- ๑ หมี่มาจำมา ดวยกลัวมอรันา นั้นเปนข้อไญ
ไมยรอดชีวา จำมาจากไญ เพราะความบันไลย จึงโดยจ้อรัจัน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราได้พบกับพระสุรณแล้ว นางจึงเล่าความหลังตอนที่ได้จากมาให้พระสุรณฟังว่านางวิตกกังวลเหมือนใจจะขาด การที่นางหนีมานั้นเพราะว่ากลัวจะถูกฆ่าบูชาญนั่นเอง

4. ปฏิพจน์ (Rhetorical question) เป็นศิลปะของการใช้ภาษาในเชิงคำถามที่มีได้หวังคำตอบ แต่หากจะมีคำตอบก็มักจะเป็นคำตอบปฏิเสธ ดังคำประพันธ์

- ๑ น้อร์ลักกักร้า ทรงสิกรียา ลักกานาสุดยง
ตายแล้วเกิดหม้าย หาไหนเหมอินนาง บันสวันชั้นกลาง มีบางเมื่อไร
- ๑ ฉันโดยดีนา จัโดยกัถยา คินมาไวยไทมย
เปนสักนัคเรด เรื่องเคดสืบไปย เหนสุดพระไทย ที่จัโดยคินมา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุรณทรงทราบว่านางมโนห์ราได้จากไปแล้ว พระองค์ทรงเสียดายนางยิ่งนัก เพราะนางมโนห์รามีรูปโฉมงดงาม อีกทั้งมีกริยาเรียบร้อยมาก จะหาหญิงใดเหมือนนางนั้นยากเหลือเกิน

- ๑ ทรงนังบันที สิ้นสัมประดี ซ่าตรัดเรือกหา
ไปยไหนดเสียเลา น้เจามโนรา มาเทิดแมมา พชวาไรย
- ๑ พีมาถึงแล้ว พระนางนองแคว เจ้าไปยหน้ไหน
ที่ปรางรางเปลา ไวยเลาฉันโดย สักัดพระไทย ทิงทอดองลง

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุรณทรงทราบว่า นางมโนห์ราได้จากไปแล้ว พระองค์ก็ทรงโศกเศร้าพระทัยยิ่งนัก เมื่อกลับมายังห้องบรรทมทรงเรียกหาแต่นางมโนห์รามิได้ขาด

จากการศึกษากลวิธีการใช้ภาษาของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ทำให้ทราบว่าผู้แต่งนิทานเรื่องนี้มีความสามารถในการใช้ภาษาสามารถเลือกสรรคำที่มีความสละสลวยมาใช้ ทำให้คำประพันธ์มีความไพเราะน่าฟังมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ จึงนับได้ว่าผู้แต่งนิทานเรื่องนี้มีความสามารถในการเลือกสรรคำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง

2. กลวิธีการเสนอเรื่อง

กลวิธีการเสนอเรื่องหมายถึง วิธีการนำเสนอเรื่องราวที่ต้องการบอกเล่าให้มีความน่าสนใจ ชวนติดตาม ซึ่งนอกจากจะทำให้ผู้ฟังได้รู้เนื้อหาของเรื่องแล้ว ยังทำให้เห็นการดำเนินเรื่องและกลวิธีต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการเสนอเรื่องอีกด้วย (สมพร สิงห์โต, ม.ป.ป., หน้า 75)

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่าผู้แต่งมีกลวิธีการเสนอเรื่อง ดังนี้

2.1 การเปิดเรื่อง คือการเริ่มต้นเรื่อง ถือกันว่าเป็นตอนที่มีความสำคัญมากตอนหนึ่ง เพราะเป็นตอนที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความอยากรู้อยากเห็น และสนใจอยากติดตามอ่านเรื่องราวในตอนต่อไป (สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2539, หน้า 103)

การเปิดเรื่องโดยใช้บทประณามพจน์หรือบทไหว้ครูซึ่งถือว่าเป็นธรรมเนียมที่จะทำก่อนเริ่มแต่งหนังสือ นัยของบทประณามพจน์ อาจแบ่งได้สองนัย คือ

- 1) บทนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันได้แก่บทไหว้หรือสรรเสริญพระเจ้าผู้เป็นเจ้าแห่งมอญ คือ พระนารายณ์ พระอิศวร และพระพรหม หรือบทไหว้หรือสรรเสริญพระรัตนตรัย
- 2) บทสดุดีหรือขอพระเกียรติยศหรือสรรเสริญคุณแผ่นดินที่เกิด (เอมอร ชิตตะโสภณ, 2539, หน้า 32)

บทประณามพจน์ ซึ่งอาจจะเป็นการไหว้ครูหรือบทนำของวรรณกรรมร้อยกรองประเภทนี้จะพบในวรรณกรรมราชสำนัก ซึ่งได้แก่วรรณกรรมที่พระเจ้าแผ่นดินโปรด ๆ ให้ปราชญ์ราชบัณฑิตท่านหนึ่งท่านใดหรือทั้งคณะจัดเขียน รวบรวม ชำระขึ้น เป็นงานเขียนที่มีแบบแผนจนได้รับการกล่าวขานในปัจจุบันว่าเป็นวรรณกรรมชั้นสูงบ้าง วรรณกรรมมูลนาย (เอมอร ชิตตะโสภณ, 2539, หน้า 32)

คำประณามพจน์ เป็นลักษณะจารีตนิยมอย่างหนึ่งในวรรณคดีไทยโดยเคร่งครัดว่าต้องมีและต้องเป็นบทสรรเสริญสิ่งที่สูงค่าหรือสูงศักดิ์กว่าตัวกวีและผู้อ่านและผู้ฟัง เช่น ไหว้พระรัตนตรัย บิดามารดา ครู-อาจารย์ สรรเสริญเทพเจ้า ความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ สรรเสริญคุณของแผ่นดินที่เกิด ตลอดจนชมบ้านชมเมือง ความเกษมสุขของราษฎร แต่ในระยะนี้ได้คลายความศักดิ์สิทธิ์ลงไปมาก นอกจากนี้คำประณามพจน์นี้ยังแสดงถึงลักษณะการเคารพ

นบไหว้นอบน้อม ซึ่งเป็นลักษณะความกตัญญูของคนไทย

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าน่าจะมีการเปิดเรื่อง โดยใช้บทประณามพจน์หรือบทไหว้ครู แต่เนื่องจากว่านิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา เนื้อความตอนต้นได้ขาดหายไปจึงไม่พบบทประณามพจน์

2.2 การดำเนินเรื่อง เป็นการพิจารณาเรื่องโดยตลอด ตั้งแต่ตอนเริ่มเรื่องจนถึงตอนปิดเรื่องว่ามีการดำเนินเรื่องอย่างไรบ้าง ในด้านการเรียงลำดับเหตุการณ์ การผูกปมและการคลี่คลายปม (เอื้อนจิตร จันจตุรพันธ์, 2524, หน้า 52)

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้พบว่าผู้แต่งมีการดำเนินเรื่อง ดังนี้

2.2.1 การดำเนินเรื่องตามจารีตนิยมทางวรรณกรรมไทย

จารีตนิยม (Convention) หมายถึง วิธีการแสดงออกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันในการประพันธ์วรรณกรรม คำว่า “จารีตนิยม” อาจเรียกว่า “ธรรมเนียม” หรือ “ขนบ” ก็ได้ (เอมอร ชิตตะโสภณ, 2539, หน้า 15)

จารีตนิยมที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีดังนี้

1) แบบแผนฉันทลักษณ์ นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ผู้แต่งใช้คำประพันธ์ประเภท “กลอนสวด” ในการประพันธ์ ซึ่งประกอบด้วยกาพย์ 3 ประเภท ด้วยกันคือ

- กาพย์สุรางคนางค์ มักใช้ในการดำเนินเรื่องทั้งในลักษณะบทบรรยายท้องเรื่อง การกล่าวถึงปัจจุบันวัตถุ พรรณนาความ และใช้เป็นบทไหว้ครู ดังคำประพันธ์

๑ พระองค์อะทีถาน เดชสัมภาน โศคทียานพงมา

ข่อยกขิ่นไคย ยาไทยอัปรา ผุงเทพทวนหน้า จมาโยไทย

๑ ครันพระอ์ทีถาน แลวหมีไคยนาน ยินขิ่นทันไคย

โอบอุบสินลา อันหน้ากวางไฉย ยักขิ่นชูไฉย เทยิวไปเทยิวมา

๑ เปรียบคัจดังยาง ทารกัยกฟาง ขิ่นวางเหนือบา

ไมยนักพระกาย สบายกายา พาเดินไปมา หน้าพระลานไชย

- กาพย์ฉบับ 16 มักใช้พรรณนาความ การดำเนินเรื่อง และใช้ในบทพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก รวมทั้งบทนิราศ บทชมป่า บทชมนกชมไม้ และบทชมโฉมตัวละครเอกฝ่ายหญิง ดังคำประพันธ์

๑ ฝ่ายพระภูพานชาญไชย ซึ่งไปยปราบราชไทยเรีย	กราบทูลแจ้งไต
๑ แด่คันทน์โยทิต ทราบบทูลบีดา	กลับมาทานี้ไห
๑ ส้มแดงอ้าที่จ้วงสา ส่นหาโอรักุพระอั้ง	คิดถึงมโนรา
๑ ไมยกลับชั้ไนยไหลยลั้ง พระอั้งเขาที่ไสยา	เสง้เขาที่สั้ง

- กาพย์ยานี 11 มักใช้พรรณนาความสลับกับกาพย์สุรางคนางค์ 28
(กาพย์ 28) ดังคำประพันธ์

๑ เสนาวีทรอน เขินอั้งพระทรงทัน	ประนมกอนบังค้มตัน จีนสูวันอันอำไภย
๑ พระอั้งทรงบุศบั๊กแกว สังเตรแซเซไปย	แหสองแถวพรอมสัไว้ย เสียงกลองไชยกองโลา
๑ ถินพานมโหรี สูทั้นเขาฝายหนา	สำเนียงหมิเขานัครา มโนราเขาฝายหลัง

2) บทประณามพจน์และการลงท้าย

เนื่องจากเอกสารต้นฉบับลายมือของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี เนื้อความตอนต้นได้ขาดหายไปทำให้ผู้ศึกษาไม่พบบทประณามพจน์ แต่อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าวรรณกรรมเรื่องนี้คงจะมีการเปิดเรื่องโดยใช้บทประณามพจน์

ส่วนการลงท้ายหรือลงจบเรื่องมักจะบอกเกี่ยวกับผู้แต่ง เวลาที่แต่งผู้จารหรือผู้คัดลอก การให้พร การขอพรหรือความประสงค์ ถ้าเป็นชาดกก็มีส่วนที่จะแจ้งไว้ท้ายเรื่องว่าใครกลับชาติมาเกิดเป็นใครไว้ด้วย ดังคำประพันธ์

- ทานพระยานาค์ราช ซึ่งไยหนาค์บาด มาแควนายนพราน
สวัคตักลับชาด(ทีสุดอ้วสาน) คฤาอ้งโมคัลลา ผุเปนมมหาสาวักเชยิวชาน
- ครันพระฤาษี ชวึงนางเทวี ส้งบอกผุบาร
กระวัดตักลับหัด ทีสุดอ้วสาน กระสับอจางน อันหนปี่รพ
- ประทุมวิหัทอน ซึ่งเปเนบีดคอน สาวสัหมอนมโนรา
กระวัดตักลับหัดมา ครีมมหาเสนา สารีบุคเบอชิงขัว พระมหาทัดหัด
- นายขุนพรานปา ซึ่งไคยมโนรา มาถ้ววยสุท่น
หัดสุดปลัดปลั่ง ครื่องอานน อูบปลากทศพล จันเสดจ้พระนীগาน
- อันประโรหิต อจางนผุฝิด ทีคิตปวงพลาน
คฤาเทวทัต ซึ่งไปยธอรัมาน อยู่ในนัรگان ทีสุดอวีจ
- อาทิตราห ซึ่งเปเนบิดา สุท่นเรอียงษรี
กระวัดตักลับหัด ไชยอินไครมี ครื่องพระษรี สุโทคัรห
- นางจรรเทวี ผุเปนมหะษรี ประมวนหัดมา
ครีนางสิรี มัหามารญา เปนพุท่ฆานดา พระมหาชินนัวง
- นางจรรกินนัรีย ผุเปนชัลณี มีโนราโฌมยง
เมือกลับหัดมา วาตหน้าตามทรง มีนามม้เชอวัง นางโคตมี
- อันอ้งมโนรา เมือกลับหัดมา หมี่ไคยล็กณี
คฤาอ้งกิมภา สุนธอนเทวี ฉนคชัลณี ราชุนกุมาร
- สุท่นราช เมือกลับหัดมา ทีสุดอ้วสาน
คฤาอ้งชินรฤ พระทศพัลยาน พระสาตดาจางน โปรคปรานปรานี
- ชักเอาบุพหัด ชาดกนึบาค นีทานทังสิ
ครัดเทตหน้าโปรด จักคูปาดทังสิ พิขุณีพิขุหนี อุบาสกสิกา
- บางถือม็กฝน เปนอารีขุบักค่น ตามแตวาดหน้า
บางไปยโสคา สักคิทาลา ไคยอ้นาคา ออรัหัดก้อมี
- สุท่นมโนรา มีพุดทักิกา ไวยเตเพอชิงนี้
แดงตามกระแส สีนวารีบาลี เอวังกมี เทานีบอรัขุน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดของตัวละครในสมัยพุทธกาล ดังนี้

พระยานาคราช	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระโมคคัลลานเถระ
พระฤาษี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระกัสสป
ท้าวประทุมราช	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระสารีบุตร
พรานบุญ	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระอนนท
ปุโรหิต	กลับชาติมาเกิดเป็น	เทวทัต
ท้าวอาทิตย์วงศ์	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระเจ้าสุทโธทนะ
นางจันทวี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระนางสิริมหามายา
นางจันทินรี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระนางปชาบดี
นางมโนห์รา	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระนางพิมพา
พระสุธน	กลับชาติมาเกิดเป็น	สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3) แบบฉบับของตัวเอก

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี จะเห็นได้ว่าตัวละครเอกทั้งหญิงและชายนั้นมักเป็นผู้ที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติ รูปสมบัติ และทรัพย์สมบัติ ดังต่อไปนี้

3.1) คุณสมบัติ ตัวเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมักจะมีคุณสมบัติเด่น ๆ

ดังนี้

ตัวเอกฝ่ายชาย มักเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ รมเก่ง เจ้าชู้ กตัญญู เสียสละ และบางครั้งยังมีความสามารถพิเศษที่เนื่องมาจากของวิเศษคู่ตนอีกด้วย (เอมอร ชิตตะ โสภณ, 2539, หน้า 42)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ตัวเอกฝ่ายชาย ได้แก่ พระสุธน ซึ่งเป็นตัวละครที่มีความสามารถในการรบ เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ ทั้งยังมีความกตัญญูต่อพระบิดาและพระมารดา นอกจากนี้พระสุธนยังมีความสามารถในการยิงธนู ซึ่งเป็นอาวุธคู่พระองค์อีกด้วย

ดังคำประพันธ์

๑ แขงคีนซึนภาที	ไหยเสนีนีนนำใจ
พระองทรวงวินีฉาย	รำกึ่งไปยถึงลูกยา
๑ ทาวาพระลูกยู	ไหนดัตตรูจมีมา
ยอมเกรงเคดเคศ	อกระอาทุกทีดไปย
๑ ฎุมารจากกรุงยรี	ดอกจิงมีคำสีกไหยย
ถนงองจ้ออาดใจ	ยกพลไกรยมายูถา
๑ ไหนไคยไคยประมารสำรำน	เปรยิบประมารบานดั่งวา
ยางเยอึงเคอึงบาทา	แลลัดเสียบัดใจ

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ทัพของท้าวประทุมราชมาถึงนครอุดรปัญญา ท้าว
 อาทิตยวงศ์ ผู้เป็นพระบิดาของพระสุธนทอดพระเนตรเห็นทรงคิดว่าเป็นข้าศึก ทำให้พระองค์คิดว่า
 หากพระสุธนอยู่คงไม่มีข้าศึกกล้ายกทัพมาทำสงครามด้วย ตอนนี้นำแสดงให้เห็นว่าพระสุธนมี
 ความสามารถในด้านการรบอย่างยิ่ง

- ๑ สุธันฎุมาร รับพระอังกาน กราบกรานบิ่ดรุง
 แลวเสจ้อออกไปย พระไหยประสงัง จมเพลงรืดทิงร ทำกลางเทวา
- ๑ พระดั่งอถีถาน เคศส้มกาน โฟทียานหงมา
 จัสำแดงเคด เทวดพรอมหน้า ไหยเรอึงเคศ ดั่งจำเจดอ้ง
- ๑ แลวจีนสินไชย บายพระภักไปย พระไหยประสงัง
 แผลงไปยพิฆาด โดยราชจำนง ยับยูยผุยผ่ง รยัมทำล้าย
- ๑ สำเนยงดั่งสำหนัน เสงยบันถาลัน ดั่งฟาฟาดสาย
 ทองแดงเลกหน้า สิ้นลาเรยงราย ทังเกยนกรวดทราย กระจายไมยค้ง
- ๑ กำลึงลูกสอรรอน สิงฆอนทรุดล้ง
 ไมยตานทานไคย บันไลยผุยผ่ง ลูกสอนคีนค้ง เขาแหลงทันใจ

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนแสดงการยิงธนูให้ท้าวประทุมราช
 ทอดพระเนตร ตอนนี้นำแสดงให้เห็นว่าพระสุธนทรงมีความสามารถในการยิงธนูและแสดงให้เห็นถึง
 อิทธิฤทธิ์ของศรศิลป์ชัยได้เป็นอย่างดี

- ๑ สุทนต์กุมาร โดยแจงเหตกาน ทราบสานถวนถิ
ทอยคำอ้อร์ไทย สั้งไวคังนี้ ยิงห้โสถิ สุกถิพันร่นา
- ๑ วาเกถาสี อันตัวโยมนิ โมยคืดสังขา
ชีวิดจิตปลั่ง ยูอังกัลยา กลับไปยนักครา นันยาภาถิ
- ๑ เกิดมาเปนหย โมยคืดความตาย เทาถิงเกสิ
โยมจ่ตามไปย จันโดยเทวี จิงจ้อร์ถิ กลับมาภาธา
- ๑ วาดสหนหาไมย แมนมวยบันไล เสียในยกลางปา
ไครโมยเหนศิ คีควักกลับมา โมยคืดชีวา กัมนหาตายไปย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนทรงทราบถึงอันตรายต่าง ๆ ที่พระองค์ต้องประสบ ถ้าหากว่าพระองค์จะออกติดตามนางมโนห์รา แต่ถึงแม้จะมีภัยอันตรายมากมายเพียงไหน แต่พระองค์ก็ยังทรงยืนยันที่จะติดตามนางมโนห์ราให้พบ ในตอนนี้แสดงให้เห็นว่าพระสุธนทรงเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว

- ๑ ชื่อพระราชทาน เกลากระมอมฉาน ฟูบาคบัดษริ
มายูโดยล่ออง รongฝาทูถิ พระเชษฐบารมี ปกเสยินเกล้ามา
- ๑ พระคุณทูลีสัน แสนสุตษาคัน เชนเกล้าเกษา
แตชาล่อองบาด จากราชนักครา อุดอนป็นจา มาพหลายปี
- ๑ ชื่อพระกัรรุณา โดยโปรดเกษา แกะข่าบัดทำษริ
ลูกคืดเลิงอ่อง บิดศุราษลณี ชื่อสาทูถิ ไปเยยินสองไทย
- ๑ จากบาคบัดษริ มานานหลายปี ปานล่นีเปนล่ไหญย
พระโรกโรคา บีทาฉันโดย ประฉวนเจบไชย ถากอยวัหน้า
- ๑ ไปยภ้อสบักก ไหญยแจงประจัก ลูกรักไมยห
ฝายนางโฉมยง อ้ออ้อร์ฉาย้า จับังคัมลา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนทูลขออนุญาตท้าวประทุมราชกลับไปนครอุดรปัญจา เพื่อเยี่ยมเยียนพระบิดาและพระมารดาของตน ทั้งนี้เพราะพระสุธนจากทั้งสองพระองค์มานานความตอนนี้แสดงถึงความกตัญญูของพระสุธนที่มีต่อพระบิดาและพระมารดา เพราะทรงห่วงใยทั้งสองพระองค์มาก

ตัวเอกฝ่ายหญิง มักเป็นผู้ที่มีความเป็นกุลสตรีไทยอันประกอบด้วย ความเรียบร้อย ความอ่อนหวาน เก่งการบ้านการเรือน และมีความซื่อสัตย์ต่อสามี (เอมอร จิตตะ โสภณ, 2539, หน้า 42)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ตัวเอกฝ่ายหญิง ได้แก่ นางมโนห์รา ซึ่งเป็นตัวละครที่มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และรู้จักการให้อภัย นอกจากนี้นางมโนห์รายังมีความซื่อสัตย์ต่อพระสุทนต์เป็นอย่างยิ่ง ดังคำประพันธ์

๑ นางฟังสามี ออกนามชลณี เทวีสังสาน
 ขอกอนเหนือเกด ชลเนคครีทาน พระคุณโปรดปราน ปีมปามารดา
 ๑ ลูกพลัดบุรุษ ไปยถึงทูลี ยอมมีสนทนา
 ปรานีทีสุด ดุคฺดวงไยยะนา เมื่อวันจกมา โสกาแสนทวี
 ๑ พระองค์ยาดร่า โดยโปรดเกษา แกษาบดทษริ
 จขอตามเสด็จ ไปยเฝ้าชลณี บังคัมทูลี ไยดีพระไทย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราได้ยินว่าพระสุทนต์จะกลับไปเยี่ยมพระบิดา พระมารดา ทำให้นางคิดถึงนางจันทวีเช่นกัน ทั้งนี้เพราะว่านางจันทวีทรงเมตตาต่อนางเหมือนพระมารดาของนางเอง นางมโนห์ราจึงตัดสินใจตามพระสุทนต์ไปมาเยี่ยมจันทวีด้วย ตอนที่แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูของนางมโนห์ราที่มีต่อผู้มีพระคุณ แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนาน แต่นางก็ยังไม่ลืมพระคุณของนางจันทวี

๑ อาทิดราห์ วาแกกัลญา มโนรามารยรี
 โทคผิดบิดา เจายาไยริย ลูกเอ๋ยพื่อนี หล่งแลว.....
 ๑ ฟิงประโรหิดวา บิดาโดยผิดโทษา
 แคนีสืบไปย หมีไยอันนา ฝ่ายนางมโนรา กัไมยถือใจย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวอาทิตย์วงศ์กล่าวขอโทษนางมโนห์ราที่พระองค์เคยคิดจะฆ่านางโดยทำพิธีบูชายัญ แต่นางมโนห์ราก็ให้อภัยไม่ถือโทษ โกรธท้าวอาทิตย์วงศ์อีก

๑ อันกลางกรมอมฉาน	จิปัดตียานยาสังไสย
จากฝ่าบาทาไปย	จันบันไลยาศีคปอง
๑ ไมรวมสำเนา	มีพัศดาจันถึงสอง
หมีไหยชายอินครอง	สำผัดตองพระกายา
๑ อันนอกจากพระอั้ง	หมีโดยปลังสำเนา
ข้อเปนบ้อรีจา	แกราห์ทุกผัดไปย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราส่งความไว้กับนางจันทวีให้บอกกับพระสุธนด้วยว่าตั้งแต่บัดนี้ต่อไปนางขอปฏิญาณว่าจะไม่ยอมมีภักดาอีกนอกจากพระสุธนองค์เดียว จะขอเป็นบาทบริจาริกาของพระสุธนทุกชาติไป แสดงให้เห็นว่านางมโนห์รามีความซื่อสัตย์ต่อพระสุธนอย่างแท้จริง

3.2 รูปสมบัติ ความสวยงามเป็นลักษณะเด่นของตัวเอกทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง และยังเป็นเครื่องแสดงถึงการแบ่งแยกหรือความแตกต่างของชนชั้นทางสังคม (เอมอร จิตตะโสภณ, 2539, หน้า 45)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ตัวเอกทั้งฝ่ายชายและหญิงต่างมีรูปโฉมที่งดงาม ดังปรากฏให้เห็นในตอนผู้แต่งชมความงามของพระสุธนและนางมโนห์รา ดังคำประพันธ์

- ๑ ฝ่ายนางเอวแก ขาสาวหวมแม พี่เลี้ยงนอยไลย
- กำสคโสภก ชัลนานองไนย ครันฝืนคินโดย พี่ตัววังทรงหัน
- ๑ สาวสี่ชายขัว ฆัมโถมราห์ ลัดนำลีสัน
- ทรงสิมกลมกลอมทุกอัน สักคิดเพื่อกัน กระซิบเจอร์จำ
- ๑ ม่นุดก้อจิง พระทรงยังยั้ง ยังยอดเลขา
- เตียงเทพไนยสำวัน ทุกชั้นเทวา ก้องงามนา๑ เชนนีไมยมี
- ๑ พี่เลี้ยงสาวไซย มอบกลาดดาไปย เตมไนยพริกสา
- พลางพี่ตัววัง ฆัมทรงหันปี ทั้งกินรีย มีโดยพริบตา

จากคำประพันธ์ กล่าวถึงเหล่าพี่เลี้ยงสาวใช้ของนางมโนห์ราเมื่อได้เห็นพระสุธนก็ตะลึงในความงามของรูปโฉมและต่างพากันกล่าวชมพระสุธนว่างดงามยิ่งนักแม้ในสวรรค์ก็ไม่มีความเทียมพระสุธนได้

- ๑ รั้งดับเดือด อาไสยไมยเหือด ภัคเฝ้าฝัดฝัด
- เสียดายโฉมยง์ สูดวงสตรี ม่นุดโลกคณิ ไม่มีเปรียบนาง
- ๑ นอรัลั๊กกักร้า ทรงสิทธีรียา ลักกานาสุดยาง
- ตายแลงเกิดหม้าย หาไหนเหมอีนาง บันลวันชั้นกลาง มีบางเมื่อไร
- ๑ ฉันโดยคินา จัโดยกัลยา คินมาไวโยหมย
- เปนสักนักรัด เรื่องเดดสับไปย เหนสุดพระไทย ที่จ้โดยคินมา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงความคิดคำนึงของพระสุธนที่มีต่อความงามของนางมโนห์รา ความตอนนี้ผู้แต่งได้ชมโฉมนางมโนห์ราไว้ว่างามมาก แม้ในโลกนี้และบนสวรรค์ก็ไม่สามารถหาใครที่งามเช่นนี้ได้อีก

3.3 ทรัพย์สมบัติ ตัวเอกทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมักเป็นบุคคลชั้นสูง เช่น โอรส หรือธิดาของกษัตริย์ มิฉะนั้นก็เป็นขุนนางชั้นสูง หรือเศรษฐีคหบดี (เอมอร ชิตตะ โสภณ, 2539, หน้า 47)

๑ ฝ่ายอิงโฉมยง์มโนรา	กราบทูนรमारดา
พรานป่าภาษาจอร์ดิย	
๑ ไปยถววยสัมแดงพระผู้มี	นำมชื่อพระสิ
สุทนต์ราคราห	
๑ เบนบุดอาทิตจวังสา	ครองพระภารา
อูดอนปันจันก่อนกรุงสี	
๑ มารดาชื่อจันเทวี	กันรณำขานี
ทีสุดยง์บุดอุทอน	
๑ ยินดีเปณลิพระน้คอน	เลอิ่งถาคัจอน
อวยพอนไปยทัวทุกคณ	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระสุธนว่าเป็นชนชั้นสูงคือเป็นพระราชโอรสของท้าวอาทิตยวงศ์และนางจันเทวี กษัตริย์ผู้ครองนครอุครปัญจา

ส่วนนางมโนหรัสนั้นเป็นธิดาของท้าวประทุมราชและนางจันทิณี กษัตริย์ผู้ครองนคร
ไทรลาส จึงเป็นชนชั้นสูงเช่นเดียวกับพระสุธนแต่ในเรื่องไม่มีคำประพันธ์ตอนใดกล่าวให้
ข้อมูลตรงนี้ไว้มากนักเพียงแต่เอ่ยถึงไว้ว่านางมโนหรัสนั้นเป็นธิดาของใคร

4) บทสรรเสริญเครื่อง

บทสรรเสริญเครื่องเป็นอีกลักษณะหนึ่งของจารัตนนิยมา
วรรณกรรมที่กวียึดปฏิบัติสืบต่อกันมา นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนหรัสนั้นปรากฏบทสรรเสริญ
เครื่องก่อนที่ตัวละครจะออกเดินทางทั้งในระยะใกล้และระยะไกล ดังคำประพันธ์

ฉบง ะ	เมื่อนั้นสูทันกุมารา	เสด็จสู่พลับพลา
	เสนาพริบพอมลอมอง	
	๑ พระเสด็จเขาสูทิสรัง	พัร้พระองค์
	กันทรฤทัยทา	
	๑ ผุ่งคัจฉอนปรากฏครู่จันทนา	ทรงพระผู้เสนา
	จิตจับกริบกรายพหุแครง	
	๑ ตาบติดสายสรอยพลอยแดง	รียับจับแสง
	สังวานพานพาดอูรา	
	๑ ทับทรวงลวนดวงจินดา	ทรงพระมหามังกุศ
	กันเขยิกพรายๆ	
	๑ แต่งอึ่งทรงเครื่องเรืองฉาย	ประดับพระกาย
	ผันผายออกจากพลับพลา	
	๑ สอดน้หลองพระบาดยาตรา	เขาสูมหา
	พระราชาเนเวควังไนย	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงการสร้งน้ำและการแต่งองค์ของพระสุธนเพื่อเตรียมเข้าเฝ้าท้าว
อาทิตย์วงศ์ผู้เป็นพระราชาบิดา

- ๑ พืดไม้ขมิ้นขาว สร้อยเขี้ยวขาด สร้อยโสกท้าวสภาร
- สร้างพระภักตรา สองราเบิกบาน เขาทิสรงสำน ห้ระพระกาย
- ๑ แลวทรงผู้ษา คันทร์คาลัยทากระล็บ อับอาบประดับอาภอน
- บ้อวอนเจ็ดฉาย เฉียนฉั้น เพร็ดพรายเพรดา
- ๑ แลวเสดจ้ลีนลาด สุปรางประสาด บิคุราชไมยท
- บังค้มอ์พิวาด..... บาดมุสิก้า มีพระวจา กราบทูนทั้นที่

จากคำประพันธ์ กล่าวถึงพระสุชนและมโนห์ราภายหลังสร้างน้ำและแต่งองค์ เสด็จเข้าเฝ้า
ท้าวประทุมราช

5) อากัปกิริยาต่อความรู้สึก

อากัปกิริยาต่อความรู้สึกจัดเป็นจารัตนนิยททางวรรณกรรมอย่างหนึ่ง
ประกอบด้วยความ โกรธ ความดีใจ ความเสียใจ และความกลัว อากัปกิริยาต่อความรู้สึกที่ปรากฏ
ในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ได้แก่

5.1) อาการโกรธ ตามตำราอสังการศาสตร์ของสันสกฤตจัดอาการ
โกรธเป็นรสอย่างหนึ่งเรียกว่า “เรททรส” การแสดงออกซึ่งความโกรธนั้นมีหลายระดับ กล่าวคือ
การทำเป็น โกรธ ความรู้สึกโกรธแต่พยายามระงับ รู้สึกโกรธ ถึงขั้นออกปาก ขึ้นอกทำทาง เป็น
ต้น (เอมอร ชิตตะ โสภณ, 2539, หน้า 53)

อาการโกรธที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้จะเห็นได้ในตอนที่
พระสุชนเมื่อรู้ว่าพระบิดาจะฆ่านางมโนห์ราเพื่อทำพิธีบูชาญเป็นเหตุให้นางมโนห์ราหนีไป
ทำให้พระสุชนเกิดความรู้สึกไม่พอพระทัย ดังคำประพันธ์

- ๑ นิดจาบิคุเรด ชังไมยสังเวด เลี้ยทีเคยัวนา
- ไมยคิดแกนาง จักลางชีวา จัคิดลुकยา นีบางไมยมี
- ๑ เต็งโดยชั่วท สามิพีรียา พีรมิสมิสี
- คางนอกวาชั่ว เจดัววาคี เปนประเวณี มีทัวบานเมอิ่ง
- ๑ เต็งกระไรยกัคิ ไมยเหนแกชี่ จัคิดผาเหลอิ่ง
- ฉ้าพินกัถญา ลูกมาจ้เคอิ่ง ไหยกัจากเมอิ่ง ไปยปราบปีนจา
- ๑ ทาท่าเสียทับ เหล้วแลกตกยับ เลาทัดไมยวา

ควนหลวงชีวีต เพราะผิดนักษัตร เอาเมียไปย้ง่า ไหสาแกใจ

๑ ยักไปย้ง่า ยักสักแตกหนี ชอบมีเทาไหนด

ควนไหยลูกเมีย กลับเสียไปย เมอินอ๊กคว ไคร จัไมยไกรธา

๑ เมอินจจากวัง โดยกราบทูลสั่ง ควยนางนักษัตร

ทั้งสองล่องบาศ บิดูราดมารดา ทรงพระกันรนา จึงมาวางใจ

๑ แลวย้งทูนฝาก ซ่าๆ ทรากๆ อ๊กเทาไหนด

ไซจ้บ้ำความ วูวามวังไปย ยอมวางพระไทย จึงโดยจ้อร์ดี

๑ หากวาปีดูเรด จึงดูบังเหต ทำโดยเชนนี้

ทาอินออกไปย ทีไหนดอ๊กมี จ้เป็นทูลี ไมยหันพริบตา

๑ นิสุดพระไทย ควยเปนนทึไญย เกิดเกล้าเกล้า

หมี่จ้ามืด จังคไกรธา เกรงจ้เปื่องฝา ล่องทูลี

๑ รังบับเคียด อาโดยไมยเหียด ภัคเผือดผัดสี

เสียดาบโถมย้ง สูดวังสัตว์ ม่นุดโลกคณิ ไมยมีเปรยบนา

บิกคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเมื่อรู้ว่านางมโนห์ราจากไปแล้วก็หึงน้อยพระทัยและไม่พอพระทัยนักเพราะพระองค์ทรงออกรบเพื่อบ้านเมืองไม่สมควรที่กลับจากศึกแล้วจะต้องมาเสียหญิงคนรักอีกทั้งพระองค์ยังได้ทูลฝากนางมโนห์ราไว้กับท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทิณีก่อนไปทำศึกแต่กลับต้องมาเกิดเหตุการณ์เช่นนี้

5.2) อาการดีใจและเสียใจ เป็นการแสดงออกของมนุษย์เมื่อประจวบกับสิ่งที่รัก ชอบใจ ทำให้เกิดความสุขก็มักจะดีใจ ในทางตรงกันข้ามหากพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักหรือประจวบกับสิ่งที่ไม่ชอบใจก็เกิดเป็นความทุกข์ ความเสียใจ (เอมอร ชิตตะโสภณ, 2539, หน้า 60)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้ ปรากฏอาการดีใจในตอนที่ตัวละครทั้งสองฝ่ายได้พบกันหลังจากที่พลัดพรากจากกันไปเป็นเวลานาน ดังคำประพันธ์

๑ เมื่อนั้นประทุมราห ไคฟังวาจา

แหงขุนนาทูนสถาน

๑ วาพระทีดาผุบาน คินมาสถาน

พระไทยเบิกบานยินดี

๑ ตรีศบอภางจันกินนรี	ผู้เปนมเหสี
วาพระบุตรรักลับมา	
๑ สิ้งไหยขุนอกนัคะรา	ไชยวาราห
ไมยรักกัลยาเมื่อไร	
๑ เหตุวานางตักไปยไกลย	ม่นุควิไสย
ยังไมยไหยเขากรุงสี่	
๑ บัดนั้น นางจันกินนรี	ผู้เปนซ้ลนี่
ยีนดีพระไทยไพรสาน	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางม โนห์รักลับมาถึงเมืองของตน เมื่อท้าวประทุมราช และนางจันกินนรีผู้เป็นพระบิดาและพระมารดาทรงทราบดังนั้นก็ดีพระทัยยิ่งนัก

๑ เมื่อนั้นสุทนต์เรอชิงรี	สังสุระเสนี
ซึ่งรักษาทิวารา	
๑ ไหย.....ไปยแจงกิดจา	แหงพระบิดา
ไหยทราบไหยฝาทูลี	
๑ เสนารับไหยเกษรี	แลนมาทันที
ถึงที่พระราชวังไหย	
๑ คลานเขาเฝ้าพระเจ้าจอมไตรย	กราทุนทันไคย
ชีวีไคยไคยบาทา	
๑ ข บัดนี้ราชไฮอร์คษา	เสจลินลา
เขามาเฝ้าฝาทูลี	
๑ ยับยังขุนอกนบุรี	ไหยจำบคหสี่
มาแจงทูลีบาทา	
๑ บัดนั้นอาทิดจวังษา	รูว่าลูกมา
ปริดาไหยพระหีฤาไทย	
๑ หายความกำนาคทันไคย	พระภักผองไคย
ตรัดไชยสุร์เสนา	
๑ เรงไปยไหยเฝ้าถ้วารา	รับพระลูกยา
กุมาบัดนียานาน	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเสด็จกลับมาเยี่ยมท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทวี เมื่อทั้งสองพระองค์ทรงทราบว่าพระสุธนเสด็จมาก็ดีพระทัยยิ่งนัก

ส่วนอาการเสียใจปรากฏในตอนที่พระสุธนและมโนห์ราพลัดพรากจากกัน ทำให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความโศกเศร้าเสียใจ ดังคำประพันธ์

- ๑ ทีโหมสังวไล บอกละโยทวไทย เขาใจโสยสว่าง
พลงเขตชลฉา โสกาสังพลง ไนยพระไทยนาง ไมยวางอุรา
- ๑ สังแลวสังเลา พระผูกเป็นเจ้า ยาลืมเสียหน้า
สังห์หลายที เทวีวันทา มัดสีกานแลวลา พระดาวบัดไป
- ๑ ลีนลาดยาดตรา จากบรันธาลา ชลันดาลงไหล
รทวยรทัด สลัดพระไทย คอนทรวงโหยโหย พิโรยรำพัน
- ๑ จากนี้ไปยแลว ทีไหนเมียแกว จักบัพัวขวัน
หมี่ไปยจำไปย จำไกลจากกัน กั้วสินชีวัน เมียจึงจำไกล

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราสั่งความไว้กับพระฤาษีด้วยความโศกเศร้าว่า ขอให้ทุกพระสุธนให้ทราบเรื่องราวทั้งหมดแล้วนางก็กราบลาพระฤาษีบินจากไปพร้อมกับรำพันถึงพระสุธนว่าตั้งแต่บัดนี้ต่อไปนางคงจะไม่ได้พบกับพระสุธนอีกแล้ว

- ๑ สุรียังสดังคดี ลับเลียบปิดพิศ สีนแสงรัตหมี
พระยังรำไร โหยโหยโสกี สามยามราตรี เขาที่บันทม
- ๑ ไมยลับลิ้มใจ ยิงรำพิโรย พระไทยเกรยิมกริม
เอาผุสบาง ทินางเคี้ยหมี แอบคางบันทม ช่มตางเทวี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระสุธนทรงคร่ำครวญถึงนางมโนห์รา แม้นยามบรรทมก็บรรทมไม่หลับ ได้แต่หยิบเอาพระภูษาที่นางมโนห์ราเคยห่มมากอดแทน

5.3) อาการกลัว จารีตนิยมทางวรรณกรรมอีกอย่างหนึ่งคือ ความกลัว ซึ่งอาการที่แสดงออกได้แก่ การทำตาปริบ ๆ หน้าซีด ก้มหน้า ครั่นคร้าม ร้องไห้ ขนลุก ตัวสั่นใจสั่น (เอมอร ชิตตะโสภณ, 2539, หน้า 53)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้ ปรากฏอาการกลัวในตอนที่นางมโนห์รารู้ว่าตนเองจะถูกจับบุชายัญ นางเกิดความกลัวจึงตัดสินใจใช้อุบายหลอขอปีกหางจากนางจันทวีแล้วบินหนีไป ดังคำประพันธ์

๑ สาวไชยไคยอิน.....มา	ชาจึงไปขามารดา
ไหยทูนอนวอน	
๑ งัดมาสามีมากอน	ส้มแดงบีดอน
หามเผ่าหมีไหยเขาไป	
๑ มารดาสามีนใจ	ก๊ตบมาทันไคย
รำไรอยพิลาบโสกา	
๑ ไหยปัดท้าวานตริงตรา	มีผู้รักสา
วามีไหยมาบันไคย	
๑ ความรักหักกลาววาไป	เสาวนิตินอย
จ้พลาจพระเจ้าชองังگان	
๑ ลูกรักกลัวจักสิ้นปราน	จริงมีพ้ฆมาร
วษาารส้มแดงพระมารดา	
๑ ขอไครอิงประดับกายา	แมนสิ้นชีวา
ไหยจ้ตัดตัวคายไป	
๑ มารดาทรงไหยคังใจ	ไมยมิสงไสย
จ้งไหยปีกหางโดยจง	
๑ ลูกรักประดับทับอง	พระแมษ่มัทร้ง
พิศหวังส่วาดพันใจ	
๑ ฝ่ายประโรหิดมันไป	แอบองอาไสร
วอังกานไหยไหยหา	
๑ จ้ไหยเผียบานเขาไปขมา	ชลนโรทา
เสจ้ลีนลาออกไป.....	
๑ ไหยไหยยูไนย	จักลัวบันไคย
เผยบันหอนไคยบินหนี	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราเล่าเรื่องทั้งหมดให้นางจันกินรีผู้เป็น
พระมารดาฟังว่าเมื่อนางรู้ว่าจากสาวใช้ว่าจะถูกจับบุชายัญ นางจึงไปหานางจันทวีให้ทรงอ่อน
วอนท้าวอาทิตย์วงศ์ว่าขอให้พระสุรณเสด็จกลับมาก่อน แต่ท้าวอาทิตย์วงศ์ไม่ให้เข้าเฝ้า นางจันทวี
จึงกลับมาบอกให้นางอยู่ในห้องและให้มีผู้รักษาทวารอย่างแน่นหนา นางมโนห์ราเกิดความกลัวจึง
คิดอุบายหลอกลอกให้นางจันทวี เมื่ออุปโรหิตมาตามนางมโนห์ราให้ไปเฝ้าท้าวอาทิตย์วงศ์
นางจันทวีจึงเสด็จออกไปรับหน้านางมโนห์ราได้โอกาสจึงบิณฑิมา

- ๑ เดียวคังกรีม สัตรวงทองกระหิม เสียวแสงขันทา
เยนเยกพระไทย เปลียวใจเอกา เสี่ยงผีโปงปลา ภูทองขานกัน
- ๑ สัตราขหมายเมียง บางทรงสำเนียง บิบบปรีียงเสียงลั่น
สิงห์ราชผาดผ่อง เรืองรองกองสำนั พระไทยไหววัน คีตันจ้อรดัน
- ๑ เถิงป่าไผ่กรัด ถีถีบไปยมด รักษัดขัดสัน
งูเทาสายพาน ไมยห่านลอดพัน กวางหนาสาถัน นับโยคโดยตรา
- ๑ พระขึ้นสิ้นไชย ดำริพระไทย สิ้นไผ่แนหน้า
ทาบูนกับนาง กูสงกันมา เคชโพธิยาน จัแปลนสิ้นไชย
- ๑ ข้อไทยลูกสอน ประหารนารอน ต่ลอดป่าไญ
เปนทางกวางตรง ก้ออ้งเสจไปย รายเวดพิไชย เสกยาทาปลาย
- ๑ พระแสงขรไปย สันวันไวย ดิงฟาฟาดสาย
ไผ่กรัดแวกกวาง เปนทางส่ำบาย ไมยมีรกาย รากีสิงไคย
- ๑ เตินพลางโหยหา วิเสดนักธา เจายูถึงไหน
เตดตั้งความเพียร ชีพะเจียรบันไลย เมื่อไรจไคย ประสบภักตรา
- ๑ ชิวังอ้งพี เหนจเปนผี ยูทีกกลางปา
ความยากกระไรย สุดไนยวิญา เหนชีพะชีวา ไมยยืนยาวนาน
- ๑ จัสิ้นอาสัน เสียวไนยหิมะวัน ไมยทันถึงสัถัน
ความตายรอบตัว หน้ากลัวววยปราน ไพรสันกันดาน ลวนกานบันไลย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงกษัตริย์และผู้นำสะพริงกั้วต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ร้าย
เสียงร้องของสัตว์ หรือสภาพป่าเป็นดิน ที่พระสุรณประสพระหว่างการเดินทางเพื่อออกตามหา
นางมโนห์รา สิ่งเหล่านั้นทำให้พระสุรณทรงกลัวขึ้นมา

6) ความเปรียบเทียบในเชิงต่าง ๆ

ความเปรียบเทียบในเชิงต่าง ๆ เป็นการเปรียบเทียบของกวีซึ่งนิยมใช้ สืบทอดต่อกันมาโดยอาจเพิ่ม “ความคิดสร้างสรรค์” อันเป็นลักษณะเฉพาะของตนเองเข้าไปบ้าง นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราที่ผู้แต่งใช้ความเปรียบเทียบในเชิงต่าง ๆ ดังนี้

6.1 ความงาม การชมความงามนี้เรียกอีกอย่างว่า “เสาวรสนี” ซึ่ง หมายถึงการชมความงามของบุรุษและสตรี และครอบคลุมถึงการชมความงามของวัด ราชรถ ม้า ดัน ช้างต้น สัตว์จตุบาท-ทวิบาท เป็นต้น (เอมอร ชิตตะโสภณ, 2539, หน้า 73) ดังคำประพันธ์

- ๑ สาวสี่ชายขัว ชมิ์โฉมราพ ลักน่าสีสัน
ทรงส้มกลมกลอมทุกอัน ลักดีเพื่อกัน กระซิบเจรจา
- ๑ ม่นุดก้อจิง พระทรงยังยั้ง ยังยอดเลขา
เถิงเทพไนยส้วน ทุกชั้นเทวา ก้องมนา๒ เชนนีไมยมี
- ๑ พิเลียงสาวไซย มอบกลาดคาดไปย เตมไนยพริกสา
พลางพิศวงี ชมทรงพันปี ทังกินรีย มิโดยพริบตา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงเหล่าสาวใช้เมื่อได้เห็นพระสุรนั้นก็ตะลึงในรูปโฉมอันงดงาม ผู้แต่งได้กล่าวถึงพระสุรน์ว่าแม้เทพบนสวรรค์ก็งามไม่เทียบพระองค์ แสดงให้เห็นว่าพระสุรน์มีรูปโฉมที่งดงามมาก ซึ่งการเปรียบในที่นี้ไม่ได้เปรียบโดยใช้ภาพพจน์อุปมาอย่างชัดเจน เช่น ไม่ได้เปรียบว่างามเหมือนพระอินทร์ แต่เป็นการเปรียบในเชิงนัยแฝงโดยรวมความว่างามโดยไม่มีใครสามารถเทียมได้

6.2) ความโศก จาริตนียมนี่ตรงกับการใช้โวหารที่ชื่อว่า

“สัลลาปังคพิสัย” อารมณ์โศกเศร้าที่เกิดจากความทุกข์อันเนื่องมาจากความไม่สมหวัง ความผิดหวัง ความสูญเสีย ตลอดจนเรื่องของการพลัดพราก ตรงกับพุทธวจนะบทที่ว่า “ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ ความประจวบกับสิ่งที่ไม่รักก็เป็นทุกข์” (เอมอร ชิตตะโสภณ, 2539, หน้า 75)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้ ผู้แต่งได้เปรียบเทียบความโศกเชิงนิราศคือจะเปรียบเทียบโดยเลือกสถานที่ ธรรมชาติ ระหว่างทางที่ผ่าน ไปเป็นหลักในการครวญถึงนางอันเป็นที่รัก ดังคำประพันธ์

- ๑ บัดนี้ยุคก่อน จักกลับกล่าวกลอน ขอนยักหักมา
 เถิงพระสุทนต์ ศรีพินโยทา ไปยปราบประจา ชั้นไภยริย
- ๑ ไทยเตราชสาน บอกรวยราชگان เขามากรุงสี่
 พระอัยกัทับ เสา่กลับจ้อร์ลี ทรงรุ่มณี เทียมควยอาห
- ๑ เสา่เขาไนยไพร ชมิ่พินรมิงไมย มาไนยแนวปา
 การเกดแกว แดงแหวตุมกา มุกมันมวงปา พัวล้าไย
- ๑ มักรางนางแยม กำมิ่ยมีแยม กลีบแแซมส้าไหวย
 บังแยมแยมบาน บังหگانยูไนย สาวยุคยุคไทย ไกลแยมแยมบาน
- ๑ มลิลาลเอียเอียว มลิวันพันเกียว แคมร์คหอมหวาน
 พระภายหยตอง ถ้อองภาคพาน เมอินกลินเขาว์มาน ติดพระอรูธา
- ๑ พัยมิพะยอมหอมหวาน ขอนชุกุกาน บานแยมกริดุสหน้า
 พระภายหยลอย รอยๆ เรือยมา เมอินกลินผุสา สไบยนางทรง
- ๑ หอมร์คบุพผา กลินจันชันหนา โยทกาๆ หลัง
 สารีภักิณ ‘ฝูงครุนทั้งดั่ง เมอินกลินแอบอ้ง สุปพร์ฤปรวงนาง
- ๑ ยิงคืดถึงส้าหมอน เรงร์คบิดทำจอ น ธิรอนเดินทาง
 แมนเหาะเห็นโดย ติไหนจ้งหาง ปานนี้เดิงปราง แบนนางนิตร์้า
- ๑ ครวนเดิงเทวี พलगชมิ่พริกสี สักุนนี้ปีกลา
 ชมิ่หังเหมมร์าด สักุนนี้ชาดคีนากๆ มะยุราสานจา สัตตะวาโนริย
- ๑ บางเผ่าเคลาหุกุ จับเรียงเคียงยู บันพริกสาสี่
 ด้วยความส้เนหา ภาสาส้กุกุณี พิล้เทวี ไวยทีถารา
- ๑ สารีภาคมีน เหลอึงออนรอนริน จับกินพริกสา
 พलगพลอดคัลเคล จับแจจรรจ้า กลอกหน้ากลอกตา ชัค้ลอยหทยค้ำ
- ๑ คูทีดั่งวา จรูภาสา คำรมคัมขำ
 เมอินนุคช้ออนพี ทวงทีหอยค้ำ ริเรอียเออียล้า ชูชินอาร์ม
- ๑ โคนจากาเว้า กาเวนเวียเนคล้า เผาคูสูสั่ม
 เจามาควยพี ด้วยชิววนชมิ่ ปักสีพีรมั รวมเรียงเคียงด้ว
- ๑ ตรีไนยไภยปา แหกเตาเขาชวา ด้วยฟ้าพฟู ลอ
 ยางกรอกออกเอียง ทรงเสียงรองธ้อ ออกหว่าป่ากรอ ธิบเราเผาออน
- ๑ ศรีกาพาคุ เขาเรียงเคียงยู สั่มสูรังนอน
 เมอินเมื่อยุปราง เซียนางแนบส้าหมอน คืดถึงค้เน็งกอน บัดทำจอ นธิรมา

- ๑ ชั้มัสต์จัตุบาท ลัมย์ล่มาด กัถิงม้หิงสา
- สิ่งโตโคกตาย กวางทรายเสื่อปลา ฉม้ดหมูปา เาะละลาเลียบไพร
- ๑ คช่สานผานดิ่ง ลัดปาพาโขลง โยงคามนำไลย
- ลึงคางบางฉนี่ เหมนหมี่หม่าไนย โลดลอยพลอยไลย แลนลอกยกอกัน
- ๑ ชั้มักชั้มไมย ชั้มัสต์ไนยไพร พระไทยกระสัน
- ครวนถึงค่นึ่งนาง พลากรีบจ้อร์จัน ออกจากอ้อร์น เรงรดับท้อจน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระสุรณหลังจากปราบข้าศึกจนได้รับชัยชนะแล้วก็ได้เสด็จ
กลับนครอุดรปัญจาระหว่างทางพระองค์ได้ทอดพระเนตรต้นไม้ ดอกไม้ และสัตว์ต่างๆ เรื่อยมา
โดยพระสุรณทรงนำธรรมชาติเหล่านั้นมาโยงนึ่งถึงนางมโนहरา

๑ บัดนั้นนายบุณพราน	หน้ากุมารเขาปา
มีงไมยมีนาๆ	ไนยหีมว่าสารพัร
๑ มองปรางเปรงปรู	โปรงประคุดมุกมัน
จิกจำแจจวงจัน	พินพอกพินโพเพกา
๑ ดชบคอยคางคูน	แคขนุนไนยแนวปา
ผลไมยมีนาๆ	จรัวาทความไปย
๑ ลางคินผลัฟวงคัก	เปนเยอนักไคยอาไสย
ลางหมูมีแค ไบย	ลูกหาไมยศึครคู
๑ ลางคินผนพิงวาย	หลนเหริอรายเหียวแหงยู
บางออกดอกจ้อชู	ผิงแมงภูวออนไปย
๑ บางกลัดไบยแกกอน	แตกไบยออนต้อยอดไมย
ดอกแนมแกมกับไบย	ทรงกลินไกลกลมกลางดิ่ง
๑ เมอินกลินส์ไบยบาง	ที่พระนางเจ้าเคี้ยทรง
คิดถึงเมื่อแอบอิ่ง	ยอมบันจ้จูปพิค่นาง
๑ รอยๆกลินบุพผา	รินอรารคตาง ๒
เมอิน...เมื่อยังยูปราง	แอบอิ่งนางชินวินญา
๑ พระไทยเธอสังเหด	ฉอยไนยเนคสอคสองหา
พระกันพังกัลญา	แกวพ้ออายุหน้ไคย

๑ สำเนียงเสียงสกุณี	รองกองหมี่ เจี้ยแจ่มไสย
ขุกเวรวาบพระไทย	สำคันใจวาเทวี
๑ ออกโอฏเอะอโรย	แจวใจ๒ ยุตรงนี่
ย็นตรัดพระหัดชี	โ.....หนะพีฟงนอยร้า
๑ ฉาเสย้งนางทราวมไหว้ย	เจ้าหรัไรอยไทยโหยหา
พรานบุญกราบบาบาทา	วามีไซสัมนยั้งนาง
๑ พระอ้ง.....	เสย้งสกุณีมีตางตาง
ด้งบ่อกข้าวนาง	แนะนำทางให้ตามไปย
๑ คูทิมุสกุณา รุกา	สาจปราไสย
ชวยบอกแหงเหดไทย	ซึ่งทราวมไวยเจ้าจ้อร์ลี
๑ ลางหมุดคั่งวา	จ้โสกาเสราหมองสี
พลอยโสกควยพันปี	ตามเทวีเห่นเวทนา
๑ ชนึ๊กไทยไทย	มาลองไนยรองโหยหา
เขนเขอีกขั่นลูกชา	ผีโปงปาถูกองดั่ง
๑ เสย้งแจวเววพระกัน	คิดสำคันวานวนล่ห่ง
เลียวไปยไมยเห่นอ้ง	แลวก์ทรงพระโสกา
๑ จักกระจันทรงเสย้งไสย	หังเรไยรรองเรอียปา
สัดไพรในหิม่วา	คุดังวาจ้สงสาน
๑ เห่นสัดจ้ดูบาด	แลนโผนผาดไนยดั่งดาน
พระเออินอ้ออ้งกาน	เอะพีพรานนั๋นอโรย
๑ นายพรานกรานกราบบาบาท	บุญจอมราชไทยแจงไสย
โลดโผนโนนสัดไพร	ของจงไคยทราบบาบาท
๑ บางยีนแลมองเมยั้ง	หังคุดยั้งเรยั้งภักตรา
พีเอี้ยเมอินกัลลญา	เคยั้งภักคาเมือยามซ่ม
๑ ยั้งคิดถึงค่านึง	ยั้งรำฟั้งยั้งเห่นส่ม
พระไทไทยเครยิมกร่ม	หุกรท่มถึงเทวี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนและพรานบุญเดินทางไปหาพระฤาษี ระหว่างทางพระสุธนทอดพระเนตรเห็นต้นไม้ ดอกไม้ และสัตว์ต่าง ๆ มากมายซึ่งสิ่งเหล่านั้นล้วนทำให้พระองค์นึกถึงนางมโนห์ราได้ทั้งสิ้น

๑ รั้งดับเดือด อาลัยไมยเหือด ภัทศ์เอดพิศศี
เสียดายโฉมยง์ สดวง์สตรี มโนคโลกคณี ไมยมีเปรยิบนาง

๑ น้อร์ลักภักตรา ทรวง์สิกรียา ลักก่นาสุดคยง
ตายแลวเกิดหม้าย หาไหนเหมอินนาง บันสวี้นชันกลาง มีบางเมื่อไร

๑ ฉันไคยคีนมา จัไคยกัลยา คีนมาไวไหมย
เป่นลักนักรัด เรืองเคดสืบไปย เหนสุดพระไทย ทิจไคยคีนมา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนได้รู้ว่านางมโนห์ราหนีไปแล้ว ทำให้พระองค์
เสียดายทุกข์มาก ด้วยทรงเสียดายนางมโนห์รายิ่งนัก แล้วคร่ำครวญว่าสตรีนางใดในโลกนี้และบน
สวรรค์ก็ไม่สามารถเทียบนางมโนห์ราได้แต่จะทำอย่างไรเพื่อให้ได้นางกลับคืนมา

๑ ส้มแดงบุษาน เขาสุสถาน หองแหวเรืองไสย
เหนแทนทีเปลา ยิงเสราพระไทย ทอดอง์โหยโหย รำไรยโสภี

๑ เหนทีบันทิม พระไทเครยิมกริม ไมยส้มประดี
พระยัญปูลาด ภาคพระสูงณี เกรอชิงพานพระสี ตั้งทีลรับครัน

๑ แดงอังก์เทวี ไมยมายูนิ ไหยพิรับขวัญ
ไคยชินอุรา เกรจาดวยกัน หล่งตรัดรำพัน พันเพื่อนวินญา

๑ ทรวง์นังบันที สีนส้มประดี ซำตรัดเรอียกหา
ไปยไหนเสียดเา น้เจมโนรา มาเทิดเมมา หยูวาไรย

๑ พีม่าเด็งแลว พระนางนองแหว เจาไปยหนไหน
ทีปรางรางเปลา ไวยเลาฉันไคย สลัดพระไทย ทิงทอดอง์ลิ่ง

๑ พีเลียงสาวไชย นักสนมิงนางไนย อีอังก์ลิ่งหล่ง
บางสำพัดตอง ปรคองพระอังก์ บางกอดพบาดท่บงัง พัดท่หวังวุนวาย

๑ บางเชินโอรรู้ บางเชินสุคันทร์ถุ มาช้โลมพระกาย
ครันพระคอยฝืน ชุมชินคีนหาย ซิบพ้อวอดวย เสียดายกัลยา

๑ เมื่อพิจไปย หมิไครจ้ไหล ดวยความส่นหา
ครันเสจ่กานทับ แลวกลับไคลคตา บายพระภักตรา น้บมาทุกวัน

๑ หมิไคยลิมใจ ยิงไกล์เวียงไชย พระไทยกระสัน
ครันมาเด็งปราง ฝ่ายนางจ้อร์จัน ทีไหนชีวัน ชิวคังมี

๑ สุรียังสตั้งคัด ลับเลียบบัดพัด สีนแสงรัตหมิ

พระยี่งรำไรโย โหโยโยโสกี สามยามราตรี เขาที่บันทม

- ๑ ไมยลัถิมใจ ยี่งรำไพโรย พระไทยเกรยิมกรมิ
- เอาหูสาบาง ทินางเคยหิม แอบคางบันทม ชมิตางเทวี
- ๑ บันทมไมยลัถิม พระไทยรำลัถิม เถิงพระมเหสี
- จัญไปโยโย อิกโนยปรีโย จัลาชลันนี จัอรลีตามนาง

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุนทรทรงกรำครวญรำพึงรำพันหานางมโนห์ราด้วยเสียดพระทัยมากและยังทอศพระเนตรเห็นห้องบรรทมที่เคยเคียงคู่กันและเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็ยังทำให้พระองค์เศร้าโศกมากยิ่งขึ้น แม้เวลาบรรทมพระองค์ก็บรรทมไม่หลับเพราะทรงคิดถึงแต่นางมโนห์รา ทำให้พระองค์ตัดสินใจจะออกติดตามหานางมโนห์รา

7) ความเชื่อ

ความเชื่อเป็นความคิดที่ได้รับการสั่งสมมาตั้งแต่สมัยก่อนจนกลายเป็นสิ่งที่ยึดถือกันในสังคมไทย ความเชื่อที่ปรากฏในนิทานเรื่องนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ได้แก่

7.1) ศาสนศาสตร์ เป็นจารีตที่เกี่ยวข้องกับศาสนา แต่สำหรับการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้ผู้ศึกษาจะศึกษาเฉพาะความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องเพียงสองศาสนาเท่านั้น คือ ศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ ดังนี้

ศาสนาพุทธ

หลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องใส นอกจากนี้ศาสนายังมีความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นกิเลสจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ นิพพาน อันเป็นการสิ้นสุดของกิเลสทั้งปวง ความเชื่อของศาสนาพุทธที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ได้แก่

- ความเชื่อเรื่องบุญ-กรรมและชาติภพ ความเชื่อที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราแสดงให้เห็นว่าทุกคนย่อมมีกรรมเป็นของตนเอง ใครทำดีย่อมได้รับผลแห่งกรรมดีตอบแทน หากใครทำชั่วก็ย่อมได้รับผลแห่งความชั่วตอบแทนเช่นกัน ดังคำประพันธ์

๑ อันประโรหิต อาจานผู้ผิด ทิคิดปวงพลาน
 ฤทธาทัด ซึ่งไปช้อโรมาน อยู่ในนรุกราน ที่สุดอวิจิ

จากคำประพันธ์กล่าวถึงเทวดาทัดที่กลับชาติมาเกิดเป็นบุโรหิต ซึ่งเป็นตัวละครที่มีความ
 อัจฉริยะและคิดร้ายต่อนางมโนห์รา เมื่อตายไปจึงตกนรกอเวจี

๑ ไชยวงษ์นายแหง	และจ้งแกลงเอาตัวหนี
นึรดาจากสามี	ไปทั้งนี้ความจันใจ
๑ บุนเรอเตทานัน	ครอบครองกันไม่ยั้งไหน
พิบัติมาสรัดไทย	เมียจ่าไกล่ฝ่าทุลี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงนางมโนห์ราตอนที่จากนครอครบุรีญาไป นางคร่ำครวญถึง
 พระสุธรมิได้ขาด และกล่าวว่าคนที่นางและพระสุธรมิต้องพลัดพรากจากกันนั้นเพราะทำบุญมา
 เพียงเท่านี้ ครอบครองกันไม่นานเท่าไรก็ต้องพลัดพรากจากกัน

ความเชื่อเรื่องชาติภพนั้นเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ว่ามนุษย์ย่อมเวียนว่ายตาย
 เกิดอยู่ในวัฏสงสาร เป็นความเชื่อที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องกรรม ดังนั้นมนุษย์จึงต้องเกิดมาเพื่อ
 ชดใช้กรรม หากมนุษย์ยังไม่สามารถตัดกิเลสได้ก็ย่อมเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารอย่างไม่มีวัน
 สิ้นสุด ดังคำประพันธ์

๑ หังสองนักรร เบนบ้อมม่มสูงกา ผาสูกคัสโมสอน
 ไพรฟ้าประห่ม ประนมยอกอน เบนที่ส่ถากอน หอนมึราคี
 ๑ เขาเหลือเกลือพูน ควยเดชบุน พุท่งจีนลี
 ทรงพระสัดทา กันรนาอารีย พุนเพิ่มบารมี ประโยคโพทียาน
 ๑ ยูจ่าเนยนิมา ทรงพระนรธา สิ้นชั้นสังข์ ขันไปยเสวย์วัน
 ชันคุดสีคายน แสรนสูงคัสมึราน วิมารเมืองบ่น
 ๑ ทานทั้งหลายนั้น เมื่อกกลางเบงขัน แยกกันปีติสน
 ตามยธำคำ ไครทำไสรตั้น กุสน์อูกุสน์ แดงตบอบบิฟิบาน
 ๑ บางไปยเสวย์สวัน แลวกลับเวยนิรวัน มาสุสงสถาน
 ทอยเทยิวไปยมา ยูห่หิงนาน ชาคสุดนึภาน มาพรอมภักตร้า

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระสุธนซึ่งปกครองนครทั้งสอง คือ นครอุดรปัญญาและนครไกรลาสอย่างร่มเย็นเป็นสุขเรื่อยมา เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ก็ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต มนุษย์ทุกคนเช่นกันเมื่อตายไปแล้วจะไปเกิดบนสวรรค์หรือกลับมาเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารอีกก็ขึ้นอยู่กับบุญและกรรมที่กระทำไว้

- ๑ อันวาทินี จันสิ้นชีวี ไม่ยรมีพิศดา
- นอกกวาพระองค์นี้ ไม่ยปลงส่นหา ขอเป็นบ่อรีจา ชาดหน้าต่อไป
- ๑ จากไปยทั้งหนี เมียจันยหนี สามีเมื่อไร
- คิดฝักพระองค์ จันปลั่งตัดไสร พีบัก...ไทย จึงโดยจากกัน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนหราสั่งความไว้กับพระฤาษีว่าหากพระสุธนติดตามนางมาขอให้พระองค์กลับไปเกิด เพราะหนทางที่จะไปนั้นมีอันตรายมาก ส่วนนางนั้นจะไม่ยอมมีภักศดาอีกนอกจากพระสุธน และนางจะขอเป็นบาทบริจาริกาของพระองค์ต่อไปในชาติหน้า

ความเชื่อเรื่องนิพพาน คนไทยเชื่อว่าการสร้างบุญกุศลจะทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและถึงซึ่งนิพพาน ดังเช่นการที่ผู้แต่งแสดงจุดมุ่งหมายของการแต่งนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนหราไว้ว่า

- ๑ ข้าตบแต่งเล่า จิตจั่งปลั่งเอา พระนิกาสูกข้า
- ขอไทยไปยตรัง พับอังก์พุกา ไทยโดยบับพ่ชา ไนยสาค์หน้าพลัน
- ๑ โดยแต่งนิทาน ข้าข่อยานาน โดยชานอ้อรหัน
- ไนยร็ดพระธรรม มนุชชาวสวัน เปนทีบูชา
- ๑ แลวข้าข่อยไปย โปรธูถัดเวไนย ไทยพันทุกข้า
- ทานผู้มีคุณ ครีพระครุบา บิดามารดา วง์สาเถาปราน
- ๑ ตัวขานีโสด ขอไทยสันโคด โปรดแลวนิพาน

จากคำประพันธ์ผู้แต่งกล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการแต่งว่าขอให้ตนเองสำเร็จอรหันตผล และเพื่อเป็นอานิสงส์ให้ตนไปถึงนิพพาน

ศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาประเภทเทวนิยมคือเคารพยอมรับเรื่องเทพเจ้าเป็นสิ่งที่สูงสุด ซึ่งเทพเจ้าสามองค์ที่เป็นที่เคารพสูงสุด ได้แก่

1. พระพรหมเป็นเทพเจ้าผู้สร้างหรือให้กำเนิดทุกสิ่ง
2. พระวิษณุหรือพระนารายณ์เป็นเทพเจ้าผู้ปกป้องรักษา
3. พระอิศวรหรือพระศิวะเป็นเทพเจ้าผู้ทำลาย

เทพเจ้าทั้งสามองค์นี้รวมเรียกว่า “ตรีมูรติ” เป็นเทพเจ้าสูงสุดของศาสนาพราหมณ์ นอกจากนี้ยังนับถือเทพเจ้ารอง ๆ ลงมาอีกมาก(เอมอร ชิตตะโสภณ, 2539, หน้า 115) ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ได้แก่

ความเชื่อเรื่องเทวดา คือเชื่อว่าเทวดาจะมีหน้าที่และอิทธิฤทธิ์ในการช่วยเหลือมนุษย์ ในนิทานเรื่องเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา เทวดาเป็นผู้ทำหน้าที่คอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อได้รับความทุกข์หรือความเดือดร้อน ดังคำประพันธ์

๑ จักลาวถึงตรีเนด	อ่องอำมเรดไนยคิงษา
บันลึงอาดไสยา	แขงคังวานแผนกระดว
๑ ปรละดลากนั๊กหนา	เลงทิพมาไนยส์ถาน
จิงเหนพระกุมาร	หน้าร่าคานคองอร่า
๑ เอะอ่องโกที่สัด	จ้โดยตรัดกายหน้า
ลไวยไมยนำภา	หมูวิดทียัจยัย
๑ จำเปนจำลึ่งไปย	ชวยจิงคิยไนยครั้งนี่
ตำริแล้วจอร์ลี	จากปรางษริวีมารมา
๑ ...จอนควนโดยปลัน	ถึงไมยทันจ้พริบดา
เปลงกายหายกายา	กระสีบวาแวงพระกรร
๑ ตัวเรครือนีตรา	บัดนี้มาชวยทรงทัน
ไหยคุมะแสงวัน	ปิ่นวันเวียนเสียนทรามไวย
๑ แลวจับทีเกษา	นันคฤาวามีไชยใคร
สุทนต์เข้าพระไทย	เพราะหัดไนยใจยินดี
๑ แลวเหมม้แสงวันทอง	ทีนวนนองเกล้าเกลี
จิงรูวาเทวี	อ้ออั้งนี่เจยิวลี
๑ รูประจักอั้งสันทัด	ยักพระหัดยิ้นขึ้นมา
ดองกอนกัลยา	มโนราบังคัมคัน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระอินทร์มาช่วยพระสุธน โดยแปลงเป็นแมลงวันทอง แล้วบินวนที่พระเศียรของนางมโนห์รา ทำให้พระสุธนทราบว่าใครคือนางมโนห์รา

7.2) โหราศาสตร์ จาริตนियมทางวรรณกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อทางโหราศาสตร์ที่พบในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รามีสองลักษณะ คือ

- เรื่องของฤกษ์ยาม ในการทำพิธีกรรม หรือทำสิ่งใดก็ตาม เช่น พิธีการแต่งงาน การยกทัพออกรบ มักมีการหาฤกษ์ยามก่อนเพื่อความเป็นสิริมงคล ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าฤกษ์ยามที่ดีจะทำให้สิ่งที่จะทำนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ก่อให้เกิดความราบรื่น ไม่มีอุปสรรคมาขัดขวาง ดังคำประพันธ์

๑ เมื่อนั้นพระบาด พญาประทุมราช ผู้รุ่งรัตต์หมี

มีพระบันท วาแกเทวี เจ้าจ้อระลี ควยพิ์ก็ตามใจ

๑ นางจันกัณธิ์รีย ผู้เปนม้เหษริ ยินดีแจมไสย

ตรัดแกบุตริ บัดนิภูวไนย จัตามเสงัไปย ไนยม้न्दโลกา

๑ มีพระเสาวณี ตรัดสังสาวสี เถนเกโขลนจ้

พิเลียงสาวสรร พรอมกันถวนหน้า ไทเดริยมกายา จัตามเสงัไปย

๑ เถิงวันเรีกดี จัยกัโยชี่ บูริยวันไวย

ฝายนางกระสัด เรงจัคคางไนย ทรงเครอึงวิไลย ประไพโรจี่

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชและนางจันกัณธิ์ตรัดสินพระทัยจะเสด็จไปนครอุดรปัญจาพร้อมกับพระสุธนด้วยซึ่งทุกพระองค์จะได้เสด็จออกจากพระนครในวันที่ได้ฤกษ์ยามไว้แล้วว่าเป็นวันฤกษ์ดี

- เรื่องการทำนาย โหรหรือหมอดูเป็นผู้ที่สืบทอดเจตนารมณ์ของการทำนายทายทัก โชค-เคราะห์ที่จะเกิดกับบุคคลในอนาคต ดังคำประพันธ์

๑ พระอึงทรงรัตปีดา

ยูพระภารา

นิตร์านี่มิอัดจัน

๑ วาใสรไนยอังกัทรงหัน

เสยิวลามพานพัน

สามรอบคอบคันจักกระวาว

๑ คินเขานาภิมินาน	ส้มแดงผู้บาน
ส่ดุงผืนจากนิตรา	
๑ ตักใจไวยวบวิญา ส่โธออกมา
ประหม่ากักเผือกผัดใจ	
๑ ไหยหาโหราทันโดย	อาจานผู้ไญ
ทวนวพระเคราะห์รายครัน	
๑ ไหยฆ่าสัตว์มนุษย์นร	สิ่งสรอยคุกพัน
อีกนันมนุคณึ่งพย	
๑ ประโรหิตอดิฉลามากมาย	กราบทูนที่บาย
ไหยหลางชีวิตลุกยา	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงท้าวอาทิตย์วงศ์ผู้เป็นพระบิดาของพระสุชนทรงพระศุภินว่า ใต้ของพระองค์เลื้อยออกมาพันรอบจักรวาลได้สามรอบ พระองค์จึงให้ปุโรหิตทำนาย ปุโรหิตผู้ซึ่งมีความอิจฉาจึงทำนายว่าท้าวอาทิตย์วงศ์มีพระเคราะห์ร้าย ต้องฆ่าสัตว์ทำพิธีบูชาอัญมรทั้งนางมโนห์ราด้วย เมื่อท้าวอาทิตย์วงศ์ได้ทรงฟังคังนั้นก็เชื่อคำทำนายของปุโรหิต

7.3) ไสยศาสตร์ เป็นจารัตนิยมทางวรรณกรรมที่พบมากในวรรณกรรมไทยทั้งวรรณกรรมราชสำนักและวรรณกรรมชาวบ้าน เป็นไปในรูปของความรู้ การใช้เวทมนตร์ ศีความฝันและโชคกลาง และขวัญ เป็นต้น ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ได้แก่

- การใช้เวทมนตร์ แสดงให้เห็นว่าสมัยก่อนคนไทยผูกพันกับการใช้เวทมนตร์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการใช้เวทมนตร์มีส่วนทำให้มนุษย์รู้สึกว่ามีอำนาจและสามารถควบคุมปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ ดังคำประพันธ์

๑ งูเลกงูไญ ไมยเลื้อยลอดโดย ไนยไพพรพริกสาร
เสียงดวยบารมี ไนยที่กั้นดาน ไหยขรรผลงผลาน ผู้บานเส้งจอร์

๑ พระตั้งสัจจา รายเวดเสกยา แลวทาถูกลสอน
พระอั้งผลงผลาน ประหานรานรอน ฟินาฎมวยมอน เปนทางกวางไปย

๑ ผู้วไนโคลคลา คินคันอรัณยัว พริกสาสูงไส้วัย
สัตรงองกอมหิ ฉนิไหยไหย ค้โมคสีไพร เสงียงใจแจวมมา

- ๑ เดี่ยวดั่งกงครีมี สัตรวงทองกระทิม เสียวแสงขิ่นฉา
เขนเข็กพระไทย เปลิวใจเอกา เสียงผิโปงป่า กูกองขานกัน
- ๑ สัตรหามายเมียง บางทรวงสำเนียง บิบบเปรียงเสียงลั่น
สิงห์ราชผาดผยอง เรืองรองกองสำนั พระไทยไหววัน ดิฉันจ้อร่ด้น
- ๑ เถิงป่าไผยกรัด ถีถีบไปยมด์ รกชด์ชด์สนั
กูเทาสายพาน ไมยห่านลอดพัน กวางหนาสากัน นับโยคโคยตรา
- ๑ พระขึ้นสิ้นไชย ตำรีพระไทย ผืนไผแนหน้า
ทามูนกับนาง กูสาangkันมา เคชโพธิยาน จัแปลนสิ้นไชย
- ๑ ซ้อไหยลูกสอน ประห่านรานรอน ต่ลอดปาไผ
เปนทางกวางตรง ก้ออ้งเสจ้ไปย ราชเวดพิไชย เสกยาทาปลาย
- ๑ พระเพลงขรไปย สันันวันไวย ดั่งฟ้าฟาดสาย
ไผยกรัดแวกกวาง เปนทางส่าย ไมยมีรคาย ราชสิงโดย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงการที่พระสุธนทรงใช้เวทมนตร์ในการต่อสู้กับสัตว์ร้ายต่าง ๆ
ระหว่างการเดินทาง

2.2.2 การดำเนินเรื่องโดยใช้บทพรรณนา

การพรรณนาเป็นอีกกลวิธีหนึ่งซึ่งผู้แต่งนำมาใช้ในการแต่งนิทานเรื่อง
ท้าวสุทนต์และมโนห์รา ซึ่งมักจะพบในตอนผู้แต่งต้องการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร
ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้อารมณ์นั้น ๆ ได้ชัดเจนมากขึ้น ดังคำประพันธ์

๑ บูนเราแต่เท่านั้น	ครอบครองกันไมยถึงไหนย
พิบัตมาสรัดไทย	เมียจ่าไกล้ฝาทูลี
๑ พलगแลตูปรางมาด	พระประสาธอันเรอ็องรอง
นับวันจ้สามอง	คิดเถิงหองอันบันทม
๑ บันลิ่ง...หน้งแลน	ทึรอนเขนเค็ยบันทม
พระไทยไทเกรียมกรั่ม	หรัปรารม้เถิงสามี
๑ พ้อเอ็ยเค็ยเค็ยงัก.....	รามร่ตรักกระเสมสิ
เม็ยมุงฝักชีวี	ฝาทูลีจ้บันไหลย
๑ บัดนี้สุดความคิด	ปืมโลหิดช้ล้นเนดไหลย

หมีไปยักจำไปย	อยู่โมยโดยความม้อร์ณา
๑ พระทูนกระหมอมแก้ว	เมียไปยแลวจัโหยหา
ทอยทิจัโโส.....	ทุกเวลาราดรีไปย
๑ ยามเสวยเซี้ยพิรม	ยามบันทมัยยอมพิด้ไม้ย
ยามซ่มพิรม์ในย	พระหรีโหยไกลอุรา
๑ สัหวนเมียหมีโหยกลาด	แสนส่วคัเนหา
ยามหนาวพระนิตรา	หมีโหยคลาหาง....กาย
๑ ยามรอนนอนโหยพิค	เคยปรนนิบัคพระโถมฉาย
ยามสังหรักาย	เคยถ้วยเครอิงทรงกัน
๑ พระเอี้ยเตนึไปย	ไหนจ็โดยกับกักร้า
จัโหมม่นัดเหา	กันไปยกวัจังสินชีวัง
๑ นางพรม์รำพิโรย	ความอาไลยสุดกำถัง
ไปยหนามาหวงหลัง	ทูนทังพระชลัณ

จากคำประพันธ์กล่าวถึงความตอนที่นางมโนหรีราชซึ่งคร้าครวญและรำพันถึงพระสุชนด้วยความโศกเศร้ายิ่งนัก โดยเฉพาะเมื่อมองเห็นห้องบรรทมที่เคยอยู่ด้วยกัน หรือนึกถึงยามเมื่อนางได้ปรนนิบัครับใช้พระสุชนด้วยความรักยิ่ง

๑ รังับดับเดียด อาไสยโมยเหือด กัคเผือดผืดลี
เสียดายโถมยั้ง สุดวังสัตรี ม่นุดโลกคัณนี้ โมยมีเปรยิบนาง

๑ น้อร์ลักกักร้า ทรงสิทึกรียา ลักกัณาสุดยง
ตายแลวเกิดหม้าย หาไหนเหมอินนาง บันสัวันชันกลาง มีบางเมื่อโรย

๑ ฉันโดยดินา จัโดยกัถยา คินมาไวยโหมย
เปนสักนัคเรด เรืองเคดสิบไปย เหนสุดพระไทย ทิจัโดยคินมา

๑ วาแลวชูลี ทูนลาชัณนี้ ทันทีโมยห
เสจ้อออกจากหวัง เนดนอนกักร้า มุดห้วยสุสา มาเชดชัลไนย

๑ พระเนคผัดแดง ยิงเชดโมยแหง กันแสงยั้งไหล
ทังความกัณัด ทังซัดพระไทย ทังเสียนำใจย ทังโหยถึงนาง

๑ โอแกวพิเอี้ย เวราโดยถึย จัโใจยโหยหา
พระเสจ้อเยียรยาค ลินลาดสุปราง พलगเชดชัลพलग ยางเข้าหวังในย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุรณกลับมาจากกรรยกทัพไปปราบข้าศึกแล้วทรงทราบว่านางมโนห์ราหนีไปแล้วทำให้พระองค์เสียพระทัยยิ่งนักจึงได้แต่คร่ำครวญถึงนางมโนห์ราไม่ได้หยุด

2.2.3 การดำเนินเรื่องโดยใช้บทบรรยาย

ผู้แต่งได้ใช้การบรรยายมาเป็นกลวิธีการดำเนินเรื่อง ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังติดตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ตามลำดับ ดังคำประพันธ์

- ๑ เมื่อโหมจ้ไปย จัฟกษาไวย ไหยถ้วัยผุชาน
ผุชานทำมรัง วั่งนึ่งไผยसान จัฝาก..... ไหยไวยพัตดา
- ๑ โดยโปรตุเกลี ชวยบอกพันปี ไปยนี้เลิงปา
ผลัไมยมีพิต รัฎฐียงกวาษา จัมวยบันไลย
- ๑ ไหยจับวานอน ตัวนึ่งพาจอน จึงสิ่งส่งไสย
ทาพระจัดไวย ผลัไมยสิ่งไคย วานอนกินไคย จึงใจมยมอรรณา
- ๑ ทัดนันเข้าไปย เปนเชริงหวัยไญ หนามกรฎฐ์ทังปา
สัดไคยไคลัคทาย วายชีพัชีวา ยาคิดลัยวา จัพันความตาย
- ๑ คูที่ชอบกัน ผากรดคำตพัน ห่อหุมคลุมกาย
บัคสิ่สัคสิ่ง มาเลิงคิตมาย วาเนือกวางษย์ ฉาพลาผาไปย
- ๑ ความหวัยกรัดพัน พารังยังตัน พันพริกสาไญ
ไหยตบ้พระหัด ตรัดรองออกไปย พญ นั๊กตักใจ ลัไวยบินหนี
- ๑ ดังแตนนไปย ผลัไมยกินไคย มีรดอันดี
หิมะวาปาไญ พันไฟพฤกสิ อัจจอรลี แสรนยากสาگان
- ๑ ยังมียักสา ยูไนยหิมะวา สามสิพสองคน
แหงนึ่งนันใสร ปาไญไฟรสัน พฤกสามิตัน ทะถิยิบกันไปย
- ๑ แหงนึ่งเลิงงู มีมากอ๊กคู ไมยรูฟากไหน
ทัดนันยักษา ตันนึ่งโตไญ โดยสูงขึ้นไปย เจตเช้วล้าตาน
- ๑ ทัดไปยทางหน้า ยังมีคัษสาน ทังคูสุชกัน
ยูนันนิจกาน แลวจักับพาน ข้าเงินเขาทอง
- ๑ น้อเปนคัมกรฎฐ์ สัฟรังตั้งมัด บันพัคเรืองรอง
ม้หิงสาสัด สารักัดทุกตอง ยาไคยคิตปอง จัไมยบันไลย

- ๑ แห่งนี้โปรดให้ หล่มเสียดเบียดขัด แน่นอัดกันไป
 ภูเขาสายพาน ไผ่หวานลอคโดย ขันแฉ่งหนามไผ่ ยาโคยคองกาน
 ๑ ลวนปนคัมภีร์ฎุ พานภาค.....
 ทับซัดฉาน ดังวาอาการ พิจิตวินญา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนหรีราเล่าให้ฤาษีฟังถึงหนทางที่พระสุธนจะต้อง
 เสด็จผ่านไปนั้นว่าล้วนแต่มีภัยอันตรายมากมายไม่ว่าจะเป็นป่าที่มีผลไม้พิษ ป่าห้วยกรด ภูเขาศรี ชัยชัย
 คชสาร หรือแม้กระทั่งเขากระทบกันซึ่งนางได้ฝากให้พระฤาษีช่วยบอกความกับพระสุธนด้วยหาก
 พระสุธนจะติดตามนางไปยังเขาไกรลาส

๑ ฝ่ายอั้งโหมยั้งมโนรา	กราบทูนมารดา
พรานป่าเขาจ้อรลีย์	
๑ ไปยถ์ว้ายส้มแดงพระผู้มี	นำมาชื่อพระสี
สุทนต์ร่าคราฟ	
๑ เปนบุคอาทิดจั้งงา	ครองพระภารา
อุดอนป็นจันก่อนกรุงสี	
๑ มารดาชื่อจันเทวี	กันรณำข้านี้
ทีสุดยั้งบุคอุทอน	
๑ ยินดีเปนลิพระนคอน	เล็งถึงถาคัจอน
อวยพอนไปยทั่วทุกคั่น	
๑ ยูมาพู สามัน	โคยรุเหตผัน
พยุหคล้ำไกล	
๑ มาแต่ประเทศอันไกล	ประสงซึ่งไชย.....
อุดอนป็นจา	
๑ ฝ่ายอั้งส้มแดงบีดา	มีพระบันพ
ไทยสามีข้ายกไปย	
๑ ต่อนรังสังครามสี่กไญ	จ้ไปย.....
๑ พระอั้งหรงรีคบีดา	ยูพระภารา
นิตรำนีมีอัดจัน	

๑ วาไรสรในยอังก์ทรงทัน	เลี้ยวลามพานพัน
สามรอบคอบคั่นจักกระวาท	
๑ คิ่นเขานาก็มีน่าน	ส้มแดงสุบาน
ส่คองฝืนจากนี้ตรา	
๑ ตกใจไววาวววิญา	ส่โทออกมา
ประหม่ากักเผื่อคิดใจ	
๑ ไหยหาโหราทันไคย	อาจานผู้ไญ
ทูนวาทระเคราะห์รายครัน	
๑ ไหยฆ่าส่คูปุหัยนร	ตั้งล่รอยคูกพัน
อีกนัมน่คณึ่งศย	
๑ ประโรหีค่อคณามากมาย	กราบทูนทีบาย
ไหยกลางชีวิตคูกยา	
๑ สาวไซไคยฮัน.....มา	ซาจึงไปยหามารดา
ไหยทูนอ้อนวอน	
๑ ง่คณาสามีมากอน	ส้มแดงบ่คอง
หาม เฝاهيمไหยเขาไปย	
๑ มารดาสามิงนไคย	กลับมาทันไคย
รำไรยพิลาบโสกา	
๑ ไหยปัดท่วานตริงตรา	มีศุรักสา
วاهيمไหยฆาบันไลย	
๑ ความรักหักกลาววาไปย	เสาวนึ่งที่ไหยย
จ้พลางพระราชอังกาน	
๑ ลูกรักกลัวจักสิ้นปราน	จริงมีพิฆมาร
วาทานส้มแดงพระมารดา	
๑ ขอเครอิงประดับกายา	แมนสิ้นชีวา
ไหยจ้ตัดตัวตายไปย	
๑ มารดาทรวงไหยคังใจ	ไมยมีส่งไสย
จิงไหยปีกหางโดยจิง	
๑ ลูกรักประดับกับอังก	พระแม่ม่มทรวง
พิศหวังส่วาดพันไคย	

- ๑ ฝ่ายประโรหิตมันไปย แอบองอาไสร
 วอังกาน ไชยไฮหยา
 ๑ จัโหยฝัยบานเขาไปยมา ชลณีโรทา
 เสจลินลาออกไป.....
 ๑ โจยไฮยูนอย ซักลัวบัน ไลย
 ฝัยบันซอน ไชยบินหนี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์รากลับมายังเมืองของตนแล้วได้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดให้นางจันทรีฟังตั้งแต่ที่นางถูกพรานป่าจับตัวไปแล้วนำไปถวายพระสุชนซึ่งเป็นพระราชโอรสของท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทรี กษัตริย์ผู้ครองเมืองนครอุดรปัญจา หลังจากนั้นท้าวอาทิตย์วงศ์ทรงพระสุบินประหลาด บุโรหิตจึงทูลให้นำสัตว์ทำพิธีบูชาอัญรวมทั้งนางด้วย ซึ่งในตอนนั้นพระสุชนไปรบนางจันทรีพยายามจะช่วยเหลือนางแต่ก็ไม่สำเร็จ นางจึงใช้อุบายทูลขอปีกหางจากนางจันทรี เมื่อนางจันทรีประทานปีกหางแก่นาง นางจึงถือโอกาสบินหนีมา

2.3 การปิดเรื่อง

การปิดเรื่องเป็นตอนที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นตอนที่ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดความรู้สึกประทับใจหรือผิดหวังในการติดตามเรื่องราว ผู้แต่งจึงใช้กลวิธีการจบเรื่องเพื่อให้งานของตนเป็นที่ประทับใจแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง

การปิดเรื่องของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราเป็นการจบแบบสุชานาฏกรรม กล่าวคือ พระสุชนได้พบกับนางมโนห์ราและครองคู่กันอย่างมีความสุขจนกระทั่งทั้งสองพระองค์สิ้นพระชนม์ไปเกิดบนสวรรค์ ดังคำประพันธ์

- ๑ พระโพธิสัตว์ เสวียราชสัมบัต ทั้งสองกรุงไกร
เป็นทืออาไสย คันจันเวนใจ หมี่ไฮยอนารอน
 ๑ ทั้งสองนัครา เปนบอรัมมีสุกษา ผาสูกคัสโมสอน
 ไพรพาประพชัม ประนมัยอ๊กอน เปนที่สถากอน หอนมีราคี
 ๑ เขาเหลือเก็ลือพูน ควยเคชบุน พุทกั้งชินตี
 ทรงพระศักดิ์ทา กันรุนอารัย พูนเพิ่มบารมี ประโยคโพทียาน
 ๑ ยูจันเย็นมา ทรงพระฉรา สิ้นชนันสังข้า
 ขึ้นไปยเสวียวัน ชันคุดลีตายาน แสรนสุกคัสมรราน วิจารณ์เมืองบัน

นอกจากนี้ผู้แต่งยังมีการปิดเรื่องด้วยการประชุมชาดก คือ การกล่าวถึงตัวละครสำคัญในเรื่องว่ากลับชาติมาเกิดเป็นใครบ้างในสมัยพุทธกาล ซึ่งการปิดเรื่องลักษณะนี้ถือเป็นจารีตนิยมอย่างหนึ่งในการแต่งนิทานทำนองชาดก ดังคำประพันธ์

- ทานทั้งหลายนั้น เมื่อกลางเบงขัน แยกกันปีติสิ้น
ตามย่อกำ ไครทำไสรตั้น กุสั่นอู่กุสั่น แต่งตบอ๊อบีพืบาน
- บางไปยเสวยส่ววัน แลวกลับเวียรวัน มาสูส่งสาน
ทอยเทียวไปมา ยูห์หึ่งนาน ชาด นีภาน มรพยอมกักตรา
- ทานพระยานาคำราช ซึ่งไหยนาคำบาด มาแควนวยพราน
สวัดตักลับชาด(ทีสุดอ้วสาน) ตฤอ้งโมคัลลา ผู้เปนม้หา สาวักเซยิวชาน
- ครันพระฤษริ ชวึ่งนางเทวี สึงบอกผูบาร
กระวัดตักลับหัด ทีสุดอ้วสาน กระส่บ้อจางน อันพนปีรพ
- ประทุมวิหทอน ซึ่งเปนบีดคอน สาวล้หมอนมโนรา
กระวัดตักลับหัดมา ครีม้หาเสนา สารีบุคเบอึงขัว พระม้หาท้พลั
- นายบุนพรานปา ซึ่งไคยม้โนรา มาถ้ววยสูทั้น
หัดสุดปลัดปลั่ง ครืออ้งอานน อูบ่ปลากท้พลั จันเสดจ้พระนีกาน
- อันประโรหิต อางานผูผิด ทีกิดปวงพลาน
คฤาเทว้ทัด ซึ่งไปยอ้อร์มาน อยู่ในย่นร์กาน ทีสุดอวิจิ
- อาทิดราห ซึ่งเปนบีดคา สูทั้นเรื่องษริ
กระวัดตักลับหัด ไชยอินไครมี ครือองพระษริ สูโทค้ราห
- นางจรรเทวี ผู้เปนม้หะษริ ประมวนหัดมา
ครีนางสิริ ม้หามารญา เปนพุก้มานดา พระม้หาชินนัง
- นางจรรกินนริย ผู้เปนชลัณี ม้โนราโฌมยง
เมือกลับหัดมา วาด้หน้าตามทริง มีนามม้เชอวัง นางโคตมี
- อันอ้งม้โนรา เมือกลับหัดมา หมี้ไคยลิกณี
คฤาอ้งกิมภา สูนธอนเทวี ฉนคชลัณี ราหุนกุมาร
- สูทนราห เมือกลับหัดมา ทีสุดอ้วสาน
คฤาอ้งชีณร์ฤ พระท้พลัชาน พระสาตดาจางน โปรดปรานปรานี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดของตัวละคร ดังนี้

พระยานาคราช	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระโมคคัลลานเถระ
พระฤาษี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระกัสสป
ท้าวประทุมราช	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระสารีบุตร
พรานบุญ	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระอานนท์
ปุโรหิต	กลับชาติมาเกิดเป็น	เทวทัต
ท้าวอาทิตย์วงศ์	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระเจ้าสุทโธทนะ
นางจันทวี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระนางสิริมหามายา
นางจันทิณี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระนางปชาบดี
นางมโนห์รา	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระนางพิมพา
พระสุธน	กลับชาติมาเกิดเป็น	สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3. กลวิธีการสร้างอารมณ์

กลวิธีการสร้างอารมณ์เป็นลักษณะที่สำคัญของวรรณคดี ความละเอียดอ่อนอารมณ์เขียนขึ้นอย่างมีศิลปะ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์และจินตนาการตามได้ การเขียนอย่างมีศิลปะนี้จะประกอบด้วยภาษาที่ใช้อย่างสละสลวย ไม่ขัดแย้งกัน รวมทั้งต้องมีความสมดุลและมีเอกภาพ (ลีลิตา พินิจภูวนลและนิตยา กาญจนะวรรณ, 2520, หน้า 9)

อารมณ์สะท้อนใจจะเกิดขึ้นเมื่อมีสิ่งมากระทบ อาจเป็นรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ใดๆ อย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างรวมกัน บางครั้งสิ่งดังกล่าวอาจไม่ได้กระทบโดยตรงทันทีทันใดนั้น แต่อาจเป็นประสบการณ์ซึ่งผ่านมานานแล้วก็ได้ (อุดม หนูทอง, 2522, หน้า 9)

จากการศึกษาพบว่านิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รามีกลวิธีการสร้างอารมณ์ ดังนี้

3.1 การใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ผู้แต่งนำเรื่องของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มาใช้ในการแต่งเพื่อแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และบุญญาธิการของพระสุธน อีกทั้งยังทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดความสนุกสนานและตื่นเต้นกับเนื้อเรื่องมากขึ้น ดังคำประพันธ์

- ๑ ผู้มีนลินลา ถึงแถวแนวป่า พริกสาอันไฉน
- ต้นเบียดเขยียด แน่นอัดทั้งไพร กวางนอยเมื่อไร นันโยคโดยประมาร
- ๑ งูเลงงูไฉน ไมยเลื้อยลอคโคย ไนยไพรพริกสาร
- เสียงควยบารมี ไนยทิกันดาน ไหยขรรค์ผลาน ผู้บานเสด็จจร

- ๑ พระตั้งศักดิ์จา รายเวดเสกยา แลวทาถูกสอน
พระอึ่งแผลงผลาน ประทานรานรอน ฟินาถุมวยมอน เปนทางวางไปย
- ๑ ผู่วโนไคลกลา คั่นคั่นอรั้นยัว พริกสาสูงไต้วย
สัตว์รองกองหมี จัณนีโหยไทย คัโมคผีไพร เสี่ยงใจยแจวมา
- ๑ เคียวคั้งคกรีม สัตว์รองกองกระหิม เสียวเสยงขันฉา
เยนเยอีกพระไทย เปลี่ยวใจเอกา เสี่ยงผีโปงปา กูกองขานกัน
- ๑ สัตว์รายหมายเมียง บางทรงี่สำเนียง บิบเปรียงเสี่ยงถัน
สิ่งห้ราชผาดผ้อยอง เร็งรองกองสนัน พระไทยไหววัน คีคั่นจ้อร์คั่น
- ๑ เต็งปาไผยกรคั ถิลิปไปยมัต รักษัดขัดสนัน
งูเทาสายพาน ไมยห่านลอดพัน กวางหนาสากัน นับโยคโดยตรา
- ๑ พระจีนสินไชย คัวีพระไทย ผินไผเนนหน้า
ทาบูนกับนาง กูตางกันมา เคชโพธิยาน จัผลนสินไชย
- ๑ ขื่อไหยลูกสอน ประทานรานรอน ค่ลอคปาไญ
เปนนางวางตรง ก้ออ้งเสจไปย รายเวดพีไชย เสกยาทาปลาย
- ๑ พระแผลงษรไปย สันนวันไวย ดั่งฟ้าฟาดสาย
ไผยกรคัเวกกวาง เปนนางสับาย ไมยมีร์คาย ราชีสิงโดย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเดินทางออกติดตามนางมโนห์รา พระองค์ต้องผจญกับภัยอันตรายมากมาย ความตอนนี้แสดงให้เห็นอิทธิฤทธิ์ของศรศิลป์ชัยที่สามารถทำลายอุปสรรคที่ขัดขวางลงได้ เช่น เมื่อพระสุธนมาถึงป่ารกทึบที่มีงูจำนวนมากขวางทางอยู่ พระองค์ทรงอธิษฐานและร่ายเวทมนตร์แล้วจึงแผลงศรไป ทำให้ป่าทึบและงูจำนวนมากนั้นหายไป จากนั้นเมื่อพระองค์เสด็จมาถึงป่าไผ่กรดที่รกทึบซึ่งมีงูขนาดใหญ่ขวางอยู่เช่นกัน พระองค์ทรงแผลงศรพร้อมกับทรงอธิษฐานว่าถ้าทำบุญร่วมกับนางมโนห์ราก็ขอให้ทำลายป่าให้เป็นทางราบได้ เมื่อพระองค์ทรงแผลงศรจึงทำให้เกิดเสียงดังสนั่นหวั่นไหวเหมือนสายฟ้าฟาด แล้วป่าไผ่กรดก็เปิดเป็นทาง

3.2 บทพรรณนาขมนกขมไม้ เป็นบทชมธรรมชาติที่นำไปเกี่ยวข้องกับความรู้สึกของตัวละครคือพระสุธนที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่านเกิดอารมณ์และความรู้สึกคล้อยตามเนื้อเรื่องไปด้วย ดังคำประพันธ์

๑ เสา้งเขาไนยไพร ช่มพันธ์มิ่งไมย มาไนยแนวป่า
 การเอดแก้ว แดงแควคุมกา มุกมันม่วงป่า พัวลำไย
 ๑ มักรางนางแยม กำมิยมีแกม กลีบแซมส่ำไหวย
 บังแนมแกมบาน บังหกานยูไนย สาวยุคพูดไทย ไกลแยมแกมบาน
 ๑ มลิลาลือยลือย มลิวันพันเกี้ยว แกมรดี้หอมหวาน
 พระภายหัยดอง ล้อองภาคพาน เมอินกลินเยาว์มาน ติดพระอุรามา
 ๑ พ้อย่มพะยอมหอมหวาน ซอนชูลูกาน บานแกมกรี้สุหน้า
 พระภายหัยลอย รอยๆเรียมมา เมอินกลินสุสา สไบยนางทรง
 ๑ หอมรดี้บุพผา กลินจันชันหนา โยท์กาๆ หลง
 สารภีพีกุน ผู่จกรนทั้งคั้ง เมอินกลินแอบ้อง สุปพริฎ์ปรางนาง
 ๑ ยิงคิตยั้งส่ำหมอน เรงรดี้บดท์จอน ธิบรอนเดินทาง
 แมนเหาะเห็นโคย ทีไหนจ่างหาง ปานนี้ถึงปราง แนบนางนิตร์
 ๑ ครวนถึงเทวี พलगช่มพริกสี สักกุนนี้ปักสา
 ช่มหังเหม่มรวด สกุนน้ชาดดินาๆ มะยุราสานจา สัตตะวาโนริย
 ๑ บางเผ่าเคลาหลู จับเรียงเคียงยู บันพริกสาสี
 ดวยความส่นหา ภาสาสักกุนี พิลเทวี ไวยทีการา
 ๑ สารีกาค่มิน เหลออิงออนรอนริน จับกินพริกสา
 พलगพลอดคล่กลด จับแจเจอร์จ่า กลอกหน้ากลอกตา ชดลอยหทยค้ำ
 ๑ คูทีคังวา จรูภาสา ค้ำรมคัมข่า
 เมอินนุดช้ออนพี ทวงทีทอยค้ำ ริเรอียลือยฉ่า ชูชินอาร์ม
 ๑ โคนจกาวัว กาวานเวอินเคด้า เผากูสุส่ม
 เจามาควยพี โคยชีชวนช่ม ปักสีพีม่ม รวมเรียงเคียงตัว
 ๑ ตระไนยโกยป่า แจกเดาเขาชวา ไคยฟ้าพุกลือ
 ยางกรอกออกเอียง ทรงเสียงรองธ้อ ออกหัวป่ากร้อ รัมเราเผาออน
 ๑ ศรีกาพาคุ เขาเรียงเคียงยู ส่มสุรังนอน
 เมอินเมื่อยูปราง เซียงนางแนบส่ำหมอน คิตถึงค่นึงกอน บดท์จอนธิบมา
 ๑ ช่มสัดจัตบาด ล้มขล่มาด กัดถึงมหิงสา
 สิ่งโตโคกค้าย กวางทรายเสื่อปลา จม็ดหมูป่า เาะลาเลียบไพร
 ๑ ค่ำสานผานคั้ง ลัดป่าพาโขลง โยงคามนำไลย
 ถึงคางบางจันนี้ เหมนหม่มหม้าไนย โดลลอยพลอยไลย แลนลอกยอกกัน

๑ ช่มน้กช่มไมย ช่มสัดไนยไพร พระไทยกระสัน
 ครวนถึงค่นึงนาง พลางริบจ้อรจัน ออกจากอรัณ เรงรบับทจอน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุชนเสด็จกลับจากการศึก ผู้แต่งได้พรรณนาถึง
 ธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ และสัตว์ป่ามากมายโดยนำไปเชื่อมโยงกับนางมโนห์รา
 กล่าวคือ เมื่อพระสุชนทอดพระเนตรดอกมะลิลา มะลิวัลย์ก็ทรงเปรียบว่าเหมือนกลิ่นกายของนาง
 มโนห์รา เปรียบกลิ่นของดอกพยอมเหมือนกลิ่นภูเขาของนาง เปรียบกลิ่นดอกโยทะกา กาหลง
 สารภี พิกุล เหมือนกลิ่นนางมโนห์ราเมื่อครั้งเคยอยู่ด้วยกัน นอกจากนี้เมื่อพระองค์ทอดพระเนตร
 นกชนิดต่าง ๆ เช่น นกโนรี นกสาธิกา นกขมิ้น นกกาเหว่า นกกระเรียน นกแขกเต้า นกเขาชวา
 ที่เคล้ากลอกกันอยู่ก็ทรงนึกถึงนางมโนห์ราเมื่อครั้งที่เคยอยู่ด้วยกัน และเมื่อทอดพระเนตรสัตว์ต่าง ๆ
 เช่น ละมวด กระตัง สิงโต กระต่าย กวาง เนื้อทราย เสือ หมูป่า ช้าง หมี หมาใน ที่อยู่ในป่าและ
 หยอดล้อกันก็ยิ่งทำให้พระสุชนทรงคิดถึงนางมโนห์รามากขึ้น จากคำประพันธ์ก่อให้เกิดอารมณ์
 สะเทือนใจต่อผู้อ่านและผู้ฟัง ที่รับรู้ได้ว่าพระสุชนทรงมีความคิดถึงนางมโนห์รามากจนทำให้
 พระองค์ทอดพระเนตรถึงต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับนางมโนห์ราไปทั้งหมด

๑ บัดนั้นนายบุญพราน	หน้ากุมารเขาป่า
มิงไมยมีนาๆ	ไนยหิมิวาสารพัร
๑ มองปรางเปรงปรู	โปรงประคุดหมูมุกมัน
จิกจำแจจวงจัน	พินพอกพันโพเพกา
๑ ดับบิคอยคางคูน	แกขนุนไนยแนวป่า
ผลไมยมีนาๆ	จรัวาคความไปย
๑ ลางต้นผลพวงคัก	เปนเยือนกโคยฮาไสย
ลางหมูมีเตไย	ลูกหาไมยศีครัด
๑ ลางต้นผ่นพึ่งววย	หลนเหรีรายเหี้ยวแหงยู
บางออกคอกลือชู	ผิงแมงภูวูวอนไปย
๑ บางกลัดไยแกกอน	แตกไยยออนตอยอดไมย
คอกแนมแกมกับไย	ทรงกลืน ไกลกกลมกลางคิง
๑ เมอินกลืนสไยบาง	ทีพระนางเจาเคี้ยวทรง
คิดถึงเมื่อแอบอั้ง	ขอมบันจิงจูบพิศนาง
๑ รอยๆกลืนบุพผา	รินอรารัดต่าง ๒

เมื่อนั้น...เมื่อยังยูปราง

๑ พระไทยเธอสังเฑ

พระกันฟังกัถญา

๑ สำเนียงเสียงสัถุณี

ชุกแหวววพระไทย

๑ ออกโอฏเอะอไรย

ยีนตรัดพระหัดชี

๑ ฤาเสียงนางทรามไหวย

พรานบุนกราบบาดบาท

๑ พระอ้ง.....

คังจ๋บอข้านาง

๑ คูทีหมุสัถุณา

ชวยบอกลงเฑไทย

๑ ฅาง์หมุคุดังวา

พลอยโสถควยพันปี

๑ ชันีกัโทยไทย

เยนเยอิกขันลุกชา

๑ เสียงแฉวแหววพระกัน

เสียวไปยไมยเหนอ้ง

๑ จักกระจันทรงเสียงไสย

สัดไพรในหิม่า

๑ เหนสัดจักบุาด

พระเออินอัดอ้งگان

๑ นายพรานกรานกราบบาด

โลดโผนโนนสัดไพร

๑ บางยีนแลมองเมยียง

พีเอัยเมอินกัถญา

๑ ยิงคิดตึงค่านึง

พระไทยไทยเครยิมกร่ม

แอบอ้งนางชินวินญา

ลอบไยยะเนคสอดสองหา

แกวพ็อยุหนโดย

รองกองหมี่เจย็ยแฉมไสย

สำคันใจยวาทวี

แฉวใจย ๒ ยุตรงนี

โ.....หนะพีฟังนอยร่า

เจาหรัไยไทยโยยหา

วาทมีไชยสัมเนยียงนาง

เสย็ยสัถุณีมีตางตาง

แนะนำทางให้ตามไปย

รูกาสาจัปราไสย

ซึ่งทรามไวยเจาจัอรลี

จัโสถกาเสราหมองสี

ตามเทวีเหนเวทนา

มาลองไยย รองโยยหา

ผีโปงปากูกองคอง

คิดสำคันวานวนลัหง

แลวกัทรงพระโสถกา

หังเรไยรองเรย็ยปา

คุดังวาจัสังสาน

แลนโผนผาดไยยคังดาน

เอะพีพรานนัันอไรย

ทูนจอมราชไทยแฉงไสย

จ้อแฉงโดยทราบบาทา

หังคูเคย็ยเรย็ยภักตรา

เคย็ยภักคามือยามช่ม

ย็ยร่าฟังย็ยเหนสม

ทูกัรทิมถึงเทวี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนและพราณบุญเดินทางไปพบพระฤาษี ระหว่างการเดินทางผู้แต่งได้พรรณนาถึงธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ และสัตว์ป่ามากมายมาเชื่อมโยงกับนางมโนห์รากล่าวคือ เมื่อพระสุธนทอดพระเนตรสิ่งใดก็ทรงนึกถึงนางมโนห์รา เช่น เปรียบกลิ่นของดอกไม้เหมือนกลิ่นสไบของนาง เมื่อทรงได้ยินนกที่ส่งเสียงร้องก็ทรงคิดว่าเป็นเสียงของนาง หรือเป็นนกที่จะมาบอกข่าวของนาง เมื่อทรงได้ยินเสียงชะนี ลองใน ส่งเสียงร้องโหยหาก็ทรงคิดว่าเป็นเสียงนาง เมื่อทอดพระเนตรเห็นสัตว์ต่าง ๆ ที่มีคู่ก็ทรงนึกถึงเมื่อยามที่นางเคยอยู่ด้วยกันกับพระองค์ ธรรมชาติเหล่านี้ยิ่งทำให้พระสุธนทรงคิดถึงนางมโนห์รามากยิ่งขึ้น

จากการศึกษากลวิธีการประพันธ์ของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่าผู้แต่งใช้กลวิธีการประพันธ์สามลักษณะ คือกลวิธีการใช้ภาษา ซึ่งผู้แต่งสามารถเลือกคำที่สละสลวยมาใช้ทำให้คำประพันธ์มีความไพเราะ กลวิธีการเสนอเรื่องเป็นกลวิธีที่มีส่วนทำให้เนื้อเรื่องมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น และกลวิธีการสร้างอารมณ์เป็นกลวิธีที่สามารถทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังรู้สึกสนุกสนาน ตื่นเต้น และคล้อยตามไปกับเนื้อเรื่อง กลวิธีเหล่านี้นอกจากจะมาจากความสามารถของผู้แต่งเองแล้วยังมาจากจารีตนิยมทางวรรณกรรมอีกด้วย ซึ่งกลวิธีดังกล่าวต่างก็มีส่วนช่วยให้เรื่องราวมีความน่าสนใจและ ชวนให้ผู้อ่านติดตามมากยิ่งขึ้น

คุณค่าของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

วรรณกรรมประเภทนิทานจัดเป็นงานเขียนบันเทิงคดีประเภทหนึ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ โดยมีคุณค่าหลักในการสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้อ่านและผู้ฟัง นอกจากความบันเทิงแล้วนิทานยังให้คุณค่าทางด้านปัญญา คือ ช่วยเสริมสร้างปัญญาให้แก่ผู้อ่านและผู้ฟัง เพราะผู้อ่านและผู้ฟังได้นำแนวคิดและความรู้ที่ได้จากนิทานเรื่องนั้น ๆ มาพิจารณาไตร่ตรอง และสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อีกด้วย นอกจากนี้นิทานยังสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมสมัยก่อนอันเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ อีกด้วย

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ผู้ศึกษาเรื่องพบว่านิทานเรื่องนี้มีคุณค่าต่อไปนี้

1. คุณค่าทางอารมณ์

สิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วว่านิทานจัดเป็นงานเขียนบันเทิงคดีประเภทหนึ่ง มีจุดมุ่งหมายหลักในการแต่งคือเพื่อสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้อ่านและผู้ฟัง นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราจึงเป็นนิทานที่มีคุณค่าทางด้านอารมณ์ เห็นได้จากเรื่องราวของนิทานเรื่องนี้มีผลทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังรู้สึกคล้อยตามไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์เศร้า เสียใจ ดีใจ โกรธ ตื่นเต้น สนุกสนาน เป็นต้น คุณค่าทางอารมณ์ที่ได้รับจากนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีดังนี้

1.1 ให้ความบันเทิง

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้ ให้ความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง ทำให้รู้สึกตื่นเต้น สนุกสนาน ชวนให้ติดตามมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระสุรณออกติดตามนางมโนห์รา ระหว่างทางพระองค์ต้องต่อสู้และฝ่าฟันกับภยันตรายนานัปการ ดังคำประพันธ์

- ๑ เสอ้ถึงงูราย อันมีมากมาย เกี้ยวกายกันไป
บางซัดพืดตัว ชูหัวชูไต้วย ตาลูกดังไฟ ยูไนยหิมว่า
- ๑ บางทำสิ่งหน้าถู โผนขึ้นแผนพังาด อังอาดหันสา
ลิ้นแลบแปลบแดง ดังแสงสายฟ้า มากพินคัลณา ไนยปาหิมว่า
- ๑ บางเล็กพังภาน บางโผนถ้ยาน บางพานพินกัน
พังกัยกัหัว ลวนตัวกัมัน นางสังไวยนั้น วาไหโรยยา
- ๑ จึงเสกโอสถ์ ปรายโปรยโรยรด เหนือลั่มลั่มมา
งูรายนายหนี ไมยมีไนยปา พระองค์ลันลา รีบรอนจอร์คัน
- ๑ ครวนพลางเดินพลาง เองอองวาง ไนยกลางไพรสน
ครันถึงยักสา สามสี่บสองคน พระจึงรายมน ประทับกับยา
- ๑ โรยลงเนื้อลั่ม กลินยาอาคั่ม ไปยตองยักสา
มัวมัวไปยสิน ควยกลินพิดยา พระเสอ้ลันลา ลวงล้าเลียไปย

ความอีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงท้าวประทุมราชทรงทดสอบพระสุรณ โดยมีรับสั่งให้พระสุรณแสดงศรีสินไชย ยกแห่งศิลา ยกครประจำเมือง และทรงทดสอบพระสุรณว่าจำนางมโนห์ราธิดาของตนได้หรือไม่ ดังคำประพันธ์

- ๑ เจาผู้เรื่องรีด สาดร่ำประสิด ควยสอนเพลงผลาน
- จ๋ไทยปรากฏ ภายคฤมาร เทพข่มสั่มภาน ยิง ๒ จีนไปย
- ๑ ยั่งสินถ์นุ คันนึ่งอันยู ตำรับกรุงไกร
- ปुरुคัพพรนึ่ง จิงยักจีนไวย บิดาจ๋ไคร ไทยโลกค้เลอิงธา
- ๑ เจามีรีฎูแรง ยักจีนสำแดง ยั่งโคยแลฤา
- ทายักจีนไวย เทพไทยจ๋ธา ประนอนนั้บถื่อ ทัวโลกค้โลกา
- ๑ สุธันสุธอน นอมเสยีนย้อกอน รับพระบันห
- หมีโคยย้อธ้อ จ๋ช้ออาสา ตามแต่ปีดา ประสังสังโคย
- ๑ ทุนแลวประนัม นอมเสยีนบังคมิ เขายักสินไชย
- เซียงเอาบารมี เปนที่อาไสร ยักสอนจีนโคย ดั่งใจจินดา
- ๑ เทพไทยไนยสถาร รองสาทุกาน ลัทานเวหา
- ทังผาทังกั้คาค อ์พีวาคบุห คันทันครุคธา เทวอวยไชย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงท้าวประทุมราชทรงทดสอบพระสุธนโดยให้ยกสร
ประจำเมือง พระสุธนก็สามารถยกขึ้นได้ ซึ่งปกติต้องใช้คนเป็นจำนวนมากจึงจะยกขึ้นได้
เห็นได้ว่าผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายในการสร้างความบันเทิงให้กับผู้ฟังและผู้อ่าน ทำให้ผู้ฟังและผู้อ่าน
รู้สึกตื่นเต้น สนุกสนานไปกับเนื้อเรื่องด้วย

1.2 ก่อให้เกิดความสะเทือนใจ

อารมณ์สะเทือนใจเป็นลักษณะที่สำคัญของวรรณคดี ความสะเทือนอารมณ์เขียน
ขึ้นอย่างมีศิลปะ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์และจินตนาการตามได้ การเขียนอย่างมีศิลปะนี้จะ
ประกอบด้วยภาษาที่ใช้อย่างสละสลวย ไม่ขัดแย้งกัน รวมทั้งต้องมีความสมดุลและมีเอกภาพ
(ลีลิตา พินิจภูวคณและนิตยา กาญจนะวรรณ, 2520, หน้า 9)

อารมณ์สะเทือนใจจะเกิดขึ้นเมื่อมีสิ่งมากระทบ อาจเป็นรูป รส กลิ่น เสียง
สัมผัส อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างรวมกัน บางครั้งสิ่งดังกล่าวอาจไม่ได้กระทบโดยตรง
ทันทีทันใดนั้น แต่อาจเป็นประสบการณ์ซึ่งผ่านมานานแล้วก็ได้ (อุดม หนูทอง, 2522, หน้า 9)

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีเหตุการณ์หลายตอนที่ก่อให้เกิดความ
สะเทือนใจ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครต่าง ๆ ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย ในที่นี้ผู้
ศึกษาขอยกความสะเทือนใจในตอนที่ตัวละครมีอารมณ์โศกเศร้า ซึ่งความรู้สึกโศกเศร้าที่เกิดขึ้นใน
เรื่องส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการที่ตัวละครต้องพลัดพรากจากกัน ดังคำประพันธ์

๑ บุนเรามาแต่เท่านั้น	ครอบครองกันไม่เคยถึงไหน
พิบัติมาสรัดไทย	เมียจำใกล้ฝ่าทุลี
๑ พलगแลดูปรางมาค	พระประสาธอันเรื่องรอง
นับวันจ้สามอง	คิดถึงห้องอันบันทม
๑ บั้นลึง...หนังสือ	ที่รอนเย็นเคียงบันทม
พระไทยใหญ่เกรียมกรั่ม	หว่าปรารมถึงสามี
๑ พ่อเอี้ยเคียงเคียงภัก.....	รามรดรักกระเสมตี
เมียมุงฝักชีวี	ฝ่าทุลีจันในหลย
๑ บัดนี้สุดความคิด	ปืมโลหิตชล์เนคไหลย
หมีไปยกจำไปย	อยู่ไมยโดยความม้อร์ณา
๑ พระทูนกระหม่อมแกว	เมียไปยแลวจ้โหยหา
ทอยทิจ้โส.....	ทุกเวลารাত্রีไปย
๑ ยามเสวยเซี่ยพริ่ม	ยามบันทมขอมพืดไม้ย
ยามชมพริ่มในย	พระหรีใหญ่ไกลอูรา
๑ สี่หวนเมียหมีไทยคลาด	แสนส่วาคันหา
ยามหนาวพระนิตรา	หมีไทยคลาหาง... กาย
๑ ยามรอนนอนไทยพัด	เคยปรนนิบัติพระ โคมฉาย
ยามสงห่รกาย	เคี้ยถว้ยเครอิงทรวงกัน
พระเอี้ยแดนนี้ไปย	ไหนจ้โดยภักภักคร้า
จ้โทมมีนัดหา	กันไปยกว้างจ้สินชีวัง

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์รารู้ว่าตนเองจะถูกฆ่าทำพิธีบูชาขัณ्ड ด้วยความกลัวนางจึงตัดสินใจหนีไป ซึ่งใจจริงแล้วนางมโนห์ราไม่อยากจากไปเลย จึงทำให้นางมโนห์รา โศกเศร้าเสียใจยิ่งนัก

- ๑ โอแกวพ็เอี้ย เวราไคยเลีย จ้าใจโยไหหา
- พระเส่งเยียรยาด ลินลาดสูปราง พलगเซดชล์พलग ยางเข้าหวังในย
- ๑ สาวสันมีหังปวง โขลนจาชาหลวง พ็เลียงนอยไญ
- รับส่แดงเยียรยาด มอบกลาดยูในย ครันเหนทวไทย เทวีโสกา
- ๑ ดางคินสังเวท บางเซดชล์เนค บางโทมนัดสา

บางทอดทุมกาย บางฝ้ายชัฒนา บางคอนอูรา บางวาจันใจ
 ๑ ส้มเค็ญผู้บาน เขาสุตถถาน หองแควเรอิ่งไสย
 เหนแทนที่ปลา ยิงเสราพระไทย ทอดอิ่งโทยไทย ราไรยโสภี
 ๑ เหนที่บันทมึ พระไทเครอิมกรมึ ไมยส้มประดี
 พระยีกูปลาด ภาคพระสุจันี เครอิ่งพานพระสี ดั่งทึครบครัน
 ๑ แดงอิ่งเทวี ไมยมาญนี โทยพีรับขวัน
 โดยชินอูรา เกรรวจาด้วยกัน หลั่งดรดร่าพัน ฟันเพอญวินญา
 ๑ ทรงนังบหนีที สิ้นส้มประดี ซ่าดรดเรอียหา
 ไปยไหนเสี่ยเลา น้เจามโนรา มาเทิดเมมา พยูวไรย
 ๑ พีมาถึงแลว พระนางนองแคว เจาไปยหน่นไหน
 ที่ปรางรางปลา ไวยเลาฉันโดย สลัดพระไทย ทิงทอดอิ่งลิ่ง

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุนทรทรงรู้ข่าวว่านางมโนห์ราได้หนีไป ทำให้พระสุนทรเสียดพระทัยยิ่งนัก ในที่สุดพระองค์จึงตัดสินใจตัดสินพระทัยออกติดตามหานางมโนห์รา แม้ว่าหนทางข้างหน้าจะมีภัยอันตรายมากมายเพียงใดก็ตาม

2. คุณค่าทางปัญญา

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ผู้ศึกษาพบว่าไม่เพียงแต่จะให้ความบันเทิงเท่านั้น นิทานเรื่องนี้ยังสอดแทรกข้อคิดต่าง ๆ ไว้อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้อ่านและผู้ฟัง เป็นการสอนโดยอ้อม นิทานจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนซึ่งผู้ฟังและผู้อ่านสามารถนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อีกด้วย คุณค่าทางปัญญาที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีดังนี้

2.1 ข้อคิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม

จากเนื้อเรื่องนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา จะเห็นว่าหากผู้อ่านและผู้ฟังใช้ปัญญาในการคิดพิจารณาไตร่ตรองก็จะสามารถนำข้อคิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา แสดงให้เห็นถึงกฎแห่งกรรมว่าสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ไม่มีใครสามารถหนีพ้นบ่วงกรรมที่ตนได้ก่อไว้ได้ ผู้ใดทำดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน หากผู้ใดทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทนเช่นกัน ดังคำประพันธ์

๑ อ้นนางมโนรา หักคอนพินมา ซือวาเมเรีย

สุทนต์คนไทย ไทยใครอื่นมี ครี้อังก์พระสี พระรัตราชา

๑ นางตั้งอู่ที่ถาดาน เมื่อตามผุบบาน จนสิ้นสังขา

วาในยศนี้ เมรีตามมา เกิดภายภากหน้า ราฟตามไป

๑ เวนนางขางนี้ เราทานกัศิ ยารมีสงไสย

เวราฟค่นัน มาท้นอ้อร์ไทย เพราะของเวนไวย สไสยหคก่น

๑ พักนค่นจิด เสียไทยไมยคิฉิ ไปยตามผัวขวัน

ไสยไยนายแหงง จังเกลงจ้อร์จ้อร์ เวนนางค่นัน มาท้นทรามไวย

๑ คิฉิเหนแควา จัหนีม้อร์ฉา ไหพ่นจันไย

ความรักสามมี ก้อคิเมียโรย หักคำจำไย นางพลัดพัสดา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราได้หนีไปจากนครอูครปัญญา ผู้แต่งได้อธิบายเหตุของการพลัดพรากจากกันว่ามาจากการที่นางมโนห์ราได้ตั้งจิตอธิษฐานจงเวรพระรถว่าชาตินี้นางตามพระรถมา ชาติหน้าขอให้พระรถได้ติดตามนางไปข้าง ดังนั้นพระรถจึงกลับชาติมาเกิดเป็นพระสุชนและเป็นฝ่ายติดตามนางมโนห์ราเป็นเวลาเจ็ดปีเจ็ดเดือนอย่างยากลำบากกว่าทั้งสองจะได้พบกัน

นอกจากนี้ผู้แต่งได้บรรยายถึงผลของกรรมคือ ตัวละครที่ทำความดีย่อมได้รับผลดีตอบแทนดังเช่นพระสุชนและนางมโนห์ราเป็นตัวละครที่กระทำความดี เมื่อสิ้นพระชนม์ได้ไปเกิดบนสวรรค์ ดังคำประพันธ์

๑ พระไฟที่สัด เสวยราชสมบัติ ทั้งสองกรุงไกร

..... เปนที่อาไสย คนจนเวนใจ หมี่ไหยอนาธอน

๑ ทั้งสองนัครา เปนบอรรนมสุกขา ผาสูกคสโมสอน

ไพโรฟ้าประทชม ประนมขอกอน เปนที่สถากอน หอนมีราศี

๑ เขาเหลือเกลือพูน ดวยเดชบูน พุททงจีนตี

ทรงพระสัศทา กัณฐนาอารีย พูนเพิ่มบารมี ประโยคโพทียาน

๑ ยูจำเนยนิมา ทรงพระฉรา สิ้นชนสังข์

ขึ้นไปยเสวยวัน ชันคุดศีคายน แสรณสุกคสมราน วีमारเมืองบน

ในขณะที่ตัวละครที่ทำความชั่วย่อมได้รับผลแห่งการทำความชั่วตอบแทนเช่นกัน
 ดังเช่นปุโรหิตซึ่งเป็นตัวละครที่มีความอิจฉาริษยา เมื่อตายไปก็ต้องตกนรกอเวจีทมนทุกข์ทรมาน
 ดังคำประพันธ์

๑ อันประโรหิต อัจฉนผู้ผิด ทิถิตปวงพลาณ
 ฤดาเทวทัต ซึ่งไปชอโรมัน อยู่ในนรกาน ที่สุดอวิจิ

2.2 ข้อคิดเกี่ยวกับความเพียรพยายาม

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา สะท้อนให้เห็นความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวด
 โดยเห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครเอก คือ พระสุทนต์ เนื่องจากพระองค์ต้องเสด็จออกตามหา
 นางมโนห์ราอย่างยากลำบากเป็นเวลาเจ็ดปีเจ็ดเดือนกว่าพระองค์จะได้พบกับนางมโนห์รา และ
 แม้ว่าพระสุทนต์จะทรงทราบถึงภัยอันตรายต่าง ๆ ที่ต้องประสบจากพระมารดาและพระญาติแล้ว แต่
 พระองค์ก็ยังมุ่งมั่นที่จะติดตามนางมโนห์ราให้พบจนได้ ดังคำประพันธ์

๑ ฝ่ายพระชลณี มีพระวาทิ หามสี่สุทนต์
 เจาจตามนาง ในยกลางไพรสน์ เจาจจอร์คัน ไปยหันเหงโดย

๑ ไกรลาดผุผา บูรานวามา ไกรหอนจอนโดย
 เหวผาสาค์เรด หิมเวดเข้าไญ ไกลยิ่งกว่าไกล เขตไทยเทวา

๑ นิ่งเลาสุรอน เจาจับทองน ไปยควยบาทา
 ฝ่ายนางนิถามัน บินบินเวหา ไหนพระลูกญา จับบิเทวี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางจันทิเวทิวผู้เป็นพระมารดาของพระสุทนต์รัสถถึง
 ภัยอันตรายต่าง ๆ ที่พระสุทนต์ต้องประสบระหว่างการเดินทางหากพระสุทนต์จะติดตามนางมโนห์รา
 ไปยังเขาไกรลาส แต่พระสุทนต์ก็ไม่ทรงย่อท้อ ในที่สุดพระองค์ก็เดินทางมาถึงเขาไกรลาสและได้
 พบกับนางมโนห์ราสมความตั้งใจ

๑ สัตราชหมายเมยึง บางทรงสำเนียง บิบบเปรียงเสียงถัน
 สิงห์ราชผาดผ้อยอง เร็งรองกองสำนัน พระไทยไหววัน คีตันจอร์คัน

๑ เต็งปาไผยกรัด ถีถีบไปยมัด รักษัดขัดสนัน
 งูเทาสายพาน ไผยหานลอดพนัน กวางหนาสากัน นับโยคโดยตรา

๑ พระจีนสินไชย ดำริพระไทย ผินไผแนนนหน้า

ทาบูนกับนาง กุสางกันมา เดชโพธิยาน จัณฑ์สินไชย

๑ ข้อไทยลูกสอน ประทานรอนรอน ตลอดปาไญ

เป็นทางกว้างตริ้ง ก้ออ้งเสงไปย ราชเวศพิไชย เสกษาทาปลาย

๑ พระแผลงขรไปย สันวันไวย คังฟ้าฟาดสาย

ไผยกรัดแวกกว้าง เป็นทางส่ำบาย ไผยมีรค้าย ราชสีงโคย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเสด็จออกตามหานางมโนห์รา ระหว่างทางพระสุธนต้องประสบกับภัยอันตรายต่าง ๆ อย่างยากลำบาก แต่พระองค์ก็ไม่ทรงย่อท้อต่ออุปสรรคและภัยอันตรายเหล่านั้น

2.3 ข้อคิดเกี่ยวกับความกตัญญู

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราได้แทรกข้อคิดเกี่ยวกับความกตัญญูไว้ โดยจะเห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครเอก คือ พระสุทนต์ ในตอนที่พระสุทนต์ทรงระลึกถึงพระบิดาและพระมารดาว่าตอนนี้ทั้งสองพระองค์จะเป็นอย่างไรบ้าง เนื่องจากพระองค์เสด็จออกติดตามนางมโนห์รามาเป็นเวลานานมากแล้ว พระสุทนต์จึงอยากกลับไปเยี่ยมเยียนพระบิดาพระมารดาที่นครอุครปัญจา ดังคำประพันธ์

๑ แลวเสดจลินลาด สุปรางประสาด บิดุราชไมยพ

บังคัมอพิวาด..... บาดมุติกา มีพระวาจา กราบทูนทันที

๑ ข้อพระราชทาน เกลากระมอมฉาน ผูบาดบด์ทษริ

มายูโดยล่อง รongฝ่าทุลี พระเคชบารมี ปักเสยินเกล้ามา

๑ พระคุณทุลีลัน แสนสุคชากัน เยนเกล้าเกษยา

แดข่าล่องบาด จากราชนักครา อุคอนปันจา มาพหลายปี

๑ ข้อพระกัรรุณา โดยโปรดเกษยา แกข่าบด์ทษริ

ลูกคิดเด็งอ้ง บิดตุราชขลัดณี ข้อลาทุลี ไปเยยินสองไทย

๑ จากบาดบด์ทษริ มานานหลายปี ปานฉนีเปนฉไหนย

พระโรกโรคา บิทาฉนโคย ประฉวนเจบไชย ฤาคอยวัทนา

๑ ไปยก้อสับกัก ไผยแจงประจัก ลูกรักไมยพ

ฝายนางโฉมยง อังออรฉาย้า จบังคัมลา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนขออนุญาตทำวประทุมราชเสด็จกลับนคร
อุดรปัญจาเพื่อเยี่ยมเยียนพระบิดาพระมารดา เนื่องจากพระองค์เสด็จจากมานานแล้ว ไม่รู้ว่าตอนนี้
ทั้งสองพระองค์จะทรงสุขทุกข์อย่างไรบ้าง

นอกจากการแสดงความกตัญญูของพระสุธนแล้ว นางมโนห์ราก็เป็นผู้ที่มีความกตัญญู
เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการที่นางระลึกถึงพระคุณของนางจันทวี พระมารดาของพระสุธนเมื่อครั้ง
ที่นางยังอยู่นครอุดรปัญจา ดังคำประพันธ์

๑ นางฟังสามี ออกนามชลณี เทวีสังสาน
ยอกอนเหนือเกด ชลเนศร์ทาน พระคุณโปรดปราน ปีมปานมารดา
๑ ลูกพลัดบูรีย ไปยถึงทูลี ยอมมีสเนหา
ปรานีทีสุด คุจดวงในชะนา เมื่อวันจากมา โสกาแสนทวี
๑ พระองค์ยาดร่า โดยโปรดเกษา แกฆาบคัทษรี
จขอตตามเสด็จ ไปยเฝ้าชลณี บังคัมทูลี ไหยดีพระไทย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงนางมโนห์ราเมื่อได้ยินพระสุธนตรัสถึงนางจันทวีก็สำนึกใน
พระคุณของนางจันทวี เพราะว่าตอนที่นางอยู่นครอุดรปัญจานางจันทวีนั้นมีความเมตตาต่อนาง
มาก

2.4 ข้อคิดเกี่ยวกับการใช้สติปัญญา

การใช้สติปัญญาเป็นการแสดงถึงปฏิภาณไหวพริบและความเฉลียวฉลาดของ
ตัวละคร ซึ่งนิทานเรื่องทำวสุทนต์และมโนห์ราแสดงให้เห็นการใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหา โดย
เห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครเอกคือนางมโนห์รา ในตอนที่นางมโนห์ราทราบว่าตนจะถูกบุชายัญ
นางเกิดความกลัวจึงคิดอุบายหลอกลวงขอกปิกหางจากนางจันทวีเพื่อใช้บินหนีไป ดังคำประพันธ์

๑ ลูกรักกลัวจักสิ้นปราน จริงมีพฆมาร
วฆารส้มเคจ้พระมารดา
๑ ขื่อเคออิงประดับกายา แมนสินชีวา
ไหยข้าตืดตัวตายไปย
๑ มารดาทรงไหยดงใจ ไหมมีสังไสย
จึงไหยปิกหางโดยจ้ง

๑ ลูกรักประดับกับอั้ง	พระแม่ชุ่มทรงัง
พิศหวังส่วาดพินใจ	
๑ ฝ่ายประโรหิดมันไปย	แอบองอาไสร
วาวังกานไชยไทยหา	
๑ จำไทยเพียงบานเขามา	ชลันโรทา
เสจสินลาออกไป.....	
๑ ไทยไทยยูไนย	จักลัวบันไลย
เผยบันซอนไชยบินหนี	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระมารดาและพี่สาวทั้งหกฟัง จากตอนนี้ทำให้ทราบว่านางมโนห์ราคิดอุบายในการทูลขอปีกหางจากนางจันเทวีจนสำเร็จ เมื่อนางได้โอกาสจึงบินหนีมา

นอกจากนี้ยังเห็นการใช้สติปัญญาได้จากพฤติกรรมของท้าวประทุมราชในตอนที่ท้าวประทุมราชทรงคิดวิธีทดสอบพระสุชนว่าจะจำนางมโนห์ราได้หรือไม่ โดยให้ธิดาทั้งเจ็ดแต่งองค์ให้เหมือนกัน ดังคำประพันธ์

๑ สุธันพูนฉ่หลอง	ข้าแต่ไต่ยล่อง	อันอ้งจอมขวัน
เถิงวาโลมย้ง	จंपลิ่งชีวัน	แต่อดถินัน
		ไมยพินเพื่อนใจ
๑ ประทุมราห	โดยฟังวาจา	มีจิตพิศไมย
เสจกลับเขาวัง	ตรัดสังกานโยย	ไทยอ้อร่ทรามไวย
		ทังเจดทีดา
๑ ประดับพระอ้ง	ตัวนบันจ้ง	ทรงพระผุษา
ทียอดสอดขรี	ไมยมีราคา	ไทยเจดกรรต์ญา
		ทรงเครื่องเหมือนกัน
๑ นางจันกินนรี	ผุเปนชลัน	สังลูกจอมขวัน
เจदनางไต่ยฟัง	กราบบังคัมกัน	แลวเสจจ้อรจรร
		จากพระมารดา

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชมีรับสั่งให้ธิดาทั้งเจ็ดซึ่งมีรูปร่างหน้าตาเหมือนกันอยู่แล้วแต่งองค์ให้เหมือนกัน ทั้งนี้เพื่อทดสอบพระสุชนว่าจะจำนางมโนห์ราได้หรือไม่ จากคำประพันธ์นี้แสดงถึงการใช้สติปัญญาของท้าวประทุมราชในการคิดวิธีทดสอบพระสุชนได้เป็นอย่างดี

2.5 ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติวิทยา

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา นอกจากจะให้ข้อคิดต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตแล้ว ผู้แต่งยังแทรกความรู้ไว้อีกด้วย ความรู้ที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราเป็นความรู้เกี่ยวกับพรรณพืชและสัตว์ต่าง ๆ ดังคำประพันธ์

- ๑ เสอ้เขาในยไพโร ชม้พันว์มีงไมย มาในยแนวปา
การไคคแกว แดงแตวตุมกา มุกมันมวงปา พัวล้าไย
- ๑ มักรางนางแยม คำมียมีแกม กลีบแยมสัไหวย
บังแยมแกมบาน บังหกานยูในย สวายุคพุดไทย ไกลแยมแกมบาน
- ๑ มลิลาลือยลือย มลิวันพันเกยิว แกมรดัหอมหวาน
พระกายหยคอง ล้อองภาคพาน เมอินกลินเขาว์มาน ติดพระอุรามา
- ๑ พยัมพ้อมหอมหวาน ชอนชุกกาน บานแกมกรีกส์หน้า
พระกายหยน้อย รอยๆ เรือยมา เมอินกลินผุสา สไบยนางทรง
- ๑ หอมรดับุพพา กลินจันชันหนา โยท่ก่าๆ หลง
สารภีพิกุน ผุงกรุนทั้งคัง เมอินกลินแอบอ้ง สุปพว์รู่ปรางนาง
- ๑ ยิงคืดถึงสัหมอน เรงรดับุดัทจอน ธิบรอนเดินทาง
แมนเหาะเห็นโดย ที่ไหนจ่หาง ปานนี้ถึงปราง แบนนางนิตร์
- ๑ ครวนถึงเทวี พลางชม้พริกสี สักุนนีปิกสา
ชม้หังเหม่มุราด สักุนนีชาดตินาๆ มะยุราสานจา สัตะวาโนริย
- ๑ บางเผ่าเคลาหตุ จับเรยั้งเคยั้งยู บนพริกสาสี
ควยความสัเนหา ภาสาสักุณี พิล์เทวี ไวยทีภารา
- ๑ สารีกาคมีน เหลออิงออนรอนริน จับกินพริกสา
พลางพลอดคัลเคล จับแจจเรร้จ่า กลอกหน้ากลอกตา ชัคฉอยหทอยค้ำ
- ๑ ดูทีคังวา จัรูกาสา คำรม้คัมจ่า
เมอินนุดชู้ออนพี ทวงทีทอยค้ำ ริเรยั้งเฉยฉ่า ชูชินอาร์ม
- ๑ โคนจากาเว้า กาแวนเวยั้งเคล้า เผาคูสุสม้
เจามาควยพี โดยชีชวนชม้ ปักสีพีรม รวมเรยั้งเคยั้งตัว
- ๑ ตระไนยไคยปา แหกเตาเขาชัว โดยฟ้าพพ ล้อ
ยางกรอกออกเอยั้ง ทรงเสยั้งรองธ้อ ออกหว่าป่ากร้อ ธิบเรอาเผาออน

๑ ศา รีกาพาคู เขาเรียงเคียงยู สัมสุรังนอน
 เมอินเมื่อยูปราง เขียนางแนบส่หมอน คิดถึงค้หนึ่งกอน บัดท์จอนรีบมา
 ๑ ซ่มสัดจัตุบาด ล้มยล้มาค ก้ถึงมหิงสา
 สิงโตโคกคาย กวางทรายเสื่อปลา จมค้หมูป่า เลาะลาเลียบไฟร
 ๑ ค้ช้สานผานค้ง ลัดปาพาโขลง โยงคามาหน้าไลย
 ลึงคางบางจันนี้ เหมนหมิม้าไนย โดคลอยพลอยไลย แลนลอคยอกกัน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเสด็จกลับนครอครบุรีจากที่พระองค์ทรง
 ยกทัพออกไปปราบข้าศึกจนได้รับชัยชนะแล้ว ระหว่างทางที่พระองค์เสด็จกลับผู้แต่งได้พรรณนา
 ถึงธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านได้ทราบชื่อพรรณพืชและชนิดของสัตว์ต่าง ๆ มากมาย

๑ ญาติ ๑ บัดนั้นนายขุนพราน	หน้ากุมารเขาในป่า
มีงไม่ยมีนาๆ	ไนยหิม่าสารีพัร
๑ มองปรางเปรงปรู	โปรงประคุดหมูมกมัน
จิกจำแจจวงจัน	พินพอกพินโพเพกา
๑ ต้บคอยคางคูน	แกขนุนไนยแนวป่า
ผล้ไม่ยมีนาๆ	จรัวาคความไปย
๑ ลางคั่นผล้พวงคัก	เปนเชื่อนักไดยอาไสย
ลางหมุมิเตไบย	ลูกหาไมยผิครู้คู้
๑ ลางคั่นผนพิงวาย	หลันเหรีรายเหี้ยวแหงยู
บางออกคอกอ้อชู	ผิงแมงกูดวอนไปย
๑ บางกลัดไบยแกกอน	แตกไบยออนต้อยคดไมย
คอกแนมแกมกับไบย	ทรวงกลินไกลกลมกลางค้ง
๑ เมอินกลินส่ไบยบาง	ที่พระนางเจ้าเกี้ยทรวง
คิดถึงเมื่อแอบอ้ง	ยอมบันจ้จูปพิดนาง
๑ รอยๆกลินบุพผา	รินอรารัดตาง ๒
เมอิน...เมื่อยังยูปราง	แอบอ้งนางชินวินญา
๑ พระไทยเธอสังเทด	ฉอยไนยะเนคสอคสองหา
พระกันพิงกัลญา	แกวพืออายุหน้ไคย
๑ สำเนียงเสียงต้กุนี	รองกองหมี เจอียแจมไลย

ชุกแหวววบพระไทย	ลำคั่นใจยวาทวี
๑ ออกโอฎเอะอ์ไรย	แจวใจ ๒ ยูตริงนี้
ยีนตรัดพระหัดชี	โ.....หนะพีฟ้งนอยร้า
๑ ฤาเสียงนางทรามไหว้ย	เจาหรัไรอยไทยโทยหา
พรานบุญกราบบาตบาทา	วามี่ไชยสัมเนยียงนาง
๑ พระอง.....	เสยงส์กุนีมี่ตางตาง
คังจ๋บอกรข้าวนาง	แนะนำทางให้ตามไปย
๑ คูที้หมุส์กุนา	รูกาสาจ๋ปราไสย
ชวยบอกรแห่งเทคไทย	ซึ่งทรามไวยเจาจ๋อ์รีตี
๑ ลางหมุคุดังวา	จ๋โสกาเสราหมองสี
พลอยโสกรควยพันปี	ตามเทวีเหนเวทंना
๑ ชนึกัโทยไทย	มาลองไนยรอรโทยหา
เขนเขยอกขั่นลูกชา	ฝี่โปงปาถูกองคัง
๑ เสยงแจ้วแหววพระกัน	คืดลำคั่นวานวนล่หัง
เลียวไปยไมยเหนอั้ง	แลวกัทริงพระโสกา
๑ จักกระจันทริงเสยงไสย	ทังเรไรอยรอรเรียยปา
สัดไพรในหิม้ว	คุดังวาจ๋ส่งสาน
๑ เหนสัดจัตูบาด	แลนโผนผาดไนยคังดาน
พระเออินอัดอังกาน	อะพีพรานนันอ์ไรย
๑ นายพรานกรานกราบบาต	ทูนจอมราชไทยแจงไสย
โสดโผนโนนสัดไพร	จ๋อั้งไคยทราบบาทา
๑ บางยีนแลมมอเมยง	ทังคูเคยงเรยงักคร้า
พีเอยเมอินกัลลญา	เคยงักคาเมือยามชม

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเดินทางไปพบพระฤาษี โดยมีพรานบุญเป็นผู้
นำทาง จากตอนนี้ผู้แต่งได้พรรณนาธรรมชาติในป่าที่สะท้อนให้เห็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เช่น นกกินผลไม้เป็นอาหาร เห็นพฤติกรรมของสัตว์ เช่น นก ชะนี จักจั่น
ส่งเสียงร้อง เห็นสัตว์ต่าง ๆ กระโดดโลดเต้นไปมาในป่า เป็นต้น

- ๑ พระองค์เจ้าไปย ตามแถวแนวไมย ไนยไพรพริกสา
ทรงผืนลั่นกลาด ตักกลาดนา๒ กลวยออยนอยหน้า พัวรำไย
- ๑ ขันนุขนั้น ชม้สูงลูกจัน ครอบครันเทาไหน
สูงทามสามเหลยง มักเพื่องม่ไฟย ขวิดขวาดคาคไปย มีไนยหีมว่า
- ๑ กระจบมากสัง ชม้ซาฝารัง วาห้วยกลาดปา
ม่มวงปรังปราง ม่ทรงพุดทรา ผล่ไมยไนยปา ตักกลาดคาคไปย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระสุทรนหลังจากที่พระองค์ทรงทราบเรื่องราวทั้งหมดที่นางมโนห์ราส่งความไว้กับพระฤาษีแล้ว พระองค์ก็เสด็จออกติดตามหานางมโนห์ราทันที จากตอนนั้นผู้แต่งพรรณนาถึงธรรมชาติในป่าโดยมีลักษณะการพรรณนาเชิงนิราศ กล่าวคือ ผู้แต่งพรรณนาถึงธรรมชาติและรำพึงถึงนางอันเป็นที่รักไปด้วย

3. คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม

แม้ว่านิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราจะมีได้มีจุดมุ่งหมายที่จะให้คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมโดยตรง แต่จากการศึกษานิทานเรื่องนี้ผู้ศึกษาพบว่าเนื้อเรื่องสามารถสะท้อนให้เห็นสภาพสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งวัฒนธรรมและประเพณีบางส่วนได้ ดังนี้

3.1 ด้านสังคม

คุณค่าด้านสังคมที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราจะสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ การปกครอง สภาพทางเศรษฐกิจ และความเชื่อต่าง ๆ ของคนในสมัยนั้น ดังนี้

3.1.1 การปกครอง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่านิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ปีและสมัยที่แต่งแต่อย่างใด ดังนั้นจึงไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าสภาพสังคม การปกครองในสมัยที่แต่งเป็นแบบใด จากการศึกษาในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราจะเห็นภาพสะท้อนของการปกครองบ้านเมืองแต่เพียงว่าพระสุทรนทรงปกครองบ้านเมืองสืบราชสมบัติต่อจากพระบิดา เนื้อเรื่องมิได้กล่าวถึงลักษณะการปกครองที่ชัดเจน ดังคำประพันธ์

- ๑ วาเกราท ประทุมพ่นไชย
พระลูกสองสี่ เปนที่พิศใหม่ จัพีเสไทย เจาครอง.....
- ๑ ภาณพิภพการา อุดอนป็นจา พระมหาสถาน
อันตัวของข้า น้ราเกกาน ประทุมผูบาร มิพระวาจา
- ๑ ขาบาดนีไสร จ้เวนเวียงไชย ไกรลาดผุผา
ไทยพระกุมาร ผุหนรีดทา เปนเจ้าวิท่ยา ผากผาพับไฟไตร
- ๑ สองราชกระสัด ปรงคองส้ม่มนัด ไมยขัดห้ไสรย
พีเสกกุมาร ผุหนรีฎุทีไกร เส้วราชราไชย สองโยนัคร์รา
- ๑ สุท่นโพธิ์สัด รับราชส้ม่มบัค ทั้งสองบิดา
สิราชกระสัด ส้ม่มนัดหันสา ไนยพระลูกยา ครองสองบุรี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงพระสุนทรทรงได้รับราชสมบัติสืบต่อจากท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทวี อีกทั้งท้าวประทุมราชยังมอบนครไกรลาสให้พระสุนทรปกครองด้วย ทำให้พระสุนทรทรงปกครองทั้งสองนครคือนครอุดรปัญจาและนครไกรลาส

3.1.2 สภาพทางเศรษฐกิจ

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราสะท้อนให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจในสมัยนั้น โดยเห็นได้จากเนื้อเรื่องทีกล่าวถึงพลเมืองส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ ดังคำประพันธ์

- ๑ หักราชกระสัดร มีความโสม่มน้ฎุ พิรม่มหันษา
ควยไคยรุจัก พรอมภักเจรร่า ทอยตรัคร์วีทนา ตามประเพณี
- ๑ ตางอังก์ตามไทย เต็งความปวยไชย โรคไทยเสยัคคี
กัจการนัคร์รา โพชนาชาติ บ่อรีบุณพูนมี เปรมปรีฉันไคย
- ๑ นึ่งราชประห ขอบคันท้เสมา ผาศ์เปนไฉนย
เมืองบานดานแดนภัพไฟไตร ผนผานาไรย์ ทำไคยงายคาย
- ๑ นึ่งเล้าลูกฆา ไกล้ไกลไปยมามากชุม่มชุมยชน
ถาเปนอันณราย คนหานพานภัย ขอลนปลนซึ่ง
- ๑ ษรีกระสัดร์วังนา ทอยถามไปยมา จันจับครบสิ่ง
ควยจิตมิดทำใจ รักไคยจึง๒ พุกพันกัรรยั้ง ไคยมิงสำไมยตรี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่ท้าวประทุมราชและนางจันทิมาพระบิดาพระมารดาของนางมโนห์ราและท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทิมาพระบิดาพระมารดาของพระสุชนทรงกำลังได้ตามสารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันก็ตรัสถึงสภาพความเป็นอยู่ของพลเมืองของแต่ละฝ่ายว่าเป็นอย่างไรบ้าง

3.1.3 ความเชื่อ

ความเชื่อคือการยอมรับนับถือหรือเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความเชื่อเป็นความคิดที่ได้รับการสั่งสมมาตั้งแต่สมัยก่อนจนกลายเป็นสิ่งที่ยึดถือกันในสังคมไทยและเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของคนในสังคมนั้นๆ ความเชื่อที่ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา มีดังนี้

3.1.3.1 ความเชื่อเรื่องบุญกรรม

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราสะท้อนให้เห็นว่าตัวละครมีความเชื่อในอำนาจของบุญกรรมที่เคยกะทำร่วมกันมาจึงส่งผลในชาตินี้ ดังคำประพันธ์

- ๑ บุญเราแต่เท่านั้น ครอบครองกันไม่ถึงไหน
- พิบัติมาสรัดไทย เมียจำใกล้ฝ่าทุลี

จากคำประพันธ์กล่าวถึงนางมโนห์รารำพันถึงบุญที่ร่วมทำมาด้วยกันกับพระสุชนว่ามีเพียงเท่านี้ อยู่ด้วยกันไม่นานเท่าไรก็ต้องมาพลัดพรากจากกัน

นอกจากนี้ตัวละครยังมีความเชื่อในอำนาจของบุญกรรม ดังความในตอนที่พระสุชนอธิบายว่าหากว่าพระองค์และนางมโนห์ราเคยเป็นเนื้อคู่กันมากก็ขอให้ตนสมความปรารถนา ดังคำประพันธ์

- ๑ เถิงป่าไผ่กรวด ถีถีบไปยมดี รักชั้ชั้ชั้สนี่
- งูเทาสายพาน ไผ่ห่านลอดพัน กวางหนาสาคน นับโยคโดยตรา
- ๑ พระจีนสินไชย ดำริพระไทย ผีนไผ่แนหน้า
- ทาบุญกับนาง กูสาangkันมา เดชโพธิยาน จแผลนสินไชย
- ๑ ข้อไทยลูกสอน ประหารนารอน ค่ลอดปาไย
- เปนทางกวางตรง ก้ออ้งเส้งไปย รายเวดพีไชย เสกยาทาปลา

๑ พระแสงขรรค์ไปย สันนวันไวย ดังฟ้าฟาดสาย
ไผยกรวดแวกกวาง เปนทางส่าบาย ไผยมีร์คาย รากี้สิ่งไคย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเสด็จมาถึงป่าไผ่กรดที่รกมากและมีงูขนาดใหญ่
เท่าสะพานขวางอยู่ พระองค์จึงอธิษฐานว่าหากพระองค์และนางมโนห์ราเป็นเนื้อคู่กันจริงขอให้
ลูกศรทำลายป่าไผ่กรดให้พระองค์สามารถเสด็จผ่านไปได้ เมื่อพระสุธนแผลงศรไปก็เกิดเสียงดัง
สนั่นป่า ไผ่กรดถูกทำลายเป็นทางกว้าง พระสุธนจึงสามารถเสด็จต่อไปได้

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราสะท้อนให้เห็นว่าทุกคนย่อมมีกรรมเป็นของตนเอง
หากใครทำดี ย่อมได้รับผลดีตอบแทน หากใครทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทนเช่นกัน
ดังคำประพันธ์

๑ อันประโรหิต อาจามผู้ผิด ทิศิตปวงพลาณ
คฤหาทวักท ซึ่งไปยธอร่ามาน อยู่ในย่นร่ากาน ที่สุคตอวิจิ

จากคำประพันธ์กล่าวถึงบุโรหิตผู้ที่มีความอิจฉาริษยา เมื่อตายไปจึงต้องชดใช้กรรมที่
กระทำไว้ในนรกอเวจีอย่างทุกข์ทรมาน

3.1.3.2 ความเชื่อเรื่องภพหน้า

ความเชื่อเรื่องนี้เป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาว่ามนุษย์ทุกคน
ย่อมเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารอย่างไม่มีที่สิ้นสุดหากยังไม่สามารถตัดกิเลสได้ ดังนั้นมนุษย์
ทุกคนจึงเกิดมาเพื่อชดใช้กรรมที่ตนกระทำไว้ในชาตินี้ และหากกระทำกรรมไว้อีกย่อมต้องชดใช้
กรรมที่ตนก่อในชาติหน้าต่อไป ความเชื่อเรื่องภพหน้านี้ได้ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และ
มโนห์รา ดังคำประพันธ์

๑ ปาไผยไพรัชด์ วิ่งเวงสั่งจัด ลวนหวยเห้วผา
ช็อบคันธอรันยเวด เจดไทยเทวา ไผยมีมอิร์คา พระย้าเสงไปย
๑ กลับเสี่ยแตณี จังหานาริย กระสัดไคยๆ
มาเปนมเหสี ยามีสังใสร เมียไผยนอยใจย ออยาไคยสังกา
๑ อันวาข่าณี จันสิ้นชีวี ไผยมีพัตต์คา

นอกจากพระอึ้งนี้ ไม่ยปลั่งส่นหา ข้อเป็นบ่อริจา ซาดหน้าคือไปย

๑ จากไปยทั้งหนี เมียจ่านายหนี สามิเมื่อไรย

คิดฝักพระอึ้ง จันปลั่งตัดไสร พีบัด...ไหย จึงโดยจากกัน

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราตั้งความไว้กับพระฤทธิหาคพระสุธนเสด็จตามนางมา ขอให้บอกกับพระสุธนว่านางจะไม่มีภักศดาอีกนอกจากพระองค์ และขอเป็นบาทบริจาริกาของพระสุธนในชาติหน้า

3.1.3.3 ความเชื่อเรื่องนิพพาน

คนไทยเชื่อว่าการทำบุญ การสร้างกุศลจะทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและส่งผลให้ตนถึงนิพพาน ดังในตอนท้ายของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องนิพพานเช่นกัน โดยผู้แต่งได้บอกถึงจุดมุ่งหมายของการแต่งไว้ว่าขอให้ถึงนิพพาน เพราะคนในสมัยก่อนเชื่อว่าการแต่งหนังสือเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลอย่างหนึ่ง ดังคำประพันธ์

๑ ใครไม่ชอบใจ ยายเยยโยยโยย ยาไคยนิันทา

ข้าตบแต่งไวย ตั้งใจปรารถน์หน้า ไหยจำเร็นป็นยา ลูกหลานอานไปย

๑ ทานผุขาวบาน ไชยลูกไชยหลาน สวดอานเยยไรย

ไผยเพราะไผยเจาะ จัเยะโยยโยย เราไผยตั้งใจ ไหยใครยืมมา

๑ ข้าตบแต่งเล่า จิตจิงปลั่งเอา พระนิกาสูกข้า

ขอไหยไปยตรง พบองักพุทา ไหยโดยบับพะชา ไผยสาดหน้าพลัน

๑ ไคยแตงนิทาน ข้าชื้อยานาน ไคยชานอ้อร์หัน

ไผยรดพระธรรม มั่นุดชาวส่วัน เปนทีบุชา

๑ แลวข้าชื้อไปย โปรฤสัดเวไผย ไหยพนทุกข้า

ทานผู้มีคุณ ครีพระครุบา บิดามารดา วังสาเถาปราณ

๑ ตัวขานีโสศ ขอไหยสันโคศ โปรคแลวนิพาน ๑

3.1.3.4 ความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนาย

ความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายเป็นความเชื่อที่มีมานานแล้ว คนไทยเชื่อว่าความฝันสามารถบอกเหตุดีเหตุร้ายล่วงหน้าได้ ทำให้ต้องมีการทำนายความฝัน หากการทำนายบอกว่าความฝันเป็นเหตุร้าย ผู้ฝันมักจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เช่น การทำบุญตักบาตร การปล่อยนกปล่อยปลา เป็นต้น นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราปรากฏความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายในตอนที่ทำวาทิตยวงศ์ทรงพระสุบินอย่างประหลาด พระองค์จึงให้ปุโรหิตทำนายความฝัน ดังคำประพันธ์

๑ พระอึ่งทวังรีดปีดา
นิตร์านีม้อัดจัน	อยู่พระภารา
๑ วาใสรในยอังก์ทรงทัน
สามรอบคอบคัจจักกระวาท	เลี้ยวลามพานพัน
๑ คิ่นเขานาถีมินาน
สคุดฝันจากนิตร์า	ส่มเดจ้ผุบาน
๑ ตักโใจไวยวาววิญา
ประหม่ากักเผื่อคึดโใจ	สโโทอกมา
๑ ไหยหาโหราทันไคย
ทูนวาทพระเคราะห์รายครัน	อาจานผุไญ
๑ ไหยฆ่าสัตว์บุษยันร
อีกนันมนุดญิงหย	สิ่งถรรอยคุกพัน
๑ ประโรหิตอิดฉามากมาย
ไหยหลางชีวีตลูกยา	กราบทูนทีบาย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงทำวาทิตยวงศ์ทรงพระสุบินอย่างประหลาด พระองค์จึงให้ปุโรหิตทำนายความฝัน ปุโรหิตทูลความเท็จว่าทำวาทิตยวงศ์ทรงมีพระเคราะห์ร้ายให้ทำพิธีบูชาขันธ์โดยฆ่าสัตว์และมนุษย์หญิงชายอย่างละหนึ่งร้อยรวมทั้งนางมโนห์ราด้วย ทำให้ทำวาทิตยวงศ์ทรงหลงเชื่อคำทำนายของปุโรหิต

3.1.4 ความเชื่อเรื่องการบูชาขัณฑ์

พิธีกรรมการบูชาขัณฑ์เป็นความเชื่อที่ได้รับมาจากศาสนาพราหมณ์ เนื่องจากศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าว่าเทพเจ้ามีจริง การที่จะทำให้เทพเจ้าพึงพอใจนั้นก็ต้องมีการเซ่นไหว้ การบูชา หรือการบวงสรวงเทพเจ้าด้วยเลือดจากสัตว์ หรือมนุษย์ ดังนั้น พิธีกรรมการบูชาขัณฑ์จึงเกิดขึ้น โดยเชื่อว่าเมื่อทำแล้วสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ จะไม่เกิดขึ้นหรือจะบรรเทาลง

ความเชื่อเรื่องการบูชาขัณฑ์ปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราตอนที่ปู่โรหิตกราบทูลท้าวอาทิตย์ยวงส์ให้ทำพิธีบูชาขัณฑ์เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์เพื่อมิให้เกิดเหตุร้ายตามคำทำนายความฝัน ดังคำประพันธ์

๑ พระองค์ทรงรีดบีดา	ยูพระภารา
นิตราณีมิอัถจัน	
๑ วาโสรในองค์ทรงทัน	เสียวลามพานพัน
สามรอบคอบคั้นจึกกระวาท	
๑ ถิ่นเข่านาภิรมินาน	สัมแดงผู้บาน
ส่คองฝันจากนิตรา	
๑ ตักใจไว้วาบวิญา	ส่โทออกมา
ประหม่ากักเผือดผัดใจ	
๑ ไหยหาโหราทันโดย	อาจานผู้ไญ
ทูนวาพระเคราะห์รายครัน	
๑ ไหยฆ่าสัตว์บูหัยนร	สิ่งล่รอยคุกพัน
อีกนัมนนุดึงหอย	
๑ ประโรหิตอืดฉามากมาย	กราบทูนทีบาย
ไหยกลางชีวิตลูกยา	

จากคำประพันธ์แสดงให้เห็นว่าท้าวอาทิตย์ยวงส์ทรงเชื่อว่าพิธีกรรมการบูชาขัณฑ์เป็นการสะเดาะเคราะห์ พระองค์จึงสั่งให้จัดทำพิธีบูชาขัณฑ์โดยฆ่าสัตว์และมนุษย์หญิงชายอย่างละหนึ่งร้อยรวมทั้งนางมโนห์ราด้วย

3.2 ด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ในสังคมนั้น ๆ เช่น การแต่งกาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นต้น ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมต่าง ๆ จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจคนในสังคมนั้นมากขึ้น

จากการศึกษานิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ผู้ศึกษาพบว่าวรรณกรรมที่ปรากฏมีดังนี้

3.2.1 การแต่งกาย

เนื่องจากนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชนชั้นสูง คือ กษัตริย์ ดังนั้นนิทานเรื่องนี้จึงสะท้อนให้เห็นการแต่งกายของชนชั้นสูงที่ต้องประดับด้วยเพชรนิลจินดาที่สวยงาม เสื้อผ้าต้องประณีตสวยงามมากกว่าสามัญชน ดังคำประพันธ์

๑ จมมง ๒ เมื่อนั้นสุทนต์กุมารา	เสด็จสูพลับพลา
เสนาพรีบพรอมลอมอง	
๑ พระเสด็จเขาสูทิสรัง	ท้าวพระอง
ทรงคันทรงภูถายทา	
๑ ผูกจอนปรากครุฉู้งานา	ทรงพระผุสา
จิตจิบกริบกรายหยาแครง	
๑ ตาบตีคสายสรอยพลอยแดง	รัยับจับแสง
สังวานพานพาอุดูรา	
๑ ทับทรวงลวนดวงจินดา	ทรงพระมหา
มิ่งกุดกันเจียกพรายๆ	
๑ แต่งองทรงเครื่องเรียงฉาย	ประดับพระกาย
ผันผายออกจากพลับพลา	
๑ สอดคล้องพระบาดยาตรา	เขาสูมหา
พระราชนี่เวควังไวย	

จากคำประพันธ์กล่าวถึงการแต่งองค์ของพระสุทนต์เพื่อเตรียมเข้าเฝ้าท้าวอาทิตย์วงศ์ผู้เป็นพระบิดาเพื่อกราบทูลเรื่องการยกทัพไปปราบข้าศึกจนได้รับชัยชนะให้ทรงทราบ ผู้แต่งได้พรรณนาเครื่องทรงของพระสุทนต์ว่ามีการตกแต่งที่งดงามและประดับเพชรนิลจินดาที่สูงค่า

3.2.2 การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส

การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโสถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของคนไทย ที่แสดงถึงความเป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อม เนื่องจากคนไทยให้ความเคารพต่อผู้ที่อาวุโสกว่า ดังนั้น การแสดงความเคารพจึงเป็นมารยาทที่คิงามที่ผู้น้อยพึงปฏิบัติต่อผู้ที่อาวุโสกว่า นิทานเรื่อง ท้าวสุทนและมโนห์ราปรากฏการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ผ่านพฤติกรรมของตัวละครบางตัว เช่น พระสุธน นางมโนห์รา เป็นต้น ดังคำประพันธ์

- ๑ คำร้พระไทย จ๊ะอะสังไวย ทิพระฤาสิ
ทาพระโถมงาม เสด็จตามจ้อร์ลี ไทยพระมุนี บอกรแแก่พระอั้ง
- ๑ เห็นเลี้ยวลอลม แลเห็นอาสั่ม ร้าอนรอนล้ง
แทบบันฉัสนลา ไนยปาร์หัง จ้อร์เขาไปยตรงั พระคันท์กุดดี
- ๑ นางยอมมอบกราบ วันทาอาจาน กระสัฟฤาสิ
บันจังกัประศิด สักจัริคสามที พलगไหโสกี พีรีพีรอย

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่นางมโนห์ราบินมาถึงอาศรมของพระฤาษี นางได้บินลงไปแสดงความเคารพพระฤาษี จากนั้นจึงส่งความทั้งหมดไว้กับพระฤาษี

- ๑ กุมารพนนัร้ง บัดทจอเเอง อางวางกลางไพร
เถิงทีจ้งกรั่ม อาสั่มสาโต ดำเนินเขาไปย แทนไกลกุดดี
- ๑ เขาหาควบุดั ย่อคอนประนัค กำันบฤาสิ
อับพิจันบันจาง แลวทางพาที ถามพระมุนี เถิงไภยนา๒

จากคำประพันธ์กล่าวถึงตอนที่พระสุธนเดินทางมาถึงพระฤาษี โดยมีพรานบุญเป็นผู้นำทางมา เมื่อเสด็จมาถึงอาศรมของพระฤาษี พระสุธนก็เข้าไปแสดงความเคารพพระฤาษีก่อน จากนั้นจึงตรัสถามถึงนางมโนห์รา

3.2.3 การต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

การต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองจัดเป็นธรรมเนียมประเพณีของเจ้าเมืองเมื่อมีแขกบ้านแขกเมืองมาเยี่ยมเยียน การต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ตอนที่พระสุชนและนางมโนห์ราเสด็จกลับมาเยี่ยมเยียนท้าวอาทิตย์วงศ์และนางจันทวีซึ่งท้าวประทุมราชและนางจันทวีได้เสด็จตามมาด้วย เมื่อท้าวอาทิตย์วงศ์ทรงทราบจึงมีรับสั่งให้เหล่าเสนาอำมาตย์จัดขบวนออกไปต้อนรับทั้งสองพระองค์เข้ามาในนครอย่างสมพระเกียรติพร้อมทั้งจัดเตรียมอาหารต่าง ๆ ไว้ต้อนรับทั้งสองพระองค์ด้วย ดังคำประพันธ์

๒๘ อาทิจ่วงสา ฟังพระศุกยา มาทูนหุดผัน
 พระอึ่งแจงไสย ทราบไนยกระมน วาพระวีรภูมิ ประทุมวิฬ
 ๑ เจากรุงไกรลาด พระอึ่งเยียวลาด เสด็จขึ้นมา
 ตำริพระไทย จ๋ไทยเสนา เซ็นเสจ้เขามา กัไทยเหนติ
 ๑ จึงมีอังกาน ตรัดสังเขาว์มาร มิงมีคัมเหลสิ
 แดงเค่ออิงเอมโอด โพชนาอันติ ไปยถ์วายพันปี ประทุมพันไชย
 ๑ ไทยวีเสดกลาง แดงเค่ออิงจุนนาง ผูนอยผุญ
 ...วีเสด..... เรงบอกออกไป จัดแจงเลียงพรัาย ยาโดยเวนวัน
 ๑ แลวสังคางหน้า หมุมกเสนา ข้าเฝ้าทั้งนั้น
 ผูนอยผุญ บอกไทยทัวกัน จ้เสจ้จ้อร์จัน หมิหมันจ้งไวย
 ๑ ตั้งแลวพระอึ่ง เขาสุทิสง' ทรงเค่ออิงเรอิ่งไสย
 ฝ่ายพระมเหลสิ เขาที่สัง'ไนย แดงอังกวีไหลสิ ประไพโรจิช
 ๑ ทั้งสองกระสัดคร้า ปราดัยกายา รจันนาเรอิ่งสิ
 รอมควยอำมาต หมุราชเสณี ฝ่ายอึ่งเทวี พรอมควยนางไนย
 ๑ ออกจากวังสถาน สุทนต์กุมาร นำเสจ้กล้าไคลสิ
 ถึงราชพลับพล้า เขามหาโรงไชย เซ็นเสจ้หน้งไนย เหนื่ออาตบอ้วน

3.2.4 ประเพณีการแต่งงาน

ประเพณีการแต่งงานเป็นประเพณีของฝ่ายหญิงและฝ่ายชายที่จัดขึ้นก่อนที่ทั้งสองฝ่ายจะใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยา ประเพณีการแต่งงานปรากฏในนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราตอนที่ท้าวประทุมราชทรงจัดพิธีอภิเษกสมรสให้กับพระสุชนและนางมโนห์รา แม้ว่าผู้แต่งจะไม่ได้กล่าวถึงพิธีอย่างละเอียด แต่ก็ได้กล่าวแทรกไว้เล็กน้อย เช่น การจัดบายศรีประกอบ

พิธี เป็นต้น ดังคำประพันธ์

๑ ประทุมสุวรรณอิงเศศ	ทอดพระเนตไทรนชัยวัน
ตองกอนอ้อร์แจมจัน	ดั่งสำคั้นมันก้งใจ
๑ จึงมีพระบันษ	สังคางหน้าทังคางไทร
ไทรทำผิดทีไทร	จพีเสกสองก้งงา
๑ สมเด็จพระชัฒณี	แตงนางขริ่มโนรา
สวนอ้งพระบีดา	ฝ้ายคางหน้าแห่งสุทนต์
๑ แลเวหาโรมนี่	อันเป็นที่สุทนต์
ทวามาแจจัน	ไทรมนทนต์ทำผิดที
๑ จึงเซ็นเจ้าทั้งสอง	นังเหนือกองแก้วมณี
ไทรเร็กเบ็ก ไบษริ	ทำตามทียางบูราน

จากการศึกษาคุณค่าของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
จังหวัดชลบุรี ผู้ศึกษาพบว่านิทานเรื่องนี้มีคุณค่าทางอารมณ์ในการสร้างความบันเทิงใจและ
ก่อให้เกิดความสะเทือนใจแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง อีกทั้งยังให้คุณค่าทางปัญญาในการให้ข้อคิด
ต่าง ๆ อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และให้เกร็ดความรู้ทางธรรมชาติวิทยา นอกจากนี้นิทาน
เรื่องนี้ยังมีคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพสังคม
วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและประเพณีบางอย่างของคนในสมัยก่อนอีกด้วย

บทที่ 4

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ได้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์และวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ได้กำหนดไว้ โดยที่ผู้ศึกษาได้ใช้แนววิเคราะห์ในเชิงวรรณคดีศึกษารวมทั้งศึกษาคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ในฐานะที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

นิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี เอกสารต้นฉบับลายมือ ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง ปีและสมัยที่แต่งแต่ประการใด ทราบแต่เพียงว่าเป็นฉบับที่พระครูลีลสาราธิคุณ เจ้าอาวาสวัดคันธารามณ์ ตำบลสัดหีบ อำเภอสัดหีบ จังหวัดชลบุรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี เก็บรักษาไว้ตั้งแต่วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เอกสารต้นฉบับลายมือของนิทานเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้ เนื้อความตอนต้นและตอนกลางเรื่องได้ขาดหายไป ทำให้เนื้อเรื่องไม่ครบสมบูรณ์ เอกสารต้นฉบับลายมือเป็นเอกสารโบราณประเภทสมุดไทยขาว เขียนด้วยหมึกดำ บนที่กด้วยอักษรไทย ภาษาไทย หน้าละ 6 บรรทัด รวมความยาวทั้งหมด 139 หน้าสมุดไทย ทั้งนี้ ในตอนท้ายได้มีการแทรกคำราชาไว้ประมาณ 6 หน้า

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ผู้ศึกษาได้ศึกษาอักษรวิจิที่ใช้นั้นก วิเคราะห์ด้านเนื้อหา ด้านกลวิธีการประพันธ์ และคุณค่าของวรรณกรรม ดังนี้

1. อักษรวิจิ

จากการศึกษาอักษรวิจิจากเอกสารต้นฉบับลายมือพบว่า มีลักษณะแตกต่างจากอักษรวิจิในปัจจุบัน กล่าวคือ

มีเครื่องหมายประกอบเสียงสระได้แก่ เครื่องหมายพินหนุมิทั้งรูป(") และ(") จะประกอบกับเสียงสระโอะลดรูปและสระอะ เช่น คำว่า ทรง (ทรง) บัน (บัน) ก้อ (พอ) มื่อ (หมื่อ) เครื่องหมายนิตหิต มีทั้งรูป(•) และรูป(◦) จะประกอบกับเสียงสระโอะลดรูปและสระอะ เช่น คำว่า อัง (องค์) ส้วน (สวรรค์) สหววน (สงวน) สุทนต์ (สุทนต์) เป็นต้น

บางครั้งคำเดียวกันเขียนแตกต่างกัน เช่น คำว่าไม่ เขียนเป็น ไมย ไมย ไม คำว่าเกศา เขียนเป็น เกศา เกศา เป็นต้น

ตัวอักษรหลายตัวมีรูปลักษณะแตกต่างไปจากตัวอักษรไทยปัจจุบัน เช่น ศ (ศ)

ช (ฉ) ฎ (ถ)

นอกจากนี้ยังพบว่าการสะกดคำส่วนใหญ่แตกต่างจากปัจจุบัน เช่น คือ เขียนเป็น
ครือ ครี กฤา เมือง เขียนเป็น เมอึง จึง เขียนเป็น จึง เป็นต้น

2. ด้านเนื้อหา

เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะเป็นนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ กล่าวคือ มีตัวละครแบ่งเป็นฝ่ายมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์ ตัวละครเอกมักเป็นผู้มีบุญญาธิการ เพียบพร้อมไปด้วยรูปสมบัติ คุณสมบัติ และทรัพย์สมบัติ เหตุการณ์สำคัญของเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการชดใช้กรรม การพลัดพราก การติดตามหาคนรัก การผจญภัย การแสดงอิทธิฤทธิ์ของของวิเศษและอาวุธคู่กายของตัวละครเอก และการประสบความสำเร็จของตัวละครเอก ทำให้เรื่องจบลงอย่างมีความสุข

2.1 ลักษณะคำประพันธ์ จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่ามีการแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ 3 ชนิด ได้แก่ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉับ 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 โดยกาพย์ทั้งสามชนิดนี้มีการนำไปใช้ในเหตุการณ์ของเนื้อหาที่แตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม นอกจากนี้ยังพบว่าการรับสัมผัสและจำนวนคำของกาพย์ทั้งสามชนิดยังไม่เคร่งครัดนัก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าผู้แต่งคงจะคำนึงถึงเนื้อความเป็นสำคัญ

2.2 โครงเรื่อง พบว่าลักษณะปมขัดแย้งของเรื่องเกิดจากความอิจฉาริษยาของฝ่ายอธรรม แต่ปมขัดแย้งดังกล่าวก็สามารถคลี่คลายได้เมื่อตัวละครเอกมีความเพียรพยายามและสามารถพิสูจน์ให้อีกฝ่ายยอมรับได้ ฝ่ายผู้กระทำผิดได้รับผลกระทบที่ตนเองก่อไว้ ในขณะที่ตัวละครเอกทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้ครองคู่กันอย่างมีความสุขจนสิ้นชีวิตและไปเกิดบนสวรรค์

2.3 จุดมุ่งหมาย วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายในการแต่งคือ ต้องการให้ลูกหลานได้อ่านนิทานเรื่องนี้ เนื่องจากได้แทรกข้อคิด คติธรรมคำสอนต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ไว้ที่จะทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดปัญญาสามารถนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ และจากกุศลผลบุญในการแต่งนิทานเรื่องนี้ผู้แต่งมุ่งหวังจะได้พบกับพระศรีอารีย์และขอให้ได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนาจนบรรลุนิพพานนั้นขอให้ตนเองได้ไปโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์ รวมทั้งผู้ที่มีพระคุณ อันได้แก่ ครูบาอาจารย์ บิดารดาและญาติทั้งหลาย ท้ายสุดผู้แต่งขอให้ตนเองถึงนิพพาน

2.4 แนวคิด พบว่าวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราได้แสดงแนวคิดที่เป็นคติธรรมคำสอนและการประพาดิตน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นแนวคิดหลักเช่น แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม แนวคิดเรื่องความรัก และแนวคิดย่อย เช่น แนวคิดเรื่องการใช้สติปัญญา แนวคิดเรื่องความกตัญญู แนวคิดเรื่องความเพียรพยายาม แนวคิดเรื่องความจงรักภักดี และแนวคิดเรื่องการให้อภัย ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้

2.5 ตัวละคร จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราพบว่าตัวละครสามารถแบ่งได้เป็นตัวละครเอกและตัวละครประกอบ ตัวละครเอกมีทั้งที่เป็นมนุษย์คือ พระสุทนต์และอมมนุษย์คือ นางมโนห์รา ลักษณะตัวละครเอกจะเทียบพร้อมไปด้วยรูปสมบัติ คุณสมบัติ และทรัพย์สินสมบัติซึ่งเป็นไปตามแบบฉบับของตัวละครเอกในอุคมคติ ขณะที่ตัวละครรองมีทั้งที่เป็นมนุษย์คือ ท้าวอาทิตย์วงศ์ นางจันทวี พรานบุญ พระญาติ และปุโรหิต อมมนุษย์คือ ท้าวประทุมราช นางจันทิณี นางกนิษฐีกังคก พระอินทร์ และยักษ์ ตัวละครสัตว์คือ วานร ภูพญาขสาร และพญานก ซึ่งตัวละครประกอบเหล่านี้จะมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือหรือขัดขวางตัวละครเอกและมีส่วนช่วยในการดำเนินเรื่อง อีกทั้งยังเสริมให้ตัวละครเอกมีบทบาทเด่นชัดยิ่งขึ้น

2.6 ฉาก มีทั้งฉากที่สร้างขึ้นจากจินตนาการของผู้แต่งและฉากที่สามารถเห็นจริงได้จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราพบว่าฉากสามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ ฉากที่เป็นธรรมชาติ ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร และฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม

3. กลวิธีการประพันธ์ จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราแบบหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่าผู้แต่งใช้กลวิธีการประพันธ์ทั้งแบบที่เป็นจารีตนิยมของวรรณคดีที่มีมาแต่โบราณและมาจากความรู้ความสามารถของผู้แต่งเอง ซึ่งสามารถแบ่งกลวิธีการประพันธ์ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 กลวิธีการใช้ภาษา ผู้แต่งมีความสามารถในการเลือกสรรคำมาใช้ เช่น การใช้ซ้ำ การซ้ำคำ การใช้คำไวพจน์ คำซ้อน เป็นต้น กลวิธีการใช้ภาษานี้จึงมีส่วนช่วยในการสร้างเกมไพเราะให้กับคำประพันธ์ เป็นการเพิ่มอรรถรสของเนื้อเรื่องไปพร้อมกับความบันเทิง นอกจากนี้ยังมีการใช้โวหารและภาพพจน์ต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังสามารถจินตนาการตามเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3.2 กลวิธีการเสนอเรื่อง วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี สามารถแบ่งกลวิธีการเสนอเรื่องออกเป็น 3 กลวิธี ดังนี้

3.2.1 การเปิดเรื่อง เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้ เนื้อความในตอนแรกได้ขาดหายไปจึงไม่ปรากฏการเปิดเรื่องว่ามีลักษณะแบบใด แต่ผู้ศึกษา สันนิษฐานว่าน่าจะมีการเปิดเรื่อง โดยใช้บทประณามพจน์หรือบทไหว้ครู ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมที่ มักทำก่อนเริ่มแต่งหนังสือ

3.2.2 การดำเนินเรื่อง วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้มีการดำเนิน เรื่อง 3 วิธี คือ การดำเนินเรื่องตามจารีตนิยมทางวรรณกรรมไทย การดำเนินเรื่องโดยใช้บท พรรณนาในการถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร และการดำเนินเรื่องโดยใช้บทบรรยาย ในการอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ

3.2.3 การปิดเรื่อง วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราฉบับนี้มีการจบเรื่อง แบบสุชานาฏกรรม กล่าวคือ ตัวละครเอกคือพระสุรณและนางมโนห์ราได้ครองคู่กันอย่างมีความสุข จนกระทั่งทั้งสองพระองค์สิ้นพระชนม์และไปเกิดบนสวรรค์ วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และ มโนห์รามีการปิดเรื่องด้วยการประชุมชาดก คือ การกล่าวถึงตัวละครสำคัญในเรื่องว่ากลับชาติมา เกิดเป็นใครในสมัยพุทธกาล ซึ่งการปิดเรื่องแบบนี้ถือเป็นจารีตนิยมอย่างหนึ่งในการแต่งนิทาน ทำนองชาดก

3.3 กลวิธีการสร้างอารมณ์ เป็นกลวิธีที่ผู้แต่งใช้ในการดำเนินเรื่องเพื่อให้เกิดความ น่าสนใจและชวนติดตามมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับ หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่าผู้แต่งมีกลวิธีในการสร้างอารมณ์ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก ใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความมีบุญญาธิการของตัวละครเอก ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดความสนุกสนานไปด้วย ลักษณะที่สอง ใช้บทพรรณนาชมนกชมไม้ซึ่ง สามารถพบได้หลายตอน โดยมีลักษณะเชิงนิราศ คือเป็นบทชมธรรมชาติที่นำไปเกี่ยวข้องกับ ความรู้สึกของตัวละครที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดอารมณ์และความรู้สึกคล้อย ตามเนื้อเรื่องไปด้วย

4. คุณค่า จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรีพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ให้คุณค่าทางด้านอารมณ์ คุณค่าทางปัญญา และคุณค่าทาง สังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

4.1 คุณค่าทางอารมณ์ วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน ความตื่นเต้นแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง ส่วนใหญ่จะเป็นตอนที่มโหรีพิทยาทรรักษ์ เกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความสะเทือนใจทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังรู้สึกซาบซึ้ง โศกเศร้าคล้อยตามไปกับเหตุการณ์ของเรื่อง

4.2 คุณค่าทางปัญญา วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราไม่เพียงแต่จะให้ความบันเทิงอย่างเดียวเท่านั้น วรรณกรรมเรื่องนี้ยังให้ความรู้แก่ผู้อ่านคือการใช้สติปัญญา ปรากฏให้เห็น โดยผ่านพฤติกรรมของตัวละครบางตัวซึ่งผู้อ่านและผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ และความรู้ด้านธรรมชาติวิทยา ผู้แต่งได้กล่าวถึงชื่อพรรณไม้ นานาชนิดและสัตว์ ต่าง ๆ มากมาย ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังได้รับความรู้ด้านธรรมชาติวิทยาโดยทางอ้อม

4.3 คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ทำให้มองเห็นคุณค่า 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ

4.3.1 ด้านสังคม วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราสะท้อนให้เห็นการ ปกครอง สภาพทางเศรษฐกิจ พิธีกรรมการบูชาขี้อูและ ความเชื่อบางอย่างของคนในสมัยนั้น ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยนั้นมากขึ้น

4.3.2 ด้านวัฒนธรรม วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราสะท้อนให้เห็นการ แต่งกาย การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส การต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง และประเพณีการ แต่งงาน ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังมองเห็นว่าวัฒนธรรมเหล่านี้มีการประพฤติปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต และได้รับการถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัด ชลบุรี แสดงให้เห็นถึงความรู้และความสามารถของผู้แต่งได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็น ว่าวรรณกรรมเรื่องพระสุทนต์-มโนห์รา เป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีอยู่หลายสำนวนโดยแพร่กระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ คือ ภาคเหนือ (เจ้าสุทนต์) ภาคอีสาน (ท้าวสีทนต์) ภาคใต้ (มโนห์รา) ภาคกลาง (พระสุทนต์-มโนห์รา) รวมถึงท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรีที่ผู้ศึกษานำมาศึกษาในครั้งนี้ด้วย ดังนั้นวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์ราจึงจัดเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่งเรื่องหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรีในครั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไปไว้ดังนี้

1. ผู้สนใจอาจจะศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระสุธน-มโนห์รา ฉบับอื่นๆ โดยอาจศึกษาเฉพาะบางสำนวนหรือศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ
2. ผู้สนใจน่าจะได้มีการรวบรวมและศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องอื่นๆ นอกเหนือไปจากวรรณกรรมเรื่องนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2529). รายงานผลการวิจัยเรื่องวิเคราะห์เปรียบเทียบต้นฉบับตัวเขียน
วรรณกรรมสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ.
- กาญจนา วิชญาปกรณ์. (2542). แนวทางการวิจัยวรรณคดี. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2522). วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชลธิรา กลัดอยู่. (2517). วรรณคดีของปวงชน. กรุงเทพฯ : สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตรีศิลป์ บุญยจร. (2530). วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.
วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวรรณคดี, บัณฑิตวิทยาลัย,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดือนใจ สันทะเกิด. (2520). วรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะ. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ธวัช ปุณโณทก. (2543). วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2539). วรรณกรรมวิจารณ์. ปทุมธานี : นาค.
- นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมพระนราธิวาสราชนครินทร์. (2505).
ศาสนสัมพันธ์. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณุสกา.
- บุปผา ทวีสุข. (2525). วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปราณี ขวัญแก้ว. (2517). วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคดำ" ตำบลร่อนพิบูลย์. กรุงเทพฯ :
กรมการฝึกหัดครู.
- ปริญญา เกื้อหนุน. (2527). เรื่องสั้นอเมริกันและอังกฤษ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- พรทิพย์ ชังธาดา. (2539). วรรณกรรมท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- เพ็ญศรี คุ้ม, ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, ปิยนาด บุนนาค และวราภรณ์ ทินานนท์. (2530).
วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โครงการไทยศึกษา
และโครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วินัย ภูระหงษ์. (2520). พระสุชน-มโนราห์ : การศึกษาเปรียบเทียบที่มาและความสัมพันธ์ระหว่าง
ฉบับต่าง ๆ . วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, วิชาภาษาไทย, บัณฑิต
วิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์. (2540). อักษรไทยและอักษรขอมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมพร สิงห์โต. (2535). วรรณคดีวิจารณ์. ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สายทิพย์ นุกุลกิจ. (2539). วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง
แมสโปรดักส์.
- สีธา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนะวรรณ. (2520). ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ดวงกมล.
- สุกัญญา ภัทรราชย์. (2538). วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุมาลี กระจายศรี. (2528). วรรณกรรมนิทานทรงเครื่องจากสมุดไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
การศึกษามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เสขย์ เกิดเจริญ. (2531). กาพย์กลอนสวดเรื่องพระสุชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อุดม หนูทอง. (2522). พื้นฐานการศึกษาวรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. สงขลา : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- อุปทิศศิลปสาร, พระยา. (2539). หลักภาษาไทย (อักษรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์)
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- เอมอร ชิตตะโสภณ. (2539). การศึกษาวิเคราะห์จารีตนิยมทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ :
ต้นอ้อ แกรมมี่.
- เอมอร ตรีชั้น. (2528). การศึกษาด้านภาษาและคติความเชื่อในคำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของ
จังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐมและสมุทรสาคร . วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เอื้อนจิตร จันจตุรพันธ์. (2524). วิเคราะห์วรรณกรรมจีน (แปล) ประเภทกำลังภายใน. ปริญญา
นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร.

ต้นฉบับตัวเขียน

“ท้าวสุทนต์และมโนห์รา.” หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี. สมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย.
เส้นดำ.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

มหาวิทยาลัยบูรพา

ภาคผนวก

Burapha University

ภาคผนวก ก

ตัวอย่างอักษรโบราณที่ใช้บันทึกวรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

สุภาวดี... สุภาวดี...
บุญโดยมนุษย์ ไฉนเวทมนต์กลางเหลียวหา กุศลสิ่งใด
สุภาวดีจากตาไป... ไฉนโดยในมารวมดี อุดหนุนปิ่นทนต์
อวง ภาวดีจตุลันตยา... บดิน มอมนังชยา มาแก่กายศุขอโศกา...
... แกมแกล้ม พังดาทงเงงเงน
... แดอเทนมภาวดียา คอมนอราทอดทุมภาย...
... อเอกเกวาทงเบงเต... เคียงองหมรองเว่ยวาย ผู้คน
... ทงทภัย ทงทงทศวันทุมควิว... ทางคณธวโรวาท... เด็ชทาย...
... ทนห่อ... นนไฟโดยไมยวูทอ...
... มา... ไปย... ๐... ทางคณทว:ทวชวา... สัมมา ทนภัย...
... ทมไปยจะบัพพะไปย... ทนไปยโดยพนททาทาง... ๐...
... ทา

ยังไมยเทกโดย... ครมแจเงโล้วศัททวเวง... ทงาททเหมบง...
... จุไฮททางเอกันแปน... ๐... ผู้เทกเอกันตาย
... มากันตยาพงจเอน... ความนมไปชโยเลน... จักเกดเซมเมอปลายมอ...
... ทราบเตงพระพนมปี... ยอมวอดคไปยตอก
... ทา... จลักทบทบหรือ... กอจือแปนโกตา... ๐...
... เฝยเนงแมต้าม... จุกจากทไยไยททา...
... เค็ชตายนากลัดกิก
... ทงโล้วกาพรวโรย... ๐... แสมรกกเจมอชไปยๆ...
... จักทวชอไมยสิ่งโล้ว... ไฉนแปนดีโรย...
... วาเก็คไยเมยพระอุทอน
... ลูกเอยกลบ... คินมา...
... แมงจุกไยพรักกอเน...
... จันไยโดยไมยวอน...
... มาศตวอนไยเคิลลศต... ๐...
... ไทคผู้เจาททา

กาช ๐ ยามรอนนอมไหยพด เค็ยปรุ้เมขบดพระไม้มมาย ยมดั่งศรีภาย เค็ยวาวเค็ยครองทวงกัน
พระเอ็ยแชนไพล ไทหนจ็โดยวามกตธา จ็ไทมมณัดทา กนไพลยกวาจลันชวัง ๐ นางพระมราชไพล
ควายอาโดยลุดกากลาง ไพลหมมกหวงหลง ทนศังลัวพระขัลณ พระองจ็เดอากด มगरเส็ดักทวน
ด ะมาเขมมีเทส เกดลูกนโยมอยโดย ๐ อนันเกตากรมอมชาม จัปดชยาณยาสังไสย จากฝาทกไพล
จนขมโดยยาคดปอง ๐ ไมอรอมต้นมหา มพศักจันแกงลอง หมไหยหยังอนคอรอง ถ้าแต่คองพระกาชา
อนนอภจากพระอง หมโดยปลังต้นมหา จอเนนบอรจา แกวาศทุกาศไพล ๐ ทนสิ่งพระขัลณ พลวง

ไสวกทุกาไมคดไสว หมไสวจคตาคด เปนหอมคองพศัก
มี ๐ คัดทพรธนา เค็ยยลัดลัม พรหมนลภา มไสวโคลคดลภา รอมว่าหว่าพม ๐ หองคองยลัม เอนคขัลณ
ไผยรมเกยคชานน วักตักทลัด ยงบุดไผยคธน แชนนขวน จ็ไกลภากตรา ๐ นางประทกลัน ลัม
รอมขวนบมทองไผยมา บังคัมขัลณ รงนเวทง ลังคคไผยนา วาเรยวาเนยวไผย ๐ มเฝโจทวา ลัม
สาธเสส่า สรังกรวมไผยไกลล มกไผยไผยคาง เหนคคตวามเฝไผย กลทกนไผย วาเวยเมย ๐

นางอรุณชุตาทาน เมื่อสามศักราช จนสิ้นซึ่งก วาในยศตน เมื่อดูตาม กะตักยามาหนัก ราช
ตามไปย ๐ เวณนางยังน เวทานกต ยารวมสังสย เวราศตนน ภาทนีออรุโทย เพรา:จอนเวณโดย
ลยยศกาน ๐ พกนตนิจตุ เสยโทยเมยคิต โยยสามต่อจน โยยโดยนยแพนง จันแกลงจอรจ
เวณเนางศตนน ภาทนีทวยมโดย ๐ คิตเพนแพตวา จันมอวณน ไพนนจนโดย ความรักสาม รือ
คเมยโดย หักก้าจำโทย มงพลตพิศก ๐ โยหระสาม ฆาแกงบรอย จุโทยโทยหา เพนปรางรางแปลก
จันสำโถก จันภยเมยมา โยยหระมคัง ๐ เพรา:ศวามกัมค จันอนสรอนสรค ฆาในยไพลร์หัง เพ

หนชานกเวค ทุเรคเตนคัง โยยคตพร:อง เคยเคตเคตแพน ๐ จันว่าทวาควงน จุโทยโทยทวน ราช
หนชก พร:ชานเกตาเอย จันลยษคณา จันอุมภนภยา โยยเทวาท ๐ ภาทพร:โทย จัน:คังโวย ทุพร:
ทุล ทุพร:โณมงาม เคยชามจอรล โทยพร:มมนี้ บอภนเกพร:อง ๐ เพนเคตวาคอยคณ แลเพน
จันลย ภาออนตัง ฆาภมมณตสันดา โยยป่างหัง จันลยภไปยทวง พร:คันเทกคค ๐ นางยอมมอภก
กรภม วัณชกสาจาน กรลลัพภล ันจางคป:คค คุคจันคสามท พดางโปลก ทุพร:โวย ๐ ภาทภมม

นางหงษ์กุล ยุกอนมขัตติ นือเศษนภคธา โยมยุ่นคอน อุตอนนปะชา โผเนลนศา มาจากบรูช • พ.
จอนโคยเวทา สันโคดโคเอก จันหมเกาหมัน ม่ามกอนมช้ออา มิโนราเทก ฌโปมมิงเหสี ฌานเทวรวงกัน • บ.
บุดนเนทนต์ ฌอบตั้นเคื่อวม ฌวาคอชพดชน อั้นอาคคัมภ ฌนทไพรตัม โผยุจจกกัน ฌากอพระ:เคย • หนึท
ฌ้ออา ฌักกามโนเรา ฌันหมงเคอญอ ฌอมฌากตัมกน ฌเทกตามเปไชนเย ฌงมกวิโรย ฌโยมกวักร • นางหงษ์
ฌากอนบุด ฌ้อกอนประ:เคต ฌเออเศษนภคธา ฌไทรพตตามเตกความ ฌตามเททชอชง • ฌไทรพระ:มณน ฌอนเททท
ฌากอน • ฌเอากเทวมเคมชก ฌเปกคตัญ ฌเนวมคความนพน ฌาชาวเทกนภย ฌาชาวชักรัน ฌไทรบุชชัม ฌง

บเนทกคตัญ • ฌัมเศษบอเมค ฌไทรประ:เวโรค ฌงคตทโคโย ททวาทาชาชน ฌองกานลึงโคย ฌัทกนค
ฌไทร ฌเอยคคอตศ • ฌากานโมยริ จันทกนชว ฌโคโยคตท ฌคณทททระ:ล ฌโหตั้งเมคชก ฌจันตาร
ฌชวา ฌาบบุชชัม • ฌงยุโยโคย ฌอนตอกลโผย ฌจันหมกน ฌนหมโยชบ ฌโยมกตัมภกน ฌกจ
ฌจอรจัน ฌระ:ตาคะษัตถนศา • ฌนางเตายุน ฌไทรพคเศคณ ฌเศคณจันหม ฌโยมเวนตักตัง ฌเทก
ฌกค ฌันทโพธิ์จันหม ฌไทรคกอนบุดนฬ • ฌผยพระ:ทนต์ ฌทวาโยโยลจัน ฌงมพมิงเหสี ฌออลออล

พายุฝน ฝนตกกล้า ฝนชุกวอดคนโคโย • บนเมฆนกหม้า กอบควยเป็นภู ภาคน้ำฝนไรย ะ
ยังจ้อจ้อคน โยยหมแหงโคโย ฤจ้อคนโยย จากโยย:บรูย • เมอมนกกล้า มีพระจาก ภาเกทูล
รอดชายมากโยย กลีบเมือกม จัปโยย ไรวตลโยย:ไซย • จำปลักพิศก ดวยกล้อมอวณท ท
มันแปคอกโยย ปอกความหมมต ภาลัดวโคโยย พตางสังความไวย เถงพระ:ส่าม • จักเสอจากาน พ
พระ:ผู้โยยอาน อมอองคองว ภาพร้อคก ภามทกทล โยยมทกม ้วยเตาโยยพ่ง • วาโยยนหม
พโยยโยยทท ไรททวาลั่ง พระ:อองคองวๆ อยคทอว ะแปนเตอกลบทลว ใโปยงนกกกล้า • อยทกมไปแลย

พระ:รูกนเกด อย จัลนตงท หม:วาลักกน ภาพน คุลันท สักทอ บวมา ประ:มารทากัน • อมโยย
ไพวต่าน แล่นตัมทันต่าน วากปลัดตั้น ไซยหมนค ักทจ้อจ้อคน ษอบเตายบน ไซยททากอ

๐ ภาโยยโพยชค จงเวตุ้งค ดอนทอยเหวต ษอบคนอวเนยเวค ษอไทยเกทว โยยมมอวคา พระ:อ
เตจโยย ๐ ภาลบเตยเตาน จงททากว ภาลคโคโยย ษอบแปนมีเทล ษามส่าส่า ะเมยโยยเนยโคโยย

ลกนโยยสังก ๐ ลนจากน ษนลนชอ ไรยวบพร้อค ษอภทวาทพระ:อว ไรยปลั่งอโยยทว ษอโยย

แห่งหนึ่งมีโต๊ะ ปากไม้โพธิ์สน พริกตำผสม ท้ายบวมไปย ○ แห่งหนึ่งแถว มุมปากอึดก็ ไม่ยอ
- โหน้ ทอดนมยักษ์ ต้นงโตใหญ่ โดยตั้งขมไปย เจดเชือด่าทาม ○ ทัดไปยตางหน้า ยิงย-
คยี่ถ่าน กงคยี่ก้น ยมนนมคัจำทาม แล่อจ่าบพทาม เก้งนเกททอง ○ นอเปนมคัมภวัญ ถัฟวงศ
ตงมต ฆนทตเวอรออง มหรงคตศต ถ่างวคทกทออง ยวไปคยคตปอง จัไมยฆนเลอย ○ แห่งหนึ่งเพรชต
หลอมเตยคเบยตยต แนนอคกนเปย ุงเทกศยพทาม ไม่ยทามตลอดโดย ังนงทมมไปย ยาคโดย ทออง
กมม ○ ตอนเปนมคัมภวัญ ทามมกค - - - - - ทบชคทาน ดงวาทากอ

พจควมมก - - - - - ไซยเมเทมม ฆศคคณคณ เจศ - - - - - ึ่งตคเวทท อางแกอคองศก
- - - - - ไซยย ○ แศคคณคณ ใหมเมยเมเทยพต อางนฤช - - - - - คกนณ เตนไปคยไปยม พว:มยสาร
พททไปยพง ○ ขอททามศกท ซึ่งพว่พ่นว่นก มกแกอทน - - - - - แล่มชกคัจำทาม ยง - - - - - กาลัง ทก
ทกอไม่ยพง คัจนไปยจอน ○ ฆอชชกเทกคท วายเวคเสกยท แลศชกคัจำทอน เกงทกนคทน - - - - - พตทนเส

ภาคผนวก ข

วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนहर

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี (สะกดคำตามต้นฉบับ)

วรรณกรรมเรื่องท้าวสุทนต์และมโนห์รา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

๑.....ลูกหลวง

ไวเวหาหันพลางเหยี่ยวหา

๑ ลูกรักจักลาไป

อุคอนปิ่นทนี

๑ เดิมคิดผา.....อิง

บัคนี้มีอัมน์ราย

๑.....แมสามี

แลวเหนนางกัลยา

๑ เอ็กเกร็กทงกรุงสี่

ผูกคั่น....ทั้งหล้าย

๑ ต่างคั่นอาไรรัก

ฉันโดยไมยรุด้ว

๑ ลางคั่นกระหรีบวา

จะทำนุหไฟ

๑ ที่ยังไม่เขาใจ

คำรหาไหนบาง

๑ ผูเทาเอากันตาย

ความนึมิไชยเลน

๑ ทราบถึงพระพันปี

จ้เลิกหับกลับหือ

๑ ฝ่ายนางแมสามี

เสียดายนางกัลญา

๑ แมรักเจานอยไปยฤา

ไมวาเปนสไภย

ลูกเอี้ยกลับคั่นมา

ฉันโดยไมอาวอน

๑ โทศผีเจาหา

นักรงานของมารดา

บีนเอี้ยบีนบั้น

ทูนสังบง.....

...ไมยโดยในยกรุงสี่

.....ถึงตาย

กวางชีวังจ้สิ้นลา.....

มาถึงจะข้อลา..

ฟังวาที่เียงเงน.....

คอนอุราทอดทุมกาย

เสียดอ้งหมีรองเวี้ยเวี้ย

ทั้งญึงห้วยวนคูนมัว

เสียดาย.....ทูนหัว

.....มานี้ไปย

สัมนำหน้าชูทิมไมย

หนีไปยโดยพันทูกนาง

ครันแจง ไสรดตีทรวงผาง

จ้ไหยกลางเอาคั่นเปน

มากัหล้ายฟังจ้เหน

จ้เกิดเขนเมื่อปลายมือ

ขอมก้อดีไปยดอกฤา

กลัวจ้อเป้น โกลา

ลูกจากที่ไหยโหยหา

ตั้งโสกาพีรำไร

ก็ควาซ้อไมยสังไสย

วาเกิดในยพระอุทอน

แมจ้วาไหยฟังกอน

มาต้ดรอนเจาไคล็คล้า

แมหมีไหยสิ้นสังขา

คอนยังวาไมไวใจ

๑ ถึงไม่วรค์ชัลดณี
กลับมาถึงวังไนย
๑ ลูกเอี้ยกลับมากอน
สามีเจากลับมา
๑ ผายนางมีโนรา
ข้อลาบาทาไปย
๑ ทามดาสดัทงหลาย
จ้ไปยไหยรอดตัว
๑ หาใหม่ไหนจ้กลาด
ข้อแทนพระคุณไปย
๑ แลวสั่งพระชัลดณี
ชวยบอกดวยเถิดควา
๑ ไชยวาจันายแหง
นึราดจากสามี
๑ บุนเราดเตทานัน
พีบัตมาสรัดไหย
๑ พलगแลดูปรางมาด
นับวันจ้เสามอง
๑ บันล้ง...หน้งแลน
พระไหยไหยไหยกริม
๑ พ้อเอี้ยเคี้ยเคี้ยกัก.....
เมียมุงฝากชีวี
๑ บัดนี้สุดความคิด
หมีไปยก็จ้ไปย
๑ พระทูนกระหมอมแก้ว
ทอยทิจ้โศ.....
๑ ยามเสวยเซี้ยพีรมี
ยามชมพีรมีไนย
๑ สัหวานเมียมหมีไหยคลาด
ยามหนาวพระนิตรา

คิดสามีบางเป.....
จ้โหยไหยยูเอกา
ยาเพื่อจอนฟังแมวา
จ้โศกาพร่าพีโรย
ฟังมารดาชัลดณีไลย
ยูไมยโดยดวยความกลัว
ยอมหมี่ตายแมทูนหัว
มียูท้วทุกคั่นไปย
จากพระบาดยาสั่งไสย
ยูไนยโดยฝ่าบาทา
ทาสามีกลับข้มา
ข้ขอลาฝ่าทูลี
และจ้แกลงเอาตัวหนี
ไปยทั้งนี้ความจันใจย
ครอบครองกันไมยถึงไหยย
เมียมจ้ไกลฝ่าทูลี
พระประสาตอันเรอ็งรอง
คิดถึงหองอันบันทม
ทีรอนเอนเคี้ยบันทม
หรัปรารมึถึงสามี
รามร์รักกระเสมสี
ฝ่าทูลีจ้บันไหลย
ปีมโลหิดชัลดณีไลย
อูไมยโดยความมอิรณา
เมียมไปยแลวจ้โหยหา
ทุกเวลาราดรีไปย
ยามบันทม็ยอมพิคัไม้ย
พระหรีไหยไกลอุรา
แสนล่าวัดเนา
หมีไหยคลาหาง... กาย

๑ ยามรอนนอนไทยพัด
 ยามสังข์ร่างกาย
 ๑ พระเอี้ยเตนึไปย
 จโทมนัดหา
 ๑ นางพรมรำไพโรย
 ไปยหนามาหวงหลัง
 พระอั้งจั้งเลออีกจัด
 มาเปนม่มเหสี
 ๑ อันเกลการมอมฉาน
 จากฝ่าบาทาไปย
 ๑ ไมรวมสำเนา
 หมี่ไทยชายอินครอง
 อันนอกจากพระอั้ง
 จ้อเปนบอริจา
 ๑ ทูนสังพระซัลณี
 หมี่ใครจกคลาไคล
 พิลาบข มโนราเทวี โหยหาสามี สุดที่พิรรณา
 เคี้ยยสุสัม พิรมันหันตา มีใครไคลคล้า รอมรำหรำพัน
 ๑ หวงควยสามี่ เอนคูซัลณี ไมขรมี่เกยัดฉาน
 รักลูกทีสุด ชึ่งบุคไนยครัน เตนึนับวัน จโกลั๊กกัตรา
 ๑ นางประทักษิน สามรอบบูริน บินทองไปยมา
 บังคัมซัลณี รีจันเวหา สูงสุดไนยนา รัารเอียวเฉียวไนย
 ๑ มีผุโจทวา สุธนขาดตรา สรังครามใหม่ไกล
 ม้าไมยไปยตาม เหดความเป็นไฉนัย บาลีทั้นไวย ฉาฉนนั้นมิ
 ๑ อันนางมโนรา ทดกอนพันมา ชีอวาเมรีย
 สุธันหนัไชย ไชยใครอื่นมิ ครีอั้งคัพระสี พระรัตราชา
 ๑ นางตั้งอ้ทีถถาน เมื่อตามผุบาน จนสิ้นสังขา
 วาไนยทคนี้ เมริตามา เกิดกายภากหน้า ราชตามไปย
 ๑ เวนนางขางนี้ เราทานกัตี ยารมีสงไสย
 เวราทคันัน มาทั้นอ้อร์ไทย เพราะจองเวนไวย ลไชยทคกัน

เคี้ยปรนินับัดพระโถมฉาย
 เคี้ยถ้วายเครอชิงทวังกัน
 ไหนจโดยภบักกตรา
 กันไปยกว้างสิ้นชีวัง
 ความอาโดยสุดกำลัง
 ทูนสังพระซัลณี
 นางกระสัดทีวันดี
 ถึคลูกนี้ไมนอยใจ
 จปัดตียานยาสังไสย
 จันบันไลยชาติคปอง
 มีพิศดาจันถึงสอง
 ลำผัดตองพระกายา
 หมี่โดยปลังสำเนา
 แกราททุกหุดไปย
 พलगไสกทีทุกปีมตัดไสร
 เปนหวงควยพิศดา

๑ พิกันคณิจิต เสียไทยไมยคิด ไปตามผัวขวัน
ไชยโยนายแหงง จังเกลงจอร์จัน เวนนางหคณัน มาพันทรมไว
๑ คิดเหนแควา จันนีมอรรณา โหพันจันใจ
ความรักสามี ก้อดีเมียไรย หักกำจำไทย นางพลัดพัดดา
๑ โอพระสามี มาถึงบุรีย จัไทยโยทยา
เหนปรางรางเปลา จังเสาโสกา จังตามเมียมา ไมยหมันคัง
๑ เพราะความกำนัด จังอนสรอนสรัด มาในยไพรรัง
เห็นพันท่เวด ทูเรคเดินคัง ไมยคิดพระอั้ง เสียแลวแลหน้า
๑ จังพำหรักรวน จัไทยโยยหวน ริเห็นหา
พระทูนเกล้าเอัย จังเสวยชลิณา ทอริมานกาชา ในยปากังพี
๑ คำรีพระไทย จังเอะสังไวย ๑ ทีพระฤาตี
ทาพระโถมงาม เสาจตามจอร์ลี ไยพระมุนนี บอกรแพระอั้ง
๑ เห็นเลียวลอยลม แลเหนอาสมิ รำออนรอนล้ง
แทบบันฉันลลา ในยปาร์หัง จอร์เขาไปยตรัง พระกันทักคุดี
๑ นางยอมมอบกราบ วันทาอาจาน กระสัพฤาตี
ป็นจางคंपระคิด สักจันริคสามที พलगโหโสกี พีรีพีไรย
๑ ฤาตีถามวา อุบาสีกา หนีมาแต่ไหน
หรับบันพันท่เวด เพือเหดอันไคย เอื้อไฉนัยมาไคย คันเคียวเอกา
๑ นางฟ้งฤาตี ย้อกอนชูลี เนือเสียนเกสา
โยมขุนคอง อุคองป็นจา โฝผืนลันลา มาจากบุรีย
๑ จอนไคยเวหา สันโคคเอกา จันมาถึงนี
นำม็กอนชือวา มโนราเทวี ผุเปนม็เหสี สุทันทรงทัน
๑ บัดนันฤาตี คอบสานเสาวนี เทวีกอยพลัน
อันอาดค้มา ยูปาไฟรสัน ไมยรุจักกัน ยาถือพระไทย
๑ หนีฤาชือวา สีกามโนรา รูปกึงแจงใจ
จอนจากส่ถาน เหดกานเปนไฉนัย จังมารำไรย ยูไนยกึงกี
๑ นางฟ้งดาวบัด ยอกอนประนัต เนือเสียนเกสี
ไยพลางเลาความ ตามเหดชรังมี ไยพระมุนนี ถวนท่ที่ทุกอัน
๑ แรกเหริมเต็มที บิดาสามี เนรมัดคววมฟืน
อาจานทำนาย วารายชักัน ไยบุญหัน จังบันเท้าคล้าย

๑ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ท้าวอาจัน ทองกานสิ่งไคย จัหามาไทย ไมยคัตอัคค
๑ อาจันไทยริ จัพลานชีวี ข้าโดยอิดฉา
แดนทุกพระอึง ไหสังเมคตา จัพลารชีวา ข้าบุญชั้น
๑ จึงยูไมยไคย จวนตัวกลัวไทย จัสินอาสัน
สามิไปยทับ ไมยกลับมาทัน ข้าจึงจอร์จัน ปรละลาตลินลา
๑ นางเลาบูบับนั ไทยเพคเหคคณัน แคตตันจันมา
ไมยเวนสักสิ่ง เทาถึงเกศา ร้าพินพัรรณา ไทยควาบคัฟง
๑ ฝ่ายพระฤาษี ทราบไนยเสาวนั จึงมีพขันนัง
อ้ออ้อเอ้อจันไนย ฉันไคจิงหวัง จักลางชีวัง ชีวคสิกา
๑ นิดจาขอบใจ เคะระคิหนีไคย ไมยสินสังข้า
คะระรายตายเปลา ไหนเลากัลยา จัมีชีวารอดมาไคไฉ
๑ บูณนางนัภหน้า กอบควยป็นญา ภาคันภันไทย
ยังจอร์จัน ไปยหันแหงไคย ถาจันไปย จากไคยะบูเรีย
๑ เมื่อนันกัลยา มีพระวจา วาเกฤาษี
รอดตายมาไคย กลับไฉอิกมี จัไปยบูเรีย ไกรลาดเวียงไชย
๑ จำลัตพัคคตา ควยกลัวมอรรณา นันเปนค้อไฉ
ปอกคววมควาบคั ค้าคัคร้าไรย พलगสังคววมไวย เถึงพระสามิ
๑ ข้าแคอาจัน พระผู้ไคยอาณ อันอังก้ออารีย
ทาพัคคตา ตามข้าบคัทสี่ โยมมาทีนั ชวยเลาไทยฟง
๑ วาโยมนินา พิโรยไทยหา โสการ้าสัง
พระอึงทรงรีฤ ยาคิดพวัง เซินเสจกลับหลัง ไปยังนัภครา
๑ ยาคามไปเลี้ย พระขุนเกสเอี้ย จัสินสังข้า
หิมะวาซากัน ยาพันคลิฉา สุกทิจัปรามา ปรมะมารค้บับนั
๑ อันไนยไพโรสาน แสนสันกันดาน รีกัชคคัคสัน
ไชยปามนุด สุกทิจอร์จัน ขอบเลาบูบับนั ไทยทราบอู.....
๑ ปาไนยไพโรชัค วังเวงสงัค ลวนหวยเห้วผา
ข็อบคันอรันยเวค เซคไทยเทวา ไมยมีมอรรคา พระย้าเสจไปย
๑ กลับเสี่ยแตนั จิงหานารีย กระสัคไคยๆ
มาเปนมเหสี ยามีสังไร เมียไมยนอยใจ อयाไคยสังกา

๑ อันวานานี จินสินชีวี ไมยมีพัตดา
นอกจากพระองนี ไมยปลิงสเนหา ขื่อเปนนีริจา ชาดหน้าตอไป
๑ จากไปยทั้งหนี เมียจนายหนี สามมีเมื่อไร
คือฝากพระองี จินปลิงตัดไสร พีบัด...ไหย จึงโดยจากกัน
๑ พलगไหยรำไร พอฮัยจำไกล จอมไครผัววัน
สังขล่ำถาสี ถวนถึทุกอัน ขวยหามทรงังทัน อยาไหยจ้อริลล้า
๑ เอนคูพระองี จัไปยปลัดปลิง หามจิงนักหน้า
ทาพินกำล้ง ไมยฟังคร้วตา บอกทาวเถิดวา ทางอีนยาจอ
๑ ไหยไปยตริงนี ตริงมือโยมชี หันทิต้อคอน
เห้วผาสามาต คาคดวยตั้งขอน สมุดท้สากอน เจดชันกันคาน
๑ เมื่อโยมจไปย จัฝากยาไวย ไหยถ้วัยผุบาน
ผุสาทำมรัง อึงนึ่งไผสาน จัฝาก..... ไหยไวยพัตดา
๑ โดยไปรฎเกตี ขวยบอกพันปี ไปยนี้เถิงปา
ผลไไมยมีพิด ธิฎธิยังกวยา จัมวยบันไลย
๑ ไหยจับวานอน ตัวนึ่งพาจอ นึงสิ่งส่งไลย
ทาพระจิดไวย ผลไไมยสิ่งโดย วานอนกินโดย จึงไไมมอธนำ
๑ ทัดนันเข้าไปย เปนเซริงห้วยไหญ หนามกรฎทั้งป่า
ตัดโดยไคล้กลาย วายชีพีชวา ยาคีคัลลิวา จัพินความตาย
๑ คูท้ชอบกัน ผารัดกำตพิน หื้อหุมคลุมกาย
บัคสิ่ล้ตีล้ง มาเถิงคิตมาย วาเนือกวางฯฯฯ ฉาพธาพาไปย
๑ ความห้วยกรัดพิน พารังยังดิน พินพริกสาไหญ
ไหยตบิพระหัด ตริ้ดรองออกไป พญนักคักใจ ถ้วไวยบินหนี
๑ ตั้งแต่นั้นไปย ผลไไมยกินโดย มีริ้ดอันดี
หิมะวาปาไหญ พินไฟพฤตสี อันจ้อริลลี้ แสรนยาทสาگان
๑ ยังมียักสา ยูไนยหิมะวา สามสิ่พสองกัน
แหงนึ่งนันไสร ปาไหญไฟรลัน พุกสามิตน ทะเถียบกันไปย
๑ แหงนึ่งเถิงงู มีมากอ้อคฤ ไมายรุฟากไหน
ทัดนันยักษา คันนึ่งโตไหญ โดยสูงชันไปย เจดเช้วล่ำตาน
๑ ทัดไปยคางหน้า ยังมีคิขสถาน ทั้งคูลูซุขกัน
ยูนันนิตจกาน แลวจัภิปพาน ข้าเงินเขาทอง

- น้อเปนคัมภีกรฎ สัฟรังตั้งมด บันปลัดเรอ็องรอง
ม้หิงสาสัด สารักัดทุกดอง ยาโคยคืดปอง จัโมยบันไลย
- แหงนึ่งไพรัชัด หล้มเสยัดเบยัดยัด แนนอัดกันไปย
งูเทาสายพาน ไมยทานลอดโคย ขัแงงหนามไผย ยาโคยดองphan
- ลวนเปนคัมภีกรฎ พานภาค.....
....ทึบซัดฉาน คังวาอาการ พิจัดวินญา
- ไชยมีเทานัน มีสาคอนกัน เจด.....
..... สูงสุดเวหา วางแถวคังคา ที่รายไผยมี
- แดลวนคูผา ไหญญเยียมเทียมฟา วางนัฎฐีสี่....
.....ค้ำเนิน เดีนโคยไผยมี พระสูอาจี พาทีไผยฟิง
- บอกลงตามค้ำข้า ซึ่งพรั่าพันร้มา มาแลวหนหลัง
แสนยากสากัณ ยิง...ก้ำลึง ทาทาวไผยฟิง จัซันใจยจน
- ซวยบอกลงเถิดวา รายเวดเสกยา แลวพาลูกสอน
เถิงทีกัันดานพลานเสยักอน แลวจึงบัดท้จอน ไผยมวยบันไลย
- งูกับยักสา นันไผยโรยยา เหนือลมจึงโคย
แลวไผยแผลงผลาน ประหานยักไหญ มวยแลวยาไปย คางปลายบาทา
- พุ่ ยักจัดตั้น กัดบรอดคังคีน กีนเปนกักสา
ไปยคางเคสี ไผยมีนึทา บอกลงสามีข้า ไผยทราบทุลี
- หิมะวาสามาด จัมวยเปนผี แหงนึ่งนำกรัด
ทบฟิงนัดที ยาลึงวารีย ชีวีวายปราน
- มีงูตัวนึ่ง ไหญยวาทัดจิง เถิงฟิงซัดทาน
สัดโคยโคคาม เอาเปนอาทาน ยูนัรนัดจักาน ไผยพานไปยไหญย
- ไผยเดินบันลึง ครันเถิงฝากฟิง โลกโชนโจนไปย
ไผยโคยหักสอก ฟันออกไปยไลย จิงรอดตัวโคย ไผยมวยชีวี
- ที่รายหล้ายชั้น แดล้แหงหางกัน นับโยคโคยตรา
แดทีส้ำคััน จิงฟันร้มา นอกนันไผยวา ชันญาคัมบาง
- แผลกคาญาโทร ฟันเปนคัมภีกรัด มีไผยร้วาง
แผลงสอนประหาน ผลานไปยเปนทาง ไผยแลก.....
- มโนราเทวี หร่ำสั้งถวนถึ ไผยทีอาจาน
หว้ายกรัดยงมี ยูทีค้อีสาน สีนสอนรอนราน จผลานบันไลย

◦ แต่ที่ริมถนน มีพิรภษาสาร คนโคโสงโงย
 ผุงพญ ปักยีร์ อันมีรีทีไครย ทำรังงอาโสร บลิไมยสาขา ๗
 ◦ ขึ้นไปถึงรังง ราตรีคอยฟ้ง สำเนียงสกุณา
 ทานักพวกโคย จัไปย่นัครา ยุทขินปักยา ไคยภาเอาไปย
 ◦ ครันล้งธรีนี ล้งปักยีร์ โหจีนทันใจ ะ
 พญนักล้งนัถ จักปีลหนีไปย จริงเข้าวังไชย ไกรลาษบุรี ๗
 ◦ นางสร้งดาวบที ทูกสร้งเสดมดี สารพันทวนถิว ะ
 พलगคุดนัรอย พलगคอยษมี กลับคำราตรี เทวีกราบกราน ๗
 ◦ ข้อยู่อาโสร รุงเหจ้งไปย ไคยไปรฎเดฉาน
 รอดตายมาไคย ยาโหยสึนปราน วาเกอาชาน นังกรานนีตรา
 ◦ ครันรุงราตรี อโนไทยไชยสี สองสว่างดา
 ออกทีไคยยาด อับพิวาควันทา ส้งสำร้าว พระมหามุนนี
 ◦ แลวนางฝากยา ธรรมังจุสา ไวยทีถาสี
 พระอ้งจ้งไคย บอกลโหยพันปี วาของท้งนี แกจันกลางทาง
 ◦ ทีโชมส้งไวย บอกลโหยทาวไทย เขาโชยไคยสว่าง
 พलगเชดช้ลฉนา โสกาส้งพलग ไนยพระไทยนาง ไมยวางอุรา
 ◦ ส้งแลวส้งเลา พระผูเปนเจา ยาลิมเสยหน้า
 ส้งห้หลายที เทวี่วันทา มัดส่กานแลวลา พระดาวบัดไปย
 ◦ ลินลาดยาคตรา จากบรันนัสาลา ชลันกลางโหลย
 รัทวยร้ทัด สลัดพระไทย กอนทรวงโหยโหย พ็ไโรยรำพัน
 ◦ จากนีไปยแลว ทีไหนดเมยแกว จักบัพัวขวัน
 หมีไปยจำไปย จำไกล้จากกัน กล้วสึนขัวัน เมยจ้งจำไกลย
 ◦ ไปยแลวกลับมา สองคร้งสามคล้า เวนวารำไรย
 แลวเขยึนพระ.....ฝากไวย ไหยพระผูวไนย อ้อรไทยไคล้คล้า
 ◦ พระจอมเกดแกว นับวันไปยแลว หมีไคยเหนหนา
 ดั่งแตนีไปย ทีไหนดเลี่ยนา พระทูนเกสา จัมากับกัน
 ◦ พलगทอดพระไทย หมีไคยจำไปย อาโไลยฝัวขวัน
 บายพระภักตรา กลับมาอับพัววัน สับเสยึนรำพัน ท..... ฟินเปดกี
 ◦ กล้งเกลออีกหรำไรย พ้อเอยจำไกล้ ไปยจากโชมยีร์
 เสอิกสีโรยรา กราบลาสามี บังคมสามที เทวี่ลันลา

๑ โศคนบินบิน ไหว้เวหาหัน พรางเหลียวหลังหา
คำรีพระไทย จังโครกลับมา อาไสยสาธา ทาวไทย

๑ แลวกัดไปยเลา พระสามี่เจา ยังหามาไมย
ครันจัญทา หนักกลัวไทย เข้าตามจับโดย ไมยรอดชีวี

๑ บายพระภักตร์ ดั่งต่อนักครา ไกรลาดกรุงสี่
บินพรางไทยพราง ไมยทรงโสกี โหยหาสามี่ สุดทีพัรรณา

๑ โศคนลันแมก ลอยลิวีเวก ไปยกลางเวหา
ครันเห็นพระน้คอน บินออนรอนรา ลิงยังสุทา ยাত্রาเขาไปย

๑ เถิงพระถ้วรา นายประต้ออกมา วันทาปรังไสย
ทูนเห็นใจความ หามปรามทรามไวย แมตักใจไปย ฟิงโดยกลับมา

๑ จำใจเขาไปย ไหยทูนทาวไทย ทราบโตบาทา
ควยพระเทวี เปปนทีสเนหา จังริงเมตตา แต่งรับลันโดย

๑ ผู้เฝ้าพระทิวาน กราบทูนเยาว์มาน ลันลานเขาไปย
ครันถึงจิงแจง ส่แดงข้อใจย ไหยทูนทาวไทย ควยนุดชนังคราน.....

๑ เมื่อนันประทุมราห ไคฟิงวาจา
แหงขุนนาทูนสถาน

๑ วาพระทีคาผุขาน คินมาสถาน
พระไทยเบิกบานยินดี

๑ ตรีคบอกนางจันกีนนรีย ผู้เปนมีเหสี
วาพระบุตรก็กลับมา

๑ ตั้งไหยยูนอกนัคะรา ไชยวาราห
ไมยรักกัถยาเมื่อไรย

๑ เหตุวานางตักไปยไกลย ม่นุควีไสย
ยังไมยไหยเขากรุงสี่

๑ บัดนันนางจันกีนนรีย ผู้เปนช่ลันี
ยินดีพระไทยไพรสถาน

๑ ทูนลามาญยีนเยาว์มาร กับอึงนังคราน
ทังหักทีคาคล้าโคลย

๑ ความส่วาค...ราชหีธาไทย คังจ้โลดลอยไปย
สาวไชยมีไครจ้ทัน

๑ เสด็จออกจากที่หมี่หมั่น	จอร์ไปยควยพลัน
ครันถึงแลเห็นที่ดา	
๑ โทมเขาสรวมกอดลูกยา	ทรงพระโศกา
ทั้งแปดก็ลัญจารำไรย	
๑ แกวแม่แต่เจ้าจากไป	แมตรอมพระไทย
หรัไรยเพียงสิ้นสุดปราน	
๑ ยากไรยไมยเงงชาวสาน	โดยทุกชอรมาร
ฤาสูกัศจรรย์อันโดย	
๑ ไปยสุประเทศหนไหญย	แมทุกพระไทย
มีโดยเวนวายเวลา	
๑ ฝ่ายอิงโถมยังมีโนรา	กราบทูนมารดา
พรานปภาษาจอร์เลีย	
๑ ไปยถวายสมิเศจพระผู้มี	นำมิชื่อพระสี
สุทนต์ร่าคราห์	
๑ เปนบุคอาทิดจวังสา	ครองพระภารา
อุคอนป็นจันคองกรุงสี	
๑ มารดาชื่อจันเทวี	กันรุม่าข่านี
ที่สุดยั้งบุคอุทอน	
๑ ยินดีเปณลิพระนคอง	เลียงฤาคัจอง
อวยพอนไปยทั่วทุกคัน	
๑ ยุม่าพู สามัน	โดยรุเหตผนั
ตรีพนัพยุหคัลลาไคล	
๑ มาแต่ประเทศอันไกล	ประสงังซึ่งไชย
อุคอนป็นจา	
๑ ฝ่ายอิงสมิเศจบีดา	มีพระบันห์
ไหญสามิข้ายกไปย	
๑ ต่อนริงสังครามสักไญ	จไปย.....
๑ พระอง็ทรงรีคบีดา	ยูพระภารา
นิตร่านีมิอัคจัน	

- ๑ วาไรในยอังก์ทรงทัน เลี้ยวตามพานพัน
สามรอบคอบคั่นจักรระวาท
- ๑ คิ่นเขานาก็มีน่าน ส้มแดงผู้บาน
สดุงผืนจากนี้ตรา
- ๑ ตักใจโยวาวบวิญา สโทออกมา
ประหม่ากักเฝ้าคึดผัดใจ
- ๑ ไหยหาโหราทันโดย อาจณผู้ไญ
ทูนวาทระเคราะห์รายครัน
- ๑ ไหยฆ่าสัตว์บุหัยนร สิ้นสร้อยคูกพัน
อีกน้นมีนุคณึ่งหัย
- ๑ ประโรหิดอิดฉามากมาย กราบทูนที่บาย
ไหยกลางชีวิตลูกยา
- ๑ สาวไซโยยีน.....มา ขาจึงไปยหามารดา
ไหยทูนอ่อนวอน
- ๑ งัดฆาสามีมากอน ส้มแดงบีคอน
หามเผ่าหมีไหยเขาไปย
- ๑ มารดาสามีจิ้นใจ กลับมาทันโดย
รำไรยพิลาบโสกา
- ๑ ไหยปิดทวามครึงตรา มีผู้รักสา
วามมีไหยมาบ้านโดย
- ๑ ความรักหักกลาววาไปย เสาวนิตีไหยนย
จฬกลางพระราชาอังกฤษาน
- ๑ ลูกรักกลัวจักสิ้นปราน จริงมีพิฆมาร
วาทระส้มแดงพระมารดา
- ๑ ข้อเคออิงประดับกายา แมนสิ้นชีวา
ไหยฆ่าตัดตัวตายไปย
- ๑ มารดาทรงไหยคังใจ ไหมยมีสังไสย
จิงไหยปีกหางโดยจิง
- ๑ ลูกรักประดับกับอึง พระแม่มชัมทรง
พิศหวังส่วาดพันใจ

- ๑ ฝ่ายประโรหิตมันไปย แอบอาจอาไสร
- วอังกานไชโยหา
- ๑ จัโหยเคียบานเขามา ชลันโรธา
- เสจลันลาออกไป.....
- ๑ โยโยโยโยโย ซักลัวบันไล
- เคียบันซอนไชยบินหนี
- ๑ พุนความตามเหตซึ่งมี ไหยทราบทุลี

ญาติ นางจันกัณรี

กอดจูบลูบรักคร่ำ

๑ แมตามหาทุกแห่งหน

๑

กุสสน.....

๑ สังกานเมื่อพัดดา

โดยทราบวาเทวี

๑ จัทอดพระอ่องลง

จ้เสาเปลาพระไทย

๑ คิดหน้า.....

จ้ทรงพระโสกี

๑ นางตรอมถึงผัววัน

ไ้รกรห้หรัฟี่ไร

๑ ที่ดาทั้งเจดนาง

แปดอ้งทรงโสกา

๑ ฝ่ายพระสุวรรณภู

ดำรีไนยพระไทย

๑ ตกไปขม่นุดโลก

ครันนางกลับคืนมา

๑ ลูกรักดังดวงจิด

รังเกียดพระกลืนอายุ

ผู้ชลันนี้ฝงดูญา

บุนนั๊กหน้าไมยบันไล

ไมยกับแล้วทอดัน

ตั้งแต่ท้นทุกพระไทย

แม่เหนหนาเมอินเกิดไมย

คืนมาโดยถึงชลัน

.....ถึงกรุงลี

จากบุรี

แล้วท้ทรงกันแสงไทย

ควยมีโดย.....เทวี

โอรุกรักของชลัน

ยามปานนี่เปนจันโดย

สุดทีกัณชลันเนดไล

เพราะพระไทยเวดนา

คร่ำครวนครางถึงราห

ปืมชีวาจันไล

ประทุมราชซึ่งเปนไญ

ควยทรมไวยสุทีดา

ตั้งแต่โสกรกล่หวยหา

พระก้งขายูมากมาย

ทาวเธอคิดพระไทยหาย

คิดไมยวายจับอูรา

- ๑ นิ่งเถาประหลาดอน วิศ ธรอนจัคร์หา
- คัคีเตยีนนินทา เสยิดสีวาทุกประกาน
- ๑ จึงหมีไทยออร์ไทย เขาสูในยพระราชาณ
- โปรดไทยนางเขาว์มาร ยูประสาदनอกนักระรา
- ๑ พร้าทานกัันไซยสรอย ไทยนางหารอยดักคังคา
- โสภสรังอังก์นึดา วันลร์อยกระออม
- ๑ ไทยทรวง์สูคัันทรวง์ อันปรากิดลวนเครอิ่งหอม
- ดวยกลัันมีนุคปลอม จัดไทยพรอมพัร์กาย
- ๑ ไทยนางสง์วารีย ยูเจคปีเจดเคอีนปลา
- จึงจ้รับนางโอมฉาย เขาสูวังรู่จ้ณา

๑ ๒ ๘ ๑ บัดนี้ยุคกอน จักกลับกล้าวกลอน ๑ ขอนยักหักมา เถิงพระสูทัน
 ตรีพินโยทา ไปยปราบประจา ๑ ษินไทยรีย

- ๑ ไทยเตราช์सान บอทดวยราช์กาน เขามากรุงสี่
- พระอัยยักทับ เสจกลับจ้อร์ลี ทรงรณูณ เทยิมดวยอาห
- ๑ เสจเขาในยไพ ษิมพัันรึงไมย มาในยแนวปา
- กัารเกดแกว แดงแหวคุมกา มุกมันมวงปา พัวล้าไย
- ๑ มัถรางนางแยม กัามยิมิแกม กลัิบแซมส์ไหวย
- บังแยมแกมบาน บังงคานยูในย สาวยุคพูดไทย ไกลแยมแกมบาน
- ๑ มัถิลาลเอยลยิว มัถิลวันพันเกยิว แกมรดัหอมหวาน
- พระภายท ษตอง ษตองภาดพาน เมอีนกลัันเขาว์มาน ตีดพระอรูรามา
- ๑ พยิมพะยอมหอมหวาน ซอนชูณูกาน บานแกมกริอุสัหน้า
- พระภายท ษลอย รอยๆ เรอียมา เมอีนกลัันผุสา สไบยนางทรง
- ๑ หอมรดับุพผา กลัันจันจันหนา โยทกาๆ หลััง
- สารักีพิ์กุน ผุงครุนทังคัง เมอีนกลัันแอบอ็ง สุปพรีอุปรางนาง
- ๑ ยิงคิคิดถึงสัหมอน เรงรดับัตัจอัน รีบรอนเคินทาง
- แมนเหาะเห็นโคย ทีไหนดังหาง ปานนีเถิงปราง แนนางนิตร์้า
- ๑ ครวนเถิงเทวี พलगษิมัพรีกสิ สกุนนึปักสา
- ษิมัหังเหมม็มาราด สักุนนึชาคคินาๆ มะยุราसानจา สัตะวาโนรีย
- ๑ บางเผ่าเคลาหกุ จับเรยั้งเคยั้งยู บันพรีกสาลี
- ดวยความสัเนหา ภาสาสักุณิ พิถีเทวี ไวยทีภารา

- ๑ สารีคำมีน เหลืองอรอนริน จับกินพริกสา
พลาจพลอดคัลเคล จับแจจเรร์จา กลอกหน้ากลอกตา ชัดลอยหทยคำ
- ๑ คูที่ดั่งวา จรูภาสา คำรมิคมจำ
เมื่อนนุคช้ออนพี ทวงที่ทอยคำ วิเรอียเฉอียน้ำ ชูชินอรมิ
- ๑ โคนจกาเว้า กาแวนเวอินเกล้า เผาคูสูสิมิ
เจมาควยพี โดยชีชวนชิม ปักสีพีริมิ รวมเรียงเคียงตัว
- ๑ ตรีไนยโกยปา แหกเตาเขาชัว โดยฟ้าพู ลือ
ยางกรอกออกเอียง ทริงเสียงรองธ้อ ออกหว้าปากกร้อ รับเร่าเฝ้าออน
- ๑ ศรีกาพาคู เขาเรียงเคียงยู สมิสูรังนอน
เมอินเมื่อยูปราง เซี่ยนางแนบสัหมอน คืดเค็งคنيعองน บัดท้อจอนรับมา
- ๑ มัสักจัตุบาด ลัมยัลมาด กัดึงม้หิงสา
สิงโตโคกค้าย กวางทรายเสื่อปลา ฌม็ดหมูปา เลาะลาเลียบไพร
- ๑ คหิสานผานคัง ลัดปาพาโขลง โยงคานนำไลย
สิงคางบางฉัน เหมนหมิหมาไนย โลดลอยพลอยไลย แตนลอกยกอกัน
- ๑ ชมิ้นกชมิไมย ชมิ้นคไนยไพร พระไทยกระสัน
ครวนเค็งคنيعองนาง พลาจรับจ้อร์จัน ออกจากอ้อร์น เรงร์ดับท้อจอน
- ๑ ครันเค็งคنيعองนาครา ยุคร์ฎูปลัดหมา เสนาสัหลอน
พีไชยระวัดทริง ปลั่งเกยบ้อวอน พระอ้งเสจจอน จากรัตรีฎัจงา
- ๑ ฉบง ะ ๑ เมื่อนันสูทันกุมารา เสง์สูพลับปลา
เสนาพรืบพรอมลอมอง
- ๑ พระเสจเขาสูทิสรัง หัร์พระอง
ทริงคินทรีฎุลาชทา
- ๑ ผุงค้อจอนปรากคัฎฏัจงา ทริงพระผุสา
จิดจิบกรืบกรายพัยแครง
- ๑ คาบคืดสายสรอยพลอยแดง รัยจับแสง
สังวานพานพาดอูรา
- ๑ ทับทรวงลวนดวงจินดา ทริงพระมีทา
มังกุคกันเจยีกพรายๆ
- ๑ แดงอ้งทริงเครอึงเรอึงฉาย ประคัับพระกาย
ผันผายออกจากพลับปล้า

๑ สอดคล้องพระบาทยาดร้า	เขาสุมหา
พระราช นีเวดวังไนย	
๑ เสด็จเขาที่เฝ้าโรงชัย	บัคมีทาวไทย
ส้มแดงบ่อพิศบีดา	
๑ ฝ่ายพระญาอาทิตย์จวังสา	เหนโอรรู้มา
กลันพระโสกาปราไสย	
๑ แขงคีนแขงซิ่นครัดไปย	แตไนยพระไทย
ร้ทักกำสัดมากมาย	
๑ ตรีถถามควความอันนร่าย	หวังจ้ไหยหาย
ซึ่งกลันพระโสกาโสกา	
๑ ไมยตรีถควความมโนรา	ส้มแดงราฟ
โดยเกินส่เท็นพระไทย	
๑ ฝ่ายพระภูพานชานไชย	กราบทูนแจงไส
ซึ่งไปยปราบราชไทยรีย	
๑ แดต้นจันยักโยที	กลับมาทานี้ไห
ทرائبทุลีบีดา	
๑ ส้มแดงอ้าที่จวังสา	คิดเล็งมโนรา
ส่นหาโอรรู้พระอั้ง	
๑ ไมยกลันชัตไนยไหลยลั้ง	เสด็จเขาที่ลั้ง
พระอั้งเขาที่ไสยา	
๑ สูทั้นชานไชยไกลคล้า	ออกจากมหา
มนิเทยีนวีเชยีน อ้าไท ะ	
๑ เสด็จเขาสูปรางคางไนย	คอยคลานเขาไปย
แหบไกลส้มแดงมารดา	
- ๑ พิลาย ๑ นางจันเทวี ผู้เป็นชัลณี เหนพระลูกญา
นางเสด็จจากแทน ลูกแลนออกมา ชวมกอดลูกญา โสกาสัดบั้ง
- ๑ กุมารหนไชย ต่ลั้งสั้งไสย พระไทยพิศหวัง
ประลาดลากจิด ยั้งคิดยั้งงั้ง ไมยรูสีกอั้ง วาเปนฉั่นโดย
- ๑ ฝ่ายพระชัลณี ครันโดยส้มประดี ตรีถควความแจงไสย
วาพระเทวี หนีจากปรางไนย ควยเพราะวาไผย รอนรายราวี

๑ เดิมทีมีเหด บื้อพืดปีตุเรศ ผูรุงรัศมี
บันทมึไสยยาด ไนยราชราตรี ทรงทันพันปี นิมิตอัถจัน

๑ พระอั้งไหยหา ผูเทาเจามา ทำนายทายฝัน
ทูนวาคะระราย จัวยชีวัน ไหยบุหฺยัน ฝันรายคล้ายคี่

๑ เทาประโรหิด กนยันคั่นคิด ไหยทำดั่งนั้น ครันทูนผูบาน
ดั่งกานพืดที ไหยเอาเทวี ขำบุหฺยัน

๑ ครันแมแจงความ จัไปยทูนหาม เข้าคิดปองกัน
ไหยพระอังก์เงา หามเผากวดขัน ไหยเมื่อสามวัน ที่จ้ทำการ ะ

๑ แมจิงไหยหานาง เข้ายูไนยปราง จัตุอวาคาน
ไหยจัตโคลนหจา รักสาพระถ้วาน มีคมันลันดาน หมี่ไหโครมา

๑ ฝ่ายเถาอาจาน วาพระอังก์งาน ตร์คไชยไหยหา
จะตองประสง์ อังก์มโนรา รับเหราเผาวา จัไหยเผยบาน

๑ พีบัดซัดไหย พ้อเ็นเปนไปย เคะระไภยมาทาน
เขาคันพระไทย จัโครวานาน แกดอาจาน ไหยสาแกใจ

๑ แมจิงจ้อร์ลี ไหยนางยูนี ไหมرمىสง์ไสย
นางเผยบันซอน บินรอนหนีไปย พ้อเอัยจนใจ คิดไมยรู้วาย

๑ กูมานหันไชย ครันไคยแจงไสย พระไทยวบบหาย
ดั่งไครผันผวด เสัยนตัดจกกาย เพียงซิบจ้วาย ชีวันบันไลย

๑ อันแอ็ดคั่นเคอิด พระภักถิวเกือต ปีมเลือคตาไลย
ดั่งไครมาหลวง เอาควงหัดไทย แก้วควักลักไปย จากกายกายา

๑ รัทคัสทอน มีไครจกอน รับายน้ำสา
พระเคอึงแคนซัด กลุมกลัดอูรา กัมเชดชลันนา ล้ออินอัถไปย

๑ นางจันเทวี ผูเปนชลันนี สุตทีทำจ้ไนย
เหนพระโอริค ล้อลิตพระไทย นางปลอบเอาใจ ลูบไลยปีรคษ์ดาง

๑ พระยาโสกันัก กำแลวลูกรัก จิงเปนตางๆ
จ้โสกาไปย กัไชยวานาง จัคินมาปราง อิกเมื่อไรยมี

๑ กูมานซานไชย ถอดทอพระไทย แทบเล็งสันยี่
พระภักถิวเผือค แหงเหอิดรัศมี แจงขึ้นทันที ทูนถามมารดา

๑ เมื่อนางจ้ไปย ยังมีอาไลย ฤาสินส่นหา
ฤาหักกลัวไทย จัใจยจ้อร์คลา ฤาวากล้วยา ปรีดาจ้อร์ลี

๑ มารดาโดยฟัง บอกตามนางสั่ง เสดสิ้นถวนถึ
พ้อเอวไวย พระไทยเทวี แสนหาสามี สุดที่พันรณา
๑ นางไมยใครไปย โสกาอาไลย หรำไรยโสกา
เหดหลักไภยรี ยายีบีทา หาไมยกัลยา ไมยคล้ายจากรัง
๑ พระแจจกิดจา เพียงพางยงวา อูราจกััง
ยั้งแสนโสกา ควยค่านางสั่ง พระไทยพลุงปลั่ง ไมยดั่งอั้งตรง
๑ ชับเสียนภักตรา กับบาดมารดา โสกาพิศหัววัง
ชีวิตรูรัก นี้จปลคปลั่ง เสียคายโหมยง อั้งพระเทวี
๑ โออ้นิดจาอัย ไมยภอทีเลีย ทรามชัยเจาพี
เมื่อไปยสังคราม จัตามจ้อร์ลี วายูปรางสี จั้งหมีกาจอ
๑ อารามทรามสังหววน กล้ววานิมนวน เจาจ่มองสังหมอน
จั้งฝากไวยที ชลันนิบคอง หมี่รูวารอน ยั้งกวากักคิ
๑ จันยูไมยไคย สันทืออาไสย จั้งใจยจอหนี่
สุดคึดจิดตัน ทำฉันไคยดี จั้งโดยเทวี เจาพีคินมา
๑ โอเสียดายนัก แกวดายารัก ยอดสุดสังหา
เจาล์พีไวย ไหญูเอกา เคียเคยั้งภักตรา นิดตราแทนทอง
๑ รักนวนสังหววนชิม ประคินอารมี หมี่ไหญโยยมอง
จั้งแอบแนบอั้ง ประจั้งประคอง คอยฉันอมออมคอง ลูกถือมือเบ้า
๑ โอแตนีไปย ไหนเลียจั้งไคย พีรมี่ชิมเจา
วังเวงเอกา อูราเรียมเปลา ทีไหนอีกเถา จั้งบักภักตรา
๑ นิดจาบีดูเรด ชั้งไมยสังเวด เลียทีเคยิวนา
ไมยคึดแกนาง จั้งกลางชีวา จั้งคึดลูกยา นีบางไมยมี
๑ เต็งโดยชัวห สามีพีรียา พีรมี่สนี่สี
ตางนอกวาชัว เจาด้ววาดี เปนประเวณี มีท้าวบานเมอั้ง
๑ เต็งกระโรยกัดี ไมยเหนแกชี่ จั้งคึดผาเหลอั้ง
ฆ่าพันกัลลญา ลูกมาจั้งเคอั้ง ไหญกจากเมอั้ง ไปยปราบป็นจา
๑ ทาทำเสี่ยทับ เหลัวแตกคกัยับ เลาเท็ดไมยวา
กวนกลางชีวิด เพราะศีคนักหนา เอาเมียไปยฆ่า ไหงสาแกไจย ะ
๑ ยักไปยย่ำยี่ ข้าศึกแตกหนี่ ชอบมีเทาไหญนย
กวนไหญลูกเมีย กลับเสี่ยห้ไปย เมอั้งอั้งควรใคร จั้งไมยโกรทา

๑ เมื่อจำจากวัง โดยกราบทูลสั่ง ควณางนักรหน้า
ทั้งสองล่องบาด บิดุราคมารดา ทรงพระกำนุณา จึงมาวางใจ

๑ แล้วยังทูลฝาก ซ้ำๆ ทราบๆ อีกเท่าไหนๆ
ไซ้จ้บ้ำความ วูวามวังไปย ยอมวางพระไทย จึงโดยจ้อร์ลี

๑ หากวาปีคุเรด จึงคู้บ้งเหด ทำโดยเซนนี้
ทาอื่นออกไปย ทีไหนอีกมี จ้เปนนทูลี โมยหันพริบดา

๑ นีสุตพระไทย ควยเป็นที่ใญ่ช เกิดเกลาเกสา
หมี่จ้มีอัด จ้งจิดโกรทา เกรงจ้เป็องฝ่า ล้อองทูลี

๑ ร้งับคับเด็อด อาไสยโมยเห็ด ภัคเห็ดผัดสี
เสี้ยคายโฌมย้ง สูดวงส์ตรี ม่นุดโลกค่นี โมยมีเปรยิบนาง

๑ น้อร์ลั๊กภักตรา ทรงสิทรียา ลั๊กก่นาสุดยวง
คายแลวเกิดหม้าย ทาไหนเหมอินนาง บ่นส์วันชั้นกลาง มีบางเมื่อไร

๑ จันโดยคีน่า จ้โดยกัลยา คีนมาไวโหมย
เปนนสิกนั๊กเรด เร็องเคดสีบไปย เหนสุตพระไทย ที่จ้โดยคีนมา

๑ วาแลวชูลี ทูลลาช้ล่นี ทันทีโมยพ
เสจออกจกหว้ง เนคนองภักตรา ญุดทขญูสา มาเซดช้ล่นีโย

๑ พระเนคผัดแดง ยั้งเซดโมยแหง กั้นแสงยั้งไหล
ท้งความกำนัด ท้งขัดพระไทย ท้งเสี้ยน่าใจ ท้งโหยถึงนาง

๑ โอแกวพีเอี้ย เวราโดยเสี้ย จ้าใจโยไหทา
พระเสจย็ยรียาด ลีนลาดสุปราง พलगเซดช้ล่นีพलग ยางเข้าหว้งโย

๑ สาวสน่มท้งปวง โชลนจาขาลวง ทีเลยั้งนอยไญ
รับส์เคจย็ยรียาด มอบกลาดญูโย ครันเหนทาวไทย เทวีโสกา

๑ ตางค่นีส้งเวท บางเซดช้ล่นีเนค บางโทมนัดสา
บางทอดทุมกาย บางฝ่ายช้ล่นี บางคอนอูรา บางวาจันใจ

๑ ส่มเคจ้ญูบาน เขาสุส่ถาน หองแกวเร็องไสย
เหนแทนทีเปลา ยั้งเสราพระไทย ทอดอั้งโหยโย ร้าไรโยสกี

๑ เหนทีบ้นทมึ พระไทเคเรย็มกรมึ โมยส่มประคี่
พระย็ญูปลาด ภาคพระสูงจันี เกรอั้งพานพระสี ดังทีครึบครัน

๑ แดงอั้งเทวี โมยมาญูนี้ โหยพิริบขวัน
โดยชินอูรา เจรรจ้จาดควกัน หล้งตรัดร้าพัน ฟันเฟ็อนวินญู

๑ ทรงนั่งบนที่ สิ้นส่วประดี ชำตรัคเรือกหา
ไปยไหนดเสียดา น้เจามโนรา มาเท็ดแมมา ทยูวาไรย
๑ พิมาถึงแลว พระนางนองแกว เจาไปยหั้นไหนด
ที่ปรางรวงเปลา ไวยเลาฉั้นโดย สัลดพระไทย ทิงทออดอั้งลั้ง ะ
๑ พิเลียงสาวไชย นักสน้มนางไนย อี้อิงค้ลั้งหลง
บางสำพัดตอง ประคองพระอั้ง บางกอด บาคท่บั้ง พิตหวังวุนวาย
๑ บางเชินโอรรุ บางเชินสุกัันทรุ มาชโลมพระกาย
ครันพระคอยฝั้น ชุมชั้นคินหาย ชิบพ้อวควาย เลียดายคัลล้า
๑ เมื่อพิจไปย หมี้ใครจ้ไหล ควบคุมความส่นหา
ครันเสจกานทับ แลวกลับโคลคัลล้า บายพระภักตรา น้บมาทุกวัน
๑ หมี้โดยลิมไย ยิงโกลเวียงไชย พระไทยกระสัน
ครันมาเต็งปราง ฝ่ายนางจ้อร์จัน ที่ไหนดชีวัน ชิวัดจมี
๑ สุริยยังคคังคค คับเลียบปัดพัด สิ้นแสงรัตหมี้
พระยั้งรำไรย โหยโหยโสกี สามยามราตรี เขาที่บันทม
๑ ไมยลิมไย ยิงรำพีไรย พระไทยเกรซิมกริม
เอาดูสาบาง ทินางเคียดหมี้ แอบคางบันทม ชมิตางเทวี
๑ บันทมไมยลิมไย พระไทยรำสับ เต็งพระม้เหลสี
จู้ไปยไย อิกไนยปूरีย จลาชลันนี จ้อร์ลีตามนาง
๑ ครอบตริกนีกไปย จินพระอโนทัย ไยสีสรองสว่าง
พระอังกัทรงภัก แลวตรัคตามนาง สาวไชยไนยปราง ทุนตองคำตัน
๑ เสจเขาที่สัง หัรพระอั้ง ทรงเครอิ่งเรอิ่งจัน
เส้วโยคช่นาหาน ผูบานจ้อร์จัน เสจมาควยพลัน เฝาพระมารดา
๑ เขาสูวังไนย กลานเขามาไกล พलगไหยโหยหา
บังคมแทบบาด พระราชมารดา สรับเสยีนภักตรา กับฝาทูลี
๑ ซ้อพระกันรูนานา โดยโปรฎเกสา แกบทีลี
ลูกรักจักลา ตามหาเทวี เดชบาร์มี กบีสัทรามไวย
๑ สม่ความปราชหน้า จังกกลับมา หาหู้ยูไมย
อันยูนคอง คิคครวนพระไทย จัตรอมศอมไย เหนไมยเปนกัน
๑ ฝ่ายพระชลันนี มีพระวาที หามสีสุทั้น
เจาจตามนาง ไนยกลางไพรสัน เจาจจ้อร์คัน ไปยหั้นแหงโดย

◦ ไกรลาศผุผา บูรานาวามา ไครหอนจอนโดย
 เหวฬาศาค์เรด หีมเวดเข้าไญ ไกลยิ่งกว่าไกล เขตไทยเทวา
 ◦ นิ่งเลาสุรอน เจาจับทัจอน ไปยควยบาทา
 ฝ่ายนางนีถามัน บินบนเวหา ไหนพระลูกญา จักร์เทวี
 ◦ อันโสภถึงนาง รังับเสียบาง ไหยทรางหมองสี
 พ้อเอัยอาไโดย นักโยยอีกมี อันอ้งเทวี จ้อร์ลีไปยไกลย
 ◦ ถึงวามารดา เอนคูกันล่ยา ชัวห์เมื่อไร
 หักจิตปลืคปล้ง สักคัพระไทย ดับความโสภไวย คอยโดยสั่มประดี
 ◦ สุกเอัยจ้ไปย ติดตามทรามไวย ทีไหนอีกมี
 ฟังพระมานดา พ้อยาจ้อร์ลี บานเมอิ่งเทวี สุดที่ทางไกล
 ◦ สูทั้นเรอิ่งสี ทูนจ้ตองช้ลันี่ แมนหมีให้ไปย
 ชีวังสังขาน จันายถึงไหน นับวันบันไโดย เพราะไหยโสภ
 ◦ อันพระเสาวนนี่ ตรดหามทั้งนี้ โดยไปรฎุเสสา
 มีไหยลูกไปย กลั้วไกลบาทา ทีไหนชีวา ลูกยาจ้มี
 ◦ ทาไปยตามนาง เดชบุณปาง ไโดยนางมารสี
 สั่มความปรากฏหน้า กลับมาบุรี เหนวาจดี กวหมีไหยไปย
 ◦ ไมายไโดยเทวี ชีวาชานี่ จ้มีถึงไหน
 ดายเสียบเลาๆ เพราะเสราพระไทย มารดาจันใจ อวยไซไหยตาม
 ◦ ไหยเอาโยทา อกกพน้อ اسا ชัวยานคานหาม
 ม้าร์ถูกคัคห มา.....สังคราม จังยักไปยตาม พระราชเทวี
 ◦ กุมารคานไปย เสาวนนี่ไสย ทีลันเสสา
 ลูกรักจักลา ฝาล้อองทุติ ไปยตามเทวี แดอ้งเอกา
 ◦ จะยักพนัไปย ออกจากเวียงไซย ฝิดไญนั๊กหนา
 ดั่งนึ่งพีโรฎุ คุมโทดบีดา ทาทางขางวา จ้เอาบุรี
 ◦ สั่มเดจ้บีดูเรด ชิงเกิดพระเกด จ้เคื่องบ้ทีสี
 นิ่งเลาจ้ไหย ยากไพรไยมี จ้ไปยทั้งนี้ แดพระลูกญา
 ◦ ไไซกานแพนคิน เอาไพรไปยสิน เขาจ้คร้หา
 ช้อลบาทบั้ง แดอ้งเอกา แมนมาควาด้หนา ไมายมววยวายปราน
 ◦ ฝ่ายพระช้ลันี่ โดยฟังวาที สูทั้นทูนสาน
 เออหน้ออจิง ครึงยูคางพาน จ้เคื่องร้วคาน คัดคองพระไทย

๑ เอาแต่คนสนิด ไวยใจไชยชีวิต คิดพระอึงไป
เปนเพื่อนกายา มีอรัคาปาไญ จัไมเอาไปย จันโดยพ้ออา
๑ สุธนทูนไทย โปรดทั้งนี้ไสย ไสรวายเกสา
เอาเขาไปยไญ ไชยกานโยทา ปากคินจัว ภาตามามนาง
๑ ทองกานอันโค จัภาไทยไพร พลอยโดยากเสี่ย
ไทยรอนไปยไย คังไฟลันเลื่อ แดจตามเมี่ย ยากทั้งบุรี
๑ ข้อพระพอนไชย ปกเสียนเกสาไปย โดยโปรฎเกสิ
ข้อลาพระบาท ลินลาดจ้อร์ลี ไปยโดยเทวี ลูกนัจมา
๑ นางฟ้งโอรฎ คิดหนากำสัด ยิงโทมะนัดสา
พระลูกจไปย ไกลพระอูรา นางเสราโสกา พ็รรนารำไรย
๑ เจ้าจ้อร์คิน โดยบาดยุกัน อังเคียวดอกไฉนัย
ครันจ้หามนั๊ก ลูกจักัดใจ อวยพระพอนไชย ไทยมีเดห
๑ พ้อไปยจ้งดี ไทยพบเทวี สัมความปรารถนาก
ยาไทยไพร ยายีบีทา อุบ้ทัวโรคา ยาร์โดยดองพาน
๑ สุธนผู้รอน นอมเสียนรับพอน บังคิมบัทมาร
แล้วเสง์ลีนลาด จากราชกาน เสนากราบกราน ตามเสง์ผู้รอน
๑ พี่เลี้ยงทั้งหล้าย มหัดเล็กเดกหัย แลนตามสัหลอน
กราบทูนบาทบั้ง พระอึงเสง์จอน จากพระน้คอน ข้อตามเสง์ไปย
๑ โฟที่สัดครัดหาม ทั้งปวงจ้ตาม เขาไปยที่ไหน
จ้งขุนคัร่า รักษาปรางไนย แลเอาใจยไสร ไนยก็จ้งราช่กาน
๑ เราไปยไมยห โดยนางจักกา กลับมาสูตถาน
ยูเถิดจ้งดี ยาร์มีไทยพาน ยาร์โดยเกยัคราน งานกานสิ่งโดย
๑ สั้งแลจ้อร์จัน เรยีกเอาพระขัน ฤนุสินไชย
พระอึงบัทบา เขียรยาดคลาไคล พี่เลี้ยงรองไทย อ้ออิงค้นังวัง
๑ เสนาทั้งหล้าย มหัดเล็กเดกหัย นังแลตามหลัง
กลันโสกามีโดย ชล้ไนยไหลหลัง ทูนเกลาจากวัง แดอังก์เอกา
๑ บอริจาชาไชย หมี่ไทยเอาไปย เวดท้านนั๊กหนา
บางรำฟี่ไรย บาไทยโสกา บางเซดชล้หนา บางวาจันใจ
๑ พระอึงคลีนลา ไปยเทยิวถามหา นายบุนพรานไพร
ยีนยุนอกบาน ฟี่พรานไปยไหน นายพรานคักใจ วังไวยออกมา

๑ บังคับแหบบาด พระมีพชนะฎ ถาพนายพรานปา
บุรีนดินถาน บานเมอังกัลญา เดิมทีพีกา มาแต่หนีโดย

๑ พีไปโดยรู ตำแหน่งหญู โจมครุทีไหน
เอนคูเถิดรา ซวยกานองไปย ไทยกับอ้อร์ไทย นอยเถิดพือา

๑ นายพรานทูนฉ่ลอง ซาแต่โดยล่อง ไมยทราวเกสา
บุรีทีทาง แหงนางกัลญา ไมยรูนหา ยูส์ถานทีคโดย

๑ นางมาสังส์น่าน แทบปาหีมักาน ทีสอันไถย
แรกเริ่มเดิมที ฤาสีบอกไทย จึงพบทราวไวย จับโดยภวจอน

๑ จำนำจ้อร์ลี โดยจันส์ขรี เถิงทีคังคอง
พหนีจากนั้นไปย ยังไมยเคัยจอน แดสวณสังขอน หอนมีมอ้อร์คา

๑ ทูนแลวประนมี กราบถ้วายบังคม คินเขาเคหา
จัดแจงถโดย หนาไมยป็นยา ยามใหญ่โสรวบ้า น้มเสจไปย

๑ ทาวไทยไคล็คล้า ออกจากนัครา ซล่นาลางไถย
เหลยิวหลังตั้งตา กลับหนามาไนย พลางทอดพระไทย เถิงพระมารดา

๑ พืดควังส์ถาน อันจามฉ่อาณ เปนทีสุกษา
จำเปนจำไปย จำไกลนัครา แมนไมยมวยมอ้อร์นา จมาดาร์จ

๑ เหนยขอปรางไนย ลวนแกวเววไวย พระไทยพืดวง
เดชะบารมี พับสิโถมย้ง จักลับคินคัง มาครอบครองกัน

๑ วาด์หนาหาไมย แมนมวยบันไลย เสียไนยไพรสัน
อ้อจกกองยู ทองอะรัน จ้โดยคูกัน วันนีทิวเคยิว

๑ หมี่ใครคลาไคล ทอดพระใจไญ ไปยๆแลวเหลยิว
อ้อสุขลไนย ไสยลึงเปนเกลยิว จ้อร์ดัดลัดเคยิว แลลับไนยนะนา

๑ ญาณี ๑ บัดนั้นนายบุนพราน
มิงไมยมีนาๆ

หน้ากุมารเขาปา
ไนยหีม้วาสาร์พัร

๑ มองปรางเปรงปรู
จิกจำแจงจวงจัน

โปรงประคุดมูมูกมัน
พินพอกพันโพเพกา

๑ ดัขบคอยคางคูน
ผลไมยมีนาๆ

แคลขนุนไนยแนวปา
จรวาพ่ความไปย

๑ ลางคินผลพวงคัก
ลางหมูมีแต่ไปย

เปนเยอนักโดยอาไสย
ลูกหาไมยศีร์คู

๑ ลางคั่นผ่นพั้งววย
 บางออกดอกฉ้อชู
 ๑ บางกลัดไบขแตกอน
 ดอกแนมแกมกับไบย
 ๑ เมื่อนกลินส์ไบยบาง
 คืดถึงเมื่อแอบอิง
 ๑ รอยๆกลินบุพผา
 เมอิน....เมื่อยังยูปราง
 ๑ พระไทยเธอสังเหต
 พระกันพั้งกัลญา
 ๑ สำเนียงเสียงสกุณี
 ชุกแหววาบพระไทย
 ๑ ออกโอฤอะฮ์ไรย
 ยืนตรัดพระหัดชี
 ๑ ฤาเสียงนางทรมไหว้ย
 พรานบุนกราบบาดบาท
 ๑ พระอิง.....
 ดั่งจ๋บอกรัจฉานาง
 ๑ คูที่หนูสกุณา
 ช่วยบอกแห่งเหตไทย
 ๑ ลางหนูคูดังวา
 พลอยโสกควยพันปี
 ๑ ชนีกัโหยโหย
 เยนเยอิกขันลูกชา
 ๑ เสียงแหววพระกัน
 เลี้ยวไปยไมยเหนอิง
 ๑ จักกระจันทวังเสียงไสย
 สักไพรในหิม์วา
 ๑ เหนสัดจัตุบาด
 พระเออินฮัดอังกาน

หลนหรือรายเหยิวแห่งยู
 ผิ่งแมงภูวอนไปย
 แตกไบยออนค้อยอดไมย
 ทวังกลิน ไกลกลมกลางคัง
 ที่พระนางเจาคัยทวัง
 ยอมบันจิงจูบพีศ่นาง
 รินอุรารัตตาง ๒
 แอบอิงนางชินวินญา
 จอยไนยะเนตสอดสองหา
 แกวพ็อายุหนัโดย
 รอกองหมีเจอยแจมไสย
 สำคั่นใจวาเทวี
 แหวใจ ๒ ยุตรงนึ
 โ.....หนะพีฟั้งนอยรำ
 เจาหรัไรอยไทยโหยหา
 วาหมีไชยสัมเนียงนาง
 เสียงสกุณีมีตางตาง
 แนะนำทางให้ตามไปย
 ฐภาสาจंपราไสย
 ซึ่งทรมไวยเจาจ้อร์ลี
 จัโสกาเสราหมองสี
 ตามเทวีเหนเวท่นา
 มาลองไนยรองโหยหา
 ผีโปงปากูกองคัง
 คืดสำคั่นวานวนล่หัง
 แลวกัทวังพระโสกา
 ทังเรไรอยรองเรอียปา
 คูดังวาจั่งสาน
 แลนโพนผาดไนยคังดาน
 อะพีพรานนันอโรย

๑ นายพรานกรานกราบবাদ	ทูนจอมราชไทยแจงไสย
โลดโผนโนนสัดไพร	ซ้อจ้งโดยทราบบาทา
๑ บางยื่นแลมองเมย้ง	ท้งกูเคย้งเรย้งกักร้า
พีเอัยเมออินกัถญา	เคย้งกัถญาเมือยามซมึ
๑ ย้งคี่คย้งค่าน้ง	ย้งร่าฟย้งเหนส่ม
พระ ไทไทยเครย้มกรมึ	ทูกรท่มเถยงเทวี

๑ ๒ ๘ ๑ พรานนำทรวงทั้น ไปยไนยไพรสาน หลายวันราตรี
แลเหนสาลา อาส่มถาสี ยุคบ้งชมชี่ กราบทูนผุบาน
๑ พระอ้งทั้นา เหนยออกน้อฟ้า สาลาถ้งงาน
มีพระวจา วาแก่นายพราน กลับคั้นไปยบาน ทานเถ็ดพ้อ
๑ พรานบุนทูนจ้หลอง ขาเตใดล้อง ซ้อรองบาทา
จ้งตามเส้งไปย ไนยไพรพริกสา กวาจ้งสิ้นชัว จากฟ้าทูลี
๑ โพทิสักครัดหาม พีพรานจ้งตาม ขาไปยโยมึ
ขานีจ้งน้ง ตามอ้งมึเหสี ไชยทूरพี ไปยโยปวยกาน
๑ กลับสุเคหา เลย้งบุดพรีธญา ดึกวันพราน
ขาจ้งตามดีด ไมยคี่ดสังขาน จ้งนึโดยเขาวมาร พีพรานยาไปย
๑ พรานบุนบ้งคิม ย้อกอนประน่มึ กราบทูนจ้หลองไชย
รักบุดพรีธญา จ้งวาไปยโยย ทูนเกลาเปนไญ จ้งไมยภักดี
๑ อันเจกักับข้า จ้งจ้ออาสา รองบาทบทีสี
ชิวัดเปนแดน แทนล้องทูลี จ้งจ้งควนที หมมึไดคี่คกาย
๑ เจานายทูกไผย สวนตัวจ้งไพล เอาความสับาย
ข้าไมยรักเจา บาวไมยรักนาย จ้งเอาแดงาย จ้งไปยถึงไคร
๑ สุธนึฟย้งพราน วาจาวาขาน กัชอบชอบใจ
นึเรบั้งคับ ไหยกลับคั้นไปย ถาวาจ้งไมย ฟย้งพระบันษ
๑ ทูกขาคันเคยิว จ้งาพีเทยิว ไปยโยไนยปา
จ้งบั้งคับไหย กลับไปยภารา อันเจกักับข้า ขอมวาฟย้งกัน
๑ นายบุนพรานปา สุกทีเจนร้จา กัมนาสอกสัน
ครัดความหามขาด ไมยฮอดจ้อร้งจัน พีไรร่าพัน เอนดูกุมาร
๑ ทูนทาวทวนที ทาเถยงถาสี จ้งทราบคาวสาน
ค่านวแหงเขต นัค้เรถุน้งคราน กัรียาอาจัน จ้งแจงกระม้ง

๑ สียูทีนั้น บอกสิ้นทุกอัน รำพันไทยพอง
โสกาพีลาบ พลากราบทูนสัง สักใหญ่หลัง พระคันท์กฤติ
๑ มอว์รคาคลาไกล แต่อาสัมิไปย เทาไรยอิกมี
ประมารลีโยค นับไดวีดฎี แดพระกฤติ ไปยส์สำตัน
๑ กุมารชานไชย พรานชิบอกไห เขาใจครับครัน
แลวเสจ้กลาไกล เขาไนยไพโรสัน พระมุงมายมัน ทรงับันนัสลา
๑ ฝ่ายนายขุนพราน แลตามกุมาร สังกษานักหนา
สันโคคเคินคัง แต่อังกา พรานฝายนำตา เวททาวไทย
๑ กุมารพนนัง บัดทจนเออั้ง อางวางกลางไพโร
เถิงทังกรม อาสัมิสาไล คำนเนินเขาไปย แทนไกลกฤติ
๑ เขาหาควบัด ย้อกอนประนัต คำนับฤาสี
อับพิวันบันจาง แลวทางพาที งามพระมุนนี เถิงไทยนา๒
๑ พระผู้เสด อันคักก็เลค เหนเพคพากหนา
ลัโฬพิโลที เปนชียุปา พยัติโรคา ปีทาฉันโดย
๑ นิงเลาสังสัด ราวีพิบัต ฤาเปนฉันโดย
แมลงเลอือบห่าน ยุงหรานรินไรย ฆบคอดดอมโดย ฤาไมยบีทา
๑ นิงเลาผัดผัน ไมยสุขัดสัน ก้อขวันขว้ายหา
ฤาเลมเตมซัด ฆัดฆาดเพลา คอบใจอิดชา ชูทินธอรรมาร
๑ กัปปิมังสัง มัดทुरुสูบั้ง เพ็คเคมเปรียวหว่าน
ทังนิตีไหน จัไดภพพาน ฤาวาอาจัน อัดนันเคัยไปย
๑ ฉันผันเผอีนผาด เปนนิจจโมยฆาด ทาดกลับกบายโดย
จิงไมยรอนริน กระวินพายไนย ชูจันทั้นโดย ขอบใจอาจัน
๑ ฤาสีปราไสย โยมเอัยวาโย อันกานกันดาน
เหตหักเหนไพย ไนยวัดสังสาน จิงล่สังคราน ธิอรรมารกายา
๑ อัดกลันสันโคค หวังเอาประโยค ไนยภายภากหน้า
มายชูจัน เลมผลพลา ฉันก้อเปนยา บอว์มัดทุกวัน
๑ อันรยุงรินไรย พยัมนอยไญ มีไนยไพโรสัน
สัดรายนา ไนยปามีครัน เหตหักกวางัน กำจัดควยพัน
๑ แตรูปออกมา ถือเพคบัฟฬ ดั่งพรมวิหान
โรคาอันโดย หมี่โดยไทยพาน จิงคอยสำราน จำเรินภาวนา

๑ ประสัภัยไหน ประเทศหน้โดย มาโยไนยา
ฤจ้ต้องการ หาห้หาญา ฤจ้ออกมา บัฟฟ่เปนชื่อ
๑ สุธันฟังถาม ย้อกอนประนาม บอกความฤสึ
โยมตามม้โนรา กัถยาจอรลึ มาเตบุรี อุดอนป็นจา
๑ เทวีหน้ไทย จ้ไปหน้โดย โมยทราบเกสา
พระสุโยยาน อันหน้ปรัฟ หน้นางจนมา นึฤจ้ถามโดย
๑ ฤสึโดยฟัง สุนธอนวาจ้ง วัคจ้นังถามโดย
อ้อเอาอาดมา นึวาเปนไฉนัย พระองค์จ้จ้โม เสจ้ดินลา
๑ นางมาทึนึ คอยทาสามี โสทึไทยหา
บูรตรีนึ นางจ้จ้อรลึ ส้งแกเอาตะมา ไวยสารัฟัน
๑ หมึใครจ้ไปย นักนวงหวงใหญ่ อาไลยพัชว้น
ยูทาทเลา เกสอื่เขาตามทัน กัถว้ส้นช้ว้น จ้จ้จ้จ้จ้ไปย
๑ สุธันกุมาร โดยฟังอาจัน วาคานแจงไสร
รุควาเทวี ยันคึพระไทย คู้จ้ค้งย้งโดย กับอ้งนังคราน
๑ จ้จ้ถามฤสึ ควยพัชวาทึ สุนทอนออนห้จัน
เมื่อนางเยียรยาด จากบาดบ้หมาร อ้าลาอาจัน ไปยส้ถานร้ทิดโดย
๑ ฤสึฟังถาม แหงพระโถมงาม บอกความแจงไสร
อันนางกัถญา นันลารูปไปย น้คอนเวียงไชย ไกรลาศคึรี
๑ เมื่อนางจ้ไปย พึลาบหระไรย ส้งไวยถวนถึ
หาวาบ้อพิด ตามคึค้อรลึ ไทยอาดมานึ ภาทึควยทาง
๑ อันจ้ตามไปย ม้อรคาหาโมย ร้กัช้ค้ค้ค้วาง
ไทยเข็นกลับหลัง ยูว้จ้ครองปราง อันจ้ตามนาง นันทางไมยมี
๑ หานางกระส้ค มีจาร์ยะวัค ปรันนึบ้ท้ออันคึ
มารวมเรย้งกัค เปนอ้ค้ม้เหสึ พระไทยเทวี โมยมีฉันทา
๑ อันนางอ้อรไทย พันจากสุว้ไนย มีไคยส้เนหา
จ้สุรเปนไทมอย จันวายช้วา ค้คึนึนางวา โมยร้มีษามี
๑ นางด้งอ้ถึถาดาน ช้อทรางโพธิยาน แกพระโถมสึ
ยาโดยส้งไสย พระไทยเทวี ทึจ้ยันคึ ควยพัชผู้โดย
๑ ทอยค้านางวา จ้ครองกายา กวาช้พ้ค้ค้ไสร
ช้อเปนบ้อริกา ราฟค้อไปย ทุกค้ค้จันโดย สำเรฤโพธิยาน

◦ นางสังข์ดั่งนี้ แลวจึงจ้อร์ลี ลีนลาดจากสถาน
 ไหยรูปหามปราชญ์ ยาดามเขาวังมาร หิมวันกันดาน ไกลนานนับปี
 ◦ สุทนต์กุมาร โดยแจ้งเหตกาน ทราบสานถวนดี
 ทอยคำอ้อร์ไทย สักไวคังนี้ ยิงห์โสเกี สุดที่พันรนา
 ◦ วาแกฤาสี อันตัวโยมนี ไม่ยคิดสังขา
 ชีวิตจิดปลัง ยูอังกัลยา กลับไปยนักรา นันยาภาที่
 ◦ เกิดมาเปนหัช ไม่ยคิดความตาย เทากิงเกลี
 โยมจตามไปย จันโดยเทวี จึงจ้อร์ลี กลับมาภารา
 ◦ วาดส์หนาหาไมย แมนมวยบันไล้ เสียในยกลองปา
 ไครไมยเหนผี ดึกวักกลับมา ไม่ยคิดชีวา กิมหนาตายไปย
 ◦ ฝ่ายพระฤสี นวณเนยพันปี หลายทีเทาไหน
 ไม่ยฟังรูปหาม กัตามพระไทย จंपไปยไทยโดย ไม่ยจัดอัดห
 ◦ เทวีฝากมนี้ ผารัดคำพัน ทำมรังฆูสา
 ไหยพระเอาไปย โดยแกมอ้อร์คา อันไนยหิมวา แสนยากกันดาน
 ◦ ไหยจับวานอน ตัวนึ่งภาจอน จंपไปยไพรสาน
 คำนางสังไวย บอกไหยกุมาร แจงทุกประกาน ลีนสุดสารพัน
 ◦ ฤาสียีนยา ธรรมรังฆูสา ไหยแกทริงทัน
 สุทนต์ฆูรอน ย้อก่อนพิวัน รับเอาควยพลัน จากพระมุนนี
 ◦ กลีนพระกายา ชังติดฆูสา ยูทีเดยวินี
 กอดแอบแนบอ้ง แลวทริงโสเกี นิดจาเจาพี นีคิดฉันโดย
 ◦ สักมีไหยตาม อันจंपิงหาม ยาร์ไคสังไสย
 จตามนีถามนี้ ไปยจันบันไลย จंपไปยไหย ไหยทนต์อ้อร์มา
 ◦ ไม่ยกับมารสี่ ทาสีนชีวี สุดที่ตามหา
 อันยังเปนคิน จ้อร์คินเสาะหา ไม่ยรักชีวา เทาอึงเทวี
 ◦ โอแกวพีเอัย ไม่ยควนทีเลีย จंपเนนชนนี
 ยิงห์รำฟิงไปย ยิงไหยโสเกี ครันคอยส่มประดี แลวมิวาจา
 ◦ วาแกฤาสี พระไจยอารี ยูดีเถิดนา
 เคมานหลานรัก นีจักกราบลา อंपิวาควันทา พระมห่าฤาสี
 ◦ คาวบคอวยพอน ไหยพระฆูรอน ไคยนางมารสี่
 ดังไจยคิดมาย อันนรัยยามี สัตรายโรตี ยาไคยไภยภาน

◦ สุทินย็อกอน กำเนิดรับพอน แลเวลาอาจน
 เทียวจับวานอน ไคยไนยไพรสาน โหยหาเยาว์มาร ไปยไนยพินาวา
 ◦ พระอึ่งเส้งไปย ตามแถวแนวไมย ไนยไพรพริกสา
 ทรงผันลั่นกลาด ตกคาคนา ๒ กลวยออยนอยหน้า พิวราไย
 ◦ ขันุนขันัน ชม้สูงลูกจัน ครบครันเทาไหน
 สุกหามสามเหลยียง มั๊กเพื่องมีไฟย ขวิดขวาดคาคไปย มีไนยหิม่า
 ◦ กระบากมากสัง ชม้ชาฝ่ารัง วาห้วยกลาดปา
 ม่มวงปริงปราง ม่ทรงพุดทรา ผลไมยไนยปา ตักกลาดคาคไปย
 ◦ พระรำฟิงคีต ผลไมยมีพิด นี้แลเวลาจันไนย
 ที่ฤาสีวา กัลยาสังไวย วากินไมยไคย จัมยชวี
 ◦ หนากินจิง๒ มีรีคทุกสิ่ง ยิงกัวสวนสี
 เกบไหยวานอน กินกอนคูที ทาดันไรดี วานอนมันกิน
 ◦ พระจิงเส้วยบาง ผลไมยต่าง๒ มีไนยพริกสิน
 ลางต้นนั้นไสร ไหยลิ่งไมยกิน มันทิงเสยสิน จิงเขาพระไทย
 ◦ ครันถึงเพลลา จัเส้วยพริกสา ผลไมยสังไคย
 ไหยวานอนกิน จิงสินสังไสย รูวาคันไคย มีพิดฤาคี
 ◦ พันจากันไปย ผลไมยกินไคย รอดไนยวิคถี
 ดำริพระไทย ผลไมยปลอดคี วาหนอนตัวนี จัเอาไปยไย
 ◦ พระอึ่งจิงปลอย วางวานอนนอย ไยไนยปาไญ
 ฝายวานอนันัน มันรักทาวไทย แดวจันไจย ไมยรูเจรรัจา
 ◦ พระปลอยลิ่งไวย สันจอนซอนไปย ไนยไพรพริกสา
 ถึงซึ่งห้วยกรดี คาวบ่คบอกมา นางสังไวยวา หมีไหยตองพาน
 ◦ พระจิงวันทุลี เสรียงเอาบารมี มาตั้งอถีดาน
 เดชกู่สัน ผลโพธิยาน ความทีกรดาน ไหยไคยไคยจิง
 ◦ เหนที่ชอบกัน ฝารัดค้ำพัน ห้อหุมกลุมอั้ง
 ปักสี่ตี่ลิ่ง มาเลิงพิดหัวัง สำคันมันคั้ง วาสักไนยไพร
 ◦ โจบฉาบฉาบตา เอาอั้งกุมารา ผาโผบินไป
 ความห้วยกรดีพัน จับต้นไมยไญ เปนที่อาไสร เห่งพู สกุนนี
 ◦ กุมารหนไชย ทำตามทรามไวย สังไวยฤาสี
 จิงตบ่พระหัตถ์ ตรีคโหสามที พูราชสกุนนี ละไวยบินไปย

๑ พระเปลื้องผุษา ถอยอั้งลิ้งมา จากต้นไม้ใหญ่
รำพึงถึงตัว หนากลับบันไถย เดชชบใจ รอดโดยพินคาย

๑ พระเสด็จลินลา เหนพัวรพริกษา ปรละดลากลล้าย
บางมีลูกคอก บางออกชอราย แยมกลีบคลีกลาย ทรวงกลีนฟุงคังอน

๑ ม้แลงผุฝิง ภูมรีนป็นอั้ง เกลดลึงเกสอน
พระภายพัคเรอีย หอมเชอียบอ้วอน เมอีนกลีนบั้งอน ชิงคลอนพระไทย

๑ เสง้ถึงงูราย อ้นมีมากมาย เกอียกายกันไปย
บางชิตพัคตัว ชูห้วยไล้วย ดาลูกคังไฟย ยูไนยหีมว่า

๑ บางทำสึงหน่าถู โผนจีนแผนฟงาด อั้งอาดหันสา
ลีนแลบแปลบแดง คังแสงสายฟ้า มากพินคลีณา ไนยปาหีมว่า

๑ บางเล็กฟงกาน บางโผนถ้อยาน บางพานพินกัน
ฟงักห้ว ถวนตัวค้มสัน นางสังไวยนั้น วาไหโรยยา

๑ จิงเสกโอสัด ปรายไปรอยโรยรีดี เหนือลิมลิ้งมา
งูรายนายหนี ไมอ้อมไนยปา พระอั้งคังลินลา รีบรอนจ้อร์คัน

๑ ครวนพลาวงเคินพลาวง เออั้งอางวาง ไนยกลางไฟรสนัน
ครันถึงยักสา สามสิบสองคัน พระจิงรายม้น ปรทับกับยา

๑ โรยลึงเนือลมิ กลีนยาอาคิม ไปยตองยักสา
มัวมัวไปยสีน ควยกลีนพิคยา พระเสด็จลินลา ลวงล้าแลยไปย

๑ สันโคคเอกา พุเรถูเวทนา ไนยปาพंनाไลย
ตั้งพู อักษาน อ้นสูงโดยไญ มียูไนยไพร ทังคูสุรกัน

๑ กั้นคางควางหนา จำเพาะหีมว่า ทีแคบขับขัน
จัตคิลิกหนี สุดทิจ้อร์จัน พระขึ้นสอนพลัน แผลงผลานรานรอน

๑ ครัน.....คักษาน นันถึงแกกาน สุนชัพมววมอน
ลึงสีนทังสอง เพราะตองลูกษร พระอั้งเสจจอน ไนยไพรกันคาร

๑ถึงยักสา คันนึ่งม้หีมมา กวางภีพิสาน
โดยสูงขันไปย เจดช้วล้าตาน คูเงอิมฉงาน เปรียบปาคีรีย

๑ ฝ่ายพู ยักสา อ้นมีรีคทา อานูพาบเรอึงสี
กระเวนแวนแควน ไนยแดนพंनाลีสี ครันเหนพินปี ยักลีนีกไนย

๑ ม้นุคเคินดิน นุมนอยหนากิน ม้นมาแต่ไทน
จंपนเยอียก ไมยภักหาไกล ยักสากล้าใจย แลนไลยคลุกคลี

๑ สุธนรีดิถีไกร ค้อยุดซึ่งไซย ควยมารวัยักลี
ดั่งสียเล็กเพช เขาเจาะคีรี เพราะพระองมี ริคติไกรไซยทน
๑ กับบมารวัยัก โดยฟังมานัก มีทุกนิทาน
จรัฬารรนา กัฬปวยกาน พระแผลงสอนผลาน ขุนมารมอรรณา
๑ ตำริพระไทย นางสังไหยไปย คางเสยีนชักสา
จึงยางบัดทำบาท ลินลาดยาดตรา ไปยไนยอรรนยัว ฟันาวาดไพธราน
๑ สึงสัดนักไมย มียูเทาไหน วาไปยปวยกาน
ผูฟังตั้งหู ไครรูนิทาน จัวาราคาน ไหยอานเลียไปย
๑ นึงเลาสัดปา ไมยนิกนา๒ ผิดเพดวิไสย
เมอินไนยมนุด เรานีเมื่อไรย รูจักไควา เลาไหยกันฟัง
๑ จรัฬายเลา ฬัตามความแก้ว มีมาหนีหลัง
เวอินวาฬยู เมอียหูคนฟัง เรอิ่งราวนี้ ยังจียัดยาวไปย
๑ ผูมีนลีนลา เถิงแถวแนวปา ฬริกสาอันไญ
คันเบยิดเขยิดยัด เนนอัดทั้งไพธ กวางนอยเมื่อไรย นันโยคโดยประมาร
๑ ภูเลกภูไญ ไมยเลอียลอคโดย ไนยไพธฬริกสาร
เสยงควยบารมี ไนยทีกันคาน ไหยษรแผลงผลาน ผูบานเสจจอร
๑ พระตั้งสัดจา รายเวคเสกยา แลวทาลูกสอน
พระองัแผลงผลาน ปรหานรานรอน ฟินาถุมวยมอน เปนทางกวางไปย
๑ ผูวไนคิลคลา คันคันอรรนยัว ฬริกสาสูงไส้วัย
สัครองกองหมี นันนีไหยไหย คัโมคฝัไพธ เสยงใจแจวมมา
๑ เคยิวดั่งคองครีม สัครองกองกระหิม เสยิวแตงงันฉา
เขนเขยิกพระไทย เปลิวใจเอกา เสยงฝัโปงปา กูกองขานกัน
๑ สัคทายหมายเมยง บางทริงสำเนียง บิบเปรยงเสยงลัน
สึงหาราชผาดผอยง เร็งรองกองสั่นนั พระไทยไหววัน คีคันจ้อรคัน
๑ เถิงปาไปยกรัด คีถีบไปยมัต รักษัดขัดสัน
ภูเทาสาขพาน ไมยหานลอคพน กวางหนาสากัน นันโยคโดยคร้า
๑ พระขึ้นสินไซย ตำริพระไทย ฝืนไฟเนนหน้า
ทานูกับนาง กูสางกันมา เดชัโพธิยาน จัแผลนสินไซย
๑ ข้อไหยลูกสอน ปรหานรานรอน คัลลอคปาไญ
เปนทางกวางตรง ก้ออั้งเสจไปย รายเวคฬัไซย เสกยาทาปลาย

๑ พระแสงขรรค์ไชย สันนวันไว้ย คังฟาพาดสาย
ไพศกรดแวกกวาง เปนทางสำบาย ไมยมีรัคาย รากีสิงไคย

๑ เดินพลางโหยหา วิเสคนัครา เจาญถึงไหน
แต่ตั้งความเพียร ชีพะเจียนบันไลย เมื่อไรจไคย ประสับภักตรา

๑ ชีวังอั้งพี เหนจเปนผี ยูทีกกลางป่า
ความยากกระโรย สุดในขวีญา เหนชีพะชีวา ไมยยืนยาวนาน

๑ จัสน้อสัน เสียไนยหิมะวัน ไมยทันถึงสถัน
ความตายรอบตัว หน้ากลัววายปราน ไพรสันกันคาน ลวนกานบันไลย

๑ เสจ้ถึงบันพัด เข้าทองเปนกรัด น้อค้อสูงไสว
สัมแดงผู้ซอน ชีนสอนเพลงไปย จึงบัตทงอนไคย คังใจจินดา

๑ พันไปยจากันน ถึงเข้ากระทืบกัน สันนโลกา
ประกายพรายแพรว แวมวาวเวหา เหนสุดปัญญา ทิจบัททงอน

๑ ทำฉันไคยดี จึงจ้อจ้อรีตี ไคยพันสิ่งซอน
นิงตริกนิกไนย พระไทยผู้ซอน ทาวเชยอ๊กอน เสียงควยขารมี

๑ เดชโพธิยาน กุสางสัมพาน กับอั้งนหสิ
จ้เพลงสอนขวาง ทำทางคิริย ไหยข้าจ้อจ้อรีตี ไคยโดยลัดควคาย

๑ พระถอดทำมรัง สวมสอนมันคัง พระอั้งมุงมาย
อิมอานมนัตรา เสกยาทาปลาย ยกขึ้นพาดสาย แผลงปล้นทันที

๑ ควยเดชขุน น้อพุทธากุน จ้เปนชินนสิ
ลูกสอนควทาง ขวางกวางคิริ พระอั้งจ้อจ้อรีตี เรวรีพันไปย

๑ ยุคขึ้นคีนคืด จักเอาชีวิค มาไวยเข้าไญ
ใครเลยจ้ออาด สามาตมาไนย รอดคินพันไทย เกิดไมยเมอินกัน

๑ เสยิวไสรใจหาย คืดไมยรูดาย พระกายยังสัน
สอนลุดจากเจ้า คีนเขาแสงปล้น เข้ากระทืบกัน ฉาดฉานลาดตา

๑ กุมารหันไชย ครันคอยคลายใจย ไปยไนยพริกสา
เขนยขีบงีบคลอน ผู้ซอนถิ่นลา ถึงแถวคังคา ผิงม่หานันคที

๑ นีแลวฤาไรย เทวีสังไวย ทิพระฤาสี
วาแถวคังคา ขวางหนาเจดที รีมฟิงวารีย ไมยมีสุธา

๑ วางแถวสาคอน แลลวนสิ่งซอน สูงเทียมเวหา
เปนชั้นถันลวน เงยิมกอนสินลา ตองแสงสุรียา แลเลอิมเหนพรัย

๑ เขียวแสงแดงขาว สีแสดแสดขาว แพรพราวลากหลัง
 นำพุดค้น โดยลั่นกระจาย กระเชนเปนสาย ผืนผอยปรอยมา
 ๑ สิ่งขอนเงอิมง่า เปนเพ็งทิมท่า ฎีกล้าไนย่นา
 ผิงหลวงรวงไต้วย จับโดยหนาผา สูงสุดสายตา ร้าเรยงรัน
 ๑ บนเนินสินลา มีดินพริกษา ดังตัดจัดสัน
 ดูเปนมุ๒ เขยิวหม่มเปนมัน งอกงามตามถัน เปนชั้นขึ้นไปย
 ๑ แลวถวนสิ่งขอน ผุผาสาถอน จ้งอนฉันโดย
 เสยงเอาบารมี เปนที่อาไสย จ้งเพลงสินไชย ที่ไนยกันดาน
 ๑ ย้อถอนเหนือเสยง เดชชาเพยง พูนเพิ่มโพธิยาร
 จ้งไปยตามนาง กุสางสัมภาน ข้อยไทยสอนผลาน ฎีกาพ้งล้ง
 ๑ พระขึ้นสินไชย ถอดพระทำมรังไสย พระไทยจ้งน้ง
 แผลงไปยทิมาร โดยราชประสง์ สิ่งขอนชุลล้ง เจดแถวชันทาน
 ๑ ผุเขาเจดชน พ้งล้งไนยนัร ควยสอนสังทาน
 ผุระนาฎยาคตรา ลินลาสำราน ตามพินชละทาน เจดแถววารย
 ๑ ลูกสอนแผลงไปย กลับคืนมาโดย เข้มแสงทุกที
 เพราะพระโพธิยาร พระบารมี ขององัพระสี พระราชกุมาร
 ๑ ผุ.....ไคลคลา ความเนินสินลา หัวผาลหวยล่ทาน
 สันโคดเออ้ง เด็นด้งกันดาน เหน่นธอรรมาร ทูเรดเวทนา
 ๑ เตยงนัคทีกรัด เขยิวค้งมอรรักฎ คาวบับบอมา
 วอ้งกันงัก ล้งนัคสังหน้า ยาล้งค้งคา ชีวาวายปราน
 ๑ วาญตัวนึ่ง ไญยยาวพาดขึง ด้งนึ่งต่าพาน
 สัดโดยโดยคาม เอาเปนอาทาน ยูนันนึคจ้งทาน ขวางธางเตยงพ้ง
 ๑ พระอ้งคเลียบไปย ภิบงตัวไญย คุจ้งค่านางสัง
 จิงเสจคลาไคถ้ จอนไปยบ้นหลัง ครันเตยงฟากพ้ง โคดโพนโจนไปย
 ๑ โดยเตยงหักสอก ด้งฤาสีบอก พินออกไปยไคถ้
 ทำตามเสาวนี เทวีสังไวย รอดคั่นพินไผย ทาวไทยไคถ้คัลลา
 ๑ เตยงพลาขทางคืด เหน่นชีวีค มวยมิดไนยปา
 หีมวันกันดาน ลวนกานมอรรณา ยังอ้อคางหนา จ้งเปนนันโดย
 ๑ โอแกวพีเอัย จ้งไมยเหนหนา เสยงแลวฤาโจนัย
 ฤาจ้งเปนมี่ ยูทีกลางไฟร เหน่นสุดพระไทย ควยไนยทิม่า

๑ ผุรอนจอนไปย เหนพริกสาไญย เถิงเซิงขวยกรดี
ดาวบ่ดบอมา ตำริใจแกใจ นางไทยโสกี

๑ ฟิงสาวไชยวา แตพระผุสา หมี่ไครจมี
คีตนาสังสาน ธิอริมานสุดที เวนแตชีวี ยังไมยบันไลย

๑ พระทูนเกดเอัย ไมยคีตตัวเลีย อัดพมาไคย
ไคยความลำบาก อัดยากยากใจ หีมว่าปาไกล มีไชยภอดี

๑ วาด์หนามาไคย เคะชอบใจ ไมยมวยเปนผี
เมียจักสิ้นวัง เพราะทรงโสกี ทินชีวี เมียไมยบันไลย

๑ คีตพลาจจัดสัน ผุสาสูวัน ทิอันมิดไลย
ปรากถู่คิงาม ตามชอบพระไทย ไทยนางสาวไชย ไปยถ้วายพัลลา

๑ สังวีเสคไนย กั้นเกาเขาใจ ไทยเรงจัดหา
แตรเอิงเอมโอด โฟชน์โศท มีรคณา๒ เรวยไคยนาน

๑ สูพรรณภามแคว เรงท่าเทียมแลว อิกทังของหวาน
ไทยนางสาวไชย ไปยถ้วายผุบาน ฝ่ายอึ่งนังกราน ตำริพระไทย

๑ จ้ออกไปยหา เซินเสจ้เขามา บัดนี้หมี่ไคย
เกรงพระอาษา บิดาเปนไญย จำจเขาไปย ทูนไทยมารดา

๑ แลวสังสาวไชย ข้าสวามหวไนย เถาเกโคถนจาน
จ้เสจ้คลาไคล เขาไนยนี้ครา สวสันกัลยา เตรยิมทาเทวี

๑ บางเซินพระกรดี บางเซินโอสดี พานหีบพระสี
เซินพานผุสา พัดวารฉนี ลวนนางนารี พริบพอมลอมอึ่ง

๑ สอดค้ตองพระบาด นางเสจ้สินลาด คังราช้เหมหัง
เขาอ้อสูวัน เเค็ดฉันบันจั้ง พระสุครุดอึ่ง ครอบอึ่งจ้อร์คัลลา

๑ รับเสจ้เขาไปย เถิงราช้วังไชย พระไทหันสา
ออกจากร้อทอง เขอียงยงไคลคลา เขาไนยมหา ประสาคมีนึ

๑ ฉบง ๑ เมื่อนันนางจันทินรีย เหนพระบุคตรี

เอะฉ้ไนยเทวีจั้งมา

๑ สัมเดจ้ราช้บิดา แดงกานโกถา

จ้รับเขามาวังไนย

๑ แลวจะทำวันทรามไวย วันฉีกการไญ

ฉันไคยรับรอนจ้อร์คัน

๑ ทาทราบละอองบาดยุคัน ใหญ่จิ้งรอนร่นรีบมา	จะเคื่องกระม่น
๑ เมื่อนั้นจอมขวัญมโนรา ไหยทราบไศยผ่าทุลี	กราบทูนมารดา
๑ บัดนี้พระราชสามี ทาวเร่อจ้อร์ลีตามมา	ของข้าบคทสี่
๑ จึงเขามาแจะบาทา อายาไมยพ่นเกลี	ไมยพันไหยหา
๑ เมื่อนั้นนางจันกัณรี ไศยฟังวาทีที่คิดดา	ผู้ปนขล้นี
๑ วาพระสามีตามมา มีวาจาตอบไป	เหนผัดนักหนา
๑ ลูกวามารดาสั่งไศย ที่ไหนม่นุดจมา	ประหลาดลากใจ
๑ ทั้งนี้เพราะความส่นหา เหนเป็นกายารูปทริง	คิดถึงพิศตดา
๑ ขุกเถิมคล้ายเคลอีมวาอ้ง จึงหลง.....	ควยจิตคิดปลั่ง
๑ สักกัไยไวยน้ลูกอ ไศรหอนจ้งอนไศยมี	ม่นุดนินา
๑ เถิงอ้งทริงพันพันปี สุดที่จ้ติตตามมา	ยังรักเทวี
๑ ฝ่ายอ้งโคมย้งมโนรา ชีวายุไศยทุลี	ชรบเสยีนเกสา
๑ สาวไศยไปยตักวารีย ยักม่อมนีค้งคา	อาไศยพันปี
๑ พระเอาธรรมร้งไศ รูวาพระราชสามีทราบเกษา
๑ อันพระธรรมร้งว้งนี้ ไวยที่...หีมวา	ขาฝากฤาสี

- ๑ สึงไวยไหยถ้วยรพห' พระอ้งเอามา
ไหยขาไคยเปนสำคััน
- ๑ ขาจ้งแคงโพคัันนาพลััน ไหยนางสาวสััน
ออกไปยถ้วยรพห'
- ๑ ลูกจ้งมาแคงมารคา ลวงพระอايا
ชีวาญไคยพุถึ
- ๑ เมื่อนัันนางจันกินนัรีย ฟ้งพระบุตรี
ไคยทราบคัศึทุกอััน
- ๑ จ้งพระ.....จ้อรจัน ช้ินฝลาทรวงััน
เรวพลัันมีไคยนึ่งนาน
- ๑ ครันแคงบ้งคั้มผุบาน โลมยงนงคราน
เยาว์มารกราบทูนควยพลััน
- ๑ แคพระอ้งทรวงััน บัดนีเขยขวัน
จ้อรจันมาตามเทวี
- ๑ อาไสรไคยสวนลึ สาลาซึ่งมี
ร้ิมสวาร้ิมมั่งคััน
- ๑ นางเขามาแคงเหคัณนั จ้งภาณัฎามััน
มาทูนญูบุนคัศึ
- ๑ สุรวงคณาง ๑ เมื่อนัันพระ ประทุมมัรัต ผุรุงรัศัหมึ
ทาวไคยไคยฟ้ง วาจ้งเทวี เอะไค้ไนยจันนี ประหลาดลัักใจ
- ๑ ฎาพระลูกยา กัันสภัศัดา หล้งวา.....
สัเนหาภาจิด ไคยศึคพิศัใหม่ เคลอ้ิมคัล้ิมเหนไปย วาสามีมา
- ๑ พระอ้อร้ันมณาฎุ ร้ิมจวนปวนสัวาด ควยความสัเนหา
พระไคยนางนััน ผุคพันพิศัดา ฎาไคยทัศันา ภักครามันคั้ง
- ๑ เมื่อนัันมโนรา ผุมีกัิริยา ลัักคันาสูงทรวงั
ทูนจ้หลองล้อองบาด จอมราชสุร้ิวัง ขาไคยธรรมร้ง ไคยม้อคั้งคา
- ๑ เด้มนางทาสี ไปตัควารีย ไคยทราบเกสา
ประสับกับพิคั ถามทักเจรรจจา ขาแคงโพคัันนา ไคยถ้วยผุบาร
- ๑ ประทุมมัรพห' ไคยฟ้งวาจา กัลัยาทูนसान
ม่นุดผุนี้ ขอมมีสััมพาน หีมัวกัันคาน มาไคยม้อร้ันนา

๑ เล็ดโลกมุนุด ริดทีที่สุด อานุภาพนักษหน้า
โนยแถพ่นาลี ไมยรมีม้อร์คา แต่ชวักกล้า ไครมาโดยมี
๑ สามาคมาโดย ขอมมีริดทีไกร พ่นไชยเรอิ่งสี
วาค่นาหาไมย ทีไหนจมี ซิพม่าถึงนี ยาโดยส่งกา
๑ มีเพ็ญมานัน ความอุสาหะ เพราะควยส่นหา
ชูเสี่ยชีวิต ไมยคิดชีวา อัดสาตามมา กัดหนาปราณี
๑ กุมารนันเลา กับทิดาเรา พิรม่มสมลี
ส่มักคัส้วาด รวมราชประเวณี กั้นถึงเพียง จัพรากจากโยย
๑ ค่ำรีแถวตรัด จัแจวแจมจัก กระจางแจมไสย
โปรฎุโหยทิดา ลินลาออกไปย เซินเส่งทาวไทย มาโนยบุรีย
๑ แถวสังเขนา เรงจัดมหา บุคส์บักมณี
จามอนทานค้วม กางกันสุรัสสี ฟินพาคมโหรี ค่นดรีเตรงอน
๑ เครื่องสูงสำออง ครอบสิ่งตามยาง ชริงเส่งแจแตกอน
ตามพระเทวี บัดนีจ้องน ไปยเซินผูกอน พระสามีนาง
๑ ตรัดโปรคคังนี ฝ่ายพระมเหสี ยินดีสุคยง
บังคัมผูกอน ย้อกอนบันจาง ทูนลาพานาง เขอียงยางออกมา
๑ มโนราเทวี ตามเส่งชัถนี ถึงที่ทูลลา
เขาว้อสูวัน สาวสันชายขัว ตามเส่งกัลยา โคลนจางนางโนย
๑ ฝ่ายฝูงเสนา เกนกันโกลา แลนหาควักไควย
แถวเซินบุตบัก เรงยกออกไปย เครื่องสูงสำไหว ชัดไชยจามอน
๑ อันอั้งอ้อร์ไทย เรงนางสาวไชย มิไคยุดยอน
พระไทยเทวี ยูทีผูกอน กล้ววัจจอน จากที่นั่นไปย
๑ เดชบารมี ยาไทยพันปี จ้อร์ลีไปยไหน
พलगเตอินสาวลี พีเลียงนางโนย เรงเดินไวย ๒ ยาโดยรังว้อ
๑ เทาแกเดินกอน ไปยนอยก้อออน หายใจยผ้อ ๒
ถอยลงเดินยาย อูทหายพระว้อ สาวสาวห้วว้อ ห้อห้อหนันใจ
๑ นางแวกมารมอง โนยะเนคสอดสอั้ง เสยิว ๒ พระไทย
จัไครภักัก ขอดรักพีคัใหม่ ตั้งหนาเลไปย มิไคยวางดา
๑ พระไทยนางนัน รันจวนปวนป็น จัไครเห่นหนา
พวกนางสาวสัน เตอินกันจ้อร์คัลลา ถึงสัสาลา สวนแถวควยพลัน

๑ นางเหนงผู้ในย สาวสีมีใคร จ้างว้อลั้งหัน
จากว้อจ้อร้กล้า เขาหาผัวขวัน ทรุดอ้งอับพิวัน ชับกับบาทา

๑ พีลาพ ๑ กอดบาดเขาแล้ว พ.....เมียแก้ว ดั่งนาคอยหา
วาโดยเท่านั้น อัดอันอุรา ชับเสียนักกตรา เกลือกกลิ้งนึ่งไปย

๑ สูทั้น..... สุดทีจักถัน ความโศกไวโดย
ชับกักผึงเกด ชัลเนคนองในย ติควาจ้ไม มาถึงกัลยา

๑ ตรีคใดเท่านั้น..... ไมยผอนนาสา พระกอนเบอิงชย
ผายพระชัลนา พระกอนเบอิงชวา ลูบปริตคางนาง

๑.....สัดอัดจัน เพียงชีพะชิวัน จ้วายจากทรง
เทาแกโหลนจา ชริงมาตามนาง พลอยโสกปีมปาง จ้วอควายปราน

๑ ควยสองกระสัตรา ทรงพระโสกา ติคหนาสงสาน
สุดกลันสังเวท ชัลเนคฤธาณ ทั้งสองเข่าว่มาร ปานชีพับันไลย

๑ มโนรามารสี คอยพินสัประดี เทวีห่าไรย
พระเอยอัดชา มาหาเมียโดย ทันเมียไมย มอดสัมวาม้อรณา

๑ แดจากทูลี มาจันวันนี เนคไมยคาคหนา
จัสันชิวัง เพราะทรงโสกา เส้วยแต่ชัลนา ทุกภัราตรีกาน

๑ สูทั้นสุรอน โดยพึงสายสัมอน เขาจ้ออนกำหวัน
จึงเอาความเกา มาเดาเข่าว่มาร เมื่อกานนังคราน ไปฟลานไพรย

๑ ไกลเลาเปลาจิด ดั่งปลัดชีวีค ไวยในยปรางสี
ครันเสจกานทับ กลับสูบุรีย รูวาทวี จ้อร้ลีจากมา

๑ พีทอดอ้งลั้ง หวังไทยชิวัง ปลังชีพสังขา
ยูไญเปนคัน ไหยทันเวคทนา แดอ้งเอกา อยู่ไปยไญมี

๑ ดายเสยคิกว่า ผิดชอบกัมนา ไปยสุเมอึงผี
ไหยหายอาไลย ซึ่งไทยโสกี ชิวังยังมี หนัาตรอมใจย

๑ กลับคิดเวยวัน จัมาคิตัน ไหยตายกอนไชย
จ้เซยงัวคัหน้า อัดสัตามไปย เกลือกกวางไโดย กับอ้งเทวี

๑ วัคัหน้าหาไมย แมนมวบบันไลย เสยไหยรุที
เหนจดีกัว จึงลาชัลณี ออกจากบุรี จ้อร้ลีตามม้า

๑ เถิงพระดาวบัด โดยแจงเหคมัด
ไหยพระชัรร่มรัง ผุช..... ยินคี่คังวา เหนหน้าเข่าว

๑ แลวลาภาษรี มาจากกุฎี เข้าไนยไพรสาน
 ทนทุกทุเรศ หิมมีเวดกรรดาธ แสนจันถ้อรมาร มานอยเมื่อไร
 ๑ คืดใจยววา จ්රอดตัวมา ถึงนี้ทีไหน
ไนยไพรสาร ลวนกานบันไลย ดายไหญดายไปย แขงใจยจนมา
 ๑ สูจันถ่าบาก หมีโดยคืดยาค ดวยคว้ามเส่นหา
 ชุบตรอมพอมล่ง เพราะทรวงโสกา แดจากนัคร่า หมีโดยส่มประดี
 ๑ เกบผล่พฤกษ่า เส่วยตางโพคช่นา มาไนยไพรสี
 เอาปาเปนเรอิน เจดเคอินเจดปี นอนเหนื่อปัดกี เปนนี้จันคอน
 ๑ เอาบายไมยปู้ ตางพระญีฎ ทอนไมยตางมอน
 ยากยียงไรย หมีโดยอาวอน คืดแดจอน ไหญถึงเทวี
 ๑ ฝ่ายนางมโนรา กราบทูนพัตดา ไหญทราบทุลี
 เมื่อเมียแรมราจ จากปรางเรองสี พ้อเอยสุดที จัไวยวางตัว
 ๑ พั่วพัวัง วัควันอินไย หวนไปยหวนมา
 เพราะทูนกระมอม จอมเกดเกษ่า พ้อเอยดั่งวา จัขาดใจตาย
 ๑ หมีมาจามา ดวยกล้วมอร่นา นันเปนข้อไญ
 ไมยรอดชีวา จมาจากไญ เพราะความบันไลย จึงโดยจ้อว์จัน
 ๑ ออกจากปรางไนย คืดเสยิวเปลยิวไย จัใกล้ฟัวขวัน
 ทูนสังขลันนี หวนถึทุกอัน กราบบังคัมคัน อับพิ้วนทูนลา
 ๑ ทอยทีทอยเลา ไปยถึงความเกา แดต้นขจันมา
 พलगเซนถ่นช สังเวดนักหนา ทั้งสองกระสัศร่า พีลาพราไรย
 ๑ ฝ่ายนางเถาแเก ขาสาวห้วแม พีเลยียงนอยไญ
 กำสดโสกา ชลันนางนอย ครันฝีนคินโดย พีสัวังทรวงทัน
 ๑ สาวสีชายขัว ช่มโถมราพ ลักน่าสีสัน
 ทรวงส่มกลมกลอมทุกอัน สักคืดเพอินกัน กระชีบเจอร์จ่า
 ๑ มินุดก้อจิง พระทรวงยั้งยั้ง ย้งยอดเลขา
 ถึงเพห์ไนยส่วนี ทุกชั้นเทวา ก้องามนา ๒ เชนนี้ไมยมี
 ๑ พีเลยียงสาวไชย มอบกลาดคาคไปย เตนไนยพริกสา
 พलगพีสัวัง ช่มทรวงพันปี ทั้งถีนเรีย มีโดยพริบดา
 ๑ ชุกเหนพระองี เบอินภักไปยตริง ก้อสับไนยน่า
 ทาทีกระบวณ หนาชวนส่นหา จัมอยจอยตา ห้เลองเลือบไปย

๑ นางนางทำอายุ กระยับกระยาย คลายผาหิมใหม่
ที่ยิม ๒ แคมแยม ๒ ถังไมยดั่งนึ่งจ้ใคร ชวนไทยพาที

๑ อันนางสาวไซย ไมยชัวกั่วใจ มิไซก้อดี
ยั้งนางพีเลี้ยง ทีเคียงคางที กระเบียดเสียดลี กอดีเมื่อไร

๑ บางตั้งใจพืด บางนึกในยจิต บางคิดในยใจ
กระฉวยกระฉัด ปลัดผาหิมไมย คับสัไบย ออกไทยเหนถาย

๑ อันในยนำใจ ทีตั้งจ้ไทย ผูกผันมันมมาย
ไซยชัวตัวดี ลวนมีแยบคาย กระบวนชวนหัย ค้ายาชอบกัน

๑ หมี่ไซยสาวนอย สาวไญคลอย ๒ พานกล้าทุกคัน
เบอีนกักควักคอน ผูรอนหลายหัน เรือไมยรูตั้น โสล้วนพาที

๑ นางแก้วมโนรา ครันทรางโสกา กราบทูนสามี
วาพระบิดา ไทยจับทำสี่ มาเซ็นพันปี ไปยเฝ้าราพ

๑ ญาติ ๑ เมื่อนั้นพระสุทนต์

วาวังพระบิดา

๑ รับดับโสกา

ฝ่ายอังกนางอ้อร์ไทย

๑ เสนีกรันโดยฟัง

ไทยยกนุตบักมา

๑ เสนาวีห ธรอน

เซ็นอังกพระทรงทัน

๑ พระอังกทรงบุดับกัแก้ว

สังแดรแซเซไปย

๑ กีนพานมโหรี

สุทนต์เขาฝ่ายหนา

๑ ฝ่ายอังกประทุมราช

เสจ้อออกพระโรงไซย

๑ เสนาวีห ธรอน

มอบเฝ้าเจ้ากรุงสี่

๑ สัมแดงพระศุบัน

เซ็นอังกุมารา

ฟังยุบั้นทราบอุรา

ไทยออกมา เขาไปย

เขตชลันนากักพองใส

ไทยสาวไซยสังเสนา

วารับสังนางไทยหา

มโนราเขาอ้อปลัน

ประนัมกอนบั้งคัมคัน

จีนสุวันอันอำไทย

แหสองแถวพรอมสัไว้ย

เสียงกลองไซยกองโกลา

สำเนียงหมี่เขานักครา

มโนราเขาฝ่ายหลัง

พระศุบันถูซึ่งเปนไญ

ทรงนั่งในยแทนมณี

พรอมสัหลอนยอ้อฐลี

ยูในยทีดาตัดา

มีอังกานตรัดไทยหา

สี่สุทนต์เขามาในย

- เสนารับอังกาน
- ครันถึงบังคมไหว
- วาอิ่งประทุมราด
- มาเซ็นฝ่าทูลี
- สูทั้นครันโดยฟัง
- พระองเสงไปย
- ครันถึงอับพีวาด
- กุมารห่นรีดที
- ฉบับง ◦ เมื่อนั้น.....
- พืดเพงภักตร้ากุมาร
- เหนอง..... ทรงสู่ถาน
- ฌุบานยีนตีปรีดา
- มีความ.....เนหา
- ราชตรัดถามยูนัน
- นิญาชือวาสูทั้น
- ทั่งวันสิ่งโดยจึงมา
- กุมารทูนฉ่หลองบันพ
- กัลยาฌุเปนม่มเหสี
- ฌ้อรองฝ่าล่องทูลี
- ฌีวีญโดยบ่ทมาร
- เมื่อนั้นประทุมไชยห่น
- ฌุบานจึงมีวาจา
- ม่มเหสีเปนทีส่นเนหา
- ฌากพระอรุราฉั่นโดย
- เร็ดรางตางแลวถัรไปย
- เออไฉนัยอื่กเถาจึงมา
- หักวาปุนนางนั๊กหนา
- มโนราช่มวยบันไลย
- บัดนี้โดยกิดฉั่นโดย
- อันร่ไพรยภังกี
- แลนถันลานโดยฉับไวย
- ทูนทาวไทยไปยทั้นที
- ไทยฌาบาดบ่ทษรี
- ฌาไปยทีพระโรงไชย
- ฌูรับสังทูนแจนงไสร
- ฌาสูไนยโรงพืดที
- บังคิมบาดบ่ทสี่
- ฌั่งคุดดีไมยเจรรัจา
-พระไนยนา
- เทบพ่ไมยปุนปาน
- ฌอบพระอัถถยา
- มีกิดจันสนัน
- ฉานตามมโนรา
- เบอิ่งบาดมุนนี
- ครันโดยฟังสถาน
- ฌედไฉนัยไทยคล้า
- ฌهنสินเยอไชย
- หาไมยชิวา
- อื่กสร้ามาโดย

๑	ทั้งแคว้นคที
สุดที่จันับพัรรณา	
๑ ปางกอนแแต่ชัวกัลยา	ม่นุดนินา
ไครหอนจ๋อนมาไคย	
๑ กุมารนีมาฉันไคย	คู้อัจฉินใจ
ฤาหะเห็นไคยไคยจั้ง	
๑ ฝ่ายพระสุทนต์รีดที่ริง	นอมเสียนเกล้า
พระอังก์ราบทุนราฟ	
๑ ตั้งแต่เหตผ่นต้นมา	เมื่อนางจ้อร์ล้า
สิ้นลามจากเวียงไชย	
๑ ข้าบาดไปยราชทาน	ไปยไกลอาจาน
ยูหลังตั้งจิตฉันทา	
๑ กราบทูนส่มเศดจปีดา	ข้อกลางชีวา
น้ายานีบุหยัน	
๑ ฝ่ายนางกล้วสินอาสัน	จั้งเสจจ้อร์จัน
จากพระณ้คอนจอนมา	
๑ แจงยูแก่ใจยมโนรา	ขาไปยโยทา
กลับมาจั้งทราบคคี	
๑ วาอ้อจ้อร์นุนารี	ผุเปนม้เหลสี
มานจั้งจ้อร์ด้น	
๑ ไมยคคีชีวีควัยชน	จั้งตามฉีถามัน
ไหยจันภบ้องนังคราน	
๑ มาไนยหิมมวันกันดาน	เสยงควยโพดทียาน
ถันูแผลงผล้านรันรอน	
๑ แลนเขาปากันษาคอร	พิน้ำคัมวยม่อน
จั้งไคยบัทจอนตามมา	
๑ หังฉีแต่จ้อปโรคเกสา	ข้อรองบาทา
ยูไนยไคยฟาทุลี	
๑ เมื่อนันประทุมเรอิ่งสี	ไคยฟังกวาที
จั้งพระราชอั้งกัน	

๑ ตรีศกแกสุทน์มึนนาน
กวมานยานอยพระไทย	พระภูไชยชาน
๑ ไชยจแกลบกัดตัดใจ
ควยไชยมนุดเหมอินกัน	ฝัดเพดพีไสร
๑ ฝ่ายฝูง.....สัวัน
คินัชรทเทวบุคครุดทำ	เทพไทยเทวัน
๑ จั.....ตีเตยีนถัรหา
สุดที่เจรรจำจันใจ	คับไนยอูรา
๑ ฝ่ายพระกุมารเลาไสร
รักไกรโดยตามพลัน	กับองอ้อรไทย
๑ บิดากัไมยเคยัคฉัน
ไชยจแกลบกัฉันฉันโดย	จัไทยครองกัน
๑ เจาจิงสำแดงรฤทที่ไกร
หัวไทยพิภบโลกา	ไทยปรากฏไปย
๑ ยังใดแลฤราห
เทวาจมาอวยภอน	ทวารอั้งรึดทา
๑ บางนัสนุทันสุรอน
ทุนพระสุรอนทันใจ	นอมเสยีนยอ๊กอน
๑ ดองพระประสังสังโดย
ชีวีคยไดยบาทา	ไมยจัดพระทัย
๑ ขานเตพระราชบิดา
ไครเห่นรึดทาสอนไชย	ทาจปรางูหนา
๑ อางอั้งทรวงรฤทที่เกรยงไกร
ไทยทอดพระเนครฤทที่	จัจอแผลงไปย
๑ เมื่อนันประทุมเรอิ่งสี
ไทยจัดเจงที่จิงพลัน	ตั้งขุนเสนึ
๑ เอาตั้นตั้นโนคเจดอัน
พินกันไทยหางวางลว่า	ฝิงเคยงเรยงรัน
๑ ไมยม่เคือขุมพสน
ไทยหน้าหาสอกสีเสยิมเทากัน	ทจนมาเจดคัน

- ๑ กระดานสึนลาเจดชั้น ทองแดงเจดอัน
 เลกนั้นเจดแพนยาคถ้ำ
- ๑ เลก แลทองแดงสึนลา โดยกว้างโดยหน้า
 หาสอกแลสิ่งลเจดอัน
- ๑ ตั้งรูดรำดับเรียงรัน เวนวางหางกัน
 ชั้นลสี่สอกออกไป
- ๑ เอาเกยีนเจดเลมเรียงไวย ขันกรวดทรายใส
 ไนยเกยีนจิงเดมยานาน
- ๑ เสนาทำตามอังกาน แลวทูนผุบาน
 ประทุมราชราฟ
- ๑ พระอังกะฟิงเสนา จิงมีวาจา
 วาแกสูทในกุมาร
- ๑ เจ้าผู้เรอิ่งรัฐธิไชยคน สัตว์วานาน
 แผลงผลานไทยโลกคฤาฬ
- ๑ ไวยัคปรากฎโลก ผุงเทพเทวา
 จัมาสังร์เสินเขินร้อยอ
- ๑ สุรางค่านาง สูทั้นกุมาร รับพระอังกาน กราบกรานบีคฺรุง
 แลวเส้อออกไป พระไทยประสัง จัแผลงรีดทีรีง ทำกลางเทวา
- ๑ พระตั้งอติถาน เดชสัมภาน โพทียานหงมา
 จัสำแดงเดด เทเวดพรอมหน้า ไทยเรอิ่งเดฟ ดังจ้าเจดอิ่ง
- ๑ แลวจินสึนไชย บายพระภักไปย พระไทยประสัง
 แผลงไปยพิชาด โดยราชจ้านัง ยับยุยผุยผัง รียัมทำล้าย
- ๑ สำเนยงคังสำหนัน เสยงบันถาลัน ดิงฟาฟาดสาย
 ทองแดงเลกหน้า สึนลาเรยงราย ทั้งเกยีนกรวดทราย กระจายไมยคัง
- ๑ กำลึงลูกสอรธอน สิ่งขอนทรุดล่ง
 ไมยदानทานโดย บันโลยผุยผัง ลูกสอนคีนคัง เขาแหลงทันใจ
- ๑ อึกเกร็กโกลา สัเทอินเวหา สะธอนหวันไวย
 ผุงเทพเทวา มาพรอมอวยไชย สังร์เสินทาวไทย ฉัดทงบุห
- ๑ ทาววีหธอน นอมเสยีนยอกอน จินเหนือเกษา
 เกรงเดดรีดทีรัน สูทั้นราท สำแดงรีดทา หนาทานนะกำนัน

๑ ประทุมราษ โดยเหนศักดิ์ ริคทาชัยวัน
 ยังมีเส้นหา ลินลาดควพลัน ประคองรับขวัญ สวมกอดกุมาร
 ๑ เจาผู้เรื่องริด สาดร่ำประสิด ควยสอนแสดงผลาน
 จัไทยปรากฏุ ภายคกุมาร เทพชมสมิภาน ยิง๒ ขึ้นไป
 ๑ ยังสิ้นถันุ คันนึ่งอันยู สำหรับกรุงไกร
 ปุรุคพัรหนึ่ง จึงยกขึ้นไวย บิดาจ้ไกร ไไทยโลกค้เลอิงดา
 ๑ เจามีริฐแรงแ ย้กขึ้นสำแดง ยังโดยแลดา
 ทายก้กขึ้นไวย เทพไทยจ้ดา ประนอมนับถือ ทั่วโลกค้โลกา
 ๑ สูท้นผุอรอน นอมเสียนย้อกอน รับพระบันท
 หมีโดยย้อธือ จข้ออาสา ตามแต่ปีดา ประสง้สังโดย
 ๑ ทุนแลวประนม นอมเสียนบังค้ม เขายก้กสินไชย
 เขียงเอาบารมี เปนท้อาใสร ยกสอนขึ้นโดย คังใจจินดา
 ๑ เทพไทยไนยสธาร รองสาทุกาน ส่ทานเวหา
 ทังผาทังก้ดาด อ้พิवादบุษ คนท้นครุคทา เทวอวยไชย
 ๑ ประทุมราษ มีความส่นหา ปรีดาแจมไสย
 แลวมี่พ้ชนาถูครัดไปย แทนสิ้นลาไญย ยูไนยน้คร่า
 ๑ จ้งก้กฝัน คันรับถึงฝัน จึงจ้เคลอินค้ลา
 ทาเจายก้โดย คังใจปรากฏุหน้า ผุงเทพเทวา จ้สาทุกาน
 ๑ สูท้นประนม ยอกอนบังค้ม รับพระชล้มา
 เหนแทนสิ้นลา อันนำพิสาน สม้เดจ้ผุบาร คำนเินเขาไปย
 ๑ ขอบ้องถ้งนัง รีมแทนบันถ้ง สิ้นลาอันไญย
 ยก้กอนเบอิงขัว ลูบมาลูบไปย คาริพระไทย ไหนไมยเคลอินค้ลา
 ๑ พระอ้งอะทีถาน เดชสมิภาน โพลทียานหงม้า
 ข้อยก้กขึ้นโดย ยาไทยอ้ปธา ผุงเทพทวนหน้า จ้มาไชยไภย
 ๑ ครันพระอ้ทีถาน แลวหมีไคยนาน ยินขึ้นท้นโดย
 โอบออบสิ้นลา อันหน้ากวางไญย ยก้กขึ้นชูไวย เทียวไปเทียวมา
 ๑ เปรียบคู้จ้ดงาย ทารก้กฝาง จินวางเหนือบา
 ไมยนักพระกาย ส่บายกายา พาเดินไปยมา หน้าพระลานไชย
 ๑ ทาววิห้ธอน มาพรอมส่หลอนส้ไวย
 เบยิดเสยิดเบยิดยัด อึงอ้คกรไปย คังวาเวียงไชย ไกรลาดจ้พ้ง

๑ พวกนายดำตรวด เอาหาวโยลยหวด เทาไรโยมยฝิ่ง
บางล่ำลุ่มปะ อะฮ้อดีดง กางไนโยไทยนึ่ง เขยิดยัดอัคร
๑ ทุกเทพบุห จัศทั้งนา ๒ โลกาสันน
สังร์เส็นสัสมกาน กุมารครั้งนััน พร้มมีนอินจัน ทุกชั้นเทวา
๑ กุมารหนไชย วางสินลาไวย ทีเคิมเอามา
ประทุมเปนไฉย มีโยส่นหา เออินอัครวิจ..... วาแกทาวไทย
๑ บิดาไทยทำ ไชยเกลง.....กำ กุมาเนเมื่อไรย
จไทยปรากัด เกยิดคยัดเกรยั้งไกร หวงจ้วาไทย กันความนินทา
๑ ฝ่ายฝูงมอรัมมด ทุกเทพเทเวด จัคอนคร้หา
ม่นุดมาสู ยูควยเทวา ไชยเหนริดทา จ้วาไครมี
๑ ฝ่ายเจาเถาไสย หวังมายูไนโย ไกรลาดกรุงษรี
ตั้งจิตพีต้วง ควยอ้งเทวี จัเปนไรยมี ไมยคักพระไทย
๑ แดวากุมาร กับนางนังคราน มาเปนทาไทย
ยังรุจักอ้ง มั่นคังถาไรย รักจิงจำโดย จัไทยครองกรร
๑ สุธนทุนฉ่หลอง ข้าแต่โดยละออง อันอ้งจอมขวัน
ถึงวาโลมยง จัปลังชีวัน แดอัครถันน ไมยพินเพื่อนใจ
๑ ประทุมราษ โดยฟิงวาจา มีจิตพีตไไมย
เสจกลับเขาวัง ตรัดสังดาไนโย ไชยออร้ทรามไวย ทังเจดทีดา
๑ ประดับพระอ้ง ตัวันบันจ่ง ทรงพระสุษา
ที่ยอดสอดษรี ไไมยมีราคา ไชยเจดกรรถัญญา ทรงเครออิงเหมือนกัน
๑ นางจันกินนรีย ผูเปนช้ถณี สั้งลูกจอมขวัน
เจदनางโดยฟิง กราบบังคัมคัน แลวเสจจ้อร้จรร จากพระมารดา
๑ เขาสูทีสัง หัร้พระอ้ง ทรงพระสุษา
นำภูหลายอาบอับ เครื่องคร้บรดจंना สำผัดกายา กลินฟุงขจอร
๑ พระชีวิมุคพอง ล้ออ้อล้อง ผัดภักพิวออน
พระมหาก่าไลย สวมไสยพระคอน ประดับอาทอน มনীอำไทย
๑ สวมเบออิงพระหัด ลวนแควนพรััด ธรรมรังสูกไสย
สังวานตาบสรอย หอยขอยแหวไวย กันเขยิกอไรยพรโรจี
๑.....ทาบทรวง พระเตาพุมพวง รัดควยม่นี
พระฉายทรงทรวง ประคองเกษรี ปีนแควโรจี

๑ สอดแซมซดา แลวลวนมณี แจมจัดรัศมี
 จับวีรุษย์ แสงแควแววาบ แลลบบลาบไยยะนา ลวนดวงจีน....
 ๑แดงอั่งครั้งนั้น ยิงชวดกวาดขัน ดูจ้อออกแขกเมื่อ
 วิไลยไสยสี รัศมีเหลอิมเลื่องควนเมือง แกลงกลั่นสันทรวง
 ๑ ธรี่นีนุฎนาฏ นางเสจลีนลาด ดั่งราช์เหมหัง
 ยืนเฝ้าละอองบาท จอมรีดที่ริง พรอมทังเจดอั่ง ทรวงเครอิ่งเหมือกัน
 ๑ ประทุมราช พิศเพงกัลยา ทังเจดจอมขวัน
 แลวจึงดรัศสังไย นังเรียงรัน สลับป็นกัน กับแควมโนรา
 ๑ แลวมืออังกาน ไยเซ็นกุมาร เจาเสจเขามา
 นายคำตตรวจไย รับไสรเกศา ลูกเตนลีนลา ไมหัทันที
 ๑ ครันถึงพระอั่ง ถวายบังคัมลิ่ง กราบทูนทวนที
 วาพระพานพจ ไยจาจ้อรีลี มาเซ็นพันปี เสาจเขาไปไย
 ๑ สุทนต์ไยพิง คำรวดรับสัง มาทูนแจงไสร
 พระอังก์ยาดร่า ลีนลาคลาไคล เขาสุคางไย ปร่างมาคัมเหสี
 ๑ ครันถึงบังคัม ยอกอนประนมิ ประนมิดบักทสี่
 เทบบาทบิครู้ง ทังอั่งซลันี แลวไมยภาที นังส่เจิมเจิมอั่ง
 ๑ ประทุมผุบาน ดรัศแกกุมาร ผุหุนรีดที่ริน
 พระราช์ทีคา ขาทังเจดอั่ง กุมารเจดอั่ง ทอดทศ์นาไย
 ๑ อั่งอังก์คัมเหสี ของเจาญนี บางฤหาไมย
 กุมารรู จักซักกอนจุงไปย จัพีเสกไย เจาครอบครองกรร
 ๑ สุทนต์กุมาร รับพระอังกาน บ่อกอนอับพิวัน
 ห้เลอิ่งไยยะนา แลวแลเมือขวัน ซึ่งนังญันน ไมยรูจักนาง
 ๑ ฟีนองเหมือกัน รัศมีสีสัน ผิวผิวพันะไมยหาง
 พิศเพงเลงหา ไยยะนาไมยวาง ไมยรูนางมโนราอังก์ไย
 ๑ ดูแลวแลเลา จ้ออจ้งเอนหาไป..... จ้อเอาทีไยนัย
 เจदनางไมยพิศ จัรีดไมยไคล พระอั่งจิงไมย รูจักภักดรั
 ๑ ฟีนองเจดอั่ง พระโฌมรูปทรง อังก์กลักค่านา
 วาดอั่งทรวงสังถาร ปีมปางคังวา แกลงลือหลอมมา รวมพิมเคียวกรร
 ๑ สุทนต์จันจิด ไมยรูทีจักจิด ถายถอนผอนผัน
 ไยทำสังไย ทำไยทุกอัน ทีนึแกลงกรร จึงแลวกระมังนา

- ๐ ญาติ ๐ จักลาวถึงตรีเนค
- บันลึงอาดไสยยา
- ๐ ประลาดลากันักหนา
- จึงเหนพระกุมาร
- ๐ เอะอ่องโกทีสัด
- ลไวยไมยนำภา
- ๐ จำเปนจำล่งไปย
- ตำรีเลวจอร์ดี
- ๐จอนควน โดยปลัน
- เปลงกายหายกายา
- ๐ ตัวเรครือนี้ตรา
- ไหยคุมะแลงวัน
- ๐ แลวจับทีเษยา
- สุทั้นเข้าพระไทย
- ๐ แลวเหนมแลงวันทอง
- จึงรูวาเทวี
- ๐ รูประจักองสันทัด
- ตองกอนกัลยา
- ๐ หักนางพระพีเจา
- เด็มทีมีสำคั้น
- ๐ ดวยเหนเทอพงผัด
- ตางคืดคั้นงไหย
- ๐ ครันเหนพระโถมยัง
- ทังทักพระพียา
- ๐ ประทุมผู้เรอึงเดค
- ตองกอนอ้อร์แจมจัน
- ๐ จึงมีพระบันษ
- ไหยทำผัดทีไหญ
- ๐ สมเดจพระเจ้าชัตนี
- สวานอ้งพระบีดา

อ่องอำมเรคไนยคิงษ
 แขงดั่งวาแผนกระคาร
 เลงทีพม่าไนยส์ถาน
 หน้ารำคานคองอูรา
 จัโดยตรัดกายหน้า
 หมูวิดทียาจำยัย
 ชวยจึงไคยไนยคั้งนี้
 จากปรางษวีมารมา
 ถึง ไมายทั้นจัพริบตา
 กระสีบวาแหวพระกร
 บัดนิมาชวยทรงทั้น
 บินวันเวียนเสียนทรามไวย
 นันคฤวามีไซใคร
 เพราะหัดไนยไจยอินติ
 ทินวนนองเกล้าเกสี
 อออ้งนี้เจียวลี
 ยักพระหัดยื่นขึ้นมา
 มโนราบังคัมคั้น
 คืดคอยเปลาสินทังนัน
 วาทรงทั้นก่อพระไทย
 คอยจไหยตองกายา
 วาทาเวอไสยไจย
 ไปยตองอ้งคินิดา
 เลือบไนยชนะนแลดูกรร
 ทอดพระเนคไไหนแจยขวัน
 ดั่งสำคั้นมันคั่งไจย
 สังกางหน้าทังคางไนย
 จัพีเสกสองกังงา
 แต่งนางษрімโนรา
 ฝ่ายคางหน้าแห่งสุทั้น

๑ แลวเขาโรมนี่	อันเป็นที่สุทนต์
เทวามาแจ้งน	ในขม่นทนทำพิคตี
๑ จึงเห็นเจ้าทั้งสอง	นั่งเหนือกองแก้วนี่
โดยเร็กเบิกบายษรี	ทำตามที่ยางบูราน

๒๘ พี่เสกเสลาเทวา เสงข์กลับคืนไปยู่ตุถาร

สุทนต์พิคตี สอมนัดเบิกบาน ทั้งสองสำราน ในยู่ตุถารอำไทย

- ๑ พี่ร่มข่ม..... ประจำเจิมจิต แสนสันติพิคตี

เกลียวกลมส้มสว่าง ไมยคลาดหางไกล้ ประคองครองใจ พระไทยเทวี

- ๑ เพลาเขนเขา แต่งองค์นี้เฝ้า เป็นเกล้าที่บ่อดี

เปนนิดจ้ไมยคลาด ในยู่ตุถารข่มข่ม ไมยมีราศี คงเคืองพระไทย

- ๑ ยู่จำเนยขึ้นมา รัตรีนิตรา บ้านท่มลับไลย

ในยู่ที่ไสยขาด เหนืออาดอำไทย ภูมารพนไชย ฟืนในยู่นิตรา

- ๑ กิดถึงขลุ่ยนี้ โอยามปานฉนี้ จ้ไทยโยทยา

จ้ทุกโถมะในยู่ รำไรยโสกา ควยลูกนักษหน้า วาหหายไย

- ๑ แดจากทุติ มาโดยหลายปี ปานฉนี้เปนนัย

พระโรกโรกา บิดาฉนี้ได้ยู่ จ้ทรูบตรอมใจ เหนไมยส้มประดี

- ๑ ยิงนี้กรักไปยู่ อักเอยเปนนัย เปนโดยเชนฉนี้

กิดผิดนักษหน้า ถือวาตัวดี มารักศักดิ์ ยิงกว่ามารดอน

- ๑ รักเมียกว่าแม่ โดยแคลุกละ ส้มคำทานวา

พ้อแม่บังเกิดหัว เปนตัวไยมา หมี่โดยนำภา มาข่มเมียไย

- ๑ อันบุคพัรร์ยา บุนไมยม่อระนา ก้อหาโดยไมย

ถาวาชีวี ชลันฉนี้บ้นไลย จ้เอาผู้โดย มาเปนมารดา

- ๑ อันอินหาโดย พ้อแม่นี้ไสย หายากนักษหน้า

ปานนี้เปนนัย ไมยทราบอรา ยิงกิดโสกา ส่อนนักษไปยู่

- ๑ บัดนักษกัลยา ฟืนจากนิตรา ค่ถึงส่งไสย

เหนพระษามี่ โสกีรำไรยู่ ทูณถามผู้วไนย ทนโดยมีนนาน

- ๑ ข้อพระกัรรุณา ฉนั้นโดยจึงมา โสกาส่งสาน

ขัดเคืองสิ่งโดย ขอโดยโปรดปราน ไยหกรรมอมฉาน ทราบในยู่อรา

- ๑ ฤาพระโทมมนัด วาข้าปรนรีบัด ไมยชอบอัคค

ถารวมพิรมี่ไมย ส้มภักตรา ถาลักคั่นขา ไมยชอบพระไทย

๑ ไมรูสึกวา มีไทยโทสา สิ่งโดยเลียไฉนย
ฤาจีนไปยแฝ ปีนเกล้ากับพไตร ตรีคควยอันไคย เคืองไนยอุรา
๑ สุทันผุทอน ไคยฟิงสายส้มอน เจาฉ้ออนวอนวา
จึงมีวาจ้ง กถ้าวทังนำตา คอบแกวกถैया ควพลันทันไคย
๑ วาไฉญฉันนัน กิงโดยกับกัน คอกฤาเปนไฉนย
เจ้าพระนอง ไมคองพระไทย จ้เสียน่าใจ ยาไคยภาที
๑ เกยชมส้มส้มก จ่านังปลังรัก เปนอ๊กค้มเหสี
เจาคังควงจิด จึงคืดจ้อร์ลี กังขาราคี จ้มาตามไฉญ
๑ นิงเลาปีดา ไมยดรดว้จ้เนา ไทยแห่งที่ไฉนย
พีโสภโสที ถึงนี้เมื่อไรย คำนี้จ้กไปย ถึงพระมานดา
๑ พรจอมเกตุแก้ว จ้คอยนักแล้ว มานานนักหน้า
จ้คิดสงไสย ววไคยกถैया ฤามวยม้อร์นา จึงหหายไปย
๑ จ้ทวังโสที พี้คืดคังนี้ จึงกันแสงไคย
หนาที้ทูนกระมอม จ้ดรอมนพระไทย กถ้วจ้บันไคย เพราะไคยโสที
๑ เพลารุงเห จ้จีนไปยแฝ ทูนเกล้าบ่ทสี่
พระราชบิ่ครง หังอ้งชลนี้ ขอลาทุตี ไปยอินมานดา
๑ แลวลาเทวี เจาบูปร่างสี่ จึงคืดกอนนา
พี้จอนไปย มีไคยยูห (ขอพระกันรนา ฉนไคยจิงมา โสกาส่งสาน ชัดเคื่อง) ๒
ภ้อไคยมานดา ทราบฝ่าทุตี
๑ วาพี้ยังยุง หนีไปยไคยรู จ้สามองสี่
ชูนดรอมนผอมถ้ง จ้ปลังชีวี ไคยรูวาพี้ ภับอ้งนังคราน
๑ นางฟิงสามี ออกนามชลนี้ เทวีส่งสาน
ย้อกอนเหนือเกด ชลเนคครีทาน พระคุนโปรดปราน ปิมปานมารดา
ถูกลัดคบุรีย ไปยถึงทุตี ยอมมีส่นหา
ปรานีทีสุด คุจ้ควงไนยฉนา เมื่อวันจามา โสกาแสนทวี
๑ พระอ้งยาดร่า ไคยโปรดเกษา แกกขาบคัษรี
จ้ขอตามเสด็จ ไปยแฝชลณี บังค้มทุตี ไคยดีพระไทย
๑ พระฟิงนังราม เออินอัดครัดหาม โฉมงามทรามไวย
เจาญ่นคอน จ้จอนที่ไฉนย หีมวาปาไคยลย หมีไชยกออดี
๑ จอนควยพระบาท โดยทางถั่นนมาค ไคยราชวีคดี

หิมะวันกัณดา ไกลยนานนับปี ความยากแสนทวี ไมยมีมอรรคา

- ๑ นางทูนทาวไทย หิมมันฉันไคย ทราบไนยเกษายากเย็นเป็นไหญ่ ไมายไกล้บาทา ไปยจันมอรรคา ไนยฝาทูลี
- ๑ คู่จั้งครั่งกอน พระอ้งเสดจ้งอน ออกจากกรุงษรี

.....
๑ ขอตามเสจ้ไปย จันพคเกิดไมาย ยาไคยคิตมาย ไมายไกล้พระบาด ไมายคลาดพระกาย จ้งขอสูตาย ไคยล้องทูลี

- ๑ลาพัศดา เมื่อแรกจ้งมา ตามข้าบคัษรี ยาดรัคประภาค แกราชเสณี ไปยตามเทวี จ้งคิตเวียงไชย

๑ ความเพียนมาน ความอุษาหะ อคตมาไคย ส้มดั่งปราถุหนา ไมายกาข้าไปย จ้งไคยอันไคย เอาไปยเจนร์.....

- ๑ กลับไปยเปล่า๒ เสนาข้าเฝา เขาจ้งคร้าหา ถึงจ้งบอกไคร ว่าไคยมีโนรา เป็นแตบกว่า ไมายจ้งมาเหนจ้ง

๑ สู้ทันฟังนาง ทูนจ้งหลองตองยาง ถูกทางทุกสิ่ง รัยขวัน โฉมย้ง เอนอ้งแอบอึง พलगเขยมีระมั้ง ยอคยั้งเขาวมาร

- ๑ พัดไมายไนยวาด สุรียาเยียรยาด สร้อยโสภท้าวสัถาร สร้างพระกัศตรา สองราเบ็กบาน เขาที่สร้างสนาน หัระพระกาย

๑ แลวทรงผู้ษา กั้นท้งดลยทา กระล้บอับอาบ ประดับอาภอน บ้อวอนเจ็ดฉาย เขิชัน..... เพร็ดพรายเพรดา

- ๑ แลวเสดจ้งถีนลาด สูปรางประสาด บีคราชไมายห บั้งคัมอ้วีวาด..... บาดมุติกา มีพระวากา กราบทูนพันที่

๑ ขอพระราชทาน เกลากระมอมฉาน ผูดาคบคัษรี มายไคยล้อง รองฝาทูลี พระเดชบารมี ปักเสยีนเกล้ามา

- ๑ พระคุณทูลีล้น แสนสูตษากัน เยนเกล้าเกษา แตขาล้องบาด จากราชนัคคร้า อุดอนป็นจา มาหหลายปี

๑ ขอพระกัรรุณา ไคยไปรดเกษา แกข้าบคัษรี ลูกคิตถึงอง บิดคราชชลณี ขอลาทูลี ไปยเยีนสองไทย

- ๑ จากบาดบคัษรี มานานหลายปี ปานฉันเป็นฉไหญ่ พระโรกโรคา บีทาฉันไคย ประฉวนเจบไชย ฤาคอยวัหน้า

๑ ไปยภ้อสับกัก ไทยแจงประจัก ลูกรักไมายห

ฝ่ายนางโหมย้ง อังออร์ฉาย้า จับังคัมลา

๑๗ ฉบับ ๗	๑ เมื่อนั้นประทุมราชา
สุทนต์ทูลคลาไคลย
เออินอัศวัดจันทราไสย
จำไปยเยยันทาสักที	โดยฟังวาจา
คิดชอบคอบใจ
	๑ เจามักษาหลายปี
ไมยทราบทุลีบาทา	เป็นตายรายดี
	๑ ฉัรยจคอยนักหน้า
ก้อตามอหฺฮาไสย	ถูกรักจักกลา
	๑ ตรีคพลางทางตรีกนิกไนย
ดังบุตรเกิดในยอูรา	กุมานหันไชย
	๑ นิงเลาเจามีสักดา
เทวจำมาไชโยไทย	เดินควยบาทา
	๑ คัดแลวยีบเอาพระจันไชย
ทาวไทยจึงมีวาจา	พรัทานยีนไทย
	๑ อันพระจันแก้วแววฟ้า
จंपราถุหน้าจ้อร์คันทันโดย	พรพระลูกยา
	๑ สามาควางจำหาะไปย
ประหานรานรอน	โดยคุดังใจริตทีไกร
	๑ สุทนต์บังคัมภูทอน
ยอกอนรับเอาทันโดย	นอมเสยีนโอนอน
	๑ ปางนั้นประทุมหันไชย
ไครไปยมนุคโลกี	คำรีพระไทย
	๑ คัดแลวจึงมีวาที
สุทนต์ทราษฎุมาร	วานแกพระสี
	๑ บิดาจำไปยสุสัถาน
พีภับอูดอนป็นจา	เยยันทาวผุบาน
	๑ ตรีคแลวมี่พีพระบันท
ไทยเคนโยทาครามครัน	สังสุร์เสนา
	๑ พลัโลเหลนหล้าวเกาทัน	โตมอนเข้มขัยัน

คันทรานหน้าไมยป็นยา

๑ พัลทนูสินขรสาคร้า พัลมูอาษา

แต่ลลวนตัวกล้าคอดุขซึ่งไซย

๑ สั้งเสจแลวเสจกล้าโคลย เขาทิแทนไนย

ไพรัชลมันเทียนมันนี

๑ ตรัดแจงแหงอ้งม่มเหษรี นางทรานวาที

แลวมี่สะวะนีทันโคย

๑ ย้อกอนบั้งค้มทูนไทย พระอ้งเสจไปย

ข่าไซยจ้อตามจ้อร์ลี

๑ ไกรไปยประสับเม่มเหษรี ซึ่งเป้นชล์นี

สามี่แหงนางม่มโนรา

๑ หวังไทยรุจักภักคร้า โดยลัปลันถนา

กันตามประสาศตรี

๑ ๒๘ ๑๗ เมื่อนันพระบาด พญาประทุมราช ผูรงรัดลัหมี

มีพระบันษ วาแกเทวี เจาจ้อระลี ดวยพิักตามไย

นางจันถิณรีย ผูเปนม่มเหษรี ยินดีแจมไสย

ตรัดแกบุตรี บัดนี ภูวไนย จัตามเสจไปย ไนยมนุดโลกา

๑ มีพระเสวะนี ตรัดสังสาวลี เถาแกโขลนจา

พีเลียงสาวสรร พรอมกันถวนหน้า ไหเตรยิมกายา จัตามเสจไปย

๑ เต็งวันเรีกดี จัยกโยธี บูรียวันไวย

ฝ่ายนางกระสัด เรงจัดคางไนย ทรงเครอิ่งวิไลย ประไพโรจี

๑ วีจิครจัน่า โดยควยลัنگา ผูษาสอดขรี

ลัวงวนทับทรวง ลวนดวงมันนี คากวนบูรีย

๑ แดงอ้งสำอาง ประคัปปีกหาง หังนางโขลนจา

พีเลียงสาวไซย ควัดไควยไปยมา ธิบแดงกายา เทรยิมทาเทวี

๑ สองราดกระสัดคร้า ประทุมราษ สุท่นเรอิ่งขรี

พระอ้งทรงเครอิ่ง เรือเรอิ่งโรจี จัตุรงค์เสนี อีนมีพระน้คอน

๑ อันเมอิ่งไกรลาด เพดพุมม่มหัด หัววีห/รอน

ยอมถึงพระขัน อันมีรีดทีรอน จิงเหาะเห็นจอน โดยโดยเวหา

๑ ฝ่ายฝูงสัตรี ทาจอนจ้อร์ลี โดยทางนับบา

ประทับปีกหาง เบนยางสืบมา จึงบินลึนลา ไปโดยทุกค้น

๑ ปางนั้นพระบาด ประทุมมราช พู่อึ้งริคทีรัน

มีพระวาทิ สังสีสุทนต์ ไหยตรีทาพนั จีนบ้นนบภา

๑ สุทนต์กษมาน รับพระองค์กาน ไสยเกล้าเกษ

พยอมควยอำมาค พัลราชเสนา ยกเปนกองหน้า ส้มแดงทาวไทย

๑ ประทุมวิห ภูเปนบิดา ยกพยุหะทับไหญ

จีนบ้นนบภา เวหาวันไวย มีคฟามาไนย อากาศคตลดา

๑ พวกพลครามครัน เสียงบ้นภาลัน ส่นันเวหา

นางจีนกินนรีย กับสีมนโนรา ทั้งแปดถัลยา โคลนจางไนย

๑ ทาสีกลีเลี้ยง มากมายรายเรียง พยอมเพรียงคูสไวย

ยกเปนกองหลัง ตามเส้มคจทาวไทย สองฝ่ามาไนย นบพ้ออันทกาน

๑ ส้มแดงพุดทอน ไกลถึงพระนคอง อุดอนป็นจา

เพลราตรี ลิงทีสุทา นอกพระภารา ไมยไกลไมยไกล

๑ ตั้งทับพลับปลา ที่ออกเสนาคางไนย

เสียงอิงค่นึงนัน ส่นันวันไวย หัวบานตักใจ ทั้งไนยบุรีย

๑ ญาณี ๑ ปางนั้นอาทีดราช พระไสยยาดไนยปรางสี

กรัยรุงสาถวารตรี พินจากที่บันทมไนย

๑ ไดยยืนสำเนียงค่น ถึงพระกันคิตสังไสย

จึงเผยบ้นซอนไชย แปรภักไปยเหนพลับปลา

๑ ประลาดลาถนักหน้า ลีคเมืองไดยยกโยทา

มาหอมลอมพระภารา มากนักหนาอัคจัน

๑ ขอบเขตค่นท่เสมา ยอมรักษายุกวัดจัน

คานทางก่กางกัน มีหลายจันทุกบุรีย

๑ ฉันไดยไมยมิข้าว จันมาทาวจีนไนยนิ

ตรัคเรียมเหษรี พระหัดชีไหยนางคู

๑ แลวเสดจ้อออกฝายหน้า ลังเสน่าห้าหัยสุร

เรงไหยปีดประตุ เกนเขาญเชิงเทินไนย

๑ จัดไพรไหยรักษา ทุกเสนารอบกรุงไกรย

หัวรบปอมป็นไหญย ประจุไวยกันไกรีย

๑ ไหยจัดพลแกล้วกล้า ออกอาษาไนยครั้งนี

ซึ่งไชยโดยทวงที	ชำย้าชียาปราไสย
๑ แวงคิ่นชินภาที	ไไทยเสนีมินาไย
พระอ่องทรงวินีฉาย	รำกึ่งไปยเถิงลูกยา
๑ ทาวาพระลูกยู	ไไหนสัดตรูจมีมา
ยอมเกรงเคศ์เคห	ออกกระอาทุกทิดไปย
๑ กุมารจากกรุงษรี	คอกจิงมีคำสีกไญย
ถันงอ่องจ้อาดไย	ยักพัลไกรยมายูตา
๑ ไไหนไคยไคยสำรำน	เปรยียบประมารบานตั้งวา
ยางเยอิ่งเคอิ่งบาทา	แลลัดเสยบัคไย
๑ ถานึ่งคัจังวา	กายเสมหะทมิออกไปย
ประมาณนันฉันไคย	ไคยส่มบัคเรายคาย
๑ รำกึ่งเถิงอาคมา	กับอุราพระไไทยหาย
บุรียมีอันนรัย	จ่เบยียงบายประกานไคย
๑ ฉบัง	ครันนุงสุรียา
เมื่อนนสุทนต์กุมารา	คัมเนนเข้าไปย
ทูลลาประทุมเปนไญย	จัตกไยประมา
๑ เสงจจากพัลลัปปลัดล้าไคล	แหเสจเคิ้นดอน
แทบไกลันคัเรตรจนา	ครีเปนเสนา
๑ หวนค่อนอูดอนป็นจา	รับเสดจ่เทไปย
ฉวยถ้วาอาวคส์หลอน	เหนพระกุมาร
๑ ฝ่ายหมุเสนาวิห ษอน	กราบถ้วายบังคัม
รองควยสุทอนวาจา	สังสุระเสนี
๑ เราไชยอื่นไกลไไหนมา	
เจาฟ้าสุทนต์รีดทีไกร	
๑ ทานจิงเรงแผยถวานไชย	
สูไนยนัคัรายนาร	
๑ ฝ่ายหมุยูเฝ้าพระถ้วาน	
มีความชินบานอารม	
๑ คูสัหลอนยอกอนประนัม	
นียัมส่มมนัคยินคิ	
๑ เมื่อนันสุทนต์เรอิ่งษรี	

ซึ่งรักษาที่วารา	
๑ ไทโย..... ไปยแจงกิดจา	แหงพระบิดา
ไไทยทราบไโยฝาทูลี	
๑ เสนารับไสยเกษรี	แลนมาทันที
ถึงที่พระราชวังไโย	
๑ กลานเขาฝ่าพระเจ้าอมไทรย	กราบทูนทันไคย
ชีวิคยูไคยบทา	
๑ บัดนีพระราชโอรคธา	เสจลินลา
เขามาฝ่าฝาทูลี	
๑ ยับยงยูนอกกรูรีย	ไไทยข่าบคทสี่
มาแจงทูลีบทา	
๑ บัดนันอาทิดจวงษา	รูวาลูกมา
ปริคไโยพระหีฎาไไทย	
๑ หายความก่านาคทันไคย	พระภักฆองไสย
ตร็คไชยสุร์เสนา	
๑ เรงไปยไไทยเผยถ้วารา	รับพระลูกยา
กุมาบัดนียานาน	
๑ อำมาตริบราช้องคาน	แลนกลับถันลาน
ไไทยเผยท่วานทันที	
๑ บังคิมทูนวาพันปี	ไไทยข่าบคทสี่
มาทูลีเชินเขาไปย	
๑ บัดนันกومانหนไชย	พระองกล้าไคล้
เขาไโยนคองควยพลัน	
๑ ข่าฝ่าเกาไมาย	แจจันทอยทีคูกัน
เพดพันภาสาตราไปย	
๑ กุมารผุหนรีคทิกไร	ค่านีนเขาไปย
ปรางมาคส่วนนบันจิง	
๑ ครันถึงบิตุเรครฤทิง	ชบเสยีนกราบลิง
ฟิงองพระราชชลัน	

๑ มานดาสรวมกอดทันที ยิ่งดีก็สุดป็นยา	พลงไทยโสภี
๑ จวบพิศพลงพิศภักตรา มานดาไมยมายชีวี	ทูนหัวแมมา
๑ แมคอยนอยฤาพันปี โสภีไมยเวนเวลา	พ่อเอี้ยชัณฉี
๑ ยามเส้าวัย๒ ชัณฉา นิตราไมยหลับลืมใจ	ยามเข้านิตรา
๑ ทนถ์เวดชัณฉนดหลังไหล จันไนยวันนี้ไมยวาย	แคว้นลูกไปย
๑ เจาอนอ้งเคยิวเปลยิวกาย ศิรายไมยทรวาอร่า	ยากเขนเปนตาย
๑ สามกระสัดโสมม้นัดหันสา หิม้วาแลวทางยางไรย	ถามโดยไปยมา
๑ สูท่นกราทูนแจงไสย เดินไนยหิม้วันกันดาน	แสนยากสุดใจ
๑ ลูกรักเพียงจักวายปราน ปืมปานชีวีดไมยมี	ทุกท่นธอรัมาร
๑ ไปยถึงไกรลาดกรุงสี่ โดยท้วพิศทิมงกัน	ประสงเทวี
๑ ประคองครองนินมีตามัน มนเทยีนวีเชยีนมณี	ไนยรัตไพรชัณฉ
๑ แสรนสุกเสาวภาภโลกี คองเครอ็งกระน่มกัไลย	ไมยรมีราคี
๑ ความสุกก็สุกสุดใจ นิตทุกก็ทุกเวลา	แตไนยพระไทย
๑ ควยไปยไกลสะอองบาทา ไมยเวนทิวาราตรี	โหยไทยโสกา
จึงลามาเขยีนทุลี ปรานีไทยยักพันมา	ปีดาเทวี

๑ ทั้งองค์เบ็ญเรดมารดา ของเจามโนรา
เส่งมาเผ่าฟาทูลี

๑ ยับยังขุนอกบุรีย ไหยขาบัดทสี่
มาทูนคตียุบัน

๒๘

อาทิดจ้วงสา ฟิงพระลูกยา มาทูนเหตผัน

พระอั้งแจงไสย ทราบไนยกระเมน วาพระรีฎีร์มี ประทุมวิห

๑ เจากรุงไกรลาด พระอั้งเยียรยาด เส่งจีนมา

ตำรืพระไทย จไหยเสนา เชนเส่งเจามา กัไหยเหนค

๑ จึงมีอังกาน ตรัดสังเขาว่มาร มิงมีคัมเหสี

แดงเครออิงเอมโอด โโพชน์าอันคิ ไปยด่วายพันปี ประทุมพนไทย

๑ ไหยวิเสดกลาง แดงเครออิงขุนนาง สุนอยผุไญ

.....วิเสด..... เรงบอกออกไปย จัดแจงเสียงพรัย ยาโดยเวนวัน

๑ แลวสังคางหน้า หมวมกเสนา ข้าเผ่าทังนั้น

สุนอยผุไญ บอกไหยทัวกัน จเส่งจ้อร์จัน หมิหมันจิงไวย

๑ สังแลวพระอั้ง เขาสูทิสง ทริงเครออิงเรอิ่งไสย

ฝายพระมเหสี เขาทิสงไนย แดงอั้งควิไหล้ ประไพรโรจีย

๑ ทั้งสองกระสัดตรา ปราบคัปกายา รังนาเรอิ่งสี

พยอมควยอำมาค หมูราชเสนี ฝายอั้งเทวี พยอมควยนางไนย

๑ ออกจากวังส่ถาน สูทันกุมาร นำเส่งคถ้าไคไล้

เถิงราชพลับพล้า เจามหาโรงไซย เชนเส่งหนังไนย เหนืออาคบ่อวอน

๑ ประทุมวิห พระชันนัสา นั้นเขาว์ยอมยอน

หมิโดยกังขา วันทายอกอน อาทิดรีฎีทึรอน ตอรับอ้อพิวัน

๑ ฝายนางมโนรา รับเส่งมารดา เขามาควยพลัน

สองพระมเหสี ยินคิทีฎาหัน ตอรับอ้อพิวัน ปราไสยไปยมา

๑ หักราชกระสัดร มีความโสมนันถุ พිර่มหันษา

ควยโดยรุจัก พยอมภักเจรรังจา ทอยครัดวิทันา ตามประเพณี

๑ ตางอั้งคถ้ามโยย เถิงความปวยไชย โรคไทยเสยคสิ

คิจังการนัคตรา โโพชน์าชาติ บ่อริบุญพูนมี เปรมปรีจันโดย

๑ นิงราชประท ขอบคันทเสมมา ฝาศศเปไนจोनย

เมืองบานคานแดนกัฟไตร ฝินฝานาไรย ทำโดยงายคาย

- ๑ นิ่งเล่าลูกมา โกล่โกล่ไปมามากชุ่มชุ่มเยน
ฤาเปนอันณราย ค่นหานพานภัย ชื่อน่นปล่นจิ่ง
- ๑ ษรีกระสัตรวังน่า ทอยตามไปมา จันจับครีบสิ่ง
ควยจิตมิดทำใจ รักใครยจิ่ง๒ พุกพันักรรยิ่ง โดยมิ่งสำไมยตรี
- ๑ อาทิดราห วาแกกัถญา มโนรามารัษรี
โทคผิดบีดดา เจาฮาไพยริย ลูกเอ๋ยฟ่อนี้ หลังแลว.....
- ๑ ฟิ่งประโรหิดวา บีดดาโดยผิดโทษ
แต่นีสืบไปย หมีไทยอน่า ฝ่ายนางมโนรา ก็ไม่ยถื่อใจ
- ๑ วาเกราห ประทุมคนไชย
พระลูกสองสี่ เปนทีพืดใหม่ จีพีเศไทย เจาครอง.....
- ๑ กานพิภพการา อุดอนป็นจา พระมหาสถาน
อันตัวของข้า มโนราเอกาน ประทุมผุบาร มิพระวาจา
- ๑ ขาบาดนี้ไสร จนวนเวียงไชย ไกรลาดผุผา
ไทยพระกุมาร ผุคนริดทา เปนเจาวิทย์ยา ผากผาพับฟไคร
- ๑ สองราชกระสัด ประองคองสัมมันัด ไมยขัดห ไสรย
พีเสกกุมาร ผุคนริฎูทีไกร เส่วยราชราไชย สองไอยนัครา
- ๑ สุธันโพธิ์สัด รับราชสัมมันัด ทั้งสองบีดดา
สิราชกระสัด สัมมันัดหันสา ไทยพระลูกยา กรองสองบุรี
- ๑ ตางอั้งอันญาค ประสัดประสาด พระภอนไชยสี่
ไทยเจาสองอั้งทริงภัพ เรื่องริฎุมหิดที ยารมีไฟยรัน
- ๑ หักกระสัดวัดจนา พรอมพระภักตรา ยูวารเจดวัน
ประทุมราหผายผัน ตำรีคังนัน มีพระวาจา
- ๑ ฝ่ายพระบุตรี คฤาอั้งเทวี โจมสิมโนรา
ไวยไดยลือองบาด สองราชंनाถา บิดุเรตมารดา พระสามีนาง
- ๑ อาทิดริคทีไกร กลางพชันนาไนย พีไลยไสยสว่าง
สิ่งนึ่งสิ่งไดย หมีไทยรัคาง ยาวีตักนาง จังวางพระไทย
- ๑ หักราชกระสัดรา อับปีวาควันทา กันตามพีไสย
ประทุมราห ลาแลวคลาไคลัย เสจกลับคินไปย ไกรลาดคิริย
- ๑ อาทิดริฎูทา พระเสจยัตรา เจาไนยกรุงสี่
สุทรราห มโนราเทวี ตามเสจจ้อร์สี่ เขาทีวังไนย

- ๑ พระโพธิสัตว์ เสวยราชสมบัติ ทั้งสองกรุงไกร
..... เป็นทิวาไสย คณินจันเอนใจ หมี่ไทยอันำรอน
- ๑ ทั้งสองนัครา เปนบ็อรัมมีสุกษา ผาสुकคัสโมสอน
ไพรพาประหษมิ ประณิมย์อ็อกอน เปนที่เสถากอน หอนมีราศี
- ๑ เขาเหลือเกลือพูน ควยเคชบุณ พุทังชินสี
ทรงพระสัตกา กัณรนาอารีย์ พูนเพิมบารมี ประโยคโพทียาน
- ๑ ยูจำเนยีนมา ทรงพระฉรรา สิ้นชนัสังข่า
ขึ้นไปเสวยวัน ชันคุดตีคายน แสรนสุกคัสมีราน วีมารเมืองบับ
- ๑ ทานทั้งหลายนัน เมื่อกกลางเบงขัน แยกกันปัดีสัน
ตามยัถาก่า ไครทำไสรต้น กุสัณอ์กุสัณ แต่งดับอับพีบาน
- ๑ บางไปยเสวยสัวัน แลวกลับเวยีนวัน มาสุสังสาน
ทอยเทยิวไปยมา ยูห่หิงนาน ชาคสุคณีนาน มาพรอมภักตรา
- ๑ ทานพระยนาครราช ซึ่งไหยนาคับาด มาแควนายพราน
สัวัตตักลับชาค (ทีสุคอ์วสาน) คฤาอังโมคัลา ผู้เปนมัหา สาวักเชยิวชาน
- ๑ กรันพระฤาษี ชวียงนางเทวี สังบอกผู้บาร
กระวัดตักลับหค ทีสุคอ์วสาน กระสับอาจัน อันพนป็รห
- ๑ ประทุมวีหทอน ซึ่งเปนมิดคอน สาวลัหมอนมโนรา
กระวัดตักลับหคมา ครีมัหาเสนา สารีบุคเบอชิงขัว พระม้หาหัดพัล
- ๑ นายขุนพรานปา ซึ่งไคยมโนรา มาถววยสุทัน
ทคสุดปลัดปลัง ครีอั้งอานัน อูบปลากหัดพัล จนเสดจ้พระนีกาน
- ๑ อันประโรหิด อาจันผู้สิด ทิคิดปวงพลาน
คฤาเทว้หัด ซึ่งไปยธอ์рман อยู่ไนยนัรگان ทีสุคอ์วจิ
- ๑ อาทิดราห ซึ่งเปนมิดา สุตนเรอชิงยรี
กระวัดตักลับหค ไชยอีนไครมี ครีอั้งพระษรี สุโทคราห
- ๑ นางจรรเทวี ผู้เปนม้หะษรี ประมวนหคมา
ครีนางสิรี ม้หามารญา เปนพุท้มานดา พระม้หาชินนัง
- ๑ นางจรรกินนัรีย ผู้เปนชลัณนี มโนราโถมยง
เมื่อกลับหคมา วาต้หน้าตามทรง มีนามม้เชอวัง นางโคตมี
- ๑ อันอั้งมโนรา เมื่อกลับหคมา หมี่ไคยลิกณี
คฤาอั้งกิมภา สุนธอนเทวี ฉันกชลัณนี ราหุนกุมาร

๑ สุทนต์ราห เมื่อกลับหัดมา ที่สุดอ้วนสาน
 ฤดาองค์ฉัตรฤ พระทศพัถยาน พระศาสดาจาน ไพรดปรานปรานี
 ๑ ชักเอาบุพหัด ชาดกนิบาต นีทานทั้งสี่
 ตรีศแห่งหน้าไพรด จัดดูบาดทั้งสี่ พิษุณีพิษุหนี อุบาสกสักกา
 ๑ บางถ้อมักผัน เปนอารีบุญคน ตามแต่วาดหน้า
 บางไปยโสดา สักกิตาธา โดยอนาคา ออร์หัดก้อมี
 ๑ สุทนต์โนรา มีพุดทักกา ไวยแต่เพียงนี้
 แต่งตามกระแสด สีนวารบาลี เอวังก้อมี เทานีบ่อริบุญ
 ๑ จักฟูกพรรณา ประเสียดักหนา ไวยไทยเปนนาน
 แกสรรพพิศ ประเสียดทุกประกาน ผู้โดยโดยอาร กำเนิดคดหมาย
 ๑ ยาแกพิศดู เถาท่วนหมาหมู บัดกินกัหาย
 ผักเบียดักบุง ทง.....ทั้งหล้าย บัดเลาเปนคระสาย กินหายพิศดู
 ๑ นำมุดของตัว ไหลยพรวรรว แกพิศแมงผู
 กินเหดแม่มัว ผังตัวลึงยู ไนยคินสักครุ เพียงค้อกัหาย
 ๑ ยาสิงหนินา คัดเอาบอนมา เพาไฟคางปลาย
 คางคินนำชี จีปากแผลหาย คางคักควนกาย หายบัดเดี้ยวไว
 ๑ เปลือกคินนอยหนา ผันควยน้ำทา ราชูขบิโดย
 คำแยะตัวผู พิศดูหายไป หัวลึงพันไมย ผันไสยพิศดู
 ๑ นำมุดแมนราย ยาสูบทำลาย คิมกินหลองคี่
 ยานีคี่จิง ยิงยาทุกหมู อันแกพิศดู ประเสียดักหนา
 ๑ คัจาบแมงปอง ขบิปวดครางรอง เสี้ยวหัวกายา
 เถามองคี่จิง ยอดยิงักหนา เอาน้ำมันงา ผันทาหายไป
 ๑ แมงลักกับเลา คัจาขบิเอา บัดทากัโดย
 ย้งรากฉับาก ดอกลาขาวไสย แกพิศสิ่งโดย กัโดยทุกอัน ะ
 ๑ เอารากมปราง ผันแต่บาง๒ ปัดปากแผลพลัน
 คุดพิศออกสึน ต้นหินเทคนัน ยานีขยัน พิศพลันพินาด
 ๑ ญาสิงนิงนา หันภูภปริศษหน้า วาไวยประลาด
 เเอาเลบครูด ควงตานาคัราด ผู้โดยช้ลาด คัดเอาเถิดนา
 ๑ จักแกไวยไทย เลบครูดนั้นไสย โดยครุทอมยา
 ควงตานาคัราร krimเนาวแลนา สองสิ่งเปนยา ทาพิศเสียมหาย

๑ จับอกไทยแจง ม่นาวเอาระแสง แลนำเปนครสาย
 ฝนรากลบครูด กีนทาก่อหอย พืดงทงหลาย หายสาบสูญไป
 ๑ ฉวยสิ่งนึ่งนา เอามดพุดทรา มาแต่เมืองจีน
 แก่พิดสิ่งโคย ก้อโคย๒ สิ้นไครยาตุมิน วาไมยโคยกาน
 ๑ รากต้นเข้คัม ผู่ก้นซิ่นซิม ทำตราควาควัดควาดลาน
 เอามาแก่พิด ประสีดทุกปรการ พืดงสาทาน เคลอื่นคล้ายหายไป
 ๑ ผักบุงรวมเลา เมืองขบเอา เคียวกิ้นทันโคย
 พืดงเงอิดจ้ง ถอยทคลงไป ยโคยส่งไสย วาไมยมิคูน
 ๑ กำมถันแดง อังงามเปนแสง มาแต่ยี่ปูน
 ผันควยสุรา กีนทามีคูน พืดงเสอิมสูญหาย มามากหมาย
 ๑ ยาดีหายาก มีคูนลา๒ หายากปางตาย
 เอาแต่คิดลอง นำทาล่ลาย กีนทากัหาย กล้ามาอ้อใจ
 ๑ ขาผูกค้ำฉัน ฉวยแก่พิदनัน ไวยตามมโน
 เปนสืบหักบัด โสถ์ควโร มีคูนไญโต ไวยโนเปันทาน
 ๑ เดชกูสนัน ข้อไหยขาพิน จากพิดพิสาน
 หุกไผยสิ่งโคย ยโคยแกวากาน ตราบเถนึบพาน เมื่อพระอารีัย
 ๑ จัปนีทานแลว ยโคยสอดเกล้า ฉันทาไมยดี
 นีทานเลาไวย จำไมยถวน ผิดชอบไมยดี ข้อสำมาอาไภย
 ๑ แดงไวยตามจัน ไมยโคยข้วยขวัน ยิปยิมของไคร
 แดงไหยลูกหลาน อานตามจันไปย สอดเกล้ายโคยไวย เอาไปยทรงเสี่ย
 ๑ ยเอาไปยนึ่งไวย ขอมมักทำไหย ไผยไมยไผยเลีย
 ห้ามปราดมตามตรง เรงทรงเขาเสี่ย ลูกหลานคัวเมีย อานแลวไปยทรง
 ๑ ฆ่าภูเจาของ หุมห่อประกอง ไวยนันมันคัน
 เปนแต่ข่อยิม มักลีมมักหล่ง เรงไหยไปยทรง ยาลหวงเวลา
 ๑ ข้อสำมาอาไภย ตัวเราเลาไสย เปนทาค่ป็นยา
 ไคยแต่ขางนี ไมยสุดีคอกรา ทันยานินทา วาไมยเฟริดเพร้า
 ๑ ข้าแดงตามโง ไมยเปนมุดโต เฉโกเดาเอา
 พืดทูนจำเขยีนคาม ความเพยีนของเร้า คันโหดโหดเกล้า มักกลาวนินทา
 ๑ ไครไมยชอบใจ ยโคยโยยไภย ยโคยนินทา
 ข้าดับแดงไวย ดังใจปรารุหน้า ไหยจำเร็นป็นยา ลูกหลานอานไปย

๑ ทานผู้ชายบาน ไชยลูกไชยหลาน สวดอานเขียไรย
ไมยเพราะไมยเจาะ จัเยะไยโยย เราไมยคังใจ ไหยไครยืมมา
๑ ข้าตบแต่งเตา จิดจิงปลั่งเอา พระนีกาสูกข้า
ขอไหยไปยตริง พับอังก์พุกา ไหยโดยบับฟ้า ไนยสาด์หน้าปลัน
๑ โดยแตงนันทาน ข้าช้อยานาน โดยชานอ้อร์หัน
ไนยรดพระธรรม มั่นคชาวสวัน เปนทีบูชา
๑ แลวข้าช้อยไป โปรตุสัดเวไนย ไหยพันทุกข้า
ทานผู้มีคุณ ตรีพระครุบา บิดามารดา วังสาเถาปราน
๑ ตัวขานีโศค ขอไหยสันโศค โปรดแลวนีพาน ๑ ๗

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University